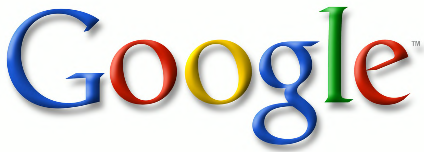
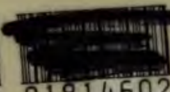
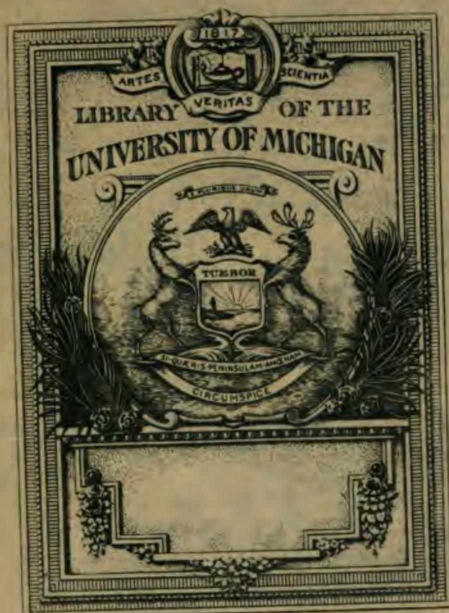

Google

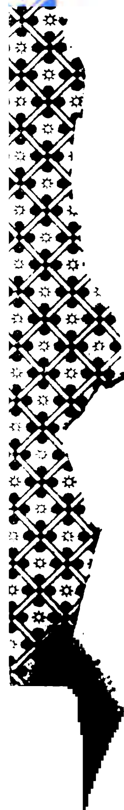

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

[illegible]

CRÓNICA DEL REY D' ARAGO

EN PERE IV LO CEREMONIOS

Ó DEL PUNYALET

ARXIU HISTÓRICH

CRÓNICA

DEL RÉY D' ARAGO

EN PERE IV

LO CEREMONIÓS,

ó

DEL PUNYALET,

ESCRITA PER LO MATEIX MONARCA

AB UN PRÓLECH DE

JOSEPH COROLEU

Corresponent de la Academia de la Historia

BARCELONA

Imprenta «La Renaixensa, Xuclá, 13, baixos

1885.

PRÓLECH

Contan del nostre Rey En Fernando 'l Católich que haventli explicat que Lluís XII de Fransa deya d' ell molt ressentit: — *Tres veces me engañó el fementido*, respongué molt fresch: — *Miente el bellaco, que le engañé más de doce.*

Si Maquiavelo, que en son llibre *Il Principe* cita y alaba tant sovint lo geni diplomátich del Rey Fernando hagués estudiat la vida y fets de son antecessor En Pere *del Punyalet*, sens dupte no li hauría regatejat las lloansas que tant de bon grat prodiga als qui converteixen la paraula en disfressa del pensament y la cara en máscara d' una ánima cautelosa.

Una diferencia hi ha entre 'l Rey Fernando y 'l Rey En Pere, diferencia que certament no fa gran favor á aquest en lo punt de vista moral, y es que En Fernando 'l Católich procurava amagar sos designis portant enganyats als polítichs de son temps y sacrificant la sinceritat al bon éxit de sas grans empresas, mentres que En Pere

'l Ceremoniós pretenía enganyar fins al cel y á sa propia conciencia.

Aixís, al menys, deu pensarho qualsevol que llegeixi ab un xich d' atenció las cartas familiars y la Crónica de aquest monarca que per sa insaciable cobdicia, per sa aparatosa devoció, per la inflexible fermesa de son geni y l' aixutesa esgarrifosa de son cor tant se sembla al rey Lluís XI de Fransa. Fins sa lluyta ab lo malhaurat En Jaume de Mallorca 'ns porta á la memoria la del monarca francés ab Cárles lo Temerari, duch de Borgonya, puig en abdós rivalitats hi veyem combatre l' astucia de la guineu ab la impetuositat del lleó y 'l valor caballeresch víctima de la perfidia calculadora. Per altra part, aquella gavia de ferro ahont feu tancar al pobre Infant de Mallorca dins del Castell Nou de Barcelona, 'ns recorda aquella en la qual estigué onze anys cautiu lo cardenal La Balue per ordre de Lluís XI en lo següent sigle.

En abdós prínceps s' hi troba la mateixa ostentació de creencias religiosas barrejada ab los excessos d' una crueltat refinada; abdos atropellan sens cap mirament totas las lleys divinas y humanas pera tirar á terra l' obstacle que 'ls fa nosa en lo camí de sa política ambiciosa; mes no solen atacar de front al enemich que 'ls destorba. L' astucia y la calumnia son poderosos auxiliars pera aquestos esperits inmorals y tortuosos quals insidias y paranys no es capás de preveurer l' enemich lleal que sols confía en sas llegítimas forsas y en la justicia de sa causa.

De vegadas prou coneixía 'l Rey En Pere que tots los sofismes de la dissimulació y totas las arts de la hipocresía eran impotents pera esborrar la sanch inícuament vessada. Llavors escrivía á sos més íntims familiars planyentse ab greu dolor dels falsos testimonis que la pravetat del mon li aixecava. Es de creurer que aquells qui 's veyan

afavorits ab semblants confidencias se mostravan molt entristits y escandalisats de la depravació dels homens, perque si sempre es perillós duptar de la paraula de un Rey hi ha pena de mort en creurer en lo crim de un tirá.

Mes quant apartat del terratrémol de la guerra y de las animadas discussions de las Corts y del Consell Reyal se trobava sol en sa cambra en aquellas horas misteriosas de la nit en las quals la conciencia del assessino veu álsarse las ombras de sas víctimas emplassantlo devant de Deu... ¡Oh! llavors la freda suhor del remordiment devía banyar lo front del Reyal Cronista, sos dits devían tremolar crispats per un terror invencible, sos ulls esferahits devían mirar en torn com si 'l Comte d' Urgell, l' Infant En Fernando y 'n Bernat de Cabrera deguessen eixir de sota terra pera precipitarlo ab sos brassos de calavera en los abims més fondos del infern...

Perque al cap de vall lo Rey En Pere era home y un home supersticiós. Al arrivar al punt culminant de la tragedia tant fredament conduhida, al contar la catástrofe que devía omplir d' esglay á tantas generacions, sa ploma 's resisteix á escríurer mentideras expressions de dol y de recansa, passa lleugera com sobre ferros ruents per demunt d' aquells fets tremendos, quedantne tant sols una relació núa, descarnada y glacial que fa pell de gallina.

Quant més asvolotats estavan sos Regnes per la revolta de la *Unió* que havia humiliat sa superbia imposantli tant duras condicions ; quant en las Corts de Saragossa acabava de tenir ab son germá 'l Comte d' Urgell un altercat tant terrible que aquest obrí la porta y sortí demanant ajuda al poble en tant que 'l Rey eixía ab los seus ab las espasas desenvainadas, En Pere sembla oblidar tot seguit ab magnánima indulgencia la escena de l' Aljafería y 'ls agravis de la *Unió* acapdillada per l' Infant. Veges

[illegible] quals [illegible] [illegible] com se tornaren á veurer:

« ... apres poch temps vench allí lo dit infant En Jaume, [illegible] [illegible] aparellar se [illegible], en tant que com Nos [illegible] veguem a veure, com entrassem en la ciutat, un hom [illegible] [illegible] per [illegible], que passava e anava de part a part [illegible] [illegible] per [illegible] li [illegible], e Nos li diguem: —*Frare [illegible] [illegible] [illegible]* E ell dix: —*Senyor, no veig res.* E [illegible] com fo en la posada son girás en son llit e a cap de alguns [illegible] rete la anima a nostre senyor Déu. »

Dit aixó ja no torna á esmentar al seu germá ni pera vessar una trista llagrima sobre sa tomba. ¡Pobre Comte de Urgell! Quant estava sa vista tant enterbolida, ja tenía [illegible] lo veneno que li rosegava las entranyas.

En Bernat de Cabrera fou per molts anys son conseller íntim, son *valido*, com diríam en castellá, y home tant expert en la guerra, que al congregarse en 1353 un parlament en Vilafranca del Panadés, per causa de l' ajuda que 'l Rey necessitava pera fer la guerra al Duch y al Comû de Génova, 'l bras popular s' oferí en tot y per tot ab la sola condició de que fos nombrat almirall de l' armada En Bernat de Cabrera.

Al cap d' alguns anys ja no 's fía d' ell, ja 'l te per traydor y 'l mana processar, dihent ell mateix que: « rebuts testimonis y altres proves sufficients y bastants, trobam quel dit mossen Bernat de Cabrera era digne de mort y de perdició de tots sos bens... » Y més endevant afegeix: « Y lendemá que fou divendres, lo dit mossen Bernat fou menat a la dita plaça, en hora de tercia, publicament y en vista de tota la ciutat, en la dita plaça, palesament fouli tallat lo cap... Y applicámnos sos bens, axí com a bens confiscats per lo dit crim. E donant lo cors a sepultura, *fo a Nos trames lo cap...* »

No li bastava al Rey saber que havían decapitat á

aquell home qual existencia s' havía consagrat á la gloria y engrandiment de sos regnes. Volia saborejar lo bárbaro plaher de contemplar esgroguehits per la mort aquells llavis que tants consells li havian donat... ¿ Quín misteri hi havia al fons de aquesta espantosa tragedia ?

Lo cert es que aquesta passá en l' any 1364 y que en lo de 1381, no obstant tots aquells *testimonis y altres proves sufficients y bastants,* lo Rey En Pere retornava 'l vescomtat de Bas al net del malhaurat Cabrera, recordant los eminents serveys que aquest li havia prestat y confessant que havía sospitat de sa lleal honradesa.

No cal dir quánta ni quína diferencia hi ha entre la crónica de 'n Pere del Punyalet y la de 'n Jaume 'l Conqueridor. Aquest era un cavaller y un cristiá en tota la extensió de la paraula, que comptava 'ls fets tals com los presenciava, sas emocions tals com las sentía, sos designis tals com los meditava, deixant al judici de la posteritat la calificació de sa conducta. Lo Rey En Pere, pel contrari, era un retórich artificiós ab pretensions de jurista y teólech que, en lloch d' escríurer sas Memorias ab lleal ingenuitat, fa la crónica de son regnat ab intenció preconcebuda, no parant compte en que per forsa han de trahirlo sas reticencias, sas habilitats y 'ls mateixos documents oficials de la Régia Cancillería que, ab lo trascurs del temps, havian de anar á parar en mans dels qui devian jutjarlo.

Ab tot y aixó, aquesta crónica te un interés extraordinari, tant per lo que diu, com per lo que calla y 'l que deixa endevinar. Á despit de totas sas precaucions, lo rey En Pere s' hi retrata en ella *d' esperit enter*, si 'ns es lícita la frase. Ab un poch de coneixement del geni y las costums de la época y del carácter de aquest famós monarca, 'l lector acaba per llegir entre las ratllas la confessió

ofegada per la hipocresía. Axó prescindint de que no sempre te interés lo cronista en amagar ó adulterar la veritat dels fets y de las intencions y que llavors enriqueix sa narració ab un luxo de detalls que li dona un colorit molt agradable y proporciona una pila de datos utilíssims no sols pera estudiar los fets més importants de son turbulent regnat, sino fins pera ferse cabal de la significació, esperit y trascendencia de no pocas institucions y costums de aquella remota centuria.

Axís veyem al sinistre monarca, escrivint ab una minuciositat extremada son *Libre de les ordinacions de la real casa Darago* ahont reglamenta las atribucions de tots los oficials de sa cort y de las ceremonias que en los actes de aquesta deuhen observarse; axís lo veyem entretenirse en compondrer lo *Tractat de la cavallería de S. Jordi de la creu vermella* ó modo de armar cavallers; axís li veyem fer devegadas unas coblas tant joyosas com pogués concebirlas lo més axerit donzell de sos regnes.

Mes ahont se troba 'l rey en son element es en las *Proposicions* ó discursos del Trono que dirigía als brassos congregats en Corts. Allí 's veu l' home familiarisat ab las lletras sagradas y profanas: erudit, sentenciós, argüint ab la sotilesa del jurista, perorant ab l' art del orador, buscant los efectes y empenyantse en convencer y conmourer á son auditori com procura ferho 'l predicador en sa trona ó l' advocat en sa tribuna. Perque 'l rey En Pere, lo mateix parlava en la esglesia que en l' Assamblea: la oratoria era un detall de son paper de monarca y 'l *Ceremoniós* estava sempre en escena, y era prou fret pera no tenir distraccions.

Llegint sa crónica y sa correspondencia 's veu que en aquesta part hi tenia En Pere una verdadera flaca. Li agradava que 'l tinguessen per erudit y eloqüent, y á dir

veritat, sas pretensions no eran pas injustificadas. Lo que hi ha es que en aquest home essencialment polítich, en lo sentit més maquiavelich de la paraula, tot era fill del cálcul, de la premeditació y del egoisme. Aquest home tant terrible que moltas vegadas no gosavan los cortesans anar á trobarlo si per endevant no 'ls enviava un guiatge que 'ls garantís la llibertat y la vida; aquest lleó que d' una urpada s' emportava un regne y que ab tanta facilitat treya del mon als homens que li feyan nosa, era un anyell tractant ab los estaments de la terra y fou sens cap dupte 'l rey més parlamentari de la Edat Mitjana.

En Pere del Punyalet, lo butxí del Infant Fernando, de 'n Jaume de Mallorca, del Comte d' Urgell y de 'n Bernat de Cabrera, sempre fou suau, afectuós y condescendent ab las Corts de la terra; sempre trobava accents de paternal tendresa pera tractar ab las universitats ó municipis del bras reyal. Tenia massa talent pera no compendrer que no era tant fácil destruir los furs ó públicas llibertats de sos sotsmesos com tallar lo cap á un cortesá caygut en desgracia. Llavors l' individuo agraviat per la infracció de un dret colectiu, podía alsarse cridant: —*¡Som llegió!* Y en efecte la llegió s' alsava fent seu l' agravi. Aquesta unió dels individuos feya la forsa de las corporacions, y aquesta mena de forsa es la que imposa y amohina més als tirans.

Molt podría dirse sobre aquest tema; mes no volém abusar per més temps de la paciencia dels lectors. Las observacions que deixém lleugerament apuntadas bastan pera que obren ab interés aquesta crónica aquells qui may l' han llegida. Afegir més reflexions á las ja fetas, sería anticipar las que 'l lector de sobras sabrá fer sens inspiració agena.

J. COROLEU.

Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Psalm CXIII.

Aquestes paraules Nos En Pere, per la gratia de Deu, rey de Arago, de Valentia, de Mallorques, de Sardenya e de Corsega, Comte de Barcelona, de Rossello e de Cerdenya, propiament podem pendre en lo començament de aquest libre, en lo cual se contenen moltes graties quel nostre Creador nos ha fetes per la sua infinida misericordia e bonesa, e apportar les dites paraules a nostre proposit. Nos prenem tres propositions, les quals apportarán les paraules a nostre proposit per manera de conclusió; les quals propositions e veritats son aquestes.

La primera, divinal excellencia; per sa sufficientia fa e manten tot creat.

La segona, gratia; es, donchs, congruencia, que a la alta potencia sia attribuit e dat.

La tercera, real presidencia; per ell reebut ab clemencia, vol que Deu sia loat.

Dehim primerament que la divina excellencia per sa sufficiencia fa e manten tot creat. Lo seny de aquesta veritat es aquest: que la natura divinal, per sa infinida excellencia e inmensa sufficiencia e bondat es principi primer de tota creatu-

[illegible] e la sostè; e per la sua providentia se fan totes [illegible] qui [illegible] en lo mon. La raho de la veritat es: [illegible] es omnipotent. ([illegible] *Genesis, primo*), *in principio* [illegible]. [illegible] no solament nos ha creats, [illegible] conservatio sua tots tornariem [illegible] la dependentia del Creador. [illegible] axi com lo vexell de la li[illegible] se conserva per lo seu altre pode[illegible] Creador. [illegible] pus propi exemple pot hom donar [illegible] en la cara o superficie de la aygua: com ay[illegible] staria en la cara de la aygua, aytant la imat[illegible], e ell llevat de la aygua, defalria ésser. Axi [illegible] es de la creatura, la qual ha dependencia de son [illegible] son Creador. E aço declara lo Apostol (*primo Corinthiorum, octavo capit.*) com diu: ***Unus est Deus pater, ex quo omnia et Nos in illo, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia et Nos per ipsum:*** hu es Deu pare de les creatures; *ex quo omnia*, per creatio; e Nos en aquell, ço es, per conservatio, ***et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia***, ço es, per redemptio; ***et Nos per ipsum***, ço es per regiment e endreçament en nostres bones obres e virtuts, com tot lo be devalla de Deu. ***Unde (Jacobi, I), Omne datum optimum et omne donum perfectum descendens a patre luminum;*** tot do noble axi com es do de natura, do de dignitat real, do de victoria de enemichs e do acabat, axi com son los bens de virtuts e merits, tots venen e devallen del Pare de lés lums, de graties e de virtuts. Appar, donchs, la primera propositio.

La segona propositio es gratia: es, donchs, congruentia, qui a la alta potencia sia attribuit e dat. Lo seny de la propositio es aquest: que fort es cosa covinent e de raho que a la potentia del Creador sia tot lo be que hom ha attribuit, primerament per tal com ço qui es propri a Deu, li deu esser per la creatura attribuit, com en altra manera li tolria hom sa perfectio; donchs, com lo primer principi, qui es Deu Omnipotent faça do e orden totes les coses creades, li deu esser, donchs, tot attribuit. E per tal monsenyer Sant Paul (*primo Corinthiorum, quarto cap.*) per manera de interrogatio diu: ***¿Quid habes, quod non accepisti?*** ¿Que has tu, creatura, jatsia be de natura, o be de ventura, o be de fortuna, o sa-

viesa en regir y governar, o esquivaments de peccats, o evasió de enemichs o victoria, que tu nou hajes de la providentia o bondat del Creador, como no ha hom res per sí, mas per Deu? La segona raho de la veritat de la propositio es com negun hom se deu attribuyr be, lo qual ve dell, com, donchs, tots los bens qui son en nos no sien en nos de part nostra. *Unde* (*Apostolus*, *secundo Corinthiorum, tertio capit.) Non sumus suflicientes cogitare aliquid a nobis*, *quasi ex nobis*, *sed sufficientia nostra ex Deo est*. Com, donchs, ne pensar, be obrar o acabar sia de part de Deu en Nos, e no de part nostra, per la nostra impotentia, fragilitat e parvitat, a la potentia, donchs, divinal, deu esser tot attribuit. La terça raho es com les paraules se deuen concordar ab lo fet, en altra manera seria mentida e falsia; donchs, com tot lo be venga de la providentia divinal, concordant les paraules dels bens, declaratives e narratives, a aquell se deu attribuir, qui fa e es fet e dona lo be. Aquest es lo Creador, perque, a la sua providentia deu esser tot attribuit. E per ço deya aquella sancta dona Judith, (*cap. undecimo ejusdem libri*), *Tu solus bonus et potens es in omni regno*. Tu, senyor, sol es poderos en tot lo regne celestial, terrenal e infernal, com tu sol ho regeixs, governes, heu proveixs. E en aço appar la segona veritat e propositio.

La tercera es la real presidentia: per ell reebut ab clementia; vol que Deu sia loat. Lo seny de la veritat es aquest: que Nos dit rey En Pere de Arago qui som posats presidents e regidors en lo dit regne per los dons diversos e graties multiplicades que habem reebudes en la nostra vida de la supernal clementia, pietat e bondad, volem tot attribuir a Deu e a ell loar com noy haja res de part nostra, mas solament de la bondat divinal. E aço si guardám los grans fets qui son stats en lo regne de Arago, en temps nostre, com axi com altre David, al qual stech dit *(secundo Regum, XII): Non recedet gladius de domo tua;* axi en lo temps del nostre regiment, quaix continuadament coltell de enemich, o de strany, o de vassall, o privat no es partit de la nostra casa. E be primerament les guerres e tribulations nostres son stades figurades per les guerres e affanys de David com ell no solament hac ab los reys vehins seus guerres, mas ab lo seu poble quis levá contra ell ab Absolon son fill; axi no solament havem haudes guerres ab los

[illegible]

[illegible] de Saul [illegible] Nos [illegible] semble, [illegible]

[illegible]

dels altres purs homens: que no som bastans quant es de part nostra a algun bé, perqué, diem las paraules *Non nobis, Domine, non nobis*, ço es, no a Nos per nostra propria prudentia, no a Nos per astutia del nostre poble, no encara a Nos per nostra subtilitat, no a Nos per dictament dels nostres consellers, no a Nos per la multitut del poble a Nos subjutgat, no encara a Nos tots del real linatge, no a Nos per diversitat de nations a Nos subjugades, no a Nos del orde dels cavallers qui porten la creu, no a Nos per las companyies dels pahons, no encara a Nos del regne de Arago nadius, no a aquells qui daltres regnes e terres son venguts en ajuda nostra, sia donada e attribuyda gloria, com tots no som sino pols e terra, e som poble del senyor quins ha creats e ovelles del seu paximent: *(ut habetur psalmo LXXVIII)*. E per aço havem esser per ell guiats e endressats, e per tal a ell deu esser donada la gloria e honor, perque lo thema *sed nomini tuo da gloriam*, hon se demonstra deguda exaltatio a la supernal majestat, com al Creador es deguda la gloria e honor, per tal com ell sol es infinit en potentia, perque algu no li pot contrastar; sol inmens en sabiesa, perque tot be ha dell devallar; sol piados e misericordios sens mensura, perque ell ha de miseria, tribulatio e affanys el hom delliurat; sol eternal e inmortal e immutable, sens tot defalliment, perqué a ell devem molt honrar. Per ço diu lo Apostol *(prima ad Thim. I capit). Regi seculorum immortali et invisibili soli Deo honor et gloria*. Nos, donchs, rey per la sua gran e larga pietat règnant en lo regne de Arago qui havem reebudes diverses graties e multiplicades en nostra vida, de la bondat infinida del nostre Creador, havem pensat e proposat que aquelles haiam e deiam en scrits posar e ferne libre, no pas a jactantia nostra ne lahor, mas per tal quels reys succehidors nostres, legint en lo dit libre, e oint que diversos perills e multiplicades guerres de poderosos enemichs nostres per ferma sperança, e ab pacientia ensemps, que havem haguda en la gran bondat e misericordia del nostre Creador, havem passats e somne stats delliurats ab gran honor e victoria, prénguen eximpli que en llurs tribulations deuen sperar e confiar en lo llur Creador de qui venen tots bens, victories e graties, e supportar, e sufferir les dites tribulations ab gran pacientia quant Deu las dona, segons mossenyer sant Jaume

en la sua crónica ho demostra; car sens pacientia e sperança en Deu obra nenguna es bona ne perfecta. E axi, prenent les coses nostre senyor Deu qui a aquells qui en ell confien no sab fallir, per la sua alta e infinida bondat e pietat delliurarlos ha de aquells, axi com nos ha delliurats moltes e diverses vegades, segons que devall en lo present libre se conté largament, segons diverses edats, e affers nostres e guerres. Los quals son partits per capitols e parrafos.

Aquest libre volem que sia intitulat: «LIBRE EN QUES CONTENEN TOTS LOS GRANS FETS QUI SON ENTREVÉNGUTS EN NOSTRA CASA DINS LO TEMPS DE LA NOSTRA VIDA, COMENÇANTLOS A NOSTRA NATIVITAT.» Emperó volem ans que vingam a nostre thema fer mentió del senyor rey En Jaume avi nostre e dels fills que hagué, e com lo infant En Jaume primogenit seu renuntiá al regne per lo qual lo senyor rey nostre pare hac la primogenitura e fou rey. E per ço hic es feta mentio com nostre pare per successio de temps pres per muller la senyora infanta dona Theresa mare nostra, per lo cual matrimoni hac lo comtat de Urgell e vezcomtat de Ager; e com apres per lo renunciament del dit infant En Jaume fou fet primogenit de Arago. Item hic es feta mentio de la conquesta de Sardenya quel dit pare nostre, stant infant, e vivent lo dit senyor rey En Jaume, pare seu, feu, la qual es digne de recontar, mayorment com lo dit senyor rey pare nostre no visque sino vuyt anys apres que fou rey, car partida del temps que visque fo malalt, e finalment fo hydropich, del qual morí; e no curam fer mentio alguna dels grans affers qui foren en la sua casa del temps del seu regiment. Item hic es feta mentio del fet de la coronatio del senyor rey Nanfos, com fos una de les notables festes quis faessen en la casa de Arago, e no deu esser mes en oblit; car solament hic es feta mentio del dit senyor rey nostre pare en aquests dos fets qui foren fort notables, ço es: de la conquesta de Sardenya e de la sua coronatio.

LIBRE PRIMER

Tracta entre les altres coses de la conquesta de Sardenya, feta per lo pare del Rey En Pere stant infant e apres fon Rey de Arago appellat Nanfos o Alfonso.

CAP. PRIMER. Lo senyor rey Nanfos pare nostre fou fill del rey En Jaume e de la reyna dona Blancha filla del rey Charles avi e avia nostres. Aquests rey e reyna avis nostres hagueren en llur vida deu fills, ço es, cinch mascles e cinch femelles. Lo primer dels mascles qui fo primogenit hac nom En Jaume; e lo segon Alfonso, qui fo pare nostre; e lo terç En Juan e fo patriarcha de Alexandria e archabisbe de Tarragona; lo quart En Pere e fou comte de Rippagorça e Dempories; lo cinqué En Ramon Berenguer, e fo comte de les muntanyes de Prades. La primera de les femeles hac nom dona Maria e fo muller del infant don Pedro de Castella qui mori en la vega de Granada; la segona hac nom dona Constança e fou muller de don Joan fill del infant En Manuel; la tercera hac nom dona Isabel e fo muller del duch de Austria; la quarta dona Blancha e fou prioressa de Sixena; la quinta hac nom dona Violant e fo muller del Dispost de la Romanya. E per tal com Nos no enteném sinó dels regiments que a nostre honra e a profit de nostres regnes e terres convenen, axi pera tots los barons e cavallers, com vingueren a nostre pare, pus havem dit, quel predit infant don Jaume era primogenit e successor del rey En Jaume nostre avi, volem tan solament parlar daquestos dos, ço es, del infant En Jaume e de nostre pare, e lexarém a parlar dels altres nostres honcles e ties, per tal com no vendria a nostre proposit.

E direm primerament del stament de nostre pare entro que hac lo dret de la primogenitura per les rahons que davall seguirán. Nostre pare lo rey Nanfos nasche en la ciutat de Nápols,

[illegible] dits rey En Jaume e reyna dona Blancha avis- [illegible]. E fo nodrit per los dits rey e reyna entro fo [illegible] sis anys fins a set anys. E no era de res heretat, mas [illegible] dita edat. a la reyna dona Blancha mare sua [illegible] axi com se pertany de bona mare vers bon fill, [illegible] qui era de don Pedro Fernando Dixer; e [illegible] lo primer loch que ell hac. E a cap de algun [illegible] matrimoni entre lo dit infant Nanfos pare nostre [illegible] Theresa mare nostra, la qual fou filla del [illegible] de Antença. E lavors nostra mare havia en [illegible] Urgell, e el vezcomtat de Ager e la baronia [illegible] Antillo per succesio de son pare, les quals [illegible] pervengueren per la manera que ara us direm.

[illegible] Narmengou morí sens fills e lexá a dona Cons- [illegible] filla de dona Elionor sa sor e muller de [illegible] lo comtat de Urgell e lo vezcomtat de Ager. E [illegible] Constança fo muller den Gombald de Antença, [illegible] filla nostra mare dona Theresa. Axi, dels des- [illegible] pervengueren les dites heretats; e axi, dit ma- [illegible] perfectio. E fet lo dit matrimoni, lo dit infant [illegible] nostre se appellá comte de Urgell e vezcomte de [illegible] en son comtat entro sus que fo primogenit [illegible] que davall direm. Mas, en aquest endemig [illegible] quants infants hagueren, e com hagueren nom, e [illegible] appellats e en que foren heretats. Los damunt dits [illegible] nostres entre tot lo temps de la llur vida hagueren [illegible] matrimoni VII fills, es a saber, cinch mascles e dues [illegible]. Lo primer dels mascles hac nom Alfonso e visqué [illegible] solament, e morí en Balaguer, e fou soterrat en la [illegible] en la esglesia de sancta Maria Dalmata. Apres nas- [illegible] e nasquem lo primer diumenge de setembre, ço es, [illegible] dies de setembre en lany que hom comtave mil tre- [illegible] dinou. E nasquem en la predita vila de Balaguer: e nen- [illegible] que apres havem oit comptar, nos pensava que vis- [illegible]. E per ço en lo dit dia nos batejaren en la cambra en [illegible]; e batejans En Jaume, capella de nostra mare; e [illegible] padri En Not de Muncada. Lo terç hac nom Jaume: [illegible] comte de Urgell e vezcomte de Ager. Aprés nasch [illegible] germana nostra, e aquesta fo muller del rey de Ma-

llorques. Apres nasque Frederich e visque poch temps, e fo soterrat en lo monastir dels frares menors de la ciutat de Barcelona en lany mil trescents denou. Aprés daquest Frederich nasque una filla que fo appellada dona Helisabet, e nasque en la ciutat de Çaragoça, e visque poch temps, e fo soterrada en lo monastir que es appellat Jesus, que es del orde dels dits frares menors, que es en lo dit monastir dels frares menors de Çaragoça. E puix nasch un fill qui hac nom Sanxo; e per aquest mori nostra mare; e fou soterrat en lo dit monastir dels frares menors de Çaragoça, e aximateix hi fou soterrada nostra mare.

Cap. 2 Damunt havem dit que parlarem en quina manera vench la primogenitura a nostre pare el rey Namfos, e puix com hac los regnes. E axi es cert quel dit infant En Jaume honcle nostre, qui era primogenit del dit senyor rey En Jaume avi nostre, era fort en justicia, e stant primogenit feu de grans justicies per tota la terra. E segons que havem oit dir, lo dit infant don Jaume fo en Deroca e faea aqui inquisitions contra algunes persones generoses, de las quals dehia hom que entenia a fer justitia. E lo rey En Jaume qui lavors era en Catalunya tremesli chartes fort spesses, que ell en tot cas se partis de aquells processos que entenia a fer, per la cual cosa ell fonch molt torbat e hacsen a jaquir. E lavors, dien alguns que volch renuntiar al regne, empero ja era tractat matrimoni dell e de la infanta dona Eleonor filla del rey de Castella don Ferrando, la qual depuix fou muller de nostre pare, segons que avant vos direm: per lo qual tractament lo dit infant don Jaume era a Terol, faent aqui enantaments de justicia. Lo senyor rey En Jaume vench de les parts de Arago e anassen devers Valentia, e lo infant don Jaume isquéli a carrera a Calamotxa; e mentre sen anaven per la plana de Cella, continuament quaix pare e fill anaven fora cami, parlant abduy solament, e lavors lo infant don Jaume comença a dir a son pare com volia renunciar al regne. E daço lo rey en Jaume fo molt despagat, axi que tots dies se partia lo rey En Jaume fort mogut e torbat de son fill. E cabe en lo llur consell e parlament En Gonçalo Garcia, qui molt repres e fort stretament lo infant don Jaume. E finalment lo senyor rey En Jaume tench sa via

vers Valentia, e lo infant En Jaume romas a Terol; e apres algun temps com lo Rey partis de Valentia e faes la via de Tortosa, lo infant En Jaume li exi a carrera a la plana de Burriana, e altra vegada recapitula son proposit de renuntiar. E finalment lo rey En Jaume li dix, que en tota manera habia acabar son matrimoni en faç de eglesia. E es ver que ja en aquest temps fo attrobat en los cofrens de la cambra del infant don Jaume un habit de predicadors, car en aquel orde se volia mettre. E lo rey En Jaume sen esquiva fort. E lo confessor del infant, qui era predicador, sen hac a fugir, car era en sospita que ell no induhís linfant a mettres en llur orde. Puix fo ordenat per lo rey En Jaume avi nostre quel matrimoni se acabas, per ço car ho habia jurat al predit rey de Castella, que faria acabar lo dit matrimoni. E fo empres del dit rey En Jaume e de tots los barons e cavallers de sa cort, que en la vila de Gandesa lo dit matrimoni se faes, perque en lo predit loch de Gandesa fo lo damunt dit rey En Jaume ab sos fills e ab tots los barons e prelats e richs homens, e cavallers, honrats ciutadans, e altres persones dels regnes e de Catalunya ab lo damunt dit infant don Jaume e dona Elionor per solemnitat del matrimoni quis devia fer. E lo dia que fo assignat que lo dit matrimoni se devia complir, lo infant En Jaume sen ana al rey En Jaume son pare e anali a dir secretament recapitulant son proposit que ell volia entrar en orde e que no si podia alre fer.

Cap. 3 De aquestes paraules lo damunt dit rey En Jaume fou torbat e mogut, e pensas que lo dit infant En Jaume digues aço per qualque moviment, e val forment rependre. E apres la reprehensio val pregar que ell no mettes en tan gran scandol ell e tota la terra, car gran mal sen poria seguir. E axi pregal que en tot cas, que ell que la prengues nubcialment e que ois missa ab ella, e que no volgues quen romangues perjur, car ell sabia que ell ho havia jurat al rey de Castella quant se tracta lo matrimoni, que ell ho faria complir.

Cap. 4 E axi lo damunt dit infant En Jaume, yrat e dolent en son cor, hague oyr la missa ab la infanta dona Elionor, per -uel dit matrimoni se acabás en faç de eglesia ; e En Exe-

meni de Luna archebisbe de Tarragona en la eglesia major de Gandesa donals la benedictio; e oyren la missa entro que foren al donar de la pau, e quant lo dit infant En Jaume hague presa lo pau, non volch donar de aquella a la dita infanta Elionor, e lo dit senyor rey En Jaume donalin. E com la missa e benedictio fo acabada, lo rey En Jaume ab la infanta e los prelats e altres gents quey eren, tornarensen a casa, mas lo infant En Jaume anassen dret al loch Dezledo a dinar, e axi partis de aquen, e lo rey En Jaume e altres romangueren quasi envergonyits e confusos.

Cap. 5 Apres lo rey En Jaume vench al camp de Tarragona e fo a Riudoms, e aqui ell appella lo vezcomte de Cardona, e quaix tots los barons de Catalunya, e ab ells ensemps moltes vegades prega e requeri lo intant En Jaume, que per copula carnal complis lo dit matrimoni, e ques tolgues del proposit de renuntiar, e que regis la terra. E es ver que jatsia tots los barons e richs homens pregassen lo dit infant daço, nols era molt greu lo renunciar, car lo dit infant regia rigorosament els tenia en gran temor. E com lo rey En Jaume hague son fill molt pregat ques gitas del cor aquell renuntiarsi, li dix perque ho fahia, car si entenia quel seu rejiment li fos enuios, ne li contrastas als enantaments quel infant fahia o volia fer, que ell, ço es, lo rey En Jaume desampararia tot lo rejiment es mettria en lo monestir de Sanctes Creus, e quel infant li donas solament aquella provisio que entenes que li bastas, e que desampararia tot lo regne, car be vehia que la terra seria mils regida per son fill que era jove e mils hi podia treballar, que per ell. Finalment, lo dit infant nos volch mudar de son enteniment, e lo rey En Jaume feu fer chartes testimonials de aquestes coses als dits barons e richs homens quey eren. Puix vengueren a Tarragona, e aqui lo infant En Jaume renuncia e pres lo habit del Hospital, per ço que encontinent fos profes en la orde dels Hospitalers. E encontinent los prelats, barons e altres alli ajustats otorgaren lo infant Nanfos en rey, apres obit del dit rey En Jaume.

Cap. 6 Axi fet lo dit otorgament en senyal de primogenitura, lo rey En Jaume maná a sos fills altres qui eren aqui que

[illegible] E apres [illegible] ap- [illegible] Barcelona, e ja- [illegible] Namfos, [illegible] molt alt [illegible] general e comte [illegible] temps [illegible] lo habit [illegible] de la sua fi.

[illegible] nostre apres algun temps [illegible] homens e altres [illegible] general de Arago; e [illegible] lo qual no volch ve- [illegible] e recomptá la manera [illegible] segons queus havem re- [illegible] testimonials dels [illegible] general los de la cort, [illegible] mes en orde, que [illegible] apres sa [illegible] lo primogenit [illegible] E final- [illegible] Nanfos nostre pare [illegible] apres obit, com [illegible]

[illegible] muller del dit infant En [illegible] Tortosa, e aturay be un [illegible] per Caragoça e per [illegible] molts richs ho- [illegible] menaren en Caste- [illegible] que lo senyor [illegible] en Terraçona, [illegible] argument.

[illegible] apres vench a Gerona e aqui [illegible] en Sanxo de Ma- [illegible] Sardenya, e lo dit rey En [illegible] e moneda, la qual [illegible] lo dit rey En [illegible] muller dona Elicsen de

Muncada, sor del dit noble Not de Muncada, lo dia de Nadal, aquell dia mateix lo infant Nanfos nostre pare, pará el standart a Barcelona per lo dit viatge de Sardenya.

Cap. 10 Ara recontarem breument del viatge quel senyor infant Nanfos feu al regne de Sardenya, axi com a primogenit e general procurador del molt alt e poderos senyor rey En Jaume pare seu. En Barcelona en lo mes de maig del any mil trescents vint e tres, a requesta del noble don Hugo, jutge de Arborea e vezcomte de Bas, lo senyor rey En Jaume trames a Oristany, en la illa de Sardenya, ab tres quoques, los nobles En Dalmau vezcomte de Rochaberti, Guerau de Rochaberti, En Bertran de Castellet e Huguet de Sancta-Pau ab cent vuytanta homens a cavall e de peu, en la illa, en defaniment de aquella.

Cap. 11 En lo dit mes de maig, lo dit senyor infant Nanfos parti de la ciutat de Barcelona ab vint galeres, e ab altre navili de naus e quoques e altres veixells per venir a Portfangos, hon havia assignat dia de recullir a totes les companyies; hon lo senyor rey En Jaume fo personalment, e los infants fills seus e molts prelats e cavallers e barons e altres molts richs homens del comtat de Catalunya e del regne de Arago e del regne de Valencia. E aqui vench lo noble En Francesch Carroç, almiral del senyor rey ab vint galeres qui seren armades en Valencia; e semblantment hi vench Huguet de Tozo almiral del rey En Sancho de Mallorques ab vint galeres que seren armades en las maritimes del dit rey En Sancho. Encara hic vengueren altres navilis, e moltes naus e quoques e vexeills de la ciutat de Barcelona, axi mateix de la ciutat de Valencia e de Mallorques, les quals lo dit senyor infant havia fets noliejar per portar cavalls e cavallers e barons e altres molts homens de peu, e trabuchs e arnesos e altres molts apparellaments de combatre.

Cap. 12 Stant lo dit senyor rey En Jaume en lo dit loch de Portfangos per donar doctrina al dit senyor infant Nanfos sobre los affers de la conquesta que li era acomenada, feu, en presencia de tots los dits prelats, barons, richs homens, cava-

llers e altres qui devien seguir lo dit viatge, sermo larch be ordenat, segons ques pertany, informant lo dit senyor infant fill seu sobre ço que fer devia en los affers de la conquesta, e donantli consell de moltes coses quis podien esdevenir sobre los affers de la dita conquesta, entre los quals consells li manà tres coses seguents.

La primera cosa li dix, que ell li acomanava hun privilegi [illegible] nostre senyor Deu per la sua gran misericordia havia [illegible] de Arago, lo qual era bullat ab bulla de [illegible] corromput ne viciat en res, ço es, que [illegible] de Arago, null temps fo vençuda, [illegible] semblant que fo ver, que sen perde [illegible] dit per lo rey En Pere rey de Ara[illegible] Montpeller, qui per sa follía fou mort a Mo[illegible] fill seu que li era be mester quel dit privi[illegible] axi sancer e bo, com ley habia aco[illegible]

[illegible] que era cert que en totes les conquestes qui [illegible] temps passat per los grans senyors del mon eren [illegible] batalles; e com lo dit fill seu faes la dita con[illegible] titol de la sancta esglesia de Roma, devia pre[illegible] que ab la voluntat de Deu aconseguiria victo[illegible] regne de Sardenya; e que sobre aquella conquesta [illegible] batalla o batalles. E feuli aytal manament: fill, com [illegible] la batalla, ferits primer esforçadament e poderosa: o [illegible] vençre, o vençre o morir, o morir o vençre. E açó [illegible] vegades.

La terça fo, ço es, que li dix: fill, trobat ses moltes vega[illegible] que per seny de un cavaller sen guanyaba huna batalla; [illegible] que, vos com deurets venir a la batalla, hayats tots los vos[illegible] cavallers, e si ni havia algú quiy fallis, speratslo, per dues [illegible]: la primera, car per aquell poriets haver lo consell que [illegible] de guanyar la batalla; la segona, que li fariets gran [illegible] que no hagues gloria de la batalla vençadora, axi com [illegible] altres quiy serien.

E [illegible] complit lo dit sermo, lo senyor rey En Jaume se[illegible] benehí lo dit senyor infant Nanfos fill seu, e li doná de [illegible] Deu la sua gratia, benedictio e licencia, e axi a tots [illegible] cavallers, barons e richshomens, de recullirse e de partir [illegible] dit Portfangos, per passar al dit regne de Sardenya.

Cap. 13 Partí, donchs, lo senyor infant de Portfangos primer dia del mes de juny del dit any ab la senyora infanta dona Teresa muller sua, en la quoqua den Bernat e den Arnau Ballester ciutadans de Barcelona, que havia nom sancta Eulalia, ensemps ab LX galeres, XIIII naus e daltre navili menut, tant, que bastava a ccç veles o pus; e al cinquen dia fo al port de Maho en la illa de Menorca, hon per contrari de temps hac a entrar; e per baralla quis moch entre Aragonesos e Catalans, penjáy tres homens, als quals en nulla manera no volch perdonar, per prechs que li fossen fets per richshomens ne per altres persones. E aqui vengueren En Pere Çafont e En Francesch Çafont ciutadans de Mallorques ab una galera armada, e foren en lo viatge ab lo dit senyor. En lo qual port de Mahó stech lo senyor infant ab lo dit hostol quatre dies; e hac acord, que per tal com havia ardit quel Comú de Pisa trametia companyia de cavall e de peu en la illa de Sardenya, ques mudás en la sua galera, la cual havia nom sancta Eulalia, per ço ques cuytas ab les galeres e que abans fos en la dita illa, e axi fo fet.

Cap. 14 Parti lo senyor infant ab tot son hostol de galeres e de naus grans e altres vexells del dit port de Mahó a nou dies del mes de juny, e a XIII dies del dit mes tan solament ab les galeres fo al cap de sanct March que es prop Oristany en la illa de Sardenya, e aqui hac ardit del jutge de Arborea quels nobles vezcomte de Rochaberti e los altres qui primer eren passats ab les tres naus, eren en hun loch qui ha nom Quart, a una legua de castell de Caller, ab companyia que lo dit jutge los havia liurada per vedar que viandes no entrasen en lo dit castell. E aqui hac de consell que sen anas al port de Palma de Sols, e jaqui hun leny armat per denunciar a les naus e altre navili que faessen aquella via; e vinent al hostol de les galeres messe una gran fortuna de vent a la proença envers hora de mija nit; e passant lo feu qui es en la illa de sanct Pere e la illa Major, perdes una galera de Mallorques qui feri en una roca, en la qual era lo noble En Ramon de Peralta, e morirenhi un fill de cavaller e sis mariners.

Cap. 15 Entra lo senyor infant en lo dit port de Palma de

Sols ab les dites galeres a XIII dies del mes de juny a hora de mig dia, e aquell mateix dia a hora de vespres hi foren totes les naus e altres vexells. E al XV dia del dit mes ell pres terra en lo dit loch; e foren meses en terra les companyies ab llurs cavalls e arnesos; e hac de acort que posas setge a Vila de Esglesies de Sigero, hon lo Comu havia fet mes son esforç de companyies, les quals dubtava que correguessen la illa. E aqui foren alguns Sarts que li feeren homenatge per tots los altres Sarts de la [illegible]. E apres que'ls cavallers hagueren reposat per alguns dies, trames a la dita Vila de Esglesies, per veure lo continent [illegible] aquells qui hi eren farien, lo noble Artal de Luna [illegible] noble don Artal de Luna, ab trescents homens a [illegible] estech per un dia davant la dita vila parantlos batalla [illegible] hom nols exi, e tornasen.

[illegible] Parti lo senyor infant del loch de Palma de Sols per anar a [illegible] Vila de Esglesies a XXV dies del mes de juny e fou davant a la vila a XXVIII dies del dit mes, e ordena que tot lo [illegible] e[illegible] en la plana de Canyelles qui es a deu milles de [illegible], e que aqui posassen les viandes e trabuchs e altres [illegible]ments de combatre, e axi fo fet. E lo dit senyor [illegible] a la vila ab los nobles e cavallers de casa sua en la [illegible] de la esglesia de Sancta Maria de Valvert. E los nobles [illegible] Artal de Luna ab altres cavallers de Arago en un [illegible] davant la torre pisana; el noble En Ramon de Pa[illegible] [illegible] homens e cavallers de Catalunya e de [illegible] puig que es de sol ponent de la dita vila; els no[illegible] Pere Queralt e En Bertran de Castellet en la vall de[illegible] [illegible] de Sanct Antoni; els nobles En Guillerm de [illegible] e En Joan Xemenez de Urrea e daltres cavallers [illegible] de Montebarlao; e en la partida de vers sol [illegible] los Sarts que lo jutge de Arborea hi havia fets [illegible].

[illegible] En lo setge de la Vila de Esglesies a tres del mes [illegible] lo jutge de Arborea ab companyia de Sarts a ca[illegible] feu homenatge al senyor infant e regonech a [illegible] terra en feu per lo senyor rey a cens de tres [illegible] de [illegible] pagadors cascun any en la festa de sanct

Pere e de Sançt Paul. E encara promes que pagaria vuytanta milia florins de or, los quals havia promesos al senyor rey en ajuda de les messions que havia a fer per la conquesta del regne de Sardenya.

Cap. 18 En lo dit setge e en lo dit mes vench micer Barnabao de Auria e altres barons de Auria, los quals faeren homenatge al senyor infant per los castells e lochs que havien en la illa de Sardenya; e semblantment hi vengueren los homens de la ciutat de Sacer, e lo marques de Malspina, e tots faeren homenatge al senyor infant; e no fon loch en tota la illa que nol obeissen, salvant los lochs quel Comú de Pisa havia stablits, es á saber, castell de Caller, Vila de Esglesies, lo castell de Ayguafreda, lo castell de Joyosaguarda, lo castell de Erguloso, lo castell de Ullastre, lo castell de Quirra, lo castell Patres e Terranova.

Cap. 19 En lo dit setge fo acordat que fos donada batalla à la dita vila e trametteren per los homens de la mar, e fo combatuda a xx dies del mes de juliol; e no poch esser presa; e morirenhi algunes gents de fora e de dins. E ladonchs fou ordenat que daqui avant no fos combatuda, mas que la tinguessen assetiada, e que la trabucassen ab ginys. E axi fou fet quey tiraren dos ginys.

Cap. 20 En lo dit setge fo acordat que En Francesch Carroç almirall, e los nobles En Ramon de Peralta e En Bernadi de Cabrera ab vint galeres anassen en les parts de Pisa per fer aquell dany que poguessen a les gents de aquell Comú, e foren a Terranova e combaterenla; e perque era stablida de bona gent e molta, no la pogueren pendre. E finalment, per contrari de temps no pogueren anar lla hon era acordat e tornarensen en lo golf davant lo castell de Caller.

Cap. 21 Item fo acordat que totes les galeres e altres navilis qui eran en lo dit loch de Canyelles posassen les viandes que tenien de la cort, e que sen anassen en lo dit golf de Caller, e açо per lo invern qui ja començava; e que ab lo noble En Guerau de Rochaberti e ab aquells qui ab aquell eren al loch

de Quart, porien posar setge al castell de Caller. E axi fou fet, ques posaren davant lo dit castell en un puig qui ha nom Bonayre, lo qual muraren e enfortiren.

Cap. 22 Estant lo senyor infant en lo setge de Vila de Esglesies se mes tan gran malaltia en la sua host, que totes les gents foren malaltes ey moriren molts nobles, cavallers e ciutadans honrrats e homens de peu, a tan gran nombre, que a penes trobaven quils volgues soterrar, nis trobava qui fes guaytes, ni hagues cura. sino de pensar sino si mateix com porien viure. E aço dura aytant com lo dit setge se tench; e lo dit senyor infant emmalalti tan fort, que null temps, aytant com en Sardenya stech, no fo sens febra. Semblantment hi fo malalta la senyora infanta, e moriren totes les donçelles qui ab ella [illegible] que no romas viva mes una, ans hac haver a son servey [illegible] sardes e daltre nascio; axi que, segons ques [illegible] la meytat de les gents moriren en lo dit setge, e [illegible] fort pochs que no fossen malalts e a [illegible] moltes vegades per malaltia. E aço sesdevench [illegible] molt pluios, e les fangues eren grans en la [illegible] gran pudor e infectio. E dins aquest temps [illegible] Marti Peres Doros Castella de Amposta, quel rey [illegible] companya de cavall e de peu, lo qual fo [illegible] que havia feta, per un cayrel, de que fo [illegible] hom. E dins aquest temps foren vint [illegible] Canyelles qui cremaren totes les viandes [illegible] dit senyor.

[illegible] la entrada del mes de janer foren tractats par- [illegible] lo senyor infant els capitans de Vila de Esglesies [illegible] morts e malalties dins la vila e tan gran [illegible] quey moriren e asens, cans e gats, rates e [illegible] menjaven. E gitaren de la dita vila les [illegible] vells e infants pochs, per tal que mes se po- [illegible] les hi feu tornar lo senyor infant. E [illegible] entre lo senyor infant e los dits ca- [illegible] bun mes, qui seria complit a XIII dies [illegible] seguent, no havien hauda tal ajuda [illegible] levar per força lo dit senyor del dit setge,

que ells li lliurarien la vila ab la conditio que aquells qui anar sen volrien, sen anassen lla hon se volguessen ab tot ço del llur. E axi fou fet e fermat.

Cap. 24 Per la gran fam e destret que aquells de la dita vila sofferien no pogueren sperar lo dit terme, ans lo viii dia del mes de febrer del any mil trescents e xxiiii liuraren la vila al senyor infant, e tots los soldats qui hic eren sen anaren ab tot ço del llur en lo castell de Caller ab companyia de homens a cavall quel senyor infant los liura quils guiaren entro al dit castell. E com lo dit senyor infant fo en la dita vila, troba que noy havia vianda aquell dia.

Cap. 25 Axi fo lo temps quel senyor infant stech en lo setge de la Vila de Esglesies, del temps quey posa lo dit setge, entro que la dita vila fou restituida o li fo retuda, vii mesos e x dies. En lo qual setge sofferi molts treballs de malalties de son cors e morts de vassalls e affrontes dels seus, quels donas ço que no havia, e assalts, e batalles dels enemichs. E tot aço sofferi perque pogues venir a fi daço quel senyor rey pare seu lo havia trames, pacientment e benigne e ab gran confiança de la misericordia de Deu.

Cap. 26 Apres que hac stat dins la dita vila vii dies, parti de aqui per venir al setge del castell de Caller e jaqui aqui la senyora infanta entro ab cc homens a cavall qui sans, qui malalts, per guardar la vila. Empero los richs homens nol volien seguir si nols fahia pagar e promeslos que no entraria en lo dit setge entro paga los hagues feta, si donchs gents stranyes no hi venien, perque hagues a socorrer a aquells qui hi eren; perquel covench romanir a un loch qui ha nom Selico qui es a quatre leugues del dit castell. E aqui stech viii dies e hac ardit del jutge de Arborea que quaranta e tres galeres e altres navilis molt de Pisans havien stats a Terranova ab moltes gents de cavall e de peu Tudeschs e altra gent, de que era cap e major lo noble En Manfre fill del comte Guido de Donoratico, lo qual era cosin germa del senyor rey En Jaume, fill de sa tia; e que les dites galeres e altres vexells havien levat cc homens a cavall de aquells qui eren a Terranova, per tal que

pus poderosament se pogues combatre e levar del setge de Caller lo senyor infant. E per aquesta raho los dits richs homens e cavallers consentiren quel dit senyor sen anas en lo dit setge, e fo a xxiiii dies del mes de febrer quel hi entra ; e trames a Vila de Esglesies als richs homens e cavallers manament, sots fe de naturalesa, que no lexassen la vila, ans la guardassen, e quels comanava la senyora infanta; de que hac gran dol entre ells, com se pensaven que lo senyor infant se combates, que ells noy fossen.

Cap. 27 Apres quel senyor infant fo en lo dit setge de Caller, acorda ques combates en la mar ab sos enemichs si sofferir ho volien; e feu apparellar xx galeres car les gents no bastaren a mes, que entre les galeres del rey de Mallorques qui sen eren tornades e les gents qui eren mortes, no sen pogueren mes armar. E lo xxv dia del dit mes, perque hac ardit que les galeres dels Pisans eren a cap de Carbona, y repujá en la sua galera e parti les altres galeres per richs homens e cavallers; e ab totes les xx galeres vench davant lo cap de Sencalia apparellat de batalla; e les galeres dels enemichs vengueren semblantment apparellades. E com foren a dos trets de balesta, nos volgueren mes acostar. E perque les galeres del senyor infant eren mal armades de gents del rem, no les podien seguir; mas totavia estigueren ferm. En lendema que fo a xxvi del dit mes, les dites galeres e veixells dels dits enemichs sen anaren a sancta Maria Magdalena, e aqui prengueren terra, e posaren lurs cavalls e altres companyies. E lo dit senyor infant exi de les galeres e hac son consell. E sobre aço que havia á fer fo acordat que trametes xxv homens a cavall de la geneta, qui continuamen stiguesen entorn los enemichs per saber ço que fahien e llur captaniment, e que dos en dos a tres hores del dia e atres tantes de nit venguessen ab ardit cert al senyor infant. E finalment hac ardit que ells sen venien a Decimo qui es vila e aqui foren lo dia de Carnestoltes a xxviii dies del dit mes de febrer.

Cap. 28 Lo senyor infant veent quels enemichs eren tan prop car noy havia sinó xv miles, hac acort ab sos richs homens, cavallers e altres persones, que mellor era quels paras batalla e ques combates ab ells, que si entraven en lo castell de

Caller; e confiant mes en la justicia de Deu que en lo poder de les companyies qui li eren romases, car la major partida eren morts per malalties, volch star a aquell juhi.

Cap. 29 Lo dimecres à xxviiii dies del mes de febrer e primer dia de Quaresma per ço com hi havia baxeist, lo senyor infant reebut a reverentia de Deu lo offici de la cendra, e sabent clarament que los enemichs venien e eren mil docents homens a cavall en sus, e dos milia ballesters e altre gent de peu, dels quals a algu de aquells qui eren entorn de si non volch revelar, ordena quel noble En Francesch Carroç romangués per guardar ab les galeres les naus e altres veixells, e semblantment la host qui era gran e tenia molt. E aquells qui eren dins lo castell fort poderosos romangueren ab lo dit noble entre malalts e sans entorn cc homens a cavall, e tota la gent de peu o la major partida; e en hora de mija tercia lo dit senyor parti del dit setge ab ccccxciiii homens a cavall entre armats, alforrats, en rocins sarts, e entro a mil homens de peu, dels quals la major partida eren fort flachs per les malalties que havien haudes.

E travessant per lo cami qui va de Decimo a castell de Caller, per encontrarse ab los enemichs, vengueren los genets, qui li dixeren que los enemichs eren aqui; e encontinent quels nobles e los cavallers qui eren en la devantera se cuytassen, e que ell los seguiria ab la reguarda. E fo axi fet, que en la travesa del cami qui va del dit loch de Decimo al dit castell de Caller, en lo camp qui es dit Lucisterna, appellat lo adjutori de nostre senyor Deu, la davantera feri en los enemichs qui havien fetes tres squerres de batalles, e ells los reeberen tant fortment, que totes les senyeres dels richs homens foren derrocades, qui eren ab lo senyor infant, salvat una den Guillem de Cervello; e folos ops quel senyor infant los fos prop, qui quaix ensemps ab la davantera feri. E per colpa de hun cavaller del noble En Joan Eximenez Durrea, senyaler la donchs del senyor infant, e cavalcava un cavall mal enfrenat, e ell, qui ere gornit de loriga e no podia soferir los colps, lexá caure la dita senyera; e un cavaller de la part dels enemichs pres-la, e sobre lo cobrar hac grans affers de armes, e assenyaladament lo senyor infant cobrála ab la ajuda del noble En Joan

Exemenez [illegible] Bis-
carra e [illegible] al
[illegible] en [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] e a sua
[illegible] a sua [illegible],
[illegible] e comen[illegible]aren
[illegible] qui moriren ab
[illegible] castell en ques met-
[illegible] que moriren deis ene-
[illegible] entre de cavall e de peu; e
[illegible] lo castell de Ca-
[illegible] e forenne mes
[illegible] veeren cau-
[illegible] la venço deis ene-
[illegible] de Boxadors
[illegible] los ca-
[illegible] senyor Deu; e
[illegible] e havia
[illegible] en lo poiç, prop
[illegible] companyies, e troba-
[illegible] homens de parat-
[illegible] de Luna, e Forta-
[illegible], En Sanahuja e vi

[illegible] lo senyor infant sen
[illegible] molt honradamente
[illegible] Carroç ab los ho-
[illegible] e la palicçada; en havia
[illegible] un hom de la geneta
[illegible] compiat en Vila Desgle-
[illegible] senyor infant era stat vençut e
[illegible] deis Pisans com veeren llur

host desbaratada, fugiren, salvat tro a deu galeres qui romangueren, que assaiaren de mettre viandes en lo castell e nou pogueren fer, car totavia los fo vedat.

Cap. 31 Lo senyor infant, apres que aço fo stat, feu dreçar ginys, e feu murar e valejar tota la host, dins lo qual mur e val mes la esglesia e monastir de sant Sadorni, e trabuca lo dit castell dins lo qual havia molts ginys qui tiraven a la host e tots dies de mati e vespre era palatiç o batalla entre les gents de la host, axi de cavall com de peu, de ques seguien moltes nafres e morts; e per tal com los Sarts de tot lo regne de Caller apportaven viandes a la host, e per ço que no poguessen esser garrrejats, ordena lo senyor infant que cent homens a cavall stiguessen a la vila de Palma. E com aquells del castell veeren que en la partida del Capitá no podien res fer, feren un pont ab gran verdesca, e fo mes en lo pasatje de la aygua qui entra del estany en la mar, e puix a cavall e a peu, e aytantes hores com se volien, anaven en les viles de la curatoria de Nures, e aço nols podia esser vedat, car ells no havien de anar sino x milles, e les gents del senyor infant havienne de anar mes de xxxv milles, car havien a vogir tot lestany; perque, lo senyor infant feu fer una verdesca en lo mija qui era de la mar al stany, a dues milles de sancta María Magdalena; en la cual continuament feu star deu galeres e lxxx homens a cavall e ccccc homens de peu; e de aqui avant null hom del castell no poch anar ne venir en la dita partida de Nures, de que foren fort destrets.

Cap. 32 Apres lo senyor infant ordena que fos tramesa companyia de homens a cavall a Villa de Esglesies, que traguessen la senyora infanta dona Theresa de la dita vila, e la menassen al castell de Muntreal qui era del jutge de Arborea. E aço perque les gents del senyor infant eren poques en la dita vila, e les gents del castell de Caller eren moltes, e que ab aquells de la vila no faessen algun pati. E forenhi tramesos cent cincuanta homens a cavall qui la dita senyoria menaren al dit castell. E lo dit En Manfre de Donoratico sabent, per spies que tenia en la host, que totes aquestes companyies ne fallien, un dissapte, en lo mes de abril, ab tot lo poder del Castell de

Ciler [illegible] companyia [illegible] homens a cavall [illegible] homens de peu [illegible] e [illegible] pus [illegible] esser [illegible] a cavall [illegible] e molt [illegible] vanceren [illegible] homens a [illegible] En Ber- [illegible] sacorrar los llurs [illegible] pogueren e [illegible] molt gran [illegible]

[illegible] pogues veer [illegible] del senyor [illegible] que lo eil nos [illegible] lantre venci [illegible] se foc en la [illegible] gran dan.

[illegible] mil cccxxiii [illegible] senyor rey En [illegible] foren molt es- [illegible] finalment fo [illegible] de lo Comú [illegible] de Ciler en [illegible] los ancians de [illegible] mes de Juliol [illegible] alguns richs ho- [illegible] la qual entra [illegible] sobre la por- [illegible] campanar de [illegible] gran amistat entre [illegible] axi com a frares. [illegible] de Boxadors cavaller

e En Guillerm Onlomar conseller anasen a Pisa per rebre lo dit homenatge dels ancians del Comu, e quel noble En Phelip de Soluça, qui era vengut de Sicilia, romangues governador en la illa ab dos cents homens a cavall, e ab cinchcents servents.

Cap. 35 E a xviii dies del mes de juliol del dit any mccccxxiiii, lo senyor infant parti del loch de Bonayre ab tot son hostol per tornarsen en Catalunya; e fo al loch de sanct Macari hon feu recullir los cavallers e les companyies, e stechhi dos dies. E puix ne parti e fo en Barcelona lo segon dia del mes de agost apres seguent hon fou reebut per lo senyor rey En Jaume pare seu e per los altres qui aqui eren, honradament, *Deo gratias*. Es ver quel senyor infant pare nostre dessus dit sen vench tan ivarçosament e feu los dits pactes, per tal com hac ardit de la part daça, quel dit infant En Pere frare seu tractava, que si nostre pare moria della en Sardenya, que ell se apoderas de la terra, e fos rey apres nostre dit avi, e que Nos fossem desheretats.

Molts affers de armes e daltres coses foren fetes en lo dit viatge, e moltes tribulacions hi sofferi lo senyor infant e les sues gents qui nos porien o serien longues massa de recomptar.

Los nobles barons de Arago qui anaren ab lo dit infant Nanfos, e los quals hi moriren son aquests:

Artal de Luna.
Alamany de Luna.
Gombau de Benivent.
Artal de Luna.

Los que no hi moriren:

Pedro de Luna.
Ramon de Paralta.
Joan Exemenez de Urrea.
Anton de Foces.
Pedro Sent-Vicent.
Ramon Cornell.

Lop Fernandez de Lucenich.
Jaume de Arago.
Phelip de Salaça.

Los de Catalunya qui hi moriren son aquests:

Dalmau de Castellnou.
Guerau de Rochaberti.
Gilabert de Centelles.
Pere de Queralt.
Ramon Berenguer de Cervello.
Ramon Alamany.
Galceran de Sancta Pau.
Ramon de Cordova.

Los que no hi moriren:

Dalmau Vezcomte de Rochaberti.
Guillerm de Anglesola.
Bernadi de Cabrera.
Berenguer Arnau de Anglesola.
Guillerm de Queralt.
Guillerm de Cervello.
Ramon de Ribelles.
Huguet de Sancta Pau.

Los de Valencia qui no hi moriren son aquests:

Francesch Carroç,
Berenguer Carroç.

Los qui hi moriren son aquests:

Bernat de Vilaragut,
Ramon de Vilanova,
Pere Boyl,
Ramon Ruy Sanchez Dayvar.

36 Lo fet de la coronatio del senyor rey Nanfos nostre

pare se feu es segui en tal manera, ço es, que mort lo dit senyor rey En Jaume avi nostre, qui passa desta vida en lo segon dia del mes de Novembre del any de la incarnatio de nostre senyor Deu, mil trecents vint e set, que es *commemoratio defunctorum*, en la ciutat de Barcelona, e fou soterrat en la esglesia dels frares menors de la dita ciutat, vench lo dit senyor rey nostre pare de les parts de Arago per fer soterrar lo cors del dit senyor rey En Jaume. E fon portat e soterrat en lo monastir de Sanctes Creus, hon fon personalment lo dit senyor rey Nanfos, e gran res dels prelats, nobles e moltes altres gents notables de nostres regnes. E apres la dita sepultura, lo dit nostre pare sen torna a Barcelona, e feu als catalans ço que fer los devia, jurant llurs privilegis, constitucions e usatges e altres franqueses; e fo regonegut per rey e per comte de Barcelona.

E fet aço anassen en Arago per coronarse rey, a la qual coronacio assigna lo dia de Pascha en que corria el any de la incarnatio de nostre senyor Deu, mil cccxxviii. La qual coronatio se feu en la ciutat de Çaragoça en aytal manera, ço es, que lo dit senyor rey nostre pare feu de la sua ma xviii cavallers novells, tots nobles de sos regnes, dels quals fou lo primer don Jaume senyor de Xerica; lo segon fo lo fill del jutge de Arborea, lo qual jutge havia nom Huch, e lo fill havia nom Pere. Los altres xvi richs homens foren ordenats en aquell nombre segons llur honor y valor; los qual barons faeren tants cavallers novells, que entre tots muntaren en nombre de cent vuytanta cavallers novells. E lo dit senyor rey Nanfos tench festa general a tothom tres dies arreu, ço es, lo dissapte que fou vigilia de Pascha, e lo diumenge, e lo dilluns apres seguents. E lo dissapte en hora foscant lo dit senyor rey parti de la Aljafaria de Çaragoça ab tots dits clxxx cavallers novells ab grans lums, qui stigueren cremant mentre ell passava, tro que fo a la esglesia de Sanct Salvador, hon los reys de Arago se acostumen de coronar. Davant lo dit senyor ana un carro ab v brandons molt grans, tro que fo en la dita esglesia. E stech lo dit senyor tota la nit en la esglesia axi com es acostumat, e lendema mati que era dia de Pascha, parti de la dita esglesia e fou manat a la Aljafaria, axi com es acostumat de rey coronat. E null hom aquell dia no cavalca, sino el noble En Ra-

haguerennos dides, e alletarennos, axi que, en menys de un any, Nos encombrirem set dides.

CAP. 38 Jatsia que'en lo proces quis segueix en lo present libre sien contengudes algunes coses de les quals ja dessus es largament feta mencio, empero, per continuar lo temps seguent, sonhi tocades algunes coses de aquelles que ja dessus son declarades, no per via de scriptura, mas per alguna superfluitat que es haguda continuar en lo present proces, lo qual non deu esser viciat, si alguna raho hic es recomptada altra vegada, car es fet per continuatio de scriptura del present proces, e trobar san cascuna continuada en la sua veritat. En lo qual temps de la nostra nativitat, lo dit senyor rey Nanfos pare nostre era infant e comte de Urgell, segons que dessus es dit. El infant En Jaume frare seu e honcle nostre era primogenit del senyor rey En Jaume, e per dret de primogenitura devia succehir en lo realme de Arago e usava com a primogenit e gene ral procurador per tots los regnes e terres; e per tractaments de matrimoni devia pendre per muller la infanta dona Elionor, filla del rey En Ferrando de Castella, la qual per temps quis segui fo muller del rey Nanfos pare nostre. E com lo matrimoni se degues solemnizar en faç de Esglesia entre lo dit infant En Jaume e la dita infanta de Castella, en la vila de Gandea, en la qual fo personalment lo dit senyor En Jaume avi nostre e missatgers solemnes del rey de Castella, e ençara molts e diversos prelats, e barons, cavallers e missatgers de ciutats e viles notables de regnes nostres; lo dit matrimoni fo complidament acabat en faç de Esglesia, axi com era estat promes per lo dit senyor rey En Jaume, que res non falli, sino en aytant com lo dit infant En Jaume no volch que lo dit matrimoni fos per carnal copula consumat, ans alli mateix, fetes e complides totes aquelles coses que promeses eren stades per lo dit senyor rey En Jaume al dit rey de Castella, renuncia de fet als dits regnes de Arago, de Valencia, de Sardenya e de Corsega e al comtat de Barcelona, e a tots drets que hagues per dret de primogenitura. E aqui encontinent pres lo habit del Hospital, vulgarment dit dels Templers, lo qual orde de ma del castellá de Ampcsta frare Sancho Doros, jatsia que ell demanas lhabit dels frares de Muntesa, mas lo dit senyor rey

[illegible] de un
[illegible] fora
[illegible] orde
[illegible] se tan
[illegible] per co
[illegible] e rebe
[illegible] io
[illegible] nostre
[illegible] a una re-
[illegible] aquella
[illegible] pare
[illegible] de Urgell. E
[illegible] algun temps, e lo
[illegible] ordinacio e manament
[illegible] ab gran navili, e ab
[illegible] conquesta del regne de
[illegible] de la dita con-
[illegible] primer dia de agost del any
[illegible] senyor rey En
[illegible] per los
[illegible] per tots los lochs
[illegible] de la con-
[illegible] de cascun loch
[illegible] gent de
[illegible] apres poch de temps
[illegible] de la
[illegible] senyor rey En Jaume
[illegible] regne de
[illegible] infanta nostra
[illegible] muller del dit
[illegible] complir e venir a
[illegible] a aca-
[illegible] mana corts
[illegible] fossem jurats
[illegible] en atorgar
[illegible] de Ribagorça, e
[illegible] finalment
[illegible] infanta nostra
[illegible] de Arago; e

axis feu, pero a poch de temps foli tolta. E encontinent lo dit infant En Pere sen ana, e nons jura, per ço com si donava dret per primogenitura, com si moris lo dit senyor rey nostre pare, a ell pervenia la primogenitura. Mas apres un any lo senyor nostre pare tractant lo dit senyor rey En Jaume, feu a Nos jurar per lo dit infant En Pere per primogenit. E apres poch temps la senyora infanta dona Theresa mare nostra fina sos dies en la ciutat de Çaragoça, hon mori de part en lo xxiiii dia de octubre del any de nostre Senyor Deu, mil cccxxvii. E fou soterrada en lo monestir dels frares menors de Çaragoça, en lo segon dia de novembre apres seguent, que es la commemoratió dels defuncts. Lo senyor rey En Jaume avi nostre, qui era fort vell, finá sos dies en la ciutat de Barcelona.

Cap. 39 Apres mort del dit senyor rey En Jaume, lo dit senyor rey pare nostre succehí en lo realme de Arago, e venchsen encontinent de Çaragoça, hon era, a Barcelona, per esser a la sepultura de son pare, qui fou soterrat en lo monastir de Sanctes Creus. E veus hon jau honorablement. E encontinent feta la dita sepultura, tornassen del dit monastir a Barcelona e feu als Catalans ço que fer los devia, com a senyor novell; e pres dells sagraments de feeltat e homenatge de tots los feus de Catalunya. E apres pochs dies anassen en Arago, e feu axi mateix als Aragonesos ço que ferlos devia, axi com a novell senyor. E fou coronat rey, com es dessus expressat, en la ciutat de Çaragoça, e en la esglesia de Sanct Salvador, axi com es acostumat, pus honradament que algu de sos predecessors. E feu cavallers novells xviii richs homens de sa senyoria, e fo lo primer don Jaume de Exerica, e lo segon fo lo fill del jutge de Arborea appellat Pere; e deyenli *domicello* per ço com lo pare era viu. E aquells barons faeren tants cavallers novells, que foren en nombre clxxx. En lo seguent mes de febrer del any de la incarnatio de nostre senyor Deu mil cccxxviii, lo dit pare nostre pres per muller en la ciutat de Terraçona la infanta de Castella dona Elionor, de que dessus es feta mencio car fo sposada del infant En Jaume qui renuncia al dret de primogenitura germa nostre. E encontinent partint de Terraçona, fet lo dit matrimoni, venchsen a Çaragoça, e despuix avallássen en lo regne de Valencia, hon stech continuament

tro en lo mes dedeembre apres seguent, e alli la dita regna hac el infant En Ferrando. E encontinent la dita regna madrastre nostra, ab aquells qui ley consellaven, tracta moltes e diverses persecucions nostres, segons ques segueix.

Cap. 40 Primerament la dita reyna, ab consell de dona Sancha de Velasco, qui era havia sua e era dona quesabia molt en lo consell de nostre pare, e de mossenyer Ramon Cornell, e de mossenyer Gonçalbo Garcia e de alguns altres quis forçaven a complaure a la dita reyna, e encare En Bernat de Serria, a qui fon acommanat lo infant don Ferrando, tractaren e metteren en obra, e encara se feu de fet, quel dit infant fo heretat de la ciutat de Tortosa, per donacio perpetual que li fon feta. E fonli donat titol de Marques. E a fer aquesta donacio dona favor lo infant En Joan honcle nostre, qui era Patriarcha de Alexandria, e archabisbe de Tarragona; e la ciutat de Tortosa defes tant com poch que no fos separada de la casa de Arago. E finalment per grans spaordiments que foren fets al poble de la dita ciutat de Tortosa e per corrupcio de alguns majorals e regidors de aquella, quen prengueren dons e serveys, consentiren a la dita donacio, e prengueren lo dit infant per senyor natural, e de alli avant senyoreia la dita ciutat tro al dia de la sua mort. E apres lo dit senyor rey pare nostre feu donatio al dit infant don Ferrando de la vila de Alicant e de la vall Delda e de Novella e de Oriola e de Guardamar qui son en regne de Murcia en prevey o perjudici propri nostre, qui haviem les rendes de la dita vall per donacio del senyor rey nostre pare a la provisio de nostre menjar e dels de la nostra casa e de la ciutat de Albarrazi ab totes ses aldees.

Cap. 41 E fetes les dites donacions de tots los predits lochs, qui son claus de tots nostres realmes, lo dit senyor nostre pare, per aquelles maneres quel parech, feu fer sagrament e homenatge a tots los barons de tots sos regnes, de ajudar e mantenir lo dit infant En Ferrando en les donacions dessus dites. E tots hi firmaren, salvat mossenyer Not de Muncada, qui per prechs ni per menaces consentir noy volch, veent que allo era en gran perjudici nostre, qui esperavem esser rey apres la mort del senyor nostre pare, axi com per la gracia de Deu som stats.

Cap. 42 E fetes aquestes coses, ápres algun temps lo dit senyor rey nostre pare, a gran inductio de la dita reyna e altres dessus dits, atorga de fer donacio perpetual al dit infant En Ferrando de les viles de Xativa que ara es ciutat, de Algezira, de Murvedre, de Maella, de Burriana, e de Castello, e per tots los dits lochs trames sos misatgers specials induhint la gent dels dits lochs que jurassen per senyor llur lo dit infant. E en aço no prengueren paciencia los dits lochs, ne ho volgueren atorgar ne consentir, ans hi hac alguns lochs qui volgueren allapidar los missatgers. E de aço hagueren recorriment a la ciutat de Valencia, quels ne ajudas, com en altra manera se tenien tots per perduts. E com lo dit senyor rey nostre pare vee quels dits lochs en aço consentir no volien, esforças queu faes fer a ma de la ciutat; e aço proposa lo dit senyor nostre pare a la dita ciutat, e retenguerense acord. E llur acort fo aytal, que nou faessen, car siu fahien, llurs privilegis ne valrien menys, e romangueren traydors, e que seria perdicio e destructio llur. E tinguerenne molts e diversos concells en la casa de la confraria de sanct Jaume. E apres fina la cort llur, e ordenaren, que tota la ciutat estigues apparellada a les armes, e que la gent fos partida per deenes e centenars e millers; e al primer hom quel dit senyor rey forças per preso o per mort, si consentir no volien a la dita donacio, que tantost hun hom, qui per ordinacio llur stava a la porta de la cambra de dit senyor, e altre al cap de la scala, e altre al portal, e altre al pont, e altres en les cases de Muntesa, e altre a la carniceria nova, e altre a la porta de la Seu, e altre en lo campanil, mettessen sengles crits, e al cop repicassen les campanes, e hisques tota la gent de la ciutat, e anassen a cascuna posada dels consellers del dit senyor, mil homens, e quels aucissen ab totes llurs companyies; e tota la altra gent de la ciutat anassen al real del senyor rey, e que moris tota persona que si atrobas de casa del dit senyor, sino tan solament lo senyor rey, e la reyna, e lo infant don Ferrando. E haut aquest acord e consell, hacni algu dells qui digueren, qui ho diria aco, e En Guillerm de Vinatea, qui era hom esforçat e hom assenyalat en la ciutat, dix: — Anem, que pus que son fetes les ordinacions, yo me aventurare de dir, que noy planyere la mia vida, e sim mata lo senyor rey, morre per lealtat; e axi, puix que

[illegible] aventur de dirho, beus podets vosaltres aventurár de [illegible]. — E axis feu, quey anaren lo dit En Guillerm de Vinatea e los jurats e consellers. E com foren davant lo senyor rey nostre pare e la reyna nostra madastre e tot llur consell, e prelats e savis e cavallers e altres barons e richs homens de sa cort, En Guillerm de Vinatea proposa e dix: que molt se maravellava del senyor rey nostre pare, e aixi mateix de tot son consell que aytals donacions faes ne consentis, com havia; car allo no volia altre dir, sino tolre los privilegis e separar lo regne de Valencia de la corona de Arago; car, separats les viles e lochs tan appropiats com aquells eren de la ciutat de Valencia, Valencia no seria res; perque, ells no consentien en les dites donacions, ans hi contradirien; e ques maravellaven fort dell, e de son consell que en tal punt los posassen davant, car posavenlos en punt de esser traydors; — e altre senyor noy mudarien. [illegible] senyor, sabiets tolre lo cap del coll, ne sin [illegible] mas certificvos, senyor, que si Nos morim [illegible] algu de aquests qui son açi, que no muyren [illegible] sino vos, senyor, e la reyna, el infant [illegible] — E hoint aquestes paraules lo senyor rey nostre [illegible] la reyna: — ¡ Ha reyna ! ¿ aço voliets vos hoir ? — E [illegible] plorant dix: — *Señor, no consentiria el rey* [illegible] *de Castilla, hermano nuestro, que él no los de-* [illegible] — E lo senyor rey respos: — Reyna, reyna, el [illegible] es franch, e no es axi subjugat com es lo poble de [illegible], que ells tenen a Nos com a senyor, e Nos a ells com [illegible] e companyons. — Estants en aquestes paraules e [illegible], levas lo senyor rey e tots los altres del consell, [illegible] feu altre pus. Pero los de la ciutat no faeren ells [illegible] consell tan secret que nou sentis lo senyor rey e la reyna e altres de son consell; e per dubte de morir, axi com [illegible] en consellar ques fessen les dites donations, trac[illegible] e sesforçaren ques revocas tot, e axis feu. E lo senyor [illegible] feu durament, car volguera que tots aquells qui aço consellaven fossen castigats be, per lo mal consell que li da[illegible], qui era destructio e perdicio del dit regne de Valencia, e consequent de la corona de Arago.

43 E es cert que ans quel matrimoni del senyor rey

nostre pare se faes ab la dita infanta de Castella, lo consell de nostre pare e tots los seus pobles se pensaven que per aquel matrimoni pervengues a la casa de Arago e a tots sos regnes gran profit, pensant que la casa de Castella seria unida de gran amor a la casa de Arago; axi, que mals ne guerres de aquell regne nos seguirien ab los nostres. E tantost quel dit matrimoni fon fet e hague hom vist lo moviment de la dita reyna e de dona Sancha e de les altres qui la consellaven, aquells bons consellers qui amaven la nostra honor, per ço com la dita reyna anelave ja com heretaria sos infants quant quels hagues, estrenyerense fort ab lo senyor rey nostre pare, e supplicaren e li consellaren que faes charta, axi com de fet la feu, en que prometia e jurava que de deu anys ladonchs primer vinents, ell no faria donacio alguna perpetual sino als fills seus, de la qual charta la dita reyna hac sentiment, tant no sera fet secret, per la qual raho se seguiren molts e diverses enfrontes, los quals serien lonchs de recomptar. Empero les dites donacions se faeren al dit infant En Ferrando, per la manera dessus declarada, no contrastants qnalsevol privilegis e contraris a fer aquelles.

CAP. 44 Apres de aço lo senyor rey nostre pare anassen a Tarragona, e la reyna punya a perseguir nostres officials e tots aquels qui vellaven en la honor e be nostre; en special, donaren comiat a mossenyer Miquel Perez Çabata, qui era hom molt amat per lo senyor rey nostre pare, e a mossenyer Garcia de Loriç, qui era thesorer. E partirense del senyor rey tantost com fo en Barcelona, car la dita reyna les perseguia, els havia ja començada de fer inquisicions, e venguerensen a Nos qui erem en Arago, hon stigueren tota vegada, e foren defesos.

CAP. 45 E ell dit senyor rey nostre pare apres algun temps anassen en Arago, e pujassen a Terol, e havia citats los dits Miquel Perez Çabata e mossenyer Garcia de Loriç e En Lop de Conçut qui personalment venguessen a ell; e algu noy volch venir, sabent la persecucio de la reyna, sino lo dit Lop de Conçut qui aconsegui lo senyor rey en una aldea de Terol appellada Codos. E lo dit senyor rey dixli:—Lop, noy atures; car la reyna te persegueix: tornaten.—E ell dix: que no havia

[illegible] car en si havia lealtat e [illegible] senyor rey [illegible] E apres alguns dies lo dit senyor rey [illegible] en lo regne de Valencia. E alli pro- [illegible] E foll finalment [illegible] sentencia de mort [illegible] e penjar, com [illegible] a la dita reyna que no [illegible] E [illegible] lo senyor rey [illegible] mossenyer Miquel Perez [illegible] E ancara se esforcava lo [illegible] mossenyer Mi- [illegible] Exemen Cor- [illegible] de Çarago- [illegible] no perdent lo [illegible] com veya [illegible] no [illegible] fer; e [illegible] mossenyer Garcia [illegible] per nostra vida [illegible] Vilanova comma- [illegible] a Çaragoça, hon [illegible] com lo senyor [illegible] En Jaume comte [illegible] e cavallers, [illegible] que ell no poria vedar, [illegible] contra voluntat [illegible] no poguen contrastar; axi, que [illegible] que no fossem liurats Nos [illegible] senyor rey nostre pare, car siu [illegible] per lo dit senyor nostre [illegible] quins mezinaria, pus [illegible] senyor rey nostre pare. Sobre aço [illegible] e cavallers orde- [illegible] prop la frontera del [illegible] per força nos volgues tolre [illegible] mossenyer Miquel de Gurrea, [illegible] Garcia de Loriç empara- [illegible] ferennos anar [illegible] de Jaca, a fi que [illegible] contra Nos, nens vol-

gues als fer, quens en passassem en lo realme de França. Mas lo dit senyor rey cessa per tal com aquells qui ho tractaven veyen que lurs mals tractaments no havien loch.

E romanguem de aqui avant sens persecucio, empero no gosavem exir de Arago be que fossem primogenit e jurat; e tota la terra de Arago nos amava ens volia gran be e les desplahia fort la persecucio e greuges quens feya nostra madastre. Axi que, algunes vegades nosaltres e alguns de nostre consell tremetem al senyor rey nostre pare per significarli algunes coses, e aquells qui per Nos hi anaven, no li gosaven ne li podien parlar, tant era tengut a prop. Mas lo dit senyor rey prenia escusa que volia anar a caça e axiu feya, e axi com era en la caça, en loch ja ampres, aquell qui per Nos li era tremes, parlava ab ell largament dels affers nostres, e tornavans tota vegada tal resposta que Nos e tot nostre consell ne stavem molt alegres e pagats.

Cap. 46 E com lo senyor rey nostre pare hac stat algun temps en lo regne de Valencia, ja tots los vassalls e gents de la terra murmuraven contra dona Sancha, car no tractava sino mal. E lo patriarcha e daltres de consell del dit senyor tractaven que isques de la terra o del regne. E lo predit patriarcha convoca concili a Tarragona als prelats e clergues de sa provincia. E lo senyor rey nostre pare el patriarcha anaren a Tarragona e com hi foren tantost fou dada paraula a dona Sancha que sen tornas en Castella, de que la reyna ha gran turbacio. Mas no si poch altre fer. E En Ramon Cornell acompanyala fins en Castella. E com foren en la horta de Çaragoça, los hortelans e altres qui son appellats terrestenents faeren tant de tabustol e de crits contra la dita dona Sancha dient: fora, fora de Arago la vella mala, que no gosa entrar en Çaragoça, ans per la part forana passa; e ana al loch de Alago. E com fou fora del regne aquesta dona Sancha, la cort romas en repos, e al senyor rey nostre pare fo administrat en son consell de savis homens e de altres prelats e cavallers de sa cort, e de gran consell foren gitats daquen alguns qui tenien en los mals affers passats.

Cap. 47 Alguns dies aprés lo rey de Castella moch guerra contra lo rey de Navarra, e Nos, estant infant, per tal com

fet res per que degues esser perseguit, car en si havia lealtat e
veritat. E com foren a Terol la dita reyna ab lo senyor rey
nostre pare obtench quel feu pendre. E apres alguns dies lo
dit senyor rey devallassen en lo regne de Valencia. E alli pro-
cehiren contra lo dit Lop e li faeren turments. E foli finalmen
dada sentencia de mort, ço es, que fou rocegat e penjat, co
se dehia que ell havia fetes fatilleries a la dita reyna que
pogues infants concebre james. E fet aço lo senyor rey trer
commissaris en Arago contra los dits mossenyer Miquel Pe
Çabata e mossenyer Garcia de Loriç. E encara se esforça
dit senyor, que Nos fossem trets de poder de mossenyer
quel Perez senyor de Gurrea e mes en ma den Exemen
nell senyor del Fexeri. La qual cosa lo Archabisbe de Ç
ça, qui havia nom mossen Pere Lopez de Luna (no per
cognom de Luna per esser promogut en Archabisbe, co
fer lo contrari per los qui son de baxa casa e no deuria
los dits mossenyer Miquel Perez Çabata e mossenye
de Loriç defeneren, e estaven tots pera morir per n
e per nostra honor. E mossenyer Vidal de Vilanov
nador de Montalba, amant nostre be, vench a Ca
era lo Archabisbe de Çaragoça, per darli a sentir
rey volia cobrar Nos e nostre frare el infant F
de Urgell, e trernos de poder del dits Arch
dient: que si en tot cas nos volia cobrar, q
com de dret null hom no poria tenir los
del pare, ni de poder menys ho podien
veessen quin remey porien pendre q
e nostre frare lo dit infant al seny
erem, encontinent seriem morts,
pare, mas per la reyna nostra m
Nos fosem en poder del seny
haut consell, los dits Archab
naren, que los dits cavallers
regne de França, si tant se
llur poder. E per ço l
el Perez Çabata e
e Nos, e per f
e apres pu

feu ans q
en si
or 1
estel
con
Alca
que
a dess
rrer
or De
que a
stant l
Xativa,
vegadas
ts de vo
de Se
l traspas
it sots-al
stell, e co
era mort
alencia.
nts e ami
a, ne a qu
havia dit
que ell li f
ts los dits
s savis, hom
que ell era
s nostre pare
s de Valencia
o ab Nos reten
gran plaer que
e Matero, jatsi
yts de Xativa,
lo haviem haut
manamlo a el
ayt en aquell p
nat de Serria, lo
dita reyna nostra

erem en tractament de matrimoni ab la filla del dit rey de Navarra, lo qual apres algun temps vench a perfectio, faem valença al dit rey de Navarra e li tremetem en ajuda D homens de cavall de la gent nostra de Arago; e fo capita lo dit mossenyer Miquel de Gurrea, e ana ab la dita companyia a Tudela; e los Castellans, per ço com eren quatre milia homens a cavall, soberguejaren als Navarros. Esdevenchse quels Navarros anaren fornir un castell qui es appellat...; e per ço com lo dit mossenyer Miquel era ja hom vell, e era malalt (e de aquella malaltia mori alli) que no podia molt traballar, ordenaren quel dit mossenyer Miquel Perez Çabata hi anas ab CC de cavall de la companyia dels Aragonesos. E aço sabents los Castellans, isquerenlos al encontre, pero lo dit mossenyer Miquel Perez Çabata, no cuydant que tants fossen, esperals, e tant los espera, que no fo a ell de tornar atras. E feriren los Castellans en ells, finalment que foren presos mossenyer Miquel Perez Çabata e alguns altres, e morirenni dalguns, e aximateix alguns domestichs nostres.

CAP. 48 Apres aquestes coses lo senyor rey nostre pare anassen a Barcelona, e aqui stech algun temps administrant com a bon senyor sos regnes; mas, per accident de la malaltia, com fos hydropich, agreviali la malaltia, afina sos dies en Barcelona en lo XXVII de janer del any de la Incarnacio de nostre senyor Deu mil trecents trenta e cinch. E de dos mesos abans quel dit senyor e rey nostre pare finas la reyna nostre madastre dubtantse dels mals quens havia procurats, e veent que Nos deviem succehir en esser rey de Arago, e que no fos mal menada, ixques del regne de Arago, e anassen en Castella. Empero com Nos e nostre consell ho sentim, car ella ho feu com pus secretament poch, provehim al pas de les barques de Ebro, per embargar son cami. E com hi foren, trobaren que ella fou ja passada e exida del regne. E en aço dona favor don Pedro de Exerica qui la acompanya, e sen ana ab ella en Castella. La qual cosa fo gran damnatge del regne de Arago, com si la reyna e sos fills no fossen exits, nos seguiren tants de mals com faeren a la casa de Arago.

CAP. 49 E per tal com ço quis segueix ton do e gracia

especial que nostre senyor Deu feu ans quel dit senyor rey nostre pare passas desta vida, volem quen sia feta mencio en lo present libre, ço es, que com lo dit senyor nostre pare hagues donada a la reyna nostra madastre lo castell e la vila de Xativa ab tota juredictio alta e baxa, fou conmanat lo dit castell an Bernat de Serria quil tenia com Alcayt, e ere sots-alcayt En Bernart de Matero. E esdeuenchse que vivent lo dit senyor rey nostre pare, En Bernat de Serria dessus dit fina sos dies en lo dit castell de Xativa en lo derrer dia de deembre del any de la Incarnatio de nostre senyor Deu, mil cccxxxv: axi que, lo senyor rey nostre pare no visque apres del dit Bernart de Serria sino vint e cinch dies. E estant lo dit en Bernat de Serria a la mort en lo dit castell de Xativa, lo dit En Bernat de Matero sots-alcayt seu dixli tres vegadas altament:—Senyer En Bernart, si Deus fases voluntats de vos; a qui manats que do lo castell?—E lo dit Bernat de Serria li respos:—al rey—per tres vegades. E dit aço ell traspassas de aquesta present vida. E com fo mort lo dit sots-alcayt venia al senyor rey nostre pare per retreli lo castell, e com fo a Tortosa ell sabe quel senyor rey nostre pare era mort; e oyda la sua mort, encontinent gira e tornassen a Valencia. E com fo en Valencia, ell feu ajustar tots sos parents e amichs e alguns savis, e demanals de consell, que faria, ne a qui retria lo castell de Xativa; e dixlos tot ço que ell havia dit an Bernart de Serria estant a la mort, e la resposta que ell li feu, ço es, quel retes al rey, segons que dit es; e tots los dits parents e amichs del dit En Bernat de Matero e los savis, hoint que En Bernat de Serria li dix quel retes al rey, que ell era tengut de donarlo a Nos qui erem son rey, pus nostre pare era mort. E haut aquest consell tantost partis de Valencia, e venchsen a Nos qui erem en Arago, e com fo ab Nos retens lo castell. E dencontinent Nos lo reebem ab gran plaer quen haguem; e aquell commanam al dit Bernat de Matero, jatsia no fos tan honrat hom com eren stats los alcayts de Xativa, mas aço fahem que, pus per gracia e do de Deu lo haviem haut, e lo dit Bernat de Matero ne era causa, commanamlo a ell; e per ço ho fem scriure que si lo dit sots-alcayt en aquell punct no hagues feta aquella demanda en Bernat de Serria, lo castell e la vila de Xativa fora romasa a la dita reyna nostra madastre, de ques

fora gran dan seguit a tot le regne de Valencia; e Nos quin hagnerem passat enmig gran e affany, car ja per aquella raho los habia ella fet dar al senyor rey nostre pare, com era quaix en frontera de Castella.

Aci feneixen tots los fets de dit primer libre, e comencen los affers del segon libre, en ques tracta de molts affers qui seguiren despuix que som muntats a dignitat real, tro al terç libre en que es tractat en quina manera fo proceit e feta per Nos execucio contra lo rey de Mallorques.

LIBRE SEGON

Com se tracta dels actes fets per lo rey En Pere fill del rey Namfos.

Cap primer. Sabuda per Nos la mort de nostre pare lo rey Nanfos, estiguem en acort si yriem a Barcelona per fer soterrar lo cors, e per ferli aquella honor que bon fill deu fer a son pare. E haguém consell del honrat pare en Christ, arcabisbe de Çaragoça e daltres prelats e richs homens qui eren ab Nos en la ciutat de Çaragoça, que Nos anassem a Leyda, quel testament de nostre pare deya que fos soterrat en Leyda, e axi qui li anassem a ferli honor al soterrar. Perque, haud nostre consell escribim al infant En Pere de Ribagorça e de Empories Comte, e En Ramon Berenguer Comte de Prades honcles nostres qui eren en Barcelona ab altres prelats e richs homens qui eren aqui ab lo cors de nostre pare, que deguessen apportar lo dit cors a la ciutat de Leyda. E ells responguerennos que ja lo havian soterrat al monestir dels frares menors de Barcelona. Perque, Nos noy poguem esser. E mori nostre pare en la dita ciutat de Barcelona en dimecres, a hora de mitja nit, tertia vigilia de Sanct Paul, que hom contava a IX de las calendas de febrer, ço es, a XXIIII de janer, anno domini millesimo trecentesimo tricesimo quinto.

Cap. 2 E fet per nos lo dit manament, ordenam que fessem dol de la mort de nostre pare e que li faessem dir misses en la

esglesia major de Sanct Salvador, axi com es acostumat. Perque, tantost partim de la esglesia dels frares menors, hon posavem, e ab gran dol, segons que es acostumat, anam a la dita esglesia de Sanct Salvador, e aqui faem cantar misses e fer sermo, lo qual sermo feu lo nostre confessor frare menor, per nom, frare Sancho Daverçe, qui puix fo bisbe de Terraçona e en apres archabisbe de Tarragona. E faem e retem aquell deute que deguem a la anima de nostre pare, aquell dia. E puys acabat lo dit offici, tornamnosen a la dita casa dels frares menors hon posavem.

Cap. 3 E per tal com los richs homens e algunes gents honrades de ciutats e de viles de Arago devien venir a Nos, partimnos de la dita casa dels frares menors, e mudamnos a la Aljaferia nostra; e a cap de pochs dies vengueren davant Nos los damunt dits infants En Pere, En Ramon Berenguer, e lo archabisbe de Tarragona, el bisbe de Barcelona, e Arnau Roger comte de Pallars, Not de Muncada, En Ramon de Cardona, En Guillem de Cervello, e daltres molt nobles e cavallers de Catalunya, car la gran res de aquells de Arago eren ja ab Nos, ço es a saber, lo archabisbe de Çaragoça, el abat de Muntaragon, En Lop de Luna, En Joan Exemenez de Urrea, don Exemen Cornell, En Pere Cornell, En Ramon Cornell fills del dit don Exemenez Cornell; En Joan Exemenez de Urrea fill del dit Joan Exemenez, Blasco Dalago, En Joan Exemenez de Urrea germa seu e molts daltres de Arago. Ey vengueren aximateix promens de Barcelona e syndichs e procuradors de ciutats e viles de Catalunya; e supplicarennos ens requiriren ab chartes publiques que Nos, ans quens coronassem en rey, deguessem personalment anar a la ciutat de Barcelona; e aqui quels jurassem llurs usatges, e llurs constitucions; e ells queus farien sagrament de feeltat per raho del Comtat de Barcelona, axi com deyen que era acostumat en tots los reys passats antecessors nostres. E sobre aço, Nos demanam nostre acort.

Cap. 4 Sobre aquest acort, Nos veents la gran fadrinesa · que per nostre cap no podiem bonament coneixer era pus profitos, ço es, la anada, ó la aturada, pensant

Nos en molts perills e en molts scandols quis podien esdevenir en nostra coronatio, diguem al dit archabisbe de Çaragoça que Nos per la poquea de nostres dies no podiem determinar qual carrera nos era mellor, ço es, lo anar, o lo romanir; e axi quens consellas lo mellor. E llavors haguem de consell per molts dies, per nostres consellers, entre los quals fon lo damunt dit Archabisbe ab nostres consellers, cavallers e ciutadans del dit regne, que Nos en nengun cas del mon anassem a Barcelona, ne partisssem de Çaragoça, tro quens fossem coronats en rey, per moltes rahons e condicions, de les quals no volem parlar, car serien longues de escriure.

Cap. 5 Ahut lo damunt dit consell e acort, faem nostra resposta als damunt dits infants En Pere e En Ramon Berenguer e als richs homens, cavallers e altres honrades persones de ciutats e de viles de Catalunya, que aqui eren vengudes, segons quens havien dat de consell, ço es, que en nengun cas del mon Nos no partiriem de Çaragoça, tro que fossem coronats en rey; mas, presa la corona real, Nos yriem a Barcelona, els fariem ço que deguesem; encara per aço moltes gracies, e que en nengune manere altre consell no pendriem, car aquell enteniem quens era pus profitos.

Cap. 6 E a aquest consell nos respongueren los dits infants En Pere e En Ramon Berenguer e el archabisbe de Tarragona, e diguerennos, que mal consell haviem haut, en tant com voliem mudar la manera dels tres reys antecessors nostres; car nengu dells no havien tal o semblant cosa assajada, perque no paria quey haguessem haut bon acort, que faessem statut novell; e vanhi moltes rahons allegar. Empero, Nos tementsnos de molts accidents contraris qui se porien esdevenir, diguemlos que axi voliem que fos, e que no sen devia alre fer. Perque, ells yrats e fellons partirense de Nos, e tornarensen en Barcelona. Axi que nengu de Catalunya no romas ab Nos, salvant En Ot de Muncada e En Ramon de Paralta. E segons que havem oit retrer, alguns havien ampres, que faessen parlament general en Barcelona; mas no vench a perfectio, per tal com algunes ciutats e viles de Catalunya, tements que a Nos no sabes greu, noy volgueren comparer.

Cap. 7 Avans quel dit senyor rey se coronas vengueren missatgers del rey Robert de Napols; los quals missatgers menaren ab si dos astrolechs dels grans del mon. E jatsia los dits missatgers demostrassen que venien a visitar lo dit senyor e saber son bon stat pero es ver que ells venien per veure e saber en quin signe seria coronat. E aço per tal com lo dit rey Robert se tenia per fort agreujat de la casa de Arago e volia fer contra aquella certa empresa. La qual segons que hac de consell dels dits astrolechs no volia mettre en executio tro fins per aquells hagues sabut lo signe en que lo dit rey de Arago seria coronat, per la qual cosa los dits missatgers sabut lo dit signe e vista la coronacio tornarensen a llur senyor e ferenli relacio de les dites coses. E en conclusio los dits astrolechs li consellaren que per nengun partit del mon a tort ne a dret nos prengues ab lo dit rey de Arago. Car la sua nativitat e coronacio era feta en tal signe que de tots quants haurien que fer ab ell se honraria. Perque lo dit rey Robert se tench per dit de no haber guerra ni debat james ab lo dit rey de Arago. Ans com mori mana expressament a sa neta que romas hereua del regne que per nengun partit del mon no hagues debat ni questio james ab lo rey de Arago.

Cap. 8 Stants Nos en la dita ciutat de Çaragoça vengueren a Nos tots o la major partida de aquells officials e curials de nostre pare, per tals quels reebesem de casa o quels faessem qualque be. E Nos veem que aço era justa cosa e rahonable haguemhi nostre acort. E prenguem de casa aquells que veem quens eren bons: als altres, provehim de officis de nostres regnes e de Catalunya, els donam violaris. E aço fon en quaresma e Nos deviemnos coronar a la Pascha florida, e nou poguem fer, car Nos erem vedats e ja haviem tremes un correu a papa Benet XI que ell que donas poder al Archabisbe de Çaragoça, quens absolves. E aquesta letra no poch esser al dia ordenat a la nostra coronacio, perque Nos haguem allongar la nostra coronacio vuyt dies; axi que, Nos som coronat per rey lo diumenge apres Pascha, en lany de nostre senyor mil trescents trenta e sis.

Cap. 9 Lo dissapte seguent, que fo apres la dita festa de

Pascha, Nos no som apparellat de rebre nostra coronacio tro en landema seguent, que devia esser diumenge. Perque lo dit dissapte, envers hora de vespres, partim de la Aljafaria nostra, qui es en Çaragoça, axi com dit es, e anam a la esglesia de Sanct Salvador. E anaren ab Nos, los quals eren aqui presents, es a saber, lo honrat pare en Christ En Pere Archabisbe de Çaragoça, e lo bisbe de Leyda, e lo bisbe de Sancta-Justa, e lo bisbe de Terraçona, lo abbat de Muntarago, En Not de Muncada, En Joan Exemenez de Urrea, don Exemen Cornell, En Blasco Dalago, En Ramon de Peralta, En Joan Exemenez de Urrea fill den Joan Exemenez de Urrea, Pero Cornell, Ramon Cornell, Thomas Cornell fill den Exemenez Cornell; e ab molt gran honrament quins fon fet per tots los damunt dits, e per tota la ciutat de Çaragoça. E entraremnos en la dita esglesia de Sanct Salvador, e acostamnos al altar; e aqui fem primerament reverencia a nostre senyor Jesu Christ e a la benavirada mare sua, de la honor que nos havia feta tro a aquell dia. E ab gran devocio diguem aquelles oracions que nostre senyor Deu nos ha meses en nostre cor, ab tota aquella humilitat que fer poguem.

E Nos stants en aquella oracio som requests per nostres vassalls damunt dits, que reposassem e que dormissem en la sacrestia, hon nos havien fet lit, per tal que mils en landema poguessem complir la festa ab gran alegria. E Nos veents quels dits vassalls nostres nos consellaven be, per la tendrea danys qui era en Nos, volguemlos creure, e reposan axi aquella nit en tro en lendema en hora dalba. Empero tota aquella nit nostres vassalls ab grans alegries, cants e deports passaren tota aquella nit.

E landema mati que fon diumenge Nos som apparellats, hora de sol exit, ab nostra dalmatica, e ab aquell arreament quis pertany a rey pendre coronacio. E començarense de vestir, as a saber, los honrats archabisbe de Çaragoça, e lo bisbe de Leyda, lo bisbe de Terraçona, e lo bisbe de Sancta-Justa que es en Sardenya, e lo abbat de Mont-Arago; e apres molts priors, e canonges e homens religiosos. E Nos estiguem encara en la sacrestia, tro que fo hora que lofflci se començas. E quant lo offici se dech començar, vechnos lo Archabisbe e dichnos ens prega, que ell nos posas la corona al cap davant

[illegible] fer. [illegible] Nos e [illegible] de [illegible] que [illegible] de Arago [illegible] Ar[illegible] [illegible] Archabisbe [illegible] de la [illegible] de Ça- [illegible]. E Nos [illegible] en nostre cor, e no sabiem [illegible]. Mas empero. Nos respon- guem que [illegible] mateix nos voliem posar la corona. E quant lo Archabisbe veu que Nos no voliem atorgar, e laguias lo offici tant com pogue, ab gran [illegible] pregar, que almenys nos plagues consentir quens anctas la corona com seriem da- vant el altar de Sant Salvador, davant tot lo poble, e Nos la- vors veemnos en tan gran perill, ço es, per lo dia quins era lo pus honrat que null altre que nos esperassem en aquest segle, e que aquell que teniem per pare, quant en aquest mon, di- gues aytals paraules en honrar la sua esglesia e son archabis- bat en gran detriment e subjugacio de nostre regne; e conse- llantnos encara los damunt dits prohomens de Çaragoça e Conseilers nostres queu consentissem. Nos empero conexents lo contrari, som torbats forment dins nostre cor; e si bens erem de pochs dies, tantost haguem acort entre Nos mateix que ley atorgassem, mas empero, que non faessem res, per ço, era ja gran dia, e lo dit offici e festa quis poguera laguiar, per tal com per ma del dit Archabisbe, qui era ja revestit, haviem a pendrer nostra benedictio. E tantost fet lo dit atorgament, Nos isquem de la sacrestia ab los damunt dits prelats, richs homens, cavallers e daltres persones honrades qui eren dins ab Nos. E acostamnos al altar per rebrer ab devocio nostra coronatio. E Nos diguemli que prou bastava, e que nons ado- bes nens tocas nostra corona, que Nos lens adobariem. E axi no lin donam licencia, de la qual cosa ell fo molt mogut, e non gosa fer res apares; e dix la missa be e solemnement, e complida, e tot son offici. E aqui los juram los llurs furs e or- denament del regne de Arago, segons ques pertany de fer.

[illegible] 10 E dita la missa dessus dita e tot lo offici fet e com- [illegible] bastantment, Nos som reebuts aqui en palmes per nos-

tres vassalls dins la dita esglesia; e cavalcats en nostre cavall, qui era aqui, vannos mettre en nostra man dreta lo sceptrum, qui era molt bell de una rica verga dor, e en la ma sinistra un pom de or. E van posar entorn del dit cavall, ço es de cada part, sengles cadenes longues de argent per destrarnos, axi com era acostumat. E van pendre les regnes de nostre cavall los richs homens de Arago, e anaven pus pres de Nos, apres los prohomens de Çaragoça, apres les ciutats e viles de Arago. E com Mariano e Joan son frare, germans del jutge de Arborea, volguessen tenir llurs mans en les dites regnes, los richs homens de Arago vannos dir, que en les dites regnes no havien de tocar sino ells e les ciutats e viles de Arago. E Nos responguemlos, quels hi lexassen tenir o pendre, que bons sabia quey tenguessen, per tal com eren nobles persones e notables. E tantost jaquirenloshi tenir e noy contrastaren. E en les cadenes se van pendre per destrar prohomens de Çaragoça e del regne de Arago de una part, e los prohomens del regne de Valencia de la altra ab alguns de altres de Catalunya, que aqui eren venguts per raho de nostra festa. E axi partim de aquen molt honradament e ab gran solemnitat, e ab gran festa de bornadors e de taules redones, e de balls quis fahien en diversos lochs de la ciutat; e tornamnosen a la Aljafaria.

CAP. 11 E com som entrats dins la Aljafaria, que era encortinada e ampaliada dalt e de baix de mols richs draps de or e de seda e daltres, e les taules foren apparellades e meses, posamnos a manjar ab tots los damunt dits infant En Jaume nostre frare, prelats, richs homens, cavallers e altres. E aqui stiguem ab grans cants e melodies de diversos jutglars de nostra terra e diverses parts. E foren ordenats a servir a la nostra taula aquell dia, es a saber, lo infant don Jaume frare nostre, que aquell dia nos calça los esperons; En Lop de Luna que fos majordhom; En Joan Exemenez de Urrea quens porta la spasa davant: En Pedro de Luna, En Pero Cornell quel acompanyassen; En Gonçalvo Diez de Arenos, quens portas nostres armes; En Ramon de Peralta e Nato de Foces quel acompanyassen; Joan Ferrandez de Luna quens apportas les viandes; Alfonso de Loria o de Xerica quens donas del vi; Perico de Muncada quens servis de pitxer; Gombau de Tra-

[illegible] quens servis dels bacins; Blasco Dalago quens tallas dels [illegible] En Felip de Castre quens servis de ventall. E [illegible] aquests [illegible] homens foren en special deputats aquell dia a [illegible] servey. E part los damunt dits ordonaments, [illegible] aquell dia, que quant es ara, no [illegible] E aquell dia e los dos seguents tenguem casa [illegible] qui volgues menjar: e segons que som certificats per [illegible] e altres officials nostres, menjarenhi lo primer dia [illegible] persones.

[illegible] E [illegible] be e solemnement, axi com [illegible] Nos [illegible] en la dita ciutat de Çaragoça, trametem nostres officials que haviem ordenats novellament als officis de [illegible] les cartes quels faem, segons ques acostumat [illegible] locs [illegible] volgueren obeir, per tal com deien que [illegible] esser comte que rey, e que nols haviem [illegible] llurs privilegis e costums; e axi, que nons eran tenguts obeir, ne observar nostres manaments. E nos altra vegada trametemhi les cartes molt expresses ab fort gran reprehensio; e [illegible] nostra indignacio, obeiren nostres officials, axi com [illegible] Veguers e Batles, e sotsveguers e sots-batles altres e officials. [illegible] venc vengueren davant Nos en la ciutat de Çaragoça, prohomens de [illegible]celona, de Leyda e de Gerona e daltres ciutats [illegible] Catalunya, e excusarense forment davant Nos ens [illegible] res havien errat, quels perdonassem; car [illegible] havien, fahien e havien fet a profit nos[illegible] Nos anassem a Barcelona. E lavors enteniem [illegible] e perdonamlos.

[illegible] aquestes coses los prohomens de Valencia e [illegible] de tot lo regne supplicarennos ens re[illegible] publica, que fos nostra merce que, pus ha[illegible], que deguessem anar a Valencia, car, [illegible]legis, a ells atorgats per nostres predecessors, [illegible] dins xxx dies primer vinents, deviem esser [illegible] la dita ciutat de Valencia. E Nos sobre aço [illegible] acort. Aximateix los consellers, proho[illegible] de Barcelona, de Leyda, e de Gerona, e de [illegible] viles de Catalunya supplicaren a Nos, ab

gran humilitat, quens plagues que anassem a Barcelona, e quels confirmassem llurs usatges e constitucions e que ells faesen a Nos ço que deguessen. E aquella supplicacio o requesta nos faeren ab charta publica, e excusacio dells e de llurs privilegis. E Nos volguem haver sobre aço nostre acort; e haut aquell, los diguem quels respondriem breument. Sobre aquets dos acorts de anar a Valencia o a Barcelona estiguem per alguns dies; e finalment fons axi aconsellat, que provehissem a tot en guisa que cascu ne fos pagat e que partissen alegres e pagats davant Nos: es a saber, quels atorgassem que Nos yriem, partent de Çaragoça, primerament a Leyda, e aqui hagues procuradors e sindics bastants de les dites ciutats e viles de Catalunya. e quey fossen prelats e richs homens e cavallers, e Nos aqui ferlos hiem ço que deguessem e ells axi mateix a Nos. E puix partent de Leyda que anassem a Valencia e que regoneguessem nostre regne en quin stament era, per tal com hi haviem molt a fer. E axi Nos tenguemnos per ben aconsellats e publicam nostra resposta a aquells de Catalunya e de Valencia.

Cap. 14 La qual resposta feta e publicada per Nos a aquells de Catalunya e del regne de Valencia, plach molt a cascuns, salvant als prohomens de Barcelona, quis digueren tantost que Barcelona era cap de Catalunya e que aqui eren tostemps acostumat de jurar e de confermar los dits usatges e constitucions, e que si altre cas ho fahiem que la dita ciutat de Barcelona ne seria fort injuriada e privada de son privilegi; e que fos nostra merce que en tot cas deguessem anar a Barcelona. E daço protestaren los dits prohomens de Barcelona, e fenne fer chartes publiques. En aço van respondre prohomens de Leyda e van dir que Nos podiem jurar e confermar en qual loch de Catalunya a Nos fos mils vist, los dits usatges, e que non fariem nengu prejudici a la dita ciutat de Barcelona; e que Leyda era en loch cominal al cami que Nos teniem de fer de aqui partent. E per la raho damunt dita e daltres volguem que axis faes, e donam, e assignam loch a aquells de Catalunya, ço es, a saber, a Leyda, e a aquells del regne de Valencia, a Valencia. E axi fo determinat nostre acort. Empero ans que partissem de Çaragoça, tinguem corts als Aragonesos, en

[illegible] cort fou lo archabisbe de Çaragoça, e lo bisbe de Osca [illegible] de Muntarago e procurador del bisbe de Terraçona; [illegible] homens, En Lop de Luna, En Joan Exemenez de Urrea, En Blasco Dalago, Nalfonso de Luria, Neximen Cornel, Joan Xemenez de Urrea frare den Blasco Dalago, En [illegible] Diez Darenos; la ciutat de Çaragoça, de Huesca, de Terraçona, e de Jaca, e de Barbastre; la vila de Calatayu, de Teruel e de Daroca; e daltres viles del dit regne.

Cap. 15. E Nos despuix, a cap de alguns dies, partim de la [illegible] de Çaragoça, e venguerenmnosen Leyda; e com en-[illegible] la dita ciutat de Leyda, som aqui reebuts ab gran ale-[illegible] e gran festa e gran honor quins hi fou feta per tots aquells [illegible] en la dita ciutat. E vannos exir a reebre de fora la [illegible] armes, e homens de cavall tots guarnits, e ab gran [illegible] ab armes, be honradament. E entramnosen en la [illegible] e descavalcam a la Seu, e aqui faem reverencia a [illegible] Deu e creador nostre Jesu Christ e a nostra dona [illegible] Maria. E feta reverencia pujamnosen a nostre castell, [illegible] nostra posada. E stants Nos en la dita ciutat fo assignat [illegible] Nos a tots los prelats e richs homens, cavallers, [illegible] viles de Catalunya que comparaguessen davant Nos [illegible] castell, per fernos sagrament de feeltat, per hoir algu-[illegible] per Nos ordenades de dir a nostre cor. E com los [illegible] richs homens, cavallers e syndichs de ciutats e vi-[illegible] Catalunya foren aqui ajustats, som per ells en plenera [illegible] per comte de Barcelona. E Nos confirmam lurs [illegible] constitucions e usatges, segons que es acostumat de [illegible] lo rey de Arago e comte de Barcelona. E aço fo en lo [illegible] de juny seguent.

Cap. 16 Apres partim daqui e anam a la ciutat de Valen-[illegible] de continent que som en la dita ciutat tenguem corts als [illegible] e aqui nos juraren per llur rey. E en aquella cort [illegible] don Pedro de Exerica, perque, Nos lo citam, e ell [illegible] comparer, dubtantse que no fossem agreviats con-[illegible] per lo fet de la reyna nostra madastre, la qual, segons [illegible] es dit, trasch ab sos fills lo dit don Pedro del real-[illegible] Arago e la mes dins Castella. En contumacia sua

faemli processos justs e rahonables, e per complir los processos tremettem lo infant En Jaume comte de Urgell, frare nostre, ab los richs homens e ab los caballers de nostra mesnada, per combatre, assetiar e talar Exerica. E stant lo dit infant en lo setge, en aquel instant Nunyo Lopez de Tahust, qui era jurista, protesta al dit infant que ço que fahia, feya injustament, allegant los furs de Arago, com lo dit don Pedro era poblat a fur de Arago; e aqueste protestacio tengueren per justa los dits richs homens de Arago qui hi eren. E per ço no volgueren de allí avant anar a combatre lo loch de Exerica ne a ferhi dan algu per molt quels ho manas lo dit infant En Jaume; ans quaix a manera descarn anaven, quant lo dit infant feya tala, en una andana e a manera daqui caça conill o lebre, diens: que pus que lo fur no era servat a don Pedro, que bastava que acompanyassen la persona del infant que no rebes algun dan per enemics. E totes aquestes coses nos feu saber lo infant dessus dit a Valencia, car encara no eram partits. E Nos veent açо acordam de partir de la dita ciutat ab les hosts, per anar assetiar la vila de Exerica; e partint de Valencia, tenint nostre cami, anam a jaure a Murvedre, e partint de Murvedre, anamnosen jaure a les Alcubles cremant e talant la terra del dit don Pedro. E trobamles desemparades, e cremamho tot; e partim de les Alcubles, e anamnosen a jaure al loch de Pina, e los del loch reterense a Nos, e fonnos liurada la força; e lendema anamnosen al Toro e liurarennos lo loch e força encontinent. E alli vench a Nos de part de don Pedro ab letres sues de creença Perot Exemenez de Lombierre, e porta lo seu segell perço quens faes totes aquelles chartes e seguretat que fossen mester entre Nos e ell sobre lo tractament. E Nos confiant que vengues lo dit Perot Ximenez ab veritat, aturamnos aquel dia al Toro e lendema, per ordenar ço que don Pedro de Exerica devia fer e complir a Nos e la seguretat que faria a aquells que demanava, ço es, En Bernat vezcomte de Cabrera, Jofre Gilabert de Cruilles nostre almirall, mossenyer Lop de Urrea nostre porter major, mossenyer Ferrer de Bella qui era nodriç del infant En Jaume nostre frare, Bertran Dez-vall scriba de manament de nostra casa, e Pere Dantist porter nostre, qui era stat mestre nostre descriura. E Nos, tramesos los desus dits, anamnosen a

[illegible] per co que si non
[illegible] empreses. Nos pe-
[illegible] Exerica. E Nos stam
[illegible] per la nost. encon-
[illegible] cavalcant qui era
[illegible] qui dix [illegible]
[illegible] Dexerica que
[illegible] tramesos ai
[illegible]
[illegible] en la
[illegible]
[illegible]

Castella, e que aiximateix no faessem guerra a don Pedro de Exerica. E stants Nos en Valencia, acordam ab lo dit infant En Pere e altres de nostre consell, que tenguessen consell e parlament a Castello de Burriana, a les dites Carnestoltes, hon foren appellats diversos prelats, barons e cavallers assenyalats, e sindichs de ciutats assenyalades del regne de Arago, de Valencia, e del Principat de Catalunya, per acordar que fariem dels affers damunt dits, e per finar ab la reyna nostra madastre, e ab nostres frares sos fills, de la questio que haviem ab ella e ab ells, de son dotari e de llur heretat. E axi ho complim, ço es, que Nos som a les dites Carnestoltes a Castello de Burriana, hon foren los Archabisbes mossenyer Alfonso de Tarragona e en Pere de Çaragoça e altres molts. Ey fo lo dit infant En Pere, nostre honcle, qui ja, segons que dit es, era ab Nos en Valencia, ans quen partissem; e mossenyer Not de Moncada, qui era dels savis barons qui ladoncs fossen en nostre regne; e altres barons e cavallers de nostres regnes qui a Nos no membren; e sindichs de les ciutats de Çaragoça, de Barcelona e de Valencia, de Leyda, e de les ciutats e viles que a Nos no membrem. E encara hi foren dos legats del papa, dels quals la hu era bisbe de Acentinus e havia nom Bertramines e laltre no era bisbe e havia nom Misser Enrich Dast. Los quals hi eren venguts per inductio del dit infant En Pere, qui zelava fer per lo bon estament del regne nostre, e que per res guerra no fos entre Nos e lo rey de Castella, axi com per alguns de nostre consell se tractava. E durant lo dit parlament, com si tractas que la tutela nostra, la qual apres la mort del rey nostre pare, com lo consentiment de tots los cavallers, barons e nobles de nostre realme, era acommanada al dit infant nostre honcle En Pere, el cual, segons lo testament del rey pare nostre, usas lo dit infant, e aço sabes greu al Archabisbe de Çaragoça, tremes lo dit archabisbe a Mossenyer Lop de Luna son nebot, que vengues al dit parlament per ço com eral mils heretat baro de Arago. Lo qual vench ab trecents homens de cavall ab tots sos apparellaments, axi com si deguessen entrar en terra de enemichs. E aço feu ell per destorbar lo dit parlament, e que al dit infant En Pere non fos donat loch que usas de la dita tutela. E jatsia fos quel dit mossenyer Lop fos fadri de nostres dies,

[illegible] com era tan assenyalat hom en lo regne de [illegible] en los affers e tractaments que en lo dit [illegible]. E per ço com si tractava quel archabisbe [illegible] de Nos a mane dels dits legats del [illegible] obtenir lo dit infant en Pere en lo dit par[illegible]. Mas [illegible] legats, per lo poder que habian del Papa, [illegible] quel [illegible] archabisbe volia esser senyor major en la nos[illegible] dit infant En Pere, citaren lo dit [illegible] que dins sexanta dies primer vinents, [illegible] Papa. La qual cosa ell feu. E en [illegible] no s' diffiniren. Mas fo acordat [illegible] a la vila de Gandesa; empero, [illegible] don Joan Manuel, qui era [illegible] de Nos valença contra lo [illegible] Nos e tot lo nostre consell, [illegible] del dit parlament, ens [illegible] valença contra lo rey de [illegible] li entenes a fer [illegible] e no diguem [illegible] mas guardam lo dit [illegible] de la casa de [illegible] necesaria. E lo [illegible] Joan Manuel, vos [illegible] no estare que [illegible] que sia honor de la sua co[illegible] dampnatge sil e sos regnes: e dichvos, [illegible] valença alguna, ne metra ne fara [illegible] de Castella: e aquell consell que vos [illegible] vostre senyor, vull yo donar al dit [illegible] aquestes paraules, lo dit consell se [illegible] E lo dit Joan Manuel veent que [illegible] de Nos e tornasen en Castella.

[illegible] com era acordat, anam al parlament de [illegible] En Pere e tots los altres barons [illegible] de nostre regne. E jatsia [illegible] conseilat per los dits legats del [illegible], dientli que la sua anada se[illegible] per los Aragonesos qui y serien,

per lo greuge que havien de la citacio feta a man sua per los dits legats al dit archabisbe; empero lo dit infant, gens per allo no sen estech, ans ell fo personalment en lo dit parlament de Gandesa, e aqui fo concordat e finat que los dits legats, axi com se segui, que de fet anassen al rey de Castella personalment per finar los affers de la dita reyna nostra madastre e de sos fills. E Nos partent del dit parlament de Gandesa anamnosen a Daroca, e aqui lo dit infant En Pere e diversos prelats e richs homens de nostres regnes foren. E axi mateix hi fo lo dit don Joan Manuel, lo qual lo dit rey de Castella ordena per part de la dita reyna nostra madastre, e lo dit infant En Pere ordenat per part nostra en los dits affers, axi com a persones communes. E apres molts tractaments e rahonaments los affers finaren en aço que la dita reyna nostra madastre torna en Arago, e hac posessio de totes les coses que li eran estades assignades per lo dot, e per sa cambra, per lo senyor rey nostre pare, e la manera perque fon concordat, que solament hagues les rendes planes, e a Nos romanguessen les juredictions altes e baixes. E al infant En Joan fon promes que Nos lo mettriem en possesio dels lochs de Burriana e de Castello e de Lira, per tal com li eren estats lexats per dit nostre pare en son testament. Encara fon promes a don Pedro de Exerica ferli deffinicio de tots excessos passats contra Nos comesos per les rahons dessus dites; e ell solta de la preso tots aquells dessus nomenats de nostre consell que havia presos ere tenguts ladonchs com Nos erem sobre Exerica, per raho del proces que li feyem, exceptat mossenyer Ferrer de Bella, qui era mort en la dita preso.

E lo dit parlament dura del mes de juliol del any mil trescents trenta e set, que entram en la vila de Darocha, entro en lo mes de novembre apres seguent. E en aquell mateix mes partim de Darocha e anamnosen a Valencia. E com som en Valencia, la reyna nostra madastre cobra ço que havia acostumat de haver en temps de nostre pare, segons que en lo dit parlament de Daroca fo concordat. El infant En Ferrando aximateix ho tengue pacificament sens tot contrast, car al infant En Ferrando no li tolgueren res, perque no calech que lo hi tornassen.

CAP. 10 Quant es del infant don Joan, qui devia haver, segons que dit es, per leixa del testament de nostre pare, Borriana, Castello e Liria per cumplir la promisio que haviem feta als procuradors de la dita reyna e del infant En Joan que fariem nostre poder e quels metriem en possessio del dits lochs, anam a Borriana per liurar los dits lochs. E axi Nòs cuydavem entrar en lo dit loch com soliem, los primers cavalcadors nostres dixerennos, que les portes eren tancades e que no responien a res que hom los dixes, sino que si algu si acostava a la porta de la torre, que li gitarien pedres tro que sen era lunyat. E Nos, oides aquestes paraules e altres coses dels, que no jaquien acostar algu, acostamnos a la porta, e cridam altament tres vegades als qui eren en la torre del portal; e noy respos algu tro a la tercera vegada, que dixeren:—Qui sou vos?—E Nos responemlos:—Nos som vostre rey e vostre senyor, e lo rey En Pere de Arago; e fetsvos als merlets e veurets si som Nos.—E oydes aquelles paraules faerense als merlets, e coneguerennos e Nos dixemlos:—Prohomens, no sabets vosaltres que aquest loch es nostre, e Nos som vostre senyor? ¿per que nons obrits, pus veets que Nos volem entrar aqui, e volem parlar ab vosaltres algunes coses necessaries?—E ells responguerennos:—Vos, senyor, siats ben vengut; e nous maravellats com nous havem ubert e com no haveu trobat lo portal ubert, car si sabem que vos, senyor, venguessets axi com soliets, no haguerem fet ço que havem fet, mas com sabem que venits ab cor de donarnos a Castellans, qui seran per temps e son vuy vostres deservidors, nons volem retre ne donar sino a vos, de qui som, e no volem star traydors; e axi mateix, que volem salvar nostra fe e defendre nostres privilegis, que nons podets separar de la vostra corona; perque, senyor, si a vos plau de entrar benignament, nos vos obrirem la porta, que entrets tot sol.—E Nos los responguem: quens obrissen que ab ells voliem de tot en tot parlar; e açò dit ells nos obriren la portella de la porta del portal major e nos descavalcam e volguem entrar e ells nos digueren: senyor vos entrats tot sol e nos los diguem; que almenys nos jaquissen entrar ab dos o ab tres; e ells nos ho atorgaren. E entram ladonchs Nos en la vila; e entra ab Nos mossenyer Loys de Gurrea, porter nostre major, e Nicolau de ·yça cambrer nostre. E Nos anant a la esglesia trobam

tot lo poble per les carreres, los uns daça, los altres della; qui hague de Nos gran goig, plorant e faent a Nos reverencia ab los colzes en terra, dientnos:—Senyor, nons vullats oblidar! —E anamnosen dret a la esglesia, tot lo poble e Nos ab ell ensemps, e aquells qui ab Nos eren entrats. Estants axi, ploram e estiguem per espay de una hora que no fem sino plorar, e ells ab Nos. E sobre aço haguem nostre acord que sen tornassem a Valencia per delliberar ço que en aço fer se devia, lo qual acord fo aytal que, en esmena de dits lochs de Borriana, de Castello e de Liria fossen donats al dit infant don Joan los lochs de Ellch e de Crivillen que tenia lo infant En Ramon Berenguer, e que al dit infant fos mes en penyora lo dit loch de Liria, e que li fos donat lo castell Corbera. E axis segui de fet, e romangueren los dits lochs de Burriana e de Castello e Liria, com la haguessem treta de penyora; e foren acabades totes les coses e questions que eren entre Nos e la dita reyna nostra madastre e sos fills. E apres lo infant En Pere ana en Castella refermar les convinences que eren entre Nos e la casa de Castella. E lo dit rey tench per ben feta la avinença de la reyna e de sos fills en la forma que feta era. E de alli avant romanguem pacificament en la administracio de nostres regnes.

Cap. 20 E fetes e acabades les coses totes prop dites entrant lany de la Incarnacio de nostre senyor Deu, MCCCXXXVIII, segons ques costumat per los reys passats, faem demandes en los regnes e terres nostres per les despeses ques devien fer, per raho del nostre matrimoni ab la filla del rey de Navarra, que fo primer muller nostra e hac nom dona Maria, e fon dona de sancta vida e de gran honestat. E anamnosen en Arago e en lo mes de juliol del dit any la dita reyna devia venir a Nos qui erem en Çaragoça, e com fo en lo loch de Alago enmalalti aqui, e Nos speram tant la sua malaltia tro que fo mellorada. E ella mellorada, en lo dit loch de Alago prenguemla nupcialment per muller lo dia de Sanct Jaume. E donans la benedictio lo bisbe de Xalons qui era parent de la dita infanta. E apres partent del dit loch de Alago, venchsen a la ciutat de Çaragoça, hon li fon feta honor, axi com pertany a reyna e vench acompanyada de barons e de prelats e daltres gents, les quals pus hi hagueren retut llur deute, en les parts de Navarra e de

França sen tornaren. E apres fet lo dit matrimoni, anamnosen en regne de Valencia; e per temps quis segui, haguem de la dita reyna quatre infants, ço es, tres filles e un fill. E les dues filles maiors foren maridades, ço es, la una ab lo rey Frederich segon de Sicilia, appellada Constança, e mori en Sicilia, car noy visque molt la reyna; e laltra filla que hac nom dona Joana fo [illegible] de matrimoni ab lo comte de Empories cosingerma, e la filla menor mori de edat de infantesa; e lo fill [illegible] que fo lo darrer infant que mori, que no visque [illegible]. E la dita reyna mori apres pochs dias [illegible] en la ciutat de Valencia en lo xvi dia de abril del any de nostre senyor Deu, mil trescents quaranta e sis.

[illegible] haguem fet lo dit nostre matrimoni, [illegible] regne de Valencia. Nos a consell del dit infant en Pere, [illegible] de Mallorques, car fort desplaya al dit [illegible] lo homenatge quens devia fer lo [illegible] per favor que li dava lo [illegible]. E ço procurava lo dit rey de Mallorques [illegible] que si en nostra cort lestrenyiem [illegible] homenatge, e que [illegible] veges, que per avant [illegible] lo dit rey, a consell [illegible] en Pere, [illegible] ordenar la carta de la citacio [illegible] de les convinençes e infeudacions [illegible] de Mallorques, que dins [illegible] Nos per fermos lo dit homenatge, per [illegible] deis comtats de Rossello e [illegible] que fou feta la dita citacio, [illegible] a Nos que erem en Valencia [illegible] per obtenir alongament del dit [illegible] Nos [illegible] no li volguem, com nou [illegible] en Pere, que la donchs te-[illegible]

[illegible] Nos [illegible] Arnau de Mosset, lo dit [illegible] segons que dit es, e com fo [illegible] Nos haguem [illegible] quel rey de Marrochs [illegible] passar en Hespanya contra los [illegible] forces de reg-[illegible] de Denia, com se po-

rien enfortir lo dit loch e lo port. E apres tornantnosen en Valencia, som en lo loch de Oliva, hon nos convida En Francesch Carroç. E aqui vench a Nos mossen Pere de Codolet per missatgeria del dit rey de Mallorques, pregantnos de part sua, que li volguessem alargar lo temps de la citacio del homenatge que fernos devia; e era ab Nos lo dit infant En Pere. E feuli resposta semblant de aquella que haviem feta al dit mossenyer Aznar de Mosset, ço es, que per res allongament algu no li fariem, com la retardacio del seu homenatge fos perjuhi a la nostra corona. Perque, tornasen lo dit mossenyer Pere Ramon de Codolet, e Nos entramnosen en Valencia.

Cap. 22 Estant Nos en Valencia, veent quel passatge del dit rey de Marrochs entenia a fer en Hespanya e era a Nos molt perillos, haut sobre aço nostre consell, tremettem al rey de Castella nostres missatgers, ço es, mossenyer Gonçalvo Garcia lo jove, e lo dega de Valencia, appellat Diego Lopez de Fonteio, qui despuis fon bisbe de Burgos, qui era de la casa de la reyna e hi feu anar en favor nostre. Los quals missatgers tractaren e feren ab lo dit rey de Castella, que ell valgues a Nos e Nos a ell, e fossem una cosa, contra los dits moros. E entre les altres coses prometerenli de nostra part de ferli ajuda de deu galeres que stiguessen en les mars del stret ab lo estol del dit rey de Castella, per contrastar lo passatge del dit rey de Marrochs.

Cap. 23 E apres alguns dies, stants Nos en la ciutat de Valencia, e pensants quel dit rey de Mallorques havia poch temps dels citaments que fet li havien per lo dit homenatge e quens lexaria encorrer lo dit temps, concordam de anar a Barcelona per lo dit fet. E lo dit rey de Mallorques, qui era en la vila de Perpinya, veent que ell son fet de fer lo dit homenatge pus avant perlongar no podia, feunos pregar que li faessem anar a Perpinya lo dit infant En Pere, e Nos atorgar nou voliem, pensantnos que seria minua nostra; e encara el dit infant dix: —Vos, senyor, no stigats vos per mi, que ab que sia fet a vos ço qui es honor de la vostra corona real, yo nom cur de als.— E ladoncs lo dit infant en Pere ana a Perpinya, e lo dit rey se acorda ab ell e promesli que vendria a Nos per lo homenatge;

... dit ... En Pere tornasen. E apres pochs dies lo rey de Mallorques vencsen en Barcelona, e com hi fo e hac acordat ... te termes lo dit homenatge, suplicans quens plague ... homenatge nos fees davant tot lo poble de Barcelona ... ajustat en lo nostre tinell major de ... que nos fees en la capella del dit palau. E Nos ... humanitat, atorgamliho; perque, en la dita capella ... lo dit homenatge; empero, com lo dit homenatge ... el ... de peus una gran estona, que nos volch ... coxi, e allegant que axi es acostumat de ... e Nos sabent ya que ell havia en cor de allegarnos ... coxins de major forma e pus nobles quels altres ... de la nostra cambra, e no ley voliem atorgar. Pero ... axi de peus, demanantnos coxi, haguem nostre consell ... aço, e consellarennos que li donassem coxi; mas, ... de aquells de la major forma, mas hu dels altres de la nostra cambra; e femlin posar hu. E lladoncs ell se assech e ... lo dit homenatge. E aço fet, ell nos demana licencia que sen tornas, e Nos atorgamlali; e ell tornasen als comtats de Rosello e Cerdanya; e Nos romanguem en Barcelona, per raho del concili general que el archabisbe de Tarragona, ab los bisbes e prelats de la sua provincia, tenia en Barcelona, a instancia e requesta nostra per alguna ajuda que voliem dells.

Cap. 24 E ans que lo dit rey de Mallorques partis de Barcelona, fon feta translacio de la verge sancta Eulalia, cors sanct de Barcelona. E fon feta en lo segon diumenge de juliol del any de nostre senyor Mil cccxxxix. E forenhi presents Nos e lo dit rey de Mallorques, e un cardenal appellat lo cardenal de Rodes qui era vengut a Hespanya per legat del pare sanct, e los infants En Pere e En Ramon Berenguer honcles nostres e lo infant En Jaume frare nostre. Aquest infant en Jaume renunçia a la primogenitura com es desus en la hystoria del rey en Jaume segon pare seu contengut el infant don Ferrando frare del dit rey de Mallorques, e la reyna dona Maria muller nostra, e la reyna dona Elicen relicta del senyor rey En Jaume avi nostre, e la reyna de Mallorques germana nostra, e lo archabisbe de Tarragona e gran res dels bisbes e prelats de

nostres regnes, e molts e diversos barons e cavallers e altres qui eren ajustats en Barcelona per raho del dit concili. La qual festa fo feta molt solemnement; e fon feta la dita translacio en aytal forma que Nos e lo dit rey de Mallorques, e lo dit cardenal e archabisbe e bisbes, portam lo dit cors sanct en nostres mans, e dessus estava un pali lo qual portaven diversos prelats e barons e altres. E exints de la Seu anam a la processio tro a la esglesia de nostra dona sancta Maria de la Mar; e apres tornam a la Seu, e lo dit cors sanct fo mes en la tomba de la sua capella deyus el altar de Sancta Creu, hon huy esta, la qual translacio o proces fo axi maravellosa e solemne que quaix creure nos poria. E convidam aquell dia tot hom honrat que fos en nostra cort, e menjaren ab Nos lo dit cardenal, rey e reynes, comtes e comteses, e altres de la nostra casa real e archabisbes e bisbes; axi que som en una solemne taula justats en nombre xxi. E en les altres taules foren molts en nombre de comtes, vezcomtes, nobles e cavallers, car en aquell temps encara no susava menjar cavaller algu ab Nos.

Cap. 25 Apres algun temps feta la dita translacio, Nos stants en Barcelona acordam de anar a la ciutat de Leyda, hon foren lo archabisbe de Çaragoça e lo infant En Pere e altres diverses barons e cavallers, e aqui fon fet e tractat lo matrimoni de la infanta dona Joana filla del senyor rey En Jaume avi nostre e sor del dit infant en Pere ab En Lop de Luna. E axi mateix fon feta avinença e concordia entre lo dit infant En Pere e lo dit archabisbe de Çaragoça, per raho de alguna ingratitud e discordia que havia entre ells. E apres tornamnosen en Barcelona. E stants Nos en la ciutat de Barcelona, pensants e veents que papa Benet, qui ladoncs era, nons volia pus allargar del homenatge que ferli deviem per lo regne de Sardenya e de Corsega, haguem anar en Avinyo; e partim de Barcelona, e anaren ab Nos lo dit infant En Pere qui ladoncs era compte de Empories e de Ribagorça e lo archabisbe de Tarragona mossenyer Arnau Ces-comes, e mossenyer En Joan Exemenez de Urrea senyor de Biota y del Bayo, e En Pere de Queralt e molta altra gent. E tinguem nostre cami per manera que la vespre de tots sancts fom a Perpinya. E lo dit rey de Mallorques, ans que fossem a Perpinya, hisquens a

carrera [illegible] semmana.
[illegible]
[illegible] Per-
[illegible]
[illegible] e Nos
[illegible] avril.
[illegible] e [illegible]
[illegible] reis
[illegible] e anam
[illegible] acompa-
[illegible] sa terra, e ab
[illegible] comte de Foix e havia
[illegible] e altres barons
[illegible] una
[illegible] ciutat que
[illegible] E
[illegible] remesmes a dir per sos
[illegible] que ell nos pregava que
[illegible] Belcayre [illegible] Tharascon, per tal
[illegible] e passaven ab
[illegible] per co queis dits car-
[illegible] se pertanyia, e non-
[illegible] de Beil-
[illegible] no volch que
[illegible] que [illegible] son appa-
[illegible] Tarasco tres dies,
[illegible] que a rey se pertanya, e axi
[illegible] los dits tres dies, que fo
[illegible] de Tarasco per entrar en
[illegible] de Durença. E passada
[illegible] de xxiiii cardenals que
[illegible] de Espanya e lo de Mar-
[illegible] en Napols, e alli
[illegible] ascu levant-
[illegible] e Nos
[illegible] aquella honor ques
[illegible] primer

los XVIII, e los IIII romangueren ab Nos per acompanyarnos, ço es, lo cardenal de Comenge qui era bisbe e cardenal, e lo cardenal Napolio qui era diaca Cardenal, e era lo prior, qui era del linatge dels Orcins, ques donava deute ab Nos; e los altres dos cardenals romangueren ab lo rey de Mallorques per acompanyarlo. E continuam axi nostre cami tro a la ciutat de Avinyo, e los prohomens de la dita ciutat traguerennos dos palis, lahu pera Nos e laltra per al dit rey de Mallorques. E Nos ab lo dit pali entram primers, e apres vench lo dit rey de Mallorques ab son pali; e apres venien los dos cardenals quil acompanyaven. E axi anants, anam fer reverencia al sanct pare, lo qual trobam en lo consistori ab cadira e vestiments pontificals; e axi entrants per lo dit consistori, femli reverencia, ço es, que li besam los peus, e ell a Nos en la boca. E forennos apparellades sengles cadires pus baixes que la sua, mas eren pus altes quels sitis dels cardenals. E la nostra cadira estava a la part dreta e la del rey de Mallorques a la part esquerra. E alli Nos demanam al dit pare sanct de son stament, e aximateix que li erem venguts a fer reverencia, e que erem apparellats de ferli homenatge; e ell rebens totes les dites coses ab gran plaer e aixi mateix demanans del nostre stament e que havia haut gran plaer de la venguda, e quens assignava a lendema a rebre de Nos lo dit homenatge. E de continent prenguem comiat dell, e anam a la nostra posada que era el orde dels Agostins. E lendema que Nos erem apparellats de fer lo dit homenatge, partim de la nostra posada ensemps ab lo dit rey de Mallorques, e ab grans gents nostres e sues quens seguien. E anants axi ensemps la ciutat de Avinyo, Nos e lo dit rey de Mallorques en un egual, menants dos cavallers devant Nos en destre, la hu nostre e laltre del dit rey de Mallorques, un cavaller de casa sua appellat Gasto de Levis frare del Menescall de Miralpeix veent quel nostre cavall se dona major aventatge que aquell del dit rey son senyor, dona bastonades al nostre cavall, e a aquell qui nos destrava; e Nos vehents aquella minua ques faea a Nos e en nostra presencia, majorment quel dit rey de Mallorques no faea semblant ne mostrava que li desplagues ço que fet sera, moguts de gran yra, metem la ma a la nostra spasa per darne e ferir lo dit rey de Mallorques; e Nostre Senyor Deu qui ordena totes les coses e

carrera al Voló,
vespre de tots
pali, e axi ana
es appellada S
pinya tro al ca
que Nos anave
anavem prime
E alli ell nos re
dema, que fo di
feu solemne con
defuncts, ten
jaure al loch d
nyans a son co
lo bisbe de Da
nom mossenye
de Lenguadoc.
vila. E continu
posavem erenn
com som en la
solemnes missa
anassem passa
com lo pont de
barca. E açons
denals nos fe
gamlosho; pe
cayre. E com
entrassem e
rell per mils
per ço quens
com se acost
lentdema de
Avinyo, e an
la dita bare
eren, car
faven
tots
se

anar al port de Seret, e tenguem nostre cami per lo coll de Paniças, e fom a la Junquera, e aqui romas lo dit rey de Mallorques, e Nos entramnosen en Barcelona. E lo infant En Pere aximateix romas en ço del seu, e nos cura de seguir nostra cort, com ja començava a renunciar als affers del mon; e lo comte de Terranova mossenyer Nicolau de Jamvilla, qui era savi hom e de gran consell, emparas de seguir nostra cort e de tenir lo rejiment de aquella.

Cap. 26 Apres anamnosen en Arago; e estants alli som requests per lo rey de Castella, quins tremes sos missatgers, que li faessem valença e ajuda per raho de la convinença que era entre Nos e ell, contra lo rey de Marrochs, qui passava ab gran poder en Hespanya; e Nos veents que aço eren grans fets e a Nos molt perillos, tenguem nostre cami vers Barcelona, e manamhi corts, e faemhi armar deu galeres, les quals tremetem encontinent admirall nostre. E com lo dit nostre admirall fon junct e plegat al stol del rey de Castella, lo rey de Marrochs era ja passat daça en Hespanya ab infinit poder; e lo dit rey de Castella venchli ab gran poder, e combates ab ell e vencell; e lo dit rey de Marrochs fugi e tornassen en son regne. E de aço haguem Nos tantost ardit, e estants Nos en la ciutat de Barcelona. E fo en lany de nostre senyor Deu, mil trescents quaranta.

LIBRE TERÇ

Açi feneixen tots los fets del dit segon libre, e comença lo terç libre en ques tracta dels affers del rey de Mallorques ço es en quina manera fon proceit e feta per nos la execucio contra ell segons ques segueix. E conte aquest terç libre XXXIII capitols.

Cap. primer. En aquest terç libre es declarat en qual manera lo rey de Mallorques qui era vassall e hom de nostra liga tracta e sesforça en denegar la senyoria alodial e la feeltat de que sera tengut per lo regne de Mallorques e comtats e terres que tenia per Nos en feu nostre. Per la qual raho Nos procehim contra ell e lo dit regne, comtats e terres confiscant e applicant-les a la nostra corona real de Arago. E per tal que pus complidament sia vista la raho per la qual Nos procehim a confiscacio dels regnes, comtats e terres dessus dites, declaram açi los affers del dit reyalme de Mallorques en quina manera fon donat per lo rey En Jaume tresavi nostre, ne les obres quels reys de Mallorques passats feren entro al temps de la confiscacio dessus dita.

Certa cosa es quel dit rey En Jaume tresavi nostre qui conquista la ciutat e regne de Valencia de la ma de Sarrahins, en lo temps de la sua mort leixá tres fills, e la hu qui fon rey de Arago hac nom Pere, e laltre fill nat hac nom Jaume, e lo terç hac nom Sancho que fon archabisbe de Toledo. E lo dit rey tresavi nostre hereta lo primogenit del reyalme de Arago e de Valencia e comtat de Barcelona e nos volch intitular sino

[illegible] de Aragó. E [illegible] altre fill per donació que lin fem [illegible] tres [illegible] confirma en son testament del regne de Mallorques ab los comtats de Rosselló e de Cerdanya e de la baronia de Montpeller [illegible] de aquells. E [illegible] en [illegible]

[illegible] [illegible] quels [illegible] dit rey [illegible] rey de Aragó [illegible] dit [illegible] e que [illegible] Cerdanya [illegible] [illegible] Mallorques fossen tenguts [illegible] e en [illegible] barons e [illegible] Mallorques [illegible] de [illegible] de las [illegible] de Rosselló, e los [illegible] Cerdanya. E tots [illegible] sagrament e ab [illegible] successors, que si per [illegible] successors venien contra

les dites convinences e infeudacions que ells no fosen tenguts de fer ajuda ni valença al dit rey de Mallorques. E lo dit rey de Mallorques en aquest cas los ne dava per quitis e per absolts.

Cap. 3 Apres algun temps que las dites coses foren fetes esdevenchse que per tal com lo dit rey En Pere se fo emperat de la ylla de Sicilia contra lo rey Charles, per ço com ell e totes ses companyies lo tractaven mal, ab aquells de la ylla e per ço ells liuraren la dita ylla al dit rey En Pere, e de aço no havem mes a parlar, lo dit rey En Pere besavi nostre hac guerra ab lo rey Charles de qui era la dita ylla, e ab lo rey de França son frare, per tal com dehien quel dit rey En Pere havia açi ocupada en prejuhi llur la dita ylla de Sicilia, que era patrimoni de la esglesia de Roma, vench ab tot son poder contra lo rey En Pere e feu entrada per Catalunya apassant per lo coll de Paniças, e posa son setge a Gerona e presla. E apres que la hague presa volia anar a Barcelona per conquistarla; e preslo febre, e desbaratat levas del setge e mori a Perpinya. E fon desbaratat per mar e per terra e les sues gents. E lo dit rey En Jaume de Mallorques, no considerant la fealtat de que era tengut al rey de Arago, dona al dit rey de França favor e passatge per la sua terra, per fer sa entrada en Catalunya, e pres sou del dit rey de França de un gran nombre de homens a cavall e de peu. E per ço comes crim de lesa majestat segons les convinences dessus dites.

Cap. 4 E com les gens del rey de França sen foren tornades, lo dit rey En Pere sentintse agreviat daço quel dit rey de Mallorques frare, hom e vassall seu li havia fet, comença de procehir contra ell e anassen personalment a Perpinya. E entra en lo castell, qui no era acabat de obrar, hon era son frare ab sa muller e los infants, e com lo dit rey de Mallorques senti aqui lo dit rey En Pere frare seu, fugi per una claveguera e isque de la terra e anassen en cort de Roma. E lo dit rey En Pere amenassen la reyna de Mallorques e sos fills e venchsen en Barcelona e aqui aparella son estol e tremeslo a Portfangos ab son fill primogenit lo infant Nanfos. E del dit Portfangos lo dit infant sabe que al dit rey En Pere anava

rey de
entre
yalme
nya e
cascun
plena

Ca
cio de
ment
car er
del pa
qui n
per di
lo dit
mane
ren, p
rey d
Cerd
ne, c
que
e los
go q
realm
li fos
e en
tota
nas p
conv
guts
aques
richs
e con

sots lo habit de la terça regla de Sanct Francesch, el altre hac nom Ferrando. E lo dit rey en Sancho regna algun temps e continua de fer al rey de Arago son senyor ço que ferli devia; e venia a corts de Catalunya tota vegada que era requesta, axi com per les dites convinençes hi era constret, e encara per los usatges e constitucions de Catalunya. E ans que finas sos dies, algúns nobles e grans senyors de la terra francesa, per los quals ell se regia molt, torbarenli lenteniment e meterenli en son cap que denegas al rey de Arago la senyoria e lo vassallatge de que li era tengun, car la terra era estada donada antigament per franch alou, e quel rey En Pere per son poder e per força la via subjugada a ferla enfeudar, e que de dret no valia. E lo rey En Jaume avi nostre sabent aço, appella En Pere March tesorer seu, e dixli:—En Pere March, lo rey de Mallerques vol fer aytal obra e volse perdre ab Nos, la qual cosa nos es molt greu, perque, volem vos que de vostra ma secretament, en nostra presencia, faças una letra de par vostra al dit rey En Sancho amich vostre, la qual letra Nos dictarem la forma:—Molt alt senyor, entes he per mont senyor lo rey de Arago que vos, per consell de alguns qui nous volen gran be, venits acordat de denegar al Rey mon senyor les postats que li devets dar com a vassall seu de tota la senyoria que ha sobre vos, per les convenences antigues, de que, senyor, som molt dolent com vos veig tant errar, car cert sia a vos, quel primer proces quel dit mon senyor fara contra vos es, queus enten a raptar de traycio e queus dara per part e per contrasemble lo infant Nanfos fill primogenit seu, lo qual rebuiar no li porets. Perque, senyor, clamvos merce eus consell axi com aquell qui am vostra honor e la vostra corona, que vos aquesta obra per res no assegets, mas punyats e tractats que siats en amor e en gracia de mon senyor lo rey de Arago, e que squivets en tota la manera lo dan que de aquest fet seguirvos poria.—

E lo dit En Pere March per un hom seu tremes la dita letra al dit rey en Sancho, e trobal en lo castell de Perpinya. E com li hac dada la dita letra e lo dit rey lach lesta, per gran despler que hac, no pot sopar, e dix a les companyies que sopasen; e ell messe en una cambra; e tota aquella capvesprada ana del un cap de la cambra al altre dient:—Heu hay haut

mal per
cuitadam
—¿mon f
he sabut
verencia.-
vostre vi
nos ha a
hictantos
devant.—
estol, e
e per v
dit rey
dit, ho
mas r
regna
casa d
los M
va ho
ques

C
Jaur
algu
guer
Ror
e fo
cia
del
me
vel
a le
E p
les
Na
dit
Ma
e l

ana a Çaragoça; e foren ab ell lo dit mossenyer Phelip de Mallorques e alguns altres missatgers de la terra de Mallorques e de Rossello E finaren ab lo dit rey avi nostre que matrimoni fos fet, axi com per avant se segui, del dit infant En Jaume e de la infanta dona Constança germana nostra e filla del dit senyor rey Nanfos pare nostre, qui ladonchs era infant; e fo confirmada la terra al dit infant En Jaume, sots les convinençes antigues, e que fos rey de Mallorques, e que la dita infanta dona Constança sor nostra fos regina; lo qual matrimoni per temps qui apres se segui, com ladonchs no haguessen cumplida edat, fo acabat e consumat. E hac de nostra sor infants, ço es, lo infant En Jaume, qui per avant hac per muller la reyna de Napols e es appellat infant de Mallorques e la infanta dona Isabel muller del marques de Muntferrat.

Cap. 7 E tornant al nostre proposit e continuant los affers quis seguiren de la confiscacio del dit realme de Mallorques, es cert que apres que Nos som tornats de cort de Roma, hon eram anats, segons que largament se conte atras, a la fi del segon capitol, per fer lo homenatge al dit Pare Sanct, per lo feu del regne de Sardenya e de Çaragoça de Sicilia, Nos partim de Barcelona e anam al loch de Montblanch per tenirhi lo estiu. E apres alguns dies quey som, lo rey de França li faea alguns greuges e coses incomportables en la vila de Montpeller, e que no havia poguda obtenir justicia ne dret de moltes vegades que la li havia damanada; les quals coses ell mes avant sofferir non podia, neu devia, ne de aquelles sen pensava venir ja mes a son enteniment, sino per via de guerra. Perque, demanans de consell que tendriem per be que si faes, dientnos quel major e millor consell que ell sperava sobre los dits affers sobre persona del mon era de Nos, qui eram son senyor e son frare per raho del deute de parentesch que havia ab Nos e per raho del matrimoni de nostra sor que havia per muller; e encara, que erem de sa valença, per ço com li eram tengut de valer. E sobre aço Nos haguem nostre acort ab lo infant En Pere honcle nostre e ab lo infant En Jaume frare nostre e ab lo comte de Terranova, ab mossenyer Not de Muncada e ab moltes altres assenyalades persones de nostre consell, e haut lo dit acort, femli resposta, que Nos pregariem e requerriem

poder fossem en la dita ajuda al vinten dia de abril ladonchs primer vinent.

E Nos lestes les dites letres e oyda la creença del dit mossenyer Pere Ramon de Codolet tenguem nostre consell, en lo qual foren los damunt dits de nostro consell, Don Pedro de Xerica e molts daltres nobles e barons e doctors solemnes de nostre regne, qui oydes les coses per les quals lo dit mossenyer Pere Ramon de Codolet era a Nos vengut, estigueren en gran pensament, car veien que siu atorgavem era gran peril de nostres regnes e terres metrens en guerra ab tan poderos rey com es de França; e siu denegavem, trencariemli la dita convinença feta entre los nostres predecessors e los seus, e no li tendriem bona fe, car tot lo fet del feu del regne de Mallorques e dels comtats de Rossello e de Cerdanya e la convinença de la valença tota era en una carta. Axi que, com los reys de Mallorques habien fet lo sagrament e homenatge del dit feu e valença, los reys de Aragó los juraven de tenir e servar la dita convinença. E quant Nos en nostre consell haguem molt pensat, Nos veents que tots los del dit consell estaven en perplexitat e dubtosos, no sabents quin consell nos donassen, Nos diguemlos axi:—Vosaltres tots stats e pensats sobre aquest fet e aço com puixats trobar manera que Nos rahonablement e deguda poguessem excusar al dit rey de Mallorques la requesta a Nos per ell feta; e diemvos, que vosaltres acordassets alguna manera o cas per lo qual Nos degudament e rahonable poguessem excusar la dita requesta, ço que nos pensam se pogues res fer ne Nos nou consentirem, majorment que res tocas contra la dita convinença, e Nos entenem e sabem que ell ha consellers e savis en si que tendrien lo contrari. Estants en aquest debat lo termini passaria de la dita requesta quens ha feta, Nos tinents a consell de vosaltres que nos la li deguessem fer, e ell que si, e sobre aquest contrast mouries tabustol e guerra entre Nos e ell. Veent que sen mouria guerra, ligar sir per ventura ab lo rey de França, e nons seria bonesa haver semblant guerra, majorment per aytal raho. Mas Nos, segons nostre viares, hi havem pensada hi trobada una bona manera, e veus quina. Nos, axi com sabets, havem anar a Barcelona per convocar corts als catalans; perque, anemnosen lla e convoquem les dites corts, e aquelles convocades appellemhi lo

[illegible]

[illegible] Barcelona a les dites corts,
[illegible] conseruila baro de la
[illegible] de abril, e ell sera
[illegible] haura esser abans
[illegible] e ell hi sera o no.
[illegible] Nos aximateix
[illegible] e auurem consell
[illegible] e si
[illegible] com Nos li
[illegible] cases. [illegible] de es-
[illegible] exceptat
[illegible] quant nos
[illegible] es vengut va-
[illegible] de venir perso-
[illegible] E en lo
[illegible] en guerra
[illegible] que ell nos ha
[illegible] assignat de esser
[illegible] de la dita requesta
[illegible] tots los de nos-
[illegible] de continent fem
[illegible] nos som lo dit dia
[illegible] corts als dits loch
[illegible] Barcelona, e tenguem
[illegible] rey tremes pro-
[illegible] res; e encara les-
[illegible] si ell fos vengut loy
[illegible] lo terme de la dita
[illegible] donam de gracia, ne
[illegible] que Nos no fos-
[illegible] havia assignat a
[illegible] damunt dites.
[illegible] la dita citacio quen ha-

[illegible] quel dit rey se lu-
[illegible] de feeltat e de
[illegible] la ciutat de Barce-
[illegible] de respondre al crim

qui li era estat posat e a Nos denunciat que dins los comtats de Rossello e de Cerdanya qui son dins lo principat de Catalunya feya fondre les monedes nostres e fer altres monedes e ferhi correr diverses monedes de la terra francesa. La qual cosa lo dit rey fer no devia, ans era contra nostres regalies, com no ses legut a algu sino a Nos solament batre moneda en Catalunya e que sia moneda barcelonesa, e ques bata dins la ciutat de Barcelona, la qual moneda es appellada de tern, e es perpetual per concessio e privilegis dels reys passats; e encara Nos aquella fer batre no podem sens consentiment e voler de la dita ciutat, a la qual es commanat per tot lo dit principat de Catalunya e per avinences antigues. La qual citacio lo dit rey de Mallorques menysprea e res per aquella no volch complir. E en contumacia sua, fem nostres processos justs e rahonables segons que fer se devien per forma dels usatges de Barcelona e de les constitucions de Catalunya, les qual son les leys de la terra e del principat dessus dit.

Cap. 9 E apres poch temps lo dit rey de Mallorques duptanse del dit nostre proces procura missatgeria ab letres del pare sanct quins prega que li volguessem dar guiatge, car ell vendria personalment es convendria ab Nos per tal manera que Nos ne seriem contents. La qual cosa Nos per reverencia del dit pare sanct otorgam; e atorgat per Nos lo dit guiatge, lo dit rey de Mallorques se apparella de venir a Nos. E Nos sabent que ell devia venir ab quatre galeres que feya armar, no volent que ell nos trobas sens armada, e pensants que ladonchs tan prestament Nos no podiem haver galeres armades com de Valencia, hon ne haviem fetes ja armar x per trametreles al estret de Gibraltar, en ajuda del rey de Castella, fem apparellar en Barcelona dos bons lenys armats, e ab aquells partim de Barcelona e començam nostre cami vers Valencia. E com som en les mars de Tarragona, per fortuna haguem exir en terra, passants per Amposta e per Ulldecona; e com som al loch de Paniscola trobam aqui los dits dos lenys armats e muntam en aquells, e anam per mar entro a Benicacim; e com hi som vench lo lebeig quins dava per proa, e pus tan prop era de Valencia anam per terra, e trobam aqui mossenyer Gilabert de Centelles, senyer de Nulles, e prestan son

mal; e als altres qui eren ab Nos en los lenys femlos liurar senglos ascus. E per ço com era vespre entramnosen a Castello, e lendema mati entramnosen en Valencia cavalcant, hon som quant lasquella de vespre tocaba. E com hi som tractam ab los administradors de la Almoyna que ladonchs se cullia per tot lo regne de Valencia per fer armada contra moros en ajuda del rey de Castella, quens consentissen algunes galeres que Nos haviem necessaries. E obtenguem quens consentiren quatre galeres, de les quals fon capita mossenyer Matheu Mercer. E com som en Barcelona, no passarem molts dies que lo rey de Mallorques ab la reyna sa muller, germana nostra, e ab tota sa cort venia ab quatre galeres. Lo qual dit rey de Mallorques hac fet fer un pont de fusta en la mar entro al monestir dels frares menors de la dita ciutat, hon ell posava. Lo qual pont partia de la mar e traversava lo dit monestir fins a la cambra hon lo dit rey de Mallorques estava. Axi que, de la mar fins a la cambra era lo dit pont ben cobert deça e de lla de fusta tan alta que podia hom veure les persones quin passaven. Axi que de la dita cambra fins al cap del dit pont qui era un bon tros dins la mar, podia hom entrar secretament en les galeres del dit rey de Mallorques.

E Nos axi com promes haviem al dit pare sanct reebem lo dit rey honorablement; e erem apparellats per reverencia del dit pare sanct oyr benignament les rahons quel dit rey proposas nos volgues per raho dels processos e enantaments que haviem començats de fer contra ell. Mas la sua venguda nel seu enteniment no era per allo, ans era per tal quens faes la malvestat e traycio ques segueix, ço es: ques devia fer malalt ell e la reyna sa muller nostra sor affi quel uxer qui guardava la porta de la dita cambra hon ella devia jaure, digues anas als infants En Pere nostre honcle e En Jaume nostre frare, dientlos, que entrassen tots sols, car gran mal li faeren si mes ni entrasen. E havia axi delliberat que de continent que fossen en la cambra sua, que a XII persones de la sua cort per ell deputades que devian entrar guarnides e apparellades, faes pendre a Nos e als dits infants. E si cridavem ne era sentit, quens occissen tots de continent e sino quens metessen presos per lo dit pont, e quens metessen en les dites sues quatre galeres, e ab aquelles, menas a la ylla de Mallorques, e que fossem mesos en

lo castell de Alaro qui es en la dita ylla; e que aqui nos tengues presos, ço es, a Nos e als dits infants En Pere nostre honcle e En Jaume nostre frare, tant gran temps, e tan longament tro que li haguessem enfranquida tota sa terra e dada tan gran part en Catalunya, que no fos a Nos de ferli mal ne damnatge. A nostre senyor Deu, qui no sab defallir a aquells qui en ell han fe e bona esperança, ne vol que justicia sia empatxada, ne los mals romanguen impunits, per la sua gran gran misericordia e pietat plague e permes que lo fet de la traycio fos descubert, car perpres lo tractament dessus dit per lo rey de Mallorques contra Nos, entre nona e visperas, car lavors no dormiem de dia a Nos vench un frare preicador de sancta vida, qui era familiar nostre, daqui nons membra lo nom, ab lo qual un hom qui en la dita traycio debia caber sen descobri e li dix quens degues dir en secret e en confessio que per res no anassem a veure la reyna nostra sor, car si fayem sens algu, si Nos erem morts; e que de aquesta raho nons podia mes avant dir. E oydes aquestes paraules Nos som fort torbats, pero faemli aquesta resposta: que pus aytals noves nos deya, que aquella nit no la yriem veure, pero quel pregavem, si fer se podia, que entretant nos hagues licencia de aquel qui dit loy havia quens pogues dir son nom e tot lo tracte largament, car si nons havia la dita licencia, nons stariem, si sabiem morir, que nostra sor fos malalta que no la anassem a veure, pus que era venguda en nostra terra, e era reyna. E lo dit frare nos respos ens dix:—Senyor: prou vos he dit aytant com en mi es, pero, senyor, yous suplich que, per amor de Deu, vos noy anets tro que yo torn; e, senyor, fare mon poder queus ho pusca dir be clarament.—

E partit de Nos lo dit frare, el infant En Pere el infant En Jaume, lendema, no sabents res daço, diguerennos: que fort nos estava mal, com no erem anats a veure nostra sor, majorment com fos malalta; e que havia dos dies que era en nostre regne e en lo loch hon Nos erem, e que no la haguessem anada a veure que mal nos estava; e que mes nos hi cabia deshonor; perquens suplicaven que la volguessem anar a veure e quem volguessem nostre cor forçar; e que no deviem guardar la follia nel ergull del rey son marit. Axi que, guardants les rahons quels dits infants nos deyen e que per ço que entengues-

[illegible] en Nos [illegible] opinions ques cuydaven
[illegible] que ell ne altre nos gosas as-
[illegible] cosa contra Nos, [illegible] que Nos la
[illegible] fos que Nos sabem be que la ma-
[illegible] no fos vera, mas era ficta. E aço feu ell
[illegible] veure e sabessem la traycio quens
[illegible] no contrastant aço. Nos ho voliem aven-
[illegible] saviament, car Nos haviem ja ordenat que
[illegible] la cambra de la dita reyna, que certs servi-
[illegible] nostres estiguessen a les portes de la cambra e
[illegible] donassen [illegible] de tancar la cambra; e que aximateix les
[illegible] galeres nostres, de les quals era capita mossen Matheu
Mercer, nos partissen de aquelles del dit rey de Mallorques.
E [illegible] per tal manera, que no fos a ell de fer aço que
havia ordenat. E nostre senyor Deu, esguardant la nostra le-
[illegible] e nostre bon enteniment, volentnos tolre e lunyar de
tot mal e perill, aquella nit queu haviem acordat quey yriem
a lendema, se feu en la cara nostra prop lull una exidura fort
a vol e de mala natura, e quens en haguem a sagnar; per la
qual som escusats de no anar a veure la dita nostra sor, hon
estiguem per alguns jorns en la nostra cambra tro quen som
millorats.

E [illegible] que som millorats dels ulls ens en som sagnats
[illegible] apres menjar, torna a Nos lo dit frare preica-
[illegible] la dita traycio, segons que dessus havem dit, la
[illegible] la reyna nostra sor, e dixnos: —Senyor, yous faç
[illegible] que vos encontinent trametats per la senyora rey-
[illegible] que vinga a vos, e si lo rey son mari no vol que
[illegible] vos, len façats venir per força o per grat, car com
[illegible] sera ab vos, ella vous dira lo fet de la veritat.—
[illegible] les noves del dit frare, encontinent fem venir el in-
[illegible] Jaume nostre frare, e diguemli: que anas a la dita
[illegible] per manera de visitar, e que li digues, que be li
[illegible] quens vengues a veure per lo accident que haviem; e si
[illegible] son marit nou volia, que per força lens fes venir. E oit
[illegible] manament nostre, lo dit infant sen ana a la posada del dit
[illegible] fo ab nostra sor, ell li dix: que be li estaria quens
[illegible] veure. E ella li respos: que molt li plahia, ab que al
[illegible] son marit plagues, qui alli era present. E lo dit rey

respos:—Nou volem que vaja.—E lo dit infant En Jaume dix: —que volgues ell o no que si iria, car Nos ho voliem eu manavem, e aximateix yo, dix lo dit infant, qui som procurador general de sos regnes, quiu puix forçar. — Perque mana a la dita reyna nostra sor ques levas e quel seguis. E lo dit rey tot furios respos e dix: que allo era força, e que força li era feta sobre guiatge. E lo dit infant li respos: que pus Nos loy haviem manat, que axi se havia a fer. E encontinent nostra sor segui e vench a Nos al nostre palau, la qual a Nos, abduy, deixe la dita traycio. E a poch instant el infant En Pere, sabent aço, vench a Nos tot fello ens dix:—¿Ques aço, senyor, que la reyna vostra sor vos ne havets feta venir per força sens voluntat de son marit? mal es fet que ells sien venguts guiats e en fe vostra los sien fetes novitats: no sta be aço.—E Nos li responguem:—Nous mogats nen siats fello, tro que sapiats la raho perque ses fet.—E encontinent Nos e los dits infants En Pere e en Jaume, tots tres, devallamnosen a la dita reyna, car en lo ostal baix de nostre palau la fem posar a manera que la va veure. E com som ab ella fem jurar al dit infant En Pere de tenirho secret tot ço que exiria de la nostra sor. E com ell hac jurat, ella compta tota la traycio de larch a larch. E entesa aquella, lo dit infant se senya ens dix: que ara creya que no era ergull nostre; e que james no hoy tan gran traicio; que entenia que no li devia valer guiatge; e que fos pres. E tantost fem ajustar los savis de nostre consell; e tots tingueren que devia esser pres; e que no li devia valer guiatge. Responguem, que per res no loy trencariem, car les gents se pensarien que no fos sino exaquia quens trobavem, per avaricia de haver lo regne de Mallorques e los comtats de Rosello e de Cerdanya; e que nou feyem per als. Axi que, per res no volguem donar loch que li fos feta novitat alguna; ans diguem que sestigues axi com sestaba, pero que si entenien quey degues estar molt que li fos donat comiat. E aquell dia passa axi. E lo dit rey sentint que ell era deixelat, lendema, mentre quens dinavem, vench a Nos sobre taula, e dixnos: — Senyor, yo era vengut açi en fe vostra ab guiatge e esmi stada feta força, que ma muller vos ne haveu feta venir forcivolment: e se que no mi tracten nengunes bones obres. Perque, yo vench pendre comiat de vos, e pus que nons tenits lo guiatge yo mich partesch e

pres comiat vostre, e negavos los fets que tenia per vos. E Nos li diguem que sen anas en bona hora; e tots aquells qui eren alli murmuraven com nol feyem pendre; e Nos diguemlos, quens jaquissen estar, que al cap de la veritat vendrien tots, e que en loch seriem que Nos li fariem otorgar que tot quant ell te, te per Nos. E de continent ell sen parti ab les quatre galees, e mana a totes les dones e donzelles qui ab nostra sor eren vengudes ques recullissen e sen anassen ab ell. E axis feu, exceptat una cambrera que romas ab ella, la qual havia nom Vicença, que era nadiva de Mallorques, que no sen volch anar ab ell. E axins jaqui la nostra sor en poder nostre.

Cap. 10 E de continent lo dit rey ab aquella furor que de Nos se parti, no guardant ne tement Deu ne la fe de quens era tengut, pres, sens desafiament algu, e occupa totes les gents nostres e bens de aquelles que troba dins la sua senyoria. Les quals en fe sua estaven e negociaven en ço del seu, per la qual raho, Nos veents la sua gran malvestat, haguem a continuar los processos que ja haviem començats, eaquells cumplidament acabam per sentencia diffinitiva, e lo regne, e comtats e terres del dit rey, en contumacia sua, a la nostra cort ajutiam. E de continent, acabats los dits processos, procuram e emparam tots los barons e richs homens de la nostre terra e diverses altres persones que passassen ab Nos a la ylla de Mallorques, hon haviem acordat de passar per applicar lo dit regne a la nostra corona, axi com aquell quins era, segons que dit es, confiscat. E encara ampram totes nostres gents de fernos ajuda en la dita execucio, la qual ajuda nos fon feta per les dites nostres gents en grans quantitats de diners. E faem fer nostre gran estol per fer lo dit passatge, e ab la gracia de Deu recollimnos en lo dit nostre benaventurat estol en lo mes de maig del any de nostre senyor Deu, mil tres cents trenta e tres. E per guardar nostres terres e que en especial fossen guardades les fronteres de Empurda e de Besuldu e de Camprodon, jaquim per capita nostre frare el infant En Jaume, e per companyar a ell mossen Lope de Luna, (al qual per avant donam el ne fem comte) ab D homens de cavall.

E com Nos fom recullits en la plage de Barcelona ab nos-

tres barons, cavallers e altres persones, de les quals en lo present capitol per avant es feta mencio, trobam quel nostre estol fo en nombre de cent e seze veles, de les quals hi havia XXII galeres, e erenne les set uxers grosses qui portaven cavalls, e vint naus grosses appellades naus de covent qui son de dues cubertes. E tot el altre navili era mijancer e menut, axi com al dit nostre passatge era necessari. E ab tot lo dit estol stiguem be cinch o sis jorns al cap vell, per contraris de vents, car no eren altres sino exalochs, migjorns e lebeigs. Estant axi despera un grob ab vent al maestre, e Nos veents aço, diguem quey partissem, e los consellers quins eren dats per regirnos en la mar, que eren persones assenyalades en la art de la mar, diguerem: — Nos, senyor, no fa partir daci, car aquest vent no es de aturada, car no passa sino XX o XXX milles dins mar, e com nos haura en lo golf, per ventura poran venir altres, vents quens gitaran en altres parts e destorbarnos han vostre estol. Perque, senyor, val mes esperar açi lo vent que no en lo golf.—E Nos, quins anuyavem de estar alli, diguem:— Anem en nom de Deu, car Nos havem bona fe en ell quens guiara.—E de continent fem dar vela, e tot lo estol nos segui. Pero axis segui com los dits consellers nos havien dit, car lo dit vent nons mes sino qualque XL o L milles dins mar, e quant vench lo vespre lo grop fon passat e lo vent nos manca. E axi tota aquella nit anam palpolejant; e lendema altre grop de pluja fo al dit vent, ens mes altres XL milles; axi que plenerament veem les muntanyes de Mallorques e la Dragonera. E en laltra espenguemnos mes avant per semblant pluja e vent que haguem, car tota vegada nos venia lo vent hora de vespres, e nons tenia sino hora del vespre o tro al vespre. Axi que, estiguem en aquelles mars tres dies. E al quart dia Nos ordenam que Nos primer e despuix tots los altres qui eren en les dites galeres remolcassen cascu una nau, e axis feu. E Nos començarem a remolcar la nau en que eren les nostres viandes. E per semblant manera ho faeren axi los altres. E tant nos avançavem de dia que aytant nos desavançavem de nits, per los contraris dels vents que feyen. E anant axi, al sisen jorn mogues vent al ponent, e encontinent fem arborar e metre veles alçades; ab tot el estol justat, hora de vespres, fom davant la Palomera ab les dites galeres de nostre estol a hora de vespres; e fermam

[illegible]

[illegible] senescal de
[illegible] a dessenver
[illegible] de Na-
[illegible] e a con
[illegible] e a dessenver
[illegible] resoia.
[illegible] e
[illegible] en la
[illegible] de la terra.
[illegible] e
[illegible] cavallers
[illegible] mort an dus. E
[illegible] sempre temnos
[illegible] erem dats
[illegible] de pendre terra:
[illegible] que a
[illegible] En Jaume
[illegible] x, que mes
[illegible] Nos e lo
[illegible] e los dits co-
[illegible] pendre terra
[illegible] era aquesta:
[illegible] de les naus e dels
[illegible]

[illegible] gents ab ar-
[illegible] e trame-
[illegible] Francesch de Fi-
[illegible] assats dotes en
[illegible] maravellavem
[illegible] de defen-
[illegible] los dits
[illegible] gents
[illegible] que ma-
[illegible] terra con-
[illegible] de Maior-
[illegible]
[illegible] Deu
[illegible]

mens de armes tiraren ab ballesies tres tretas, la una de les quals feri en la popa de la dita galera, e les dues en los rems. E dix un dels altres qui eren aqui:—no respongats pus.—E ab tant, lo dit mossenyer Gilabert e En Francesch de Finestres tornarensen a Nos. E apres en la nit escura vench a Nos En Pere de Muntcada almirall nostre qui menava pres un hom de la ylla; lo qual hom dix: quel rey de Mallorques era en la ylla. E Nos sobre aço haguem nostre acort; e lo dissapte apres tinguem nostre camí, e partim ab nostre estol de la Palomera. E com som defora, vench En Bertrallans ciutada de Barcelona que Nos haviem trames primer, ans que partissem del cap veill de Lobregat, per vogir tota la ylla de Mallorques e per haver lengua, e saber tots los ardits de la ylla e comtats en qual manera eren stablits. E dixnos, que eren stablits tots los ports e les cales e les plages de la ylla de Mallorques de gent de cavall e de peu, per contrastar a Nos de pendre terra; e quel rey de Mallorques era a santa Ponça ab gent darmes e de peu. E com som apres dinats, Nos haguem nostre acort altra vegada ab alguns ciutadans de Barcelona dextres de mar, e ab alguns dels dessus dits, en qual loch pendriem terra E acordam de anar ab tot nostre estol a la Porraça. E com Nos faessem la via de la Porraça, vench lo admirall nostre ab una galera, la qual haviem tramesa a sancta Ponça ab sis galeres, per descobrir la host e per regonexer altra vegada lo port de santa Ponça e la gent quey era. E les quals galeres, eren don Pedro de Arborea frare del jutge de Arborea, En Joan de Exemenez de Urrea, En Alfonso de Loria e En Phelip de Castre, e molts daltres nobles e cavallers. E faerennos senyal ab un peno. E nos tantost fem la llur via e parlam ab lo dit almirall, lo qual nos dix, que a santa Ponça no havia molta gent e quey poriem be pendre terra. E encontinent Nos, oit aço, faem amatar e fer senyals a totes les galeres e a les naus e a tot laltre navili de nostre estol quens seguissen. E a hora de vespres entram en lo dit port de sancta Ponça; e aqui fem sorgir tot lo estol e ordenam la manera de pendre terra, e cascuna galera en qual loch daria la proha en terra, e quina forma si tendria. E tota aquella vesprada entenguem en aço; e tantost, axi com les lums enceniem, faem cantar ab altes veus, ab molts brandons encesos la *salve regina*. E fem les pregaries acostumades per los ho-

mena de mar. E forenni presents [illegible] En Pere, que dix que pus lo rey de Ma[illegible] terra e tots los altres richs [illegible] E acordam ques partissen [illegible] quatre partides; e en la [illegible] ra, al entrant del [illegible] puig major, anam Nos [illegible] dro de Exerica en [illegible] puig que es lo port de [illegible] en laltra part [illegible] pendre terra [illegible] galeres [illegible] [illegible] e [illegible] [illegible] del [illegible] terra e [illegible] [illegible]

[illegible] XXV [illegible] Lop [illegible] quens [illegible] almirall [illegible] real [illegible] nostres [illegible] companyies nos [illegible] E lo [illegible] de cavall e ab XV [illegible] tota la ribe- [illegible] puig davant [illegible] prop [illegible] Daudraig. Mas [illegible] era pus avinent de pendre [illegible] servents nostres, almuga- [illegible] en les galeres e en barques de [illegible] en terra. E los qui roman- [illegible] e faen gran dol [illegible] Nos. E hora de pri- [illegible] cascuna al loch [illegible] ensemps ab tres dal- [illegible] es davant Paguera. E [illegible] primerament

la galera del almirall, e apres totes les altres donaren aximateix les proes, salvat la nostra galera qui acosta la popa en la dita roca. E los homens tots axi de peu com de cavall tots exiren de les dites galeres, combatentse a peu ab los homens de peu e de cavall qui eren en la muntanya, quins combatien ab lances, darts e ballestes e ab pedres e ab grans cantals; e Nos ab la companyia de la nostra galera saltam de la popa en la roca e pujam en la dita muntanya, e de continent cells qui la defenien foren vençuts e desbaratats. E fo la major maravella del mon, que tan forts e tan rosta era la roca de la muntanya (que a penes hi podia hom pujar nens hi podiem tenir) que com som al cap dessus, totes les çabates nos foren esquinçades. E haguem set e beguem aqui de un vi ques troba en un odre quey havien leixat los de Mallorques qui eren fuyts; pero avans ne haviem fet fer tast, que beguessem. E laltra part en lo dit port de Paguera pres terra, e dona les proes lo dit infant En Pere senescal nostre ab una partida de les galeres e uxers del nostre estol, ço es, la hon la riba de la mar era plana e arenosa. E aqui los homens a cavall e a peu del dit rey de Mallorques se esforçaren de esvahir lo dit infant ab los richs homens, cavallers e gent de peu qui prengueren terra. E finalment, lo dit rey de Mallorques qui viu tota la gent e tots, fort descapdelladament e desbaratada, fugiren tro a Mallorques, axi que, de set hi moriren cinch homens segons que despuix sabem. E alguns homens a cavall nostres que hagueren primerament trets los cavalls del uxers, seguirenlos tro a mija legua. E alguns servents e almugavers nostres los seguiren els encalçaren be dues legues, els tolgueren moltes armes, arnesos e robes. E tantost quel dit infant En Pere hac presa terra e veu que Nos aximateix tinguem lo dit puig, e veu lo dit rey de Mallorques, dix an Arnau Ballester ciutada de Barcelona: —digats al senyor rey que ara veig e conech que ell ha cumplidament e plena la virtud que Deu ha donada als reys de Arago predecessors seus, ço es, de vencre los enemichs e esser victoriosos.—E les dites quatre galeres nostres faeren semblant al pendre de la terra, de donar les proes en terra vers sancta Ponça, hon lo rey de Mallorques tenia ses tendes e sos arnesos. E estigueren aqui davant sancta Ponça, mentres Nos nos combatiem a Peguera. E com la companyia de les tres galeres

[illegible]

[illegible]

gueren missatgers del rey de Castella. E haviala harmada a son cost e messio per servir a Nos en los affers. E no poch esser aconseguit, a la batalla, de pendre terra; fo molt despagat e aturas aqui ab Nos. E es cert que Nos erem en edat de XXIII anys e mig. Lo dilluns apres que fo lo XXVI dia del dit mes de maig aturam aqui mateix per reposar los cavalls del mal tret que havien passat en la mar. E replegam nostre estol e nostres companyies, e acordam sobre la manera que deviem tenir en los affers, E vers hora de mig dia vangueren a Nos frare Nicolau de Sobirats e frare Jaume Paschal del orde de Predicadors de Mallorques ab letra llur, ab la qual nos supplicaven que Nos deguessem guiar e assegurar los missatgers llurs, los quals nos volien tremetre. E Nos haut nostre acort sobre aço ab el infant En Pere solament, atorgam lo dit guiatge; tornarense aquel dia mateix a Mallorques, e Nos romanguem al dit loch de Paguera, segons que es dit. Lo dimars mati a XXVII del dit mes de mag partim de aqui e anamnosne ab nostres batalles ordenades E en la devantera anaven el infant En Pere, don Pedro de Exerica, el almirall En Ramon de Anglesola, mossenyer Arnau Derill e la companyia del infant don Ferrando nostre frare; e en laltra mossenyer Michael Perez Çabata ab c cavallers de la nostra maynada; e en la reguarda Nos e mossenyer Blasco de Alago senyaler nostre e En Joan Ximenez de Urea, mossenyer Joan de Arborea, En Phelip de Castre, Alfonso de Loria, mossenyer Joan Ferrandez de Luna, mossenyer Gonçalvo Ximenez de Arenos e mossen Artal de Fosses. E Nos anamnosen a Sancta Ponça, e aqui reposam tot aquell dia, e sempre que som devallats, mentre la nostra tenda se parava, vengueren á Nos sis prohomens per la ciutat e regne de Mallorques ab carta de la ciutat, de creença, los quals havien nom aixi: Nombert de Fonollar donzell, Guillerm Michael savi en dret, En Guillerm Ça-Costa, Jaume Roig, Arnau Ça-Quintana, Pere Mosqueroles. E parlaren ab Nos tots sols devant el infant Pere, E comença a parlar lo savi, e dix: quels prohomens de la ciutat e ylla de Mallorques se maravellaven fort de la manera de nostra venguda, car no entenien que hells haguessen fet res perque Nos los deguessem donar lo dan quels donavem. E Nos diguemlos, que aço fahiem per tal com lo rey de Ma-

[illegible] diversos [illegible] damnatges des-
[illegible]
[illegible] home-
[illegible] de Fran-
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] en la
[illegible] axi
[illegible] que havia
[illegible] en Perpinya.
[illegible] segons les
[illegible] predecessors e
[illegible] que fermas de dret
[illegible] guiatge, e ator-
[illegible] ans a Nos
[illegible] e Nos lo li atorgam. E
[illegible] haguem atorgat, partis de
[illegible] e recollis en la galera hont
[illegible] feuse venir un nostre scri-
[illegible] cosa alguna, ans era rey
[illegible] Nos en lo nostre. E aço sa-
[illegible] que ell havia fet tres
[illegible] nostre pare e altre a
[illegible] aquesta execucio e quens
[illegible] aquestes raons. La primera
[illegible] nostra casa procehit. La
[illegible] per ells, qui eren
[illegible] los havien en cor
[illegible] axi com a lleals,
[illegible] havien fet a nostre avi
[illegible] contra les con-
[illegible] rey de Arago. E
[illegible] Guillem Michael e
[illegible] e Nos atorgam-
[illegible] se acordassen en aço
[illegible] femnos venir
[illegible] Munyoz e misser

Rodrigo Diez qui era doctor e cavaller e En Blasco Dayza e misser Francesch Dez-Puig qui era per los prohomens de Barcelona, e un altre savi qui havia nom Jaume; e a aquests diguem ço que ells nos havien dit e la nostre resposta; e dixeren que be los haviem respost. E los barons, per ço com hi haviem appelats los savis e no ells, forenne agreviats. E mentre Nos parlavem ab los nostres savis, los prohomens de Mallorques isqueren de la nostra tenda, e acordats sobre les nostres paraules, nos tornaren resposta. E parla lo savi e dix: quel rey de Mallorques era llur senyor e que era rey, perque no venia a ells de creure que ell hagues fetes aytals coses com Nos los haviem dites. E en aquesta resposta noy havia sino Nos e lo infant En Pere. E resposlos per Nos lo dit infant e dix: quel fet del rey de Mallorques era couneixtant al fet dells; que convenia que ells sabessen lo nostre dret e que no fossen negligents, pus queu podien saber ells, ho voliem mostrar; e que Nos veniem ab aytal cor, e tots los varons e cavallers nostres, que primerament nos menjassem los regnes de Arago, de Valencia, e comtat de Barcelona, e ells los comtats de Ribagorça e de Prades, e muller e fills, e quant tot nos fallis, cascu ques menjas la sua carn e la sua sanch, ans que no soffrir que la nostra corona fos deseretada als nostros dies. E puix parlam Nos e diguem: que catalans eren e que catalans tots temps foren leyals, e que no començassen ells a fer cosa que sia contra leyaltat; e que Narnau Ça-Morera nostre vicicanciller los informaria de nostre dret. E ab tant sen anaren a la tenda den Arnau Ça-Morera vicicanciller qui era malalt, lo qual los ensenya los XI greuges quel dit rey de Mallorques nos havia fets, los quals oyrets per avant. E sempre appellam los richs homens, los quals foren don Pedro senyor de Exerica, mossenyer Blasco Dalago, mossenyer Ramon Danglesola, mossenyer Joan de Arborea, mossenyer Pere de Muntcada almirall, mossenyer Joan Xemenez de Urrea, Phelip de Castra, Alfonso de Luria, mossenyer Gualvany de Anglesola e mossenyer Nicart de Mur, mossenyer Gonçalvo Diez de Arenos, Gonçalvo Eximenez de Arenos, mossenyer Joan Ferrandez de Luna, mossenyer Artal de Fosses, mossenyer Galceran de Bellpuig, mossenyer Arnau Derill, mossenyer Gilabert de Centelles, mossenyer Elfo de Proxida e En Sancho Perez de Pomar, e diguemlos: que

[illegible] nomenent
[illegible] que nov
[illegible] los savis
[illegible] locaven
[illegible] e tot co
[illegible] savis en-
[illegible] e de
[illegible] Mallorques
[illegible] nostre
[illegible] de nostre
[illegible] de Ma-
[illegible] de les
[illegible] cavallier
[illegible] E a
[illegible] de una
[illegible] nostre dels
[illegible]

[illegible] major dels
[illegible] e coman-
[illegible] apres
[illegible] Mallor-
[illegible] acompanyar a la
[illegible] nostres dois
[illegible] a no nos-
[illegible] que null hom
[illegible] sobre aço ques
[illegible] Mallorques.

[illegible] mati e
[illegible] e partim
[illegible] es dit;
[illegible] nomens
[illegible] Mallorques per
[illegible] och
[illegible] nos
[illegible] trecaren
[illegible] E nos
[illegible] de nostre
[illegible] que en-

cará no entrassem en la orta de Mallorques per tal que no fos talada ne mal menada, car ells acordarien breument sobre aço quels convenia fer. E Nos haut nostre acort sobre aço, anamnosen a tendar a Portupi; e metem tot nostre estol en lo dit port; e faem tornar algunes companyies qui eren pus avant de Portupi, ço es a la torra den Carroç. E los dits missatgers presentarennos alguns capitols e rahonam ab ells la manera ques devia tenir, que ells nos liurassen la ciutat de Mallorques ens faessen homenatge e llur fe romangues salva.

E tantost com fo hora de dinar o abans, lo dit infant En Pere nos tremes de belles cireres que li eren vengudes de la ciutat de Mallorques. E dixnos lo missatge qui les porta:—senyor, aquestes cireres vos tramet lo senyor infant, quen menjets, en tal punct que dins breus dies siats en la ciutat de Mallorques e senyor de aquella.—E Nos haguemne gran plaer; e tantost prenguemnos a menjar de les cireres, e diguem:—E Nos ab aqueixa condicio ne menjam—E tot aquell dia Nos romanguem aqui sobre aquests tractaments. Apres en lo divendres seguent xxx dias de maig, durant los dits tractaments, romanguem en lo dit loch de Portupi, e avenguemnos ab los missatgers e prohomens de la ciutat de Mallorques e juristes, ço es, micer Ramon de Capcir e daltres qui sobre la informacio del nostre dret, que Nos los haviem tramesa, segons que dit es, faeren algunes rahons e arguments en contrari. A les quals rahons e arguments los fou clarament respost per Nos e per lo dit infant e per los sabis de nostre consell dessus nomenats. E finalment hauda gran collacio aqui de paraula e disputacio sobre lo homenatge quels dits jurats nos devien fer e com devien dar paciencia al nostre enantament e execucio de justicia. E com los dits jurats e prohomens e juristes de Mallorques hagueren clarament entes nostre dret e quens eren tenguts a les dites coses, acordamnos ab ells de la manera del homenatge quens havien a fer e del liurament de la ciutat. E manam recullir en les nostres naus los homens de peu e almugavers nostres a gran instancia e supplicacio dels missatgers de la dita ciutat; car tant era esglayada la gent de aquella, que per manera alguna nos tenien per segurs, que si los almugavers hi entrassen, que no fossen destrohits e robats. E axi Nos volguemlosne complaure.

[illegible]

[illegible] ...numera ia

nostre senyera per mossenyer Blasco Dalago senyaler nostre ab alguna companyia de cavall qui la acompanyava, e mesla en la ciutat, e puix muntala en lo castell e posala en la pus alta torre quey es, la qual es appellada del angel. E com Nos som en lo castell de la ciutat entram fer reverencia a sancta Anna en la cappella del dit castell. E aqui faem cavallers lo noble En Gonçalvo Diez, senyor Darenos e alguns altres. E apres totes les nostres gents sen anaren per llurs posades, segons quels eren assignades e compartides per la ciutat, e reposaren tot aquel dia.

Cap. 14 E lo diumenge apres seguent primer de juny que fon festa de Cinquagesma, oym nostre offici solemnial en la Seu de la ciutat de Mallorques; e tot aquest dia entreguement de alegria; e convidam los barons e moltes persones notables e los jurats e prohomens de la ciutat. E faem crides e manament per la ciutat e metem en nostre titol lo regne de Mallorques. E manam fer segells nous en que fos intitulat e nomenat lo regne de Mallorques ab lo titol dels altres regnes. Lo qual ordenam en aquesta forma:—«En Pere, per la gracia de Deu, rey de Arago, de Valencia, de Mallorques, de Sardenya e de Corsega e comte de Barcelona.»—E daqui avant lo rey qui fo de Mallorques no fo appellat ne intitulat rey. Es ver quels de Mallorques conceberen algun despler com Nos metem Valencia en nostre titol ans de Mallorques, heu proposaren davant Nos, e Nos responguem un dia en la nostra cambra: que jatsia que antigament Mallorques fos ans de Valencia en lo titol en temps de alguns nostres predecessors, pero lo regne de Valencia es molt ennobleyt e millorat. E pus diguemlos rient: que en aquell loch segon del titol no havia auda ventura Mallorques de romanir a la corona de Arago, ans era estada donada e retuda dues vegades; e axi ara voliem assaiar si milloraria la ventura en lo tercer loch del titol. E ells aximateix riguerense e nons en parlaren pus avant. Dilluns apres Nos faem deliurar de la preso, hon eren tenguts algun temps per lo dit que fon rey de Mallorques, e amanats de Perpinya e mesos en lo castell de Bellver, hon los havia aquits com fugi de la illa de Mallorques, mossen Pere de Fonollet vezcomte Dilla, mossen Nazinar de Mocet richhom,

[illegible] mossen [illegible] de Bellcastell, ca-
[illegible] fer ca-
[illegible] de Perpi-
[illegible] devant
[illegible] de maig,
[illegible] e les
[illegible] rey de Mallor-
[illegible] pena de mort.
[illegible] Final-
[illegible] E lo dit dia los
[illegible] per Nos de-
[illegible] vescomte de Canet e
[illegible] de esser nos-
[illegible] e terra sens nos-
[illegible] de partir de
[illegible] apres
[illegible] cavaliers e no-
[illegible] de la
[illegible] qui solia
[illegible] perilloses
[illegible] devant
[illegible] E apres,
[illegible] Bernat Sort e Fran-
[illegible] per retre lo cas-
[illegible] lo dit mosse-
[illegible] e guardes
[illegible] e los dits
[illegible] per Nos lo dit castell
[illegible] E com los dessus
[illegible] los quals lo rey
[illegible] Bellveer, po-
[illegible] solia esser de
[illegible] dit e preicat en
[illegible] que ells
[illegible] sa terra, e sobre
[illegible] Nos comanam lo
[illegible] car al dia seguent los
[illegible] e Nos fossem en Catalunya.
[illegible] per la raho que dessus

es tocada, rebeem homenatge e sacrament de fidelitat de algunes singulars persones de la ciutat. E apres Nos personalment per dies seguents, cascun dia Nos continuam de rebre homenatges de tots cavallers e homens de paratge de la ciutat e del regne de Mallorques, e dels ciutadans, notaris e mercaders e homens de compte e caps de mesters. E puix constituhim nostres procuradors a rebre generalment homenatges de tots los homens de la ciutat, singularment per les perroquies. Aximateix reebem homenatges dels syndics de tots los lochs de la dita ylla de Mallorques, e de tots faem fer chartes publiques. E aço continuam be VIII jorns continuament de reebre los dits homenatges. Axi que, eram enuiats de continuarlos de reebre.

Cap. 15 Apres tremetem ab v galeres mossenyer Gilabert de Corbera a la ylla de Menorca per requerir quens liurassen la terra ens faessen homenatge. E apres los dessus nomenats prohomens dels lochs de Menorca e de Eviça tremeteren a Nos llurs syndichs, que foren davant Nos ens faeren homenatge e sacrament de fidelitat. Daltra part tremetem ab companyia de homens de cavall de casa nostra e ab almugavers als castells Dalaro de Muntury e de Pollença, los quals se tenien encara per lo dit rey qui fo de Mallorques. E anay mossenyer Phelip Boyl de regne de Valencia. E primerament aná al castell Dalaro, del qual era castella per En Jaume de Mallorques Nasalt de Galiana. E apres alguns tractaments e requisicions fetes per lo dit mossenyer Phelip de Boyl, lo dit Nasalt liura en nom nostre lo dit castell Dalaro, ço es, dissapte lo seten dia del dit mes de juny, hora de mig dia. E lo dit mossenyer Phelip Boyl leixa lo dit castell Dalaro quel guardassen per nom nostre En Ferrando Çabata e En Bernat de Morello de casa nostra; e lo dimecres apres XI dia del dit mes lo dit mossenyer Phelip de Boyl ana al castell de Muntuyri e presenta una charta nostra an Guillerm Durfort e a mossenyer Berenguer Tornamira qui eran castellans, e requerilos que li liurassen lo dit castell per nom nostre, e ells retenguerense acort sobre la requesta. Lo dijous apres seguent los dits Guillerm Durfort e mossenyer Berenguer de Tornamira liuraren al dit mossenyer Phelip de Boyl en nom nostre lo dit castell de Muntuyri. E ell dit mossenyer Phelip comanal a Bernat Çabastia y an Peregri de la Figuera de casa nostra.

E Nos, dins aquest temps, continuament entenguem a pendre homenatges e sacraments de feeltat de les dites gents de la ciutat e de les ylles de Mallorques e de Menorca e de Eviça; e en provehir de justicia a les gents ques clamaven ens suplicaven, los huns sobre diverses fetes, los altres en fer atorgar constitucions e diversos privilegis e gracies; y en ordenar nostres officials per la ciutat e per los lochs del regne; e en fornir los castells de alcayts e de altres coses necesaries.

Diumenge a xv dies del dit mes de juny lo dit mossenyer Phelip Boyl fo al castell de Pollença e requeri los alcayts qui eren dos e la hu era de Lenguadoch e havia nom Guillerm de So, e laltre era aragones, que liurassen lo castell. E finalment nol volgueren liurar. E Nos haguem sobre lo dit castell nostre acort. E finalment acordam quey tremetessem ginys e companyia de cavall e de peu e quels faessem assetiar per lo batle e los homens de la vila de Pollença nos havien ja fet homenatge ens eran obedients.

E durant aquest temps, estans en la ciutat de Mallorques, enteniem en lo bon regiment de la terra; e a les festes nos deportavem ab nostres cavallers, quels uns bornaven, los altres tiraven a taulat, los altres junyen guarnits ab escuts lonchs e capells de ferre, los altres junyen en gonella, que solament portaven escut e capell de ferre e gorgera, los altres anaven ab armes. E en aquesta manera menavem nostre solaç.

16. Apres, diumenge a xxii dies del mes de juny, com Nos haguessem acordat de portar la corona per la ciutat de Mallorques e anar coronat solemnement, los jurats e prohomens de la ciutat volienne fer gran festa e gran messions. Mas Nos ho haguem sabut e haguemlos fets venir davant Nos en la cambra hon dormiem e diguemlos: que haviem entes, que de la nostra festa volien ells fer grans messions e que nou voliem per negun cas, ans nos en farien pesar si ho fayen, car no erem venguts per destruhir ne per ferlos messioneiar, mas axi com lo metge qui sana e guareix les nafres dels malalts nafrats e consumats. E ells, jatsia quels desplagues com nols donavem leer a la solemnitat que volien fer, pero entenent lo bon zel que Nos havem al profit comu de la ciutat, hagueren gran pler de aquestes paraules que Nos los diguem e besarennosen les mans.

Axi que, Nos, lo dissapte vespre a xxi del dit mes, Nos anam a la Seu, e aqui Nos vetlam, e jaguem en la esglesia de la Seu. E lo diumenge per lo mati, Nos isquem de la sacrestia de la Seu vestits e apparellats *in sede majestatis*, ço es, ab una camisa romana dun drap de seda prim vert ab alguns fullatges, sens totes obres, e apres una dalmatica de drap vermell historiat ab obres daur e ab fullatges, mas noy havia perles ne altres obres, per ço com se apparella cuytadament; e daquest drap mateix una estola que comença en lo muscle esquerre e transversa al costat dret, e puix era cincta entorn, e eren egualats los caps de la estola; e un maniple; e calces del dit drap, sens sabates; ab nostra corona daur ab pedres precioses e perles en lo cap; e ab lo sçeptre daur e un robis al cap, ab la dreta ma; e ab lo pom daur ab una creu al cap de perles e de pedres precioses en la ma esquerra; e ab la espasa tota cuberta de perles e de pedres precioses que portavem cincta. E aqui eren tots los barons nostres dessus nomenats ab les nostres altres gents quey havien menades; e los altres barons e cavallers poblats en lo regne de Mallorques, e los jurats e prohomens e tota la gent de la terra. Axi que, en la Seu noy podien pus caber. E oym missa en lo altar major de sancta Maria. E com la missa fou acabada, Nos seguem davant en una cadira, estants girats davant lo poble diguem ab veu ben alta, que tots ho podien be oyr: que Nos faents lahors e gracies a nostre senyor Deu e a la sua beneyta mare nostra dona sancta Maria, als quals ha plagut veure nostra justicia, esguardant a aquella, Nos havem mesa la ciutat e regne de Mallorques en nostre poder, e per ço havem ordenats de fer quatre coses. La primera si es de portar la corona e les altres insignies reals per donar honor a la ciutat e regne de Mallorques, car som dignes de rebre aquesta honor e daltres majors. La segona per mostrar e dar honor e noblesa a la ciutat de Mallorques, la qual es honrada e poblada e plena de molta noble gent leal e digne de tot honrament e de haver tals insignies. La tercera per esplicar e declarar a ells nostre dret e los torts, greuges, rebellions e fellonies quen Jaume quen fo rey de Mallorques nos havia fetes. La quarta per publicar algunes avinences que eren fetes a Nos e a nostres sotsmesos.—E aquestes coses vos dira largament lo nostre vicicanciller.—E dites aquestes paraules manam an Arnau Çamo-

[illegible] vicicanciller qui estava de prop, que ell digues totes les [illegible] les dites [illegible]. E lo dit vicicanciller [illegible] a la primera donatio quel senyor rey En Jaume de bona memoria [illegible] nostre feu al dit rey En Jaume de Mallorques [illegible] del regne de Mallorques e de les altres terres [illegible] per grans, tot lo fet e lo fundament [illegible] proces, e los torts, excesos, fallonyes, [illegible] rebellions e altres coses quel dit Jaume qui fo rey [illegible] per les quals devia perdre tota la terra, e la sua persona estar a nostre merce, segons que dessus vos diguem pus largament.

E dites aquestes paraules levas en peus En Ramon Sicart scriva e secretari nostre e legi les convinences per Nos fetes ab tots nostres sotsmesos de les ciutats e viles reals de Catalunya en parlament general, e encara ab tots los habitadors del regne de Valencia ab cort general, ço es, quel regne de Mallorques e les ylles a aquell adjacents ab les terres de Rossello e de Cerdanya james nos puixen separar de la corona nostra ne dels regnes de Arago e de Valencia e del comtat de Barcelona, per nenguna manera, ne james per null temps Nos ne nostres successors nos en puixam deseixir ne alienar en manera alguna.

E fet aço nos levam daqui en la manera dessus dita, coronat. E los barons e richs homens qui eren ab Nos portarennos de sobre un papello de drap daur, lo qual habien apparellat los jurats e prohomens de la ciutat de Mallorques tro que som a la porta de la Seu. E aqui fo apparellat un bell caball ab son ensellament cubert daur e de perles; e Nos cavalcam tots sols. E los jurats de Mallorques ab los barons nostres qui y eren portaven lo papello sobre Nos; e cavallers e ciutadans e altres gent notables de casa nostra destravan lo cavall ab unes regnes de seda blanca be longues. E Nos, ab la corona en lo cap, e la verga en la man dreta e lo pom en la ma sinistra, e vestit, segons que dit es, e ab la spasa cincta, cavalcam del portal de la Seu, girant dret al portal de Valldigne, e puix per lo carrer dret qui va a la Portella tornam a la plaça de senct Andreu; puix entram per lo portal de la Almudayna, e tornamnosen dret al castell nostre. E per tot lla hon passam era tot dalt e de cascuna part encortinat e ben empaliat, e cuberts de drap daur e de seda, e daltres maneres; e totes les dones e altra gent de

la ciutat ajustadas, e los jurats e molts ciutadans e mercaders foren aqui; e faem convit als barons e cavallers, e a tots los de casa nostra, e a totes les dites persones de la ciutat, axi homens com dones, e axi dins lo castell com defora. E tot aquest dia faerem tuyt generalment festa gran e solemne.

Apres lo dilluns e lo dimarts quis seguiren ordenam e faem fer comissio al noble mossen Arnau Derill que romangues Governador general del regne de Mallorques e de les ylles, e lexamli compliment, entre de casa nostra e daltres, cent homens a cavall, per guardar la ciutat e la terra, entre los quals hi faem romanir lo noble mussen Gilabert de Centelles qui era hom savi, jatsia ladonchs fos jove. E a Menorca lexam per loctinent de Governador mossenyer Gilabert de Corbera ab deu homens a cavall. E en Eviça lexam Michael Martinez Darbe botaller major nostre ab altres deu homens a cavall. Aximateix leixam alcayts en los dits castells que teniem a nostra ma, e officials a la ciutat e a tota la terra axi com eran acostumats. E ordenam que anassen dos gyns a Pollença e companya a cavall e de peu e que la assetiassen, e axis feu. E lo dimarts a xxiiii. dies del mes de juny que fon la festa de sanct Joan, Nos faem venir davant Nos per lo mar los jurats e syndics de Mallorques ab poder bastant, e per nom llur e per tot lo regne e de llurs successors faerennos homenatge e sacrament de feeltat. E lo dimarts seguent finalment acordam de fer la via de Barcelona, que partissem de Mallorques, jatsia que sobre aço molts contraris haguessem tenguts e Nos volguessem fer la via de Cobliure, pero per algunes rahons quens digueren en lo consell, fo finat que anassem pendre terra en Barcelona, e puix per terra de continent anassem a Perpinya. Dijous a xxvi de juny Nos prenguem comiat dels ciutadans e prohomens de Mallorques els pregam que fossen diligents en lo be comu de la terra e faessen llurs affers com a savia gent e leal, car Nos los amavem molt entre los altres sotsmesos nostres els fariem tota vegada molt volenterosament aquelles honors, privilegis e gracies que poguessem. E ells foren daço molt pagats e partirense daqui; e Nos dinamnos un poch leugerament; e puix vers hora de mig dia recullimnos en nostres galeres ab nostres gents, al peu del nostre castell, a la porta que ix a la mar, que es al peu de la torre ques appellada dels Sames. E alguns dels jurats e

prohomens seguirennos tro a la porta del castell que ix a la dita torre del nostre castell de Mallorques. E aqui altra vegada diguerennos los dits jurats e prohomens, quens plagues de haver per recomanada la ciutat; e Nos responguem que sins hauriem, e quels fariem aquelles honors e gracies que poriem. E tantost recullimnos. E axi, partint de la ciutat de Mallorques guardavem la ciutat e la terra prenguensen un enyorament. E aquella nit anam solament tro a les Ylletes e a la Porraça damunt Portupi, car esperavem les galeres algunes que eren romases per don Pedro de Xerica, (qui, jatsia fos lo pus valent e acabat home de armes qui tan noble persona fos nis trobas en nostre senyoria, empero era fort leguios) e los barons e altres gents que no eren recullits.

Divendres a xxvii de juny fem vers hora de tercia a la Palomera e aturamnos aqui un poch e menjamhi figues, quey haguem fetes metre en la galera; e erenhi un poch scalfades, e feunos mal la mar, que Nos las haguem vomitar; e durans molt lo mal de la mar, ço es, tro al dissapte seguent en tro a mig dia. E puig faem donar de rems e a navegar com mes poguem e per les albahines, quey stiguem en mar tro lo diumenge seguent.

Cap. 17 Diumenge a xxix de juny, hora de tercia Nos som al cap de Lobregat e aqui ordenam nostres galeres que anassen per scala al entrant de la platia de Barcelona, ço es, primerament Nos, e apres la galera del infant En Pere, e apres la galera de mossenyer Pere de Muntcada, e apres la galera de don Pedro senyor de Xerica, e apres la de mossenyer Joan de Arborea, e apres la de mossen Blasco de Alago, apres la del altre mossenyer Joan Darborea, apres la de mossenyer Joan Ximenez de Urrea e den Felip de Castre, apres la de mossenyer Ramon de Anglesola, apres la de mossenyer Ramon Cornell, apres la de mossenyer Gualvany Danglesola e de mossenyer Acar de Muntcada e apres totes les altres per orde. E axi com nos entram en la platia e som davant la ciutat de Barcelona, faem la volta ab les galeres, e vengueren a Nos En Francesch Grony, e En Bernat Sent-Climent, e En Galceran Carbo ab daltres prohomens de la ciutat de Barcelona e diguerennos: que ells e tota la ciutat havien gran alegria de la nostra venguda, pero que nos cuydaven,

per alguna manera del mon, que Nos venguessem ne deguessem venir a ades en la ciutat de Barcelona, mas tot dret que haguessem feta la via de Copliure ab tot nostre estol, car si Nos entravem en Barcelona, tots nostres affers anavem a perill de perdre e de torbar. E axi suplicarennos humilment e ab gran instancia per part llur, e encara quens digueren que a la reyna muller nostra plahia molt, jatsia que hagues desig gran de Nos a veure ens en suplicava. E puix lo comte de Terranova e als altres de nostre consell qui eren romasos en Barcelona diguerennos: que Nos en tot cars partissem daqui de continent e que noy prenguessem terra, mas que faessem la via de Copliure. E sobre aço dixeren moltes rahons, e Nos responguemlos: que segurament ells deyen molt be e havien acordat; e Nos mateix en Mallorques ho haviem acordat e es fora fet, mas nos podia fer per ço com no haviem diners de que poguessem pagar los cavallers e les companyies que eren ab Nos, a les quals era ja degut de llur sou, e affrontavennosen tant fort que no sabiem quey faessem; e per ço com Nos haviem perduts molts cavalls en la mar e molts cavallers, los quals podiem leixar en Barcelona, e nou fariem en altre loch, e ells nou lexarien si sabien morir, e seria gran alleujament; e aximateix que aquis forniria hom de moltes coses necessaries de que ara haviem fretura; perque, en tot cas convenia de entrar en la ciutat de Barcelona. Sobre aço hac molts rahonaments de cascuna part. A la fi diguerennos: que per nulla manera nos pensaven que aqui prenguessem terra, pus que axi eren venguts en descuyt, e quens tenguessem úna pessa defora que apparellasen de fer solemnitat e festa gran de nostra venguda, e quens rebessen axi com se pertanyia. E Nos diguemlos que no calia ne voliem que ades nos en faessen altra solemnitat ne festa, car no la merexiem tro de tot haguessem acabada la execucio de les terres de Rossello e de Cerdanya. E ells daço foren molt pagats. E Nos, en una barca exim en terra é anamnosen al palau, sens que altra solemnitat no sen feu.

Apres que som en Barcelona los barons els cavallers e les altres companyies nostres nos demanaren paga del sou; apres nos demanaren quels pagassem les estimes dels cavalls que havien perduts; e encara, quels donassem accoriment, en altra

manera que nons seguirien pus avant, car grans messions havien fetes e non podien pus soffrir. E Nos responguemlos, que quant al sou, que Nos los fariem convinent paga, mas acorriment ne paga de les estimes dels cavalls nols poriem fer iatsia que demanassen raho, car nou haviem apparellat, e ells sabienho be; e axi quels fahiem gracies del servey quens havien fet e si sen volien anar quen fessen que noy poriem als fer. Sobre aço foren molts contrasts e moltes paraules entre Nos e los richs homens e cavalers; pero Nos mantinent fem convocar les nostres hosts per tota Catalunya quens seguissen a les parts de Rossello. E fem nostre pertret de nostres apparellaments per anar en les terres de Rossello e de Cerdenya.

Cap. 18. Apres divendres a xi de juliol vench a Nos lo cardenal de Rodes que sintitulava Bernat per la divinal providencia titoli *sancti Cyriaci in thermis, presbiter cardinalis,* e era gran special amich nostre e devot a la nostre honor, per tal com son pare fou catala del vezcomtat de Cardona. Lo qual cardenal fo a Nos tremes ensemps ab frare Bernat Oliver del orde dels Agustins, mestre en theologia e bisbe de Osca, e apres fon bisbe de Barcelona e de Tortosa e era hun dels millors mestres en theologia qui lavors fos en lo mon, e natural de la ciutat de Valencia, per lo sanct pare, per tractar e fer avinença entre Nos e aquell qui fon rey de Mallorques. E Nos eximli a carrera per lo mati com entra en Barcelona e presentans una bulla del sanct pare en quens significava quen trametia dit cardenal per tractar pau, ab moltes altres rahons. E apres aquell dia mateix com hom hague dormit, lo cardenal ensemps ab lo dit bisbe e altres prelats e clergues, doctors e sabis, sen vench davant Nos en nostre consell e proposa, entre les altres coses les primeres, les paraules que son escrites en la biblia: *Sufficit, nunc contine manum tuam.* E sobre aquestes paraules ell funda moltes rahons a inductio de concordia, pregantnos molt affectuosament de part del sanct pare e de la sancta esglesia de Roma que Nos haguessem clemencia al dit En Jaume qui fo rey de Mallorques, e bastava que li haguessem levat lo regne de Mallorques e vençut. E dix moltes rahons e moltes inductions. E Nos responguem de continent en breus paraules recomptant en general los excessos del dit qui fo rey de

Mallorques; e finalment diguem que seria lonch de comptar. E com lo dit cardenal nos pregas que sobresseguessem en los enantaments nostres, mentre tractaria de la concordia, e que ell que fo rey en certa forma fermava de dret en nostre poder, e Nos dixem quey acordariem e partim axi. Dissapte a XII dies de juliol, Nos convidam primerament lo dit cardenal e menjam ensemps ab lo infant En Pere honcle nostre. E apres faent la via devers Gerona, faem appellar les hosts de Catalunya e menamnosen tots los homens richs e cavallers que haviem menats de Mallorques, exceptats mossenyer Ramon Danglesola, mossenyer Joan Darborea, Nalfonso de Loria, mossenyer Gonçalvo Garcia, mossenyer Jaume Desplugues e alguns altres que sen tornaren, e mossenyer Ramon Cornell, mossenyer Elfo de Proxida, mossenyer Gonçalvo Ximenez Darenos qui sen tornaren en ço del seu ab licencia e voluntat nostra.

Diumenge a XIII de juliol del dit any M.CCC XLIII venguem a sanct Celoni, e lo cardenal per altre part vencsen de Barcelona a Vilabertran, qui es en lo vezcomtat de Rochaberti; dilluns a XIIII de juliol venguem jaure al hostal de la *bella dona*, e aqui fem parar algunes tendes a les companyies de nostre casa, car no cabiem en lo dit hostal. Dimarts a XV de juliol entram en la ciutat de Gerona, e trobam aqui el infant en Jaume comte de Urgell frare nostre e lo comte de Luna quey era ab C homens a cavall tro a CCC que eren romasos per frontales en la terra quant Nos passam a Mallorques, que erem venguts de Cerdanya hon erem entrats; e eren stats apres de la vila de Puigcerda e en I loc que ha nom Aia; e per minva de viandes tornarensen sens que noy faeren tala ni res de mal, sino que prengueren ço que havien ops dels blats e de les plantes a ops de les hosts. E estiguém en la ciutat de Gerona en les cases del bisbe, hon pasam VI dies sperants les hosts de Catalunya; e percaçam adzembles e viandes e altres coses necessaries a la nostre entrada que volem fer en Rossello. E alguna gent de cavall que eren ab Nos a Gerona, per ço com Nos nols faem alli compliment de paga, tornárensen, los quals eren CL. E es ver quels cavallers e richs homens qui eren romasos daça, com Nos anam a Mallorques, nos affrontaren fort de la paga del sou, specialment lo dit infant En Jaume e lo dit comte de Luna quiu fahia per pruxovol de llurs cavallers,

car deyen quel sou era degut als cavallers de Arago be de xv dies e als de Catalunya qui eren ab ells de x dies; e de mes o de menys; e Nos som moguts daço e dixem: que pus nos metiem en açọ, que sen pensassen de anar, que ab los que haviem conquesta Mallorques, iriem en Rossello. Empero apres dubtantnos que no sen partissen, començam a parlar a part ab cascun, e finalment prometeremlos a fe de rey, quels pagariem dins Rossello lo sou de un mes quils era degut per anar En Rossello e per tornar en lurs cases. E ells foren pagats de aço e seguirennos tots.

Dilluns a xxi de juliol del dit any M.CCC.XLIII partim de Gerona ab los dits infant e ab richs homens a cavall e ab nostres companyies. E Nos ab les companyies de casa nostra anam dret a Figueres, e posam aqui e faem compartir los dits infants, ço es, al infant En Pere, qui era ab c homens, assignam lo loch de Paralada, e al infant En Jaume, qui era ab CCL cavallers, e als nobles don Pedro senyor de Exerica, e al comte de Luna, En Blasco Dalago e a mossen Joan Ferrandez de Luna e altres barons e cavallers, los lochs entorn una legua de Figueres ab les hosts de Catalunya, que speram aqui. E stiguem aqui esperants dites hosts e les atzembles e les viandes necessaries, sis dies.

Dimarts a xxii de juliol vench a Nos frare Antoni Nicolau del orde de sanct Agosti, e presentans una letra del dit cardenal e altra dels consols de Perpinya en quens pregaven ens suplicaven, que guiassem llurs missatgers quens volien tremetre. E Nos tantost faemlos fer lo guiatge que demanaven e el dit frare tornassen. Mas los missatgers que Nos haviem guiats no vengueren.

Divendres a xxv dies de juliol, estants Nos en Figueres en un verger que havia en lo alberch hon posavem, vench a Nos Nuch de Arpaio capella e companyo del dit cardenal ab letra de creença sua e presentans una letra del dit qui fo rey de Mallorques. Lo tenor de la qual es aytal, e lo sobre scrit es aquest: «A son molt char e reverend frare lo senyor rey de Arago.» E apres se segueix la letra en aquesta forma: «Reverend frare e molt car cosi: no contrastant qualsevol coses passades, gran plaer hauriem que ab vos nos poguéssem ve
ab que nos fos segur. Perque, vos pregam, que

quequals qui no per bona intencio ho destorbassen, axi com Nos no farem, nos vullats donar aytal seguretat com lo portador de la present vos demanará, car no dubtam que be de la vista no sen segueixca. Scrita de nostre ma a Perpinya, la vespra de Sanct Jaume, lany M.CCC.XLIII.» E deius la scriptura de la letra era lo seu nom en esta forma: «Vostre frare lo rey de Mallorques.» E dixnos de paraula lo dit Nuch, quel dit qui fo rey de Mallorques vendria a Nos e quel guiassem, ço es, que li assegurassem vida e menbres e ques metria en nostre poder. E en aço primerament caberen en tan solament el infant En Pere, Narnau Çamorera vicicanciller, misser Rodrigo Diez, misser Joan Ferrandez Munyoz e En Blasco Dayza e mossenyor Jaume Dizfar sabis en dret, per haver llur consell sobrel guiatge que era demanat. E donarennos de consell que no faessem lo dit guiatge, car seria perjudicial a nostre dret e perdiment de tots nostres affers per moltes rahons que serien longues de scriure E ja haviem tremes per lo infant En Jaume e per los nobles don Pedro de Exerica e lo comte de Luna qui noy foren tro a la derreria del acort, per ço com posaven luny. E com foren venguts, diguemlos lacort que haviem haut e digueren que era bo.

Cap. 19 Dilluns a XXVIII de juliol partim de Figueres ab los dits infants e ab los nobles don Pedro senyor de Exerica, ab lo comte de Luna, mossen Blasco Dalago, mossenyer Juan Ximenez de Urrea, En Phelip de Castre, mossen Joan Ferrandez de Luna, mossen Guillerm de Bellera, En Pere vezcomte de Vilamur, Simon de Mur, mossen Gualvany Danglesola, En Ramon de Bella, vulgarment appellat de Abeya, mossenyer Arcat de Mur e mossenyer Galceran de Bellpuig, mossen Artal de Fôsses, mossenyer Gilabert de Centelles, En Sancho Perez de Pomar, En Pere Dalmau, Michael Perez Çabata, e gran res daltres cavallers, axi que erem en nombre tro a M.CC homens a cavall; e ab nostres hosts de Gerona, de Manresa, de Caules, de Piera, de Besuldu, de Sent Pere dor, de Figueres e de alguns altres lochs nostres e ab moltes atzembles, que foren [illegible] milia e [illegible]. E tots prengueren viandes a complimen[illegible] [illegible] la Jonquera e attendamnos de[illegible] [illegible] a Nos frare An-

thoni Nicolau dessus dit del orde de Sanct Agosti, e presentans altra letra del dit qui fo rey de Mallorques, del tenor seguent. E lo sobrescrit fo aquest: «A son molt car e reverend frare lo senyor rey de Arago.» E lo tenor de la letra es aquest: «Molt alt, excellent princep e senyor e molt char e reverend frare. No contrastant la duresa que en la vida nostra, alguns, mes per llur profit que per lo vostre, vos fan haver, vos placia encara a aquella consentir, e creure a frare Anthoni, e ço queus dirá bé entendre, e secret per vostre profit tener, har, reverend, vullats guardar que en nostra vista res no perdriets, e porietshi guanyar. Scrita de nostra ma lo sentdemá de Sancta Anna, Lany M.CCC.XLIII. Vullats al frare donar audiencia secreta, per causa.» E dejus la letra era scrit lo seu nom en aquesta forma: «Vostre frare lo rey de Mallorques.» E Nos tiramnos ab lo dit frare apart en la nostra tenda, que noy hac altre persona, ans ne fem lunyar el infant En Pere, e tots los altres, e dixnos: que Nos fessem guiatge al dit qui fon rey de Mallorques perque pogues venir segur a la vista. E encarans dix, que el dit qui fon rey de Mallorques era apparellat de reebre un cardenal, qual que Nos nomenassem, qui jutjas lo fet de Mallorques, si pertanyia a Nos o a ell, e que Nos haguessem a seguir ço quel dit cardenal jutjaria, car fort li stava a cor lo fet de Mallorques, axi com lo cap de son nom. E del fet de Rossello e de Cerdanya, que seria a nostre juy, pero nons metria en possessio de la terra. E que Nos com haguessem jutjat sobre aço per juy o per sentencia, li haguessem a tornar la dita terra de Rossello e de Cerdanya. E Nos, sens que noy haguém altre dels infants ne daltres, mantinent responguemli: quens maravellavem molt com lo dit frare qui era tan savi home nos apportava aytal creença, e encara del dit qui fon rey de Mallorques com nos podia tremetre aytal missatgeria, e parria quens tengués per fadri. Çar Deu sabia que Nos no havem cobejança de res del seu, que per pagat nos ne teniem del regne que Deu nos habia acomanat; e Nos havem fetes a ell moltes honors, no aytals com de senyor a vassalls se deuen fer, mas com a companyo, car Nos li haviem feta tanta de honor que mes no poriem fer al rey de França; e ell no estant content de aço denegans lo feu e Nos haguem a enantar per la dita raho a pendre Mallorques. E puix nostre senyor

nos havia endraçat en nostra execucio, seria gran errada de metre lo fet de Mallorques en poder de persona estranya, per dues coses, car aquel poria jutjar que li tornassem Mallorques e per lo consentiment de juy perdriem nostra regalia com Nos siam son jutge e son senyor del crim per ell fet, e no nengu al re. Al fet de Rossello e de Cerdanya responguemli: quel dit que fo rey de Mallorques se metés soltament en nostre poder ab la terra, segons lo usatge, e Nos li fariem justicia. El dit frare demanans si voliem respondre ab letra de nostra ma. E Nos diguemli que aquesta resposta no fahiem al dit que fo rey, mas al dit frare, e que la li digues sis volia. E apres aço pres comiat lo frare, e anassen; e apres Nos appellam el infant En Pere, e don Pedro de Exerica, e mossenyer Galceran de Bellpuig, mossenyer Michael Perez Çabata e diguemlos ço quens habia dit lo frare, e la nostra resposta. E dix el infant que be haviem fet o respost, mas la resposta de Rossello e de Cerdanya li semblava massa crua. E los altres digueren que molt be e complidament haviem respost.

Daltra part lo dit frare nos apporta dues letres, una del cardenal, altra dels consols e prohomens de Perpinya, les quals nos presenta davant tot nostre consell, en les quals, entre les altres coses, nos feren saber, que no podiem trametre a Nos llurs missatgers, segons quens havien fet asaber, mas que Nos los trametessem lo proces que haviem fet en forma publica. E Nos responguem als consols per nostra letra un poch asprament, car ells se fahien ignorants de nostre procés que era molt clar e notori a tota gent. E faemlos comminacio, que si no venian, que a lurs successors ne romandria plorosa memoria. E lo dit frare tornassen ab la dita resposta.

Cap. 20 Dimarts a xxix de juliol ordenam nostres batalles, per ço com cuydavem que fos feta resistencia o defensio en la entrada del coll de Paniçars, ço es, quels dits infants ab los nobles En Pere vezcomte de Vilamur, En Simon de Mur, En Ramon Dabella, mossenyer Guillerm de Bellera, Pere de Malan, e ab llurs companyies a compliment de ccccl homens de cavall, anaren ab la devantera ab les hosts de Manresa e de Piera e algunes altres hosts; e les hosts altres e les altres adzembles anaren entre Nos e la devantera en mig. Nos ab los

nobles lo comte de Luna, mossen Blasco de Alago, mossenyer Joan Eximenez de Urrea, mossenyer Phelip de Castre, mossenyer Joan Ferrandez de Luna, mossenyer Galceran de Bellpuig, mossenyer Galvany de Anglesola, mossen Arcat de Mur, mossenyer Michael Perez Çabata, En Sancho Perez de Pomar, anam apres ab les hosts de Gerona, de Besuldu, de Figueres e de la vegueria tenint la reguarda; e per tal com romanien algunes atzembles que venien derreres, ordenam que don Pedro de Exerica anas ab c cavallers detras totes les batalles. E passam per lo coll de Paniçars sens nengun contrast, saul que alguns almugavers quey habia, e un escuder de casa nostra, Exemeno de Sparça, pres dell e ab alguns homens a cavall que nos volien capdellar, sen pujaren al castell de Bellaguarda, e aqui hac algun fet de armes hi morirenhi alguns homens del castell e prengueren moltes naffres. E anamnosen a jaure a la ribera de Teth, davant un loch que ha nom sent Joan davant lo Volo; e aqui posam nostres tendes e reposam aquella nit.

Dimecres a xxx dies de juliol partim daqui, e ab nostres batalles ordenades continuam nostre cami, ço es, la devantera segons que dit es, e les atzembles totes a man dreta, e les gents de peu a la esquerra; e los nobles dessus dits e ab don Pedro de Exerica anam en la reguarda; e mossen Joan Ferrandez de Luna capdellava los peons; e mossen Gualvany Danglesola ab la companyia del infant En Ferrando nostre frare e ab Nartal de Cabrera tenien la reguarda per algunes atzembles que romanien detras. E axi anant a pendre nostra jornada, alguns homens de cavall e de peu, sens voler nostre, apartarense e anaren a combatre la torre de Nidoleres qui era fore de nostre cami, la qual era stablida. E sens que nos foren regoneguts los de la stablida, les nostres companyies la combateren tan fort, que ans que nos hi fossem a temps, quey anavem per destolre lo combatiment, ja hagueren presa e cremada la torre, e moriren tots aquells quey eren stablits, que nols volgueren pendre a merce algu, de la qual cosa a Nos fo fort greu. Pero no contrastants los fets de les armes que eren stats, anamnos aturar a tendar en la dita vila sus pres Helna en una gran verneda e pedral entre laygua; e aqui reposam aquella nit. E vench a Nos lo dit bisbe Dosca ab Nuc Darpaio sobre

la dita vista, si la voliem consentir, e Nos veent que no mudaven forma, no dehien sino ço que jans era stat dit, fem semblant resposta que ya habiem feta.

Dijous a xxxi de juliol partim daqui e ab les batalles ordenades, segons la manera pus prop dita, anam dret a Canet, e atendamnos pres laygua, hon ha una gran verneda e pedral davant lo castell; e les companyies de les hosts anarensen tantost a percaçar, e trobavem assats fe e palla e altres reffrescaments a ells e a les besties; car les gents de la tera cuydaven que Nos anassem dret a Perpinya e nos havien apparellat. E aquest dia vench a Nos lo cardenal dessus dit, per tractar concordia entre Nos e lo dit qui fo rey de Mallorques, e per ço com no deya res de novell, no li faem altra resposta, sino axi com haviem acostumat, salvant que li diguem, quens maravellavem molt del favor quel dit qui fo rey de Mallorques trobava en cort de Roma, que Nos james, e per Nos lo dit infant En Pere no poch traure un cardenal de cort de Roma, per la questio que era entre Nos e lo infant nostre frare En Ferrando, e aquell que fo rey de Mallorques, per aquest fet, ne havia trets dos, e que aço era gran favor, e la sancta esglesia de Roma no havia raho. Car no era stat nengu rey de Arago tro a Nos, que no hagues escampada de la sua sanch per la esglesia o per Deu, e no ha rey al mon a qui pus tenguda sia la esglesia sino Nos. Si volia fer retret per Sardenya, non pot fer, ans Nos lom podem fer que lay havem guanyada; que sanct Pere nos dona un troç de pergami escrit, ço es, dich, per la bulla de la donacio; e nostre pare lavia tolta a la Communa quin era desobedient a la esglesia, e la li havia dada; e ara ne havia un rey e vassall. E lo dit cardenal veent que als no podia fer anassen a Apia, e aqui stech per alguns dies.

Divendres primer dia de agost Nos trametem mossenyer Ramon de Vilafranca algutzir nostre e en Francesch Foix scriva nostre ab letres de requisitio al noble En Ramon vezcomte de Canet quens obeis e vengues en nostre poder, e quens faes ço quens devia fer, segons la promissio que a Nos habia feta a Mallorques, e aquella que son pare ab altres barons havien feta al senyor rey En Jaume [illegible]
avi nostre. E com les requestes fore[illegible]
finalment haut tractament ab en Ph[illegible]

regonech ço que devia fer e comença a despatxar lo castell de Canet, e vench a la nostra tenda davant Nos e dixnos aquestes paraules: que sa persona li haviem Nos presa com fo a Mallorques, la qual Nos devia tornar, e axi que metia la sua persona en nostre poder e que li assignassem loch hon se metes. E Nos assignamli que estigues en lo bisbat de Gerona, hon se volgues. E apres messe divisio entre los de Canet e En Guillot Ces-fonts e En Francesch Dolms quel dit qui fon rey de Mallorques ab alguna companyia hi havia meses per capitans. Dissapte a dos de agost les hosts de Manresa ab algunes altres companyies que exiren de les nostres hosts combateren un castell pres de la mar e de Canet que sappella sancta Maria de la mar, e prenguerenlo axi mateix, lo qual establim e retinguem. Eximen Desparça scuder de casa nostra ab alguna companyia de almugavers que tenia, combateren lo castell Rossello, e finalment, ab alguna altre companyia que si mezcla, haclo per força darmes. E algunes altres companyies que sexien de les hosts, prengueren altre castell que ha nom castell Arnau subira, e cremarenho tot; los quals castells son assats pres de Perpinya. Diumenge a III de agost, lo vezcomte de Canet vench a Nos e feu liurar a Nos lo castell de Canet, per nom nostre, al dit En Phelip de Castre; e lo vezcomte ab sa muller e sa companya tremetemlo en una galera nostra a Gerona, que estigues hon se volgues dins lo bisbat de Gerona, lo qual li assignam per preso, segons que dit es. Dilluns a IIII de agost fem establir lo castell de Canet e metre alli les viandes que venien per mar. E acordam de qual part posariem lo setge a Perpinya. E lo dimarts apres continuam de metre les viandes en lo dit castell de Canet e fornirnos daço que haviem ops per anar a Perpinya.

Cap. 21 Dimecres a VI de agost, ab nostres batalles ordenades en la forma dessus dita e ab les atzembles a la part dreta e la gent de peu a la part esquerra, anamnos attendar prop Perpinya, ço es entre Banyoles ques es una casa del Hospital de Sanct Joan, e Perpinya. E com som attendats algunes gents darmes a cavall e de peu de la vila exiren fora del mur e feyen picaders a les hosts nostres. E al cap vespre com se devia pondre lo sol que dava a les nostres gents a la cara, vengueren

ferir en una partida de la host companyia de cavall e de peu de la vila. E exiren per lo portal de Canet, e tantost mossen Joan Exemenez de Urrea ab sa companyia e mossen Jaume de Romani daltre part pujaren cuytosament a cavall, que no esperaren que fossen guarnits, sino fort poch, e ab daltres qui tantost lo seguiren, feriren en ells, e vencérenlos els desbarataren els ne meteren tro dins lo portal; axi que Marti de Sales qui era de la companyia de mossenyer Joan Ximenez de Urrea sen entra ab ells e romas pres en la vila. E dels homens de cavall de la vila ni hac molts de nafrats e de ferits; e romas pres e nafrat En Guillot de Fontes; e moriren de les llurs gents v homens. E finalment daqui avant foren tan esglayats que no exiren a mescle ne torneig axi com feyen. Dijous apres seguent romanguem en lo loch damunt dit attendats; e requerim altra vegada los homens de Perpinya, trametenthi mossenyer Ramon de Copons portant veus de procurador general en Catalunya e En Francesch Foix scriva nostre, manantlos al mur, ab crida pública, quens faessen ço quens eren tenguts, e ells nons feren resposta alguna. Divendres a VIII de agost partim del dit loch ab nostres batalles ordenades, segons que dit es, exceptat que les adzembles anaven a la part esquerra; e manam tothom tallar. E tota la gent de peu anaven scampats tallant vinyes, oliveres e altres arbres, sino figueres, per tal com les figues nos sabien millors que altra fruyta. E cremam tot, apres del mur tot lo terme, e venguemnosen ab nostres gents talant e faent mal deius la vila de Perpinya en les vinyes e en un loch que es nomenat Vernat. E per tal com alguns exien de la carrera dels de la vila, morirenhi VII o VIII e altres tants que ni hac de presos. Dissapte a nou de agost romanguem attendats aqui mateix; e manam que les gents de peu ab destrals e altres apparellaments continuassen la tala. E trametem lo noble don Pedro de Exerica ab CC homens de cavall, e ab alguna altra companyia de peu ensemps ab lo vezcomte Dilla e per exir a carrera a mil D homens de peu e XII homens a cavall que venien de Cerdanya en ajuda a Perpinya al dit qui fo rey de Mallorques. Mas ans que sen trovassen la dita companyia de Cerdanya ab lo dit noble don Pedro qui sera mes en aguayt, haguerenne sentida, e vista fugi la dita companyia, e recollit a Roders; e puix apres alguns

dies secretament vench a Perpinya. Diumenge a x de agost aturam aqui mateix e esperam lo dit noble don Pedro, e fem continuar la tala. Dilluns a xi de agost partim de aqui e anam a Soler e retes tantost, e femne pendre homenatge. E puix tantost tornam en la ribera e per la ribera avall venguemnos attendar prop un loch que li dihuen Sanct Steve, lo qual les nostres gents cremaren e destroiren tot ab los molins quei son, e continuaren la tala; e aqui torna a Nos lo noble don Pedro de Exerica. Dimarts a xii de agost romanguem aqui mateix continuant lo proces e la tala. Dimecres a xiii de agost partim de aqui, e alt per unes vinyes, prenguem lo cami ab nostres batalles ordenades, segons que dit es, calamnos en la ribera; e per unes marjals travessam a Canet, e posam nostres tendes entrel castell de Canet e la mar. E romanguem aqui per rebre viandes e per darne a les hosts e per coure pa, e per esperar lo navili quens portave refrescament de viandes, lo dijous e lo divendres que fo festa de madona sancta Maria de agost.

Cap. 22 Dissapte a xvi de agost partim de prop Canet e venguem a Clayra. E lo diumenge apres manam talar las vinyes e la horta de Clayra. Pero apres dormir vench a Nos lo cardenal, per continuar lo tractament entre lo que fon rey de Mallorques e Nos. E per honor sua manam cessar la tala e que null hom no fes mal als de la vila de Clayra. E com lo cardenal fo ab Nos sins dix moltes paraules, y entre les altres, que per honor e reverencia de la esglesia sancta de Roma e per amor del cardenal, que era tot nostre, volguessem dar algun sobresseiment al proces que fayem contra lo dit que fo rey e sa terra. E Nos, apres moltes paraules, retenguemnos acort e lo dit cardenal tornassen al loch Dapia. E Nos, sobre lacort appellam tots los richs homens que eren ab Nos, e ab alguns bons cavallers e amichs e aquells de nostre consell, els prohomens de Barcelona e de Valencia; e romas axi tot aquest dia.

Dilluns a xviii de agost rsmanguem aqui mateix prop de Clayra e tractaven ab Nos lo dit cardenal e frare Bernat Oliver bisbe de Osca, mestre en sacra theologia e altres quey eren ab lo dit cardenal; e a la fi, a gran instancia del dit cardenal, haut acort ab los dits infants e ab los barons e cavallers, e ciu-

tats dessus dites, e ab aquells de nostre consell, Nos, per reverencia de Deu, e de la seu apostolica e de sanct Pere apostolical e del sanct pare apostolich, e per honor del cardenal, otorgam que sobreceiriem en la execucio. E ab tant lo cardenal fo molt alegre daço e intra tant tost a Perpinya per parlar ab aquell qui fo rey de Mallorques.

Dimars a XIX de agost lo cardenal fo ab Nos, e Nos per les rahons dessus dites, e per ço, a veritat dir, com no haviem apparellaments de aturar molt en la terra, axi com de viandes e altres coses necessaries, ne encara ginys ne altres apparellaments de combatre e tenir setge, apres moltes paraules e tractaments acordam al cardenal que, sens perjudici nostre, sobreseuriem en la execució tro per tot lo mes de abril primer vinent, ab condicio quel que fo rey de Mallorques no faes mal ne dan a nostres sotsmesos de ça mar, ne al vezcomte de Canet ne als seus lochs que Nos teniem, ço es, Canet e sancta Maria de la mar, ne al vezcomte Dilla ne al loch de Ila, ne alguns altres cavallers de Rossello quens havien fet homenatge. E daço manam fer charta e faem cridar per les nostres hosts que null hom no faes tala ne dan.

Dimecres a XX de agost partim de Clayra e prenguem la via avall per sanct Hypolit e anam posar a la mar e ben pres de Salses; e vora mar venguem a Canet e attendamnos sus en aquell loch don eram partits, que troban cascu los lochs e les barraques e tot lals axi com so havia cascú leixat; e aqui fem recullir les viandes a Canet, e faemhi fer obra de valls e adobarhi los murs; e ordenamhi per capita e procurador frare Guillerm Guimera, del orde del Hospital, ab alguna companyia de cavall e de peu.

Dijous a XXI de agost partim de aqui e venguemnos atendar sus pres del Voló en la ribera de la part deiús; e com som attendats en la nit partirense de Nos, sens licencia e voluntat nostra, les companyies nostres de peu, que solament romanguem ab los de cavall.

Divendres a XXII de agost venguem a Figueres, e Nos ab les demes gents darmes passam per lo coll de Paniças, hon erem entrats; mas les atzembles quaix totes passaren ab algunes gents darmes per la Clusa e per lo Pertús. E com som a la Junquera refrescam aqui ab no[illegible]

Figueres; e los infants e los barons els cavallers cascuns sen anaren per los lochs hon dabans posaven a la entrada, mentres nos aturam a Figueres; e aqui donam comiat á tothom.

Dissapta a xxIII de agost vinguem á Gerona e aturam lo diumenge.

Dilluns a xxv de agost venguem jaure a Hostalrich, e en aquest dia el infant En Pere pres comiat de Nos e anassen dret cami del comtat de Prades; e dimarts apres jaguem á Granollers.

Dimecres a xxvII de agost entram en Barcelona, e les gents nos faeren nengun aculliment, ans paria ques retessen per mal pagats, com tornavem que no haguessem pres Perpinya e Rosello. E aqui nos faem pagar als infants, barons e cavallers e altres gents darmes ço que poguem, daço quels era dagut del sou, axi quels romania fort poch a pagar.

Cap. 23. Nos estants en la ciutat de Barcelona, tantost entenguem a fer nostre pertret e nostre apparellament de totes coses necessaries per tornar poderosament de Barcelona en Rosello, passant lo temps del sobresseiment, e atturam en Barcelona alguns dies.

Apres partim de Barcelona, e anam vers la ciutat de Valencia per haverne ajuda; e appellats los syndics de les ciutats e viles reals del regne de Valencia per haver la dita ajuda e per la execucio den Jaume de Mallorques, (e aximateix demanam ajuda als prelats contra lo rey de Marrochs en ajuda del Castella per al setge que tenia sobre Alzazira del Phadre) la ciutat de Valencia nos dona la imposicio de la ciutat e del terme per un any, apres que fos finada la que ja hic era ops de la execucio de Rosello e de Cerdanya; e faem ab ells certes convinences. Los prelats e los clergues nons volgueren de res ajudar, e Nos faem alguns encitaments contra lo temporal del bisbe de Valencia e del mestre de Muntesa; mas finalment faerennos ajudar convinent, ens avenguem ab ells. E com haguem estats en Valencia los mesos de octubre e de noembre, en lo mes de deembre partim de aqui e acordam de anar en Arago per demanar ajuda a la dita execucio e per visitar lo dit regne, en lo qual havia gran temps que noy erem estats. E lo mes de deembre partim de Valencia e anam a Therol,

hon aturam alguns dies: e ajudarennos a la dita execucio de certa quantitat de moneda jaquesa entre la vila e aldeas. Apres anam a Daroca e semblantment la vila e les aldeas ajúdarennos. E continuant, venguem a Calatayu, hon nos ajudaren la vila e les aldeas de certa quantitat de moneda jaquesa, de les quals ajudes nos tenguém be pagats. Aprés venguem a Çaragoça, hon som reebuts ab gran honor, e aqui tenguem festes de Nadal; e demanamlos ajuda, e fem ab los jurats e prohomens a la casa del pont de Çaragoça, e en publich faerem resposta que nons darien nens ajudarien de res, com fossen francs, pero no contrastant allo nos donaren mil caffiços de forment. Apres partim de Çaragoça e passam per terra Dosca e venguemnosen a Leyda hon aturam pochs dies. E partint daqui tornam a Barcelona hon entram la derrera semana de Carnal. E aqui tenguem Carnestoltes e ampram los richs e cavallers quins devien seguir en lo viatge de Rossello, e faem fer ginys en Valencia y en Barcelona, e mantellets e gates per combatre; e faem fer pertret de viandes e daltres coses per assetges e combatiments. E en açó entenguem quaix tota la quaresma, dins la qual vengueren a Nos missatgers de Mallorques, ço es, En Guillerm Ça-Costa En Francesch Ombert, En Guillerm Ça-quintana, En Joan Roboll per fer unio del regne de Mallorques ab los altres regnes e terres nostres que james nos poguessen partir ne separar de la corona de Arago, la qual unio fem ab gran solemnitat. E fermarenla los dits missatgers e volgueren que fos fermada per tots los infants, comtes, vezcomtes, richs homens, barons, cavallers, ciutadans e homens de viles de Arago, de Valencia e de Catalunya. La qual cosa Nos atorgam e faem fer.

En lo dit temps mateix, vench á Nos lo noble En Ramon Roger de Pallars e offeris de servirnos a la dita execucio. E mostrans lo dret que li pertanyia en lo comtat de Pallars e de la baronia de Cervello; lo qual a Nos e a nostres predecessors era estat denegat. E feunos homenatge de feeltat dels dits feus, e Nos lenvestim de aquells. E encara li donam de gracia, e li faem cessio del dret quens pertanyia en los dits comtats e baronia per raho del comis. E ell nos relaxa totes quanti[illegible] que en temps passat per Nos e nostres predecess[illegible] sen a comte de Pallars.

Apres stants Nos en la dita ciutat de Barcelona, apres festes de Pascha, haguem ardit cert del rey de Castella que havia presa a pati la ciutat de Alzazira Dalphadre, e Nos haguemne gran plaer fort, e totes nostres gents. E apres decontinent vench mossenyer Matheu Mercer nostre Visalmiral ab v galeras de Valencia, que havia molt temps estat en lo setge de Alzazira; e Nos trametemlo per encalçar galeres de Monech e de Copliure qui damnificaven nostres gents; e feu la via de Mallorques, E puix tornasen per desarmar en Valencia; e Nos cuytam nostre apparellament per entrar en Rosello.

Cap. 24 Estant axi en Barcelona haguem letra de frare Guillerm de Guimera capita de Canet, que tro a xl homens de cavall de Perpinya, ab companyia de peu, eren venguts a trencar una resclosa prop de Canet. Hisquerenhi tro a xiii homens a cavall, e puig vench frare Guillerm per capdellar quels ne tornas; e abans que ell hi aconseguis, jals foren tant prop los seus als de Perpinya, que no fo be a ells de tornar sens vergonya. E tantost frare Guillerm de Guimera, quant fo prop dells, crida a grans veus: ¡Arago! e al ferir los de Perpinya se venceren. E los de frare Guillerm aucirenne tres de cavall, e prenguerenne un, e aucirenne vuyt de peu, e encalçarenlos tro pres de Perpinya. E soven havien daltres fets darmes ab ells.

E aqui les companyies axi de cavall com de peu acordades, e gran partida de aquelles ja a Gerona anades, som de proposit, que ans que dret cami faessem la entrada de Rossello, anassem a fer reverencia a nostra dona de Montserrat. E aqui dimecres mati, a vint y vuyt de abril, partim de la dita ciutat ab fort poca companyia, e anamnos a dinar a Martorell e sopar a Collbato. E aqui donaren de consell que tremetessem letres nostres deprecaries a tots los archabisbes, bisbes e a totes les ordens, dins nostra senyoria situats, com, per tal com per raho de execucio de justicia, nos convengues a enantar a occupacio real contra lo dit Jaume de Mallorques e les terres e bens seus los quals encara senyorejava de fet, faessen special oracio a Deu per Nos e per les nostres companyies. Nos acceptam lo dit consell, manam que ell fos menat a execucio, e aço fet, reposam aqui la nit. Dijous mati a xxix de abril partim daqui cavalcant, anam entro al peu de la costa] de Montserrat, e aqui descaval-

cam, e manam que les besties anassen per lo cami pla a Monistrol, e que aqui esperassen; e Nos ab nostres companyies muntam la dita costa a peu, e aquella pujada, fossem a una esglesia appellada sanct Michael. En vista del monastir de Montserrat isque a Nos a carrera lo abbat de Montserrat e rebens reverentment, e convidans aquell dia; e ensemps anam a fer reverençia a nostra dona sancta Maria; e feta aquella entram a dinar, e apres menjar ab lo abbat ensemps anam presentar a la dita verge una galera ab totes ses exarcies dargent en reverencia de la victoria quens dona lo dia que prenguem terra a Mallorques, la qual hi haviem feta portar ans de dos dies que Nos hi fossem E presentada la dita galera faemnos venir los hermitans de Montserrat, (los quals dels seus hermitatges havia fet al monastir devallar lo dit abbat) als quals diguem e pregam que per ells fos constituyda special oracio, la qual diguessen a certes horas de dia e de nit per Nos e per les dites nostres companyies, per la raho que dessus havem dit. E apres partim de aqui e avallam les schales de Montserrat e anam sopar e jaure a Monistrol, hon lo dit abbat aximateix nos havia convidats. E divendres mati anamnos a dinar a Tarraça e a sopar a Sabadell. E dissapte apres, primer dia de maig, anamnos a dinar a Cardadeu. E apres dinar fo ab Nos el infant En Jaume. E seguins entro a sanct Celoni hon anam a sopar.

Diumenge mati a dos dies del mes de maig partim de aqui e seguins lo dit infant entro un tret o dos de ballesta luny del dit loch, e de aqui partis de Nos e tornassen al dit prop loch hon devia sperar e ajustar sa companyia. E Nos continuam lo cami e feuse a carrera mossenyer Poncet vezcomte de Cabrera fill de mossenyer Bernat de Cabrera, e ensemps entramnos dinar al seu loch de Hostalrich. E epres dinar anam sopar a Caules de Malavella. E dilluns mati seguent forem ab los nobles mossenyer En Pere de Fonollet vezcomte de Illa e En Bertran son frare e mossenyer En Roger Bernat de Pallars, mossenyer Huguet de Pallars e mossenyer Naymar de Mosset ab alguns altres. E partint de aqui, faent lo cami de la ciutat de Gerona, hisqueren a Nos lo bisbe de Gerona e lo abbat Damer e los ciutadans de la dita ciutat, e feta per ell a Nos reverencia deguda entramnos dinar en la dita ciutat; e [illegible]
letres de frare Guillerm Guimera capita de Ca[illegible]

significava que ladalill nostre ab tres servents qui era anat a descobrir un aguayt que homens den Jaume de Mallorques havien fet en un loch prop sancta Maria de la mar en Rossello situat, eras affangat ab lo cavall en una cequia, e aqui per los homens de dit aguayt mort ab los dits tres servents; e quatre servents morts de la part del dit aguayt. E estiguem en la dita ciutat lo dimarts; e lo dimecres Nos estants en el hort del monastir dels frares menors hon posavem, e a hora del seny del Ladre, reebeem una letra del infant En Pere en quens feya a saber quen Jaume de Mallorques devia entrar correr les nostres terres ab certa companyia domens a cavall e de peu. E Nos de continent faemli a saber que lendema partiriem de la dita ciutat. E lo dijous levamnos bon mati per cor de anar a Figueres; e estant axi en dos cors si partiriem o no, finalment aquella nit anam a Figueres, que fo divendres a vii dies del mes de maig, e noy entraren ab Nos a Figueres pus de setanta homens a cavall. En Figueres aturam per esperar nostres companyies que venien a cavall e de peu, de Catalunya, de Arago e de regne de Valencia tro el divendres seguent a catorze dias del mes de maig. Estant aqui, a pregaries del dit infant. En Pere e dalguns altres, perdonam al infant En Ramon Berenguer e a la comtessa muller sua e als altres, quens havien dat a entendre que havien leixats anar los nobles En Berenguer de Vilaragut e En Bernat de So e alguns homens de peratge e de peu qui havien preses per part nostra Narnau de la Drera e mossenyer Berenguer de Palau ab alguns companyons llurs prop de Lança, e puix los dits compte e comtessa havienlos occupats e, segons ques dit, leixats anar. E per tal com Nos perdonam al dit comte de Empories e comtessa, lo dit comte tremes deseximents al dit En Jaume de Mallorques per si e per sos valedors, ens feu liurar lo vall de Bayuls e alguns altres castells, ens feu aquella valença que poch contra lo dit En Jaume de Mallorques. Lo dit divendres a catorze del dit mes de maig partim de Figueres e manam que tothom ne vengues a la Jonquera; e los homens vengueren armats; e aquella nit jaguem en nostres tendes a la Jonquera e esperam aquella nit, e lendema tro a tercia les nostres gents darmes.

Dissapte, a quinze dies de maig, ordenades nostres batalles, ço es, los dits infants En Pere e En Jaume ab los nobles En

Ramon vezcomte de Canet e ab mossenyer Guillem de Bellera e mossenyer Berenguer de Ribelles en la devantera, e Nos ab los nobles Huguet vezcomte de Cardona. En Ramon Roger de Pallars, En Phelip de Castre a qui comenam la senyera, mossenyer Pere de Fonollet vezcomte de Illa, En Bertran son frare, En Roger Bernat de Pallars, mossenyer Nuguet de Pallars, mossenyer Gilabert de Centelles, mossenyer Pere de Queralt, mossenyer En Pere Galceran de Pinos, En Ramon de Cardona, mossenyer Galceran de Bellpuig. En Guerau de Cervello, mossenyer Artal de Fosses, En Guillerm Galceran de Cabrenç e altres anam en la reguarda apres totes les atzembles ab los almugavers de Valencia, passam lo coll de Paniçars, que noy trobam contrast algu, salvant que endret de La Clusa hisqueren servents del dit loch qui volgueren donar salt a les nostres atzembles que venien entre la mijania e la reguarda: mas los nostres servents donaren envers ells, e fugiren e anarensen axi que no pogueren fer algun dan. E anava mossenyer Ramon de Anglesola darrera per guardar que nostra gent no prengues mal. E venguem jaure prop lo riu de Teth prop lo Volo, ço es, entre sanct Joan de Corts a al Volo.

Diumenge a xvi dies del dit mes de maig partim de prop lo Volo ab les batalles ordenades en la dita manera, exceptat que Nos ab nostres batalles, en la manera dessus dita, anam de la part damunt sobre el riu de Teth talant e cremant. E tremetem los dits mossenyer Huguet vezcompte de Cardona e En Pere de Queralt ab certs homens a cavall.

Dimecres a xxix de maig aturam aqui mateix e manam que tothom prengues vianda a quatre dies.

Dijous a xx de maig partim de aqui ab nostres batalles ordenades en la manera dessus dita, exceptades les atzembles que faem anar a la part esquerra tornam a la horta de Elna, per lo riu de Teth, e aqui jaguem. E de part deius vers la mar trametem En Pere de Queralt qui vench a la torre del bisbe de Elna que es pres de la ciutat de Elna. E pres la stablida de la companyia.

Divendres a xxi de maig venguem a la horta de Argiles e atendamnos de la part de dins vers la mar: e faem stablir lo loch e manam venir aqui les viandes el navili que teniem a Canet e Portvendres. E aqui vengueren a Nos los homens de

Totzo e reterense a Nos e faerennos homenatge. Es ver que Nos, ans que partissem de Figueres, acordam ab En Dalmau de Totzo-veguer de Gerona, que ab les hosts de la vegueria, mentre Nos fariem la via de Perpinya, vengues a Copliure; e axis feu de manera quel dijous prop dit fo ell a Copliure e hac ab los de la vila algun fet darmes, e feu aqui una bastida, e estech sobre ells.

Dissapte a xxii de maig ordenam de assetiar Argiles; e Nos posam aqui nostre setge e metemnos de la part vers Elna entro laltra torre qui es appellada Puiol, que es del abbat de Fontfreda. E metem linfant En Pere a la part de la ribera e linfant En Jaume devers la muntanya, e lo admirall mossenyer Pere de Muntcada a la part nostra esquerra entre Puiols e Argilers, e En Guerau de Cervello apres dell, e mossenyer Huc vezcomte de Cardona e mossenyer Pere de Fonollet a la part dreta, e En Pere de Queralt a la muntanya.

Diumenge a xxiii de maig que fo jorn de cinquagesma fo vengut molt de nostre navili, ço es, de les galeres o veixels e allres apparellaments de navegar ab les viandes e apparellaments dessus dits. E faem traer lahu dels ginys, e aquest dia mateix lo faem dreçar e apparellar detrer. E faemlo asseure en la plaça de la vila que era davant.

Dilluns xxiv del mes de maig, fo apparellat lo dit giny e tot aquest dia tirá en la vila de Argilers e feu gran damnatge.

Dimarts apres faem aseure un manganell de dos caxes de Barcelona apres del dit giny qui tirava en la vila.

Dimecres apres faem aseure altre giny de Valencia, quelcom major quel dit altre giny. E estava prop del dit infant En Pere, e faea gran mal en la vila.

Dijous apres los de la vila dreçaren un giny qui tirave als nostres. E los nostres enginyadors tiraren envers aquell llur. Els de la vila posareu massa contrapes al llur giny, de manera que la pedra se execa dret e torna ferir en lo llur giny mateix el trenca.

Divendres apres que contam vint y vuyt dies del mes de maig vench a Nos don Pedro de Exerica e En Niçolau Carroç e mossenyer Joan Ferrandez de Luna e alguns cavallers e fills de cavallers de casa nostra; e eren entre tots docens cincuanta homens a cavall entre cavalls armats e de la geneta; e faemlos

assetiar de la part de la vila que es vers Copliure, hon dabans no estaba nengu.

Cap. 25 Dissapte a xxix de maig apres missa faem ajustar a la nostra tenda los infants En Pere e En Jaume e los altres richs homens e cavallers, ço es, don Pedro de Exerica, mossenyer Huc vezcomte de Cardona, En Ramon Roger comte de Pallas, mossen Pere de Fonollet vezcomte de Illa, en Pere vezcomte de Vilamur, mossenyer Ramon de Anglesola e En Phelip de Castre e En Roger de Pallars, mossen Pere de Muntcada almirall, mossenyer Joan Ferrandez de Luna, En Gilabert de Cruilles de qui es Bestracha e En Galceran de Pinos, mossen Guilabert de Centelles e En Guerau de Cervello, En Ponç de Sancta Pau, mossenyer Jaume de Arago, En Bertran de Fonollet, Nuch de Fonollet doctor en leys qui apres fo nostre canceller e bisbe de Valencia, En Galceran de Bellpuig, Nartal de Cabrera, mossenyer Francesch de Cervia, En Guillerm Galceran de Cabrenç, mossen Guillem de Bellera, mossenyer Berenguer de Ribelles, Nassomar de Mosset, En Pere Dalmau, mossenyer Ramon de Copons, En Ramon de Muntpaho, mossen Ramon de Senesterra, mossenyer Garcia de Loriç, mossenyer Phelip de Boyl, mossen Rodrigo Diez doctor en leys, mossenyer Ramon del Totzo, Berenguer de Rochasalva, mossen Dalmau Totzo, mossen Berenguer de Monboy, En Ramon de Castellvi, En Guillerm de Cornellá, mossen Ferrer de Vilafrancha e alguns daltres, e proposamlos quens consellasen si tremetriem companyia per talar la terra de Rossello o si combatriem primer lo loch Dargiles, e quey deguessen dir cascu son parer, car noy voliem res fer sens llur consell. E cascun dells per ordre dix son enteniment; e finalment, romanguem en acort quel dilluns seguent combatessem la vila, e puix tremetriem companyia a la tala y en aquest endemig hauriem fetes venir de la mar los mantellets e les gates els bancs petiats els altres arneses de combatre; e seria mes en cuns lo giny major de Barcelona qui hauria tirat a la casa den Amoros de la vila Dargiles qui era fora lo mur establida e emborbotada e seria ja un poch madurada.

Diumenge a xxx del mes de maig faem continuar de los ginys, e tremetem companyia de peu que tal

torn de la casa de Puiols; e combateren a braç una estona la casa de Puiols e tornarensen. E faem asseure davant el admirall la dita casa den Amoros.

Dilluns a xxxi de maig combateren los ginys; e continuam los apparellaments de combatre; e faem manament al nostre admirall que faes fer un castell de fusta per combatre la vila de Argiles. E tot aquest dia tira lo giny major de Barcelona a la casa den Amoros e no la vench tro al vespre.

Dimarts primer dia de juny del dit any mil trescents quaranta e tres, lo giny major de Barcelona tira a la dita casa den Amoros e ferila dalgunes pedres, e la sodega fort e aucis lo que era capita de la casa e esguerralos e esglayals tant quels quey eran establits, vers lo vespre, desempararen la casa, e quatre o cinch persones calcarense e vengueren vers la nostra host. E les gents de mantinent cuytarense de metres dins la casa, e muntaren lasus los penons, e hagueren algun fet darmes ab los de la vila. E combateren una estona tant que oppinio era que sino fos vespre, colp calent, sen foren entrades en la vila les nostres gents combatents.

Dimecres a dos del mes de juny per lo mati vench a Nos al lit En Michael de Gurrea algutzir nostre, e despertans e dix: —Senyor, bones noves vos aport, que la vila se vol retre a vos. —E Nos som molt pagats. E aquest dia parlaren molts patis los de la vila; e puix, lo capitá qui era lombart, ço es, Jofre de Astandart, e alguns genovesos que havian en la establida noy volien consentir, e puix no havian res fet, tant quens en daven honta. Finalment al vespre ells nos offeriren quens mefrien en recenes quinze persones de la vila; lendema al sol exit, ço es, cinch dels majors e cinch dels mijans e cinch dels menors, ab aytal pati, que ells tremettrien missatge a Jaume de Mallorques, e sils havia acorregut tro dissapte primer vinent per tot dia de tal ajuda que Nos nos haguessem a llevar del setge, quels restituissem les dites persones, sino, que ells haguessen a retre a Nos la dita vila de continent; e si nou faen que Nos poguessem fer a nostra voluntat de les dites quinze persones. E nos sobre aço haguem nostre acort ab los infants En Pere e En Jaume e ab lo almirall e Nuguet vezcomte de Cardona e ab En Pere de Fonollet e En Ramon de Anglesola e En Roger Bernat de Pallars e En Galceran de Bellpuig, En

Bertran de Fonollet, En Joan Ferrandez de Luna, En Phelip de Castre, En Cuillerm de Bellera e daltres. E finalment haut nostre acort, atorgamho. E entretant faem cessar de tirar los ginys, e ells qui no obrarien res en lo mur.

Dijous a III de juny que fon festa de *Corpore Cristi*, speram que les recenes venguessen; e hoim nostre sermo; e apres esperam; e veent que no venien volguemnos seure a dinar. E tantost vengueren IIII prohomens de la vila que amenaren ladmirall e los algutzirs e En Michael Amarell, e E Bernat Vallet e altres; e foren davant Nos; e tornals hon dir ço que era ampres, e ells mudaven en la manera de la empressio, car deyen que si En Jaume de Mallorques nols acorria, ques poguessen defendre, e unes coses que no eren de reebre. E Nos fomne moguts, e linfant Pere dixlos:—Vosaltres cuydats enganar lo senyor rey e nou farets; axi com vos cuydats, anatsvosen, car lo senyor rey vos diu que si ades, a hora de vespres no sou venguts ab les recenes per prometre e attendre ço que es ampres, sino, tantos ell sab que sa a fer; e axi com a senyor e princep condamnarvos ha axi com a desleyals, falsos e traydors e bares, a perdre les persones e los bens, sens tota merce. —E apres hora de vespres, los dits prohomens vengueren davant Nos e amenaren per les dites recenes VII persones; e faerennos presentar los capitols quis segueixen los cuals supplicaren quels faessen per Nos atorgats e fermats

Aquests son los capitols e convinences empreses entre la part del senyor rey e los homens de la universitat del loch de Argiles. E segueixense sots aytal forma.

Primerament que la universitat de Argiles demana e vol que haja espay tro a diumenge de retre ells e lo loch al senyor rey. E en aquest endemig demanen, que puixen enviar al alt En Jaume de Mallorques, al qual de present envien, quatre prohomens del dit loch, que ell en aquest endemig los deya socorrer poderosament, en tal manera quel setge del senyor rey se haja a levar daçi e ells e lo loch sien delliurats del perill en que son. E si aço nos compleix, diumenge mati sien tenguts de liurar simateix e lo dit loch al dit senyor rey poderosament e acabada e ab pacifica possessio, e per aço attendre metre en recenes al dit senyor rey, dotze persones del dit loch los quals son los quis segueixen: Guillerm Roig Cruler, Ber-

nat Carbo, Jaume Borrau, Joan Paytavi, Jaume Fabre, Jaume Michael, Joan Flores, Guillerm Amigo, Bernat Michael Belet, Joan Beatriu, Arnau Bonadona e Guillerm Tesa. Los quals se obligaven que si la dita universitat no cumplia les coses damunt dites, quel senyor rey puixa fer justicia dells e tot ço que li plaura.

Item, quel senyor rey los juram ans que entre en lo dit loch, llur franqueses e llurs privilegis e llurs libertats.

Item, quel senyor rey els senyors infants e lo admirall els algutzirs del dit senyor los juraran que si En Jaume de Mallorques daçi al terme damunt dit lavara lo senyor rey del setge, quels dits dotze homens o prohomens seran encontinent delliurats e mesos en lo loch de Argiles sans e segurs.

Item que en aquest endemig lo senyor rey fara cessar de tirar los ginys e totes altres batalles e damnatge que dar los pogues e que ells cessen semblantment de fer obres e altres novitatts en lo dit loch. E quel senyor rey faça fer crida general per tot el estol que null hom de cavall ne de peu nos gos acostar contra la força per espay de un tret de pedra dins lo dit temps; ne enuig ne greuge nol sera fet ne dit.

E de continent los capitols foren per Nos fermats e jurats per los prohomens; e retenguemnos les recenes, e los altres prohomens tornarensen en la vila e trameteren a En Jaume de Mallorques, segons dit es. E en aquesta nit a la hora que senfoscava, com lo nostre aguayt comença de exir, vench Berenguer de Rocacorba doncell ab si cinquesima de servents de la part de Copliure, lo qual En Jaume de Mallorques tremetia per esser capita de Copliure ensemps ab En Jofre Destandart, e mezclas ab les hosts que no conech. Puix a hora de mitja nit ell cuyda entrar en la vila, e los nostres almugavers de la guayta prenguerenlo, e retenguemlo pres ab chartes que aportava de Jaume de Mallorques.

Divendres a IIII de juny tinguem nostres conguaytes de dia e de nit diligentment que no pogues entrar en la vila Dargiles negun socors. E entretant havia gran divisio en la vila entre lo capita e alguns homens de la vila; y al nostre almirall donals cinquanta quarters daygua de que havian gran destret, entre les altres coses.

Dissapte a V de juny aximateix fem curiosament guaytar

de dia e de nit; e donam leer quel almirall los ne lexas metre tres carregues de pa. E aquesta nit los de la vila faeren llur poder de pendre lo capita e alguns homens de la vila, mas no pogueren, ans lo capita feu son poder de torbar lo pati que fet havian ab Nos.

Diumenge a sis de juny per lo mati al sol exit, lo almirall entra en la vila ab sa companyia e mes penons de nostre senyal e del seu en les torres; e faem pendre lo capita e la companyia de la establida. E a cap de peça. En Phelip de Castre ab sa companyia mes la nostra senyera en lo caragol de la esglesia, en lo pus alt loch. E entray molta de la nostra gent. E los consuls e prohoms vingueren a Nos a la nostra tenda, e faerennos homenatge e sacrament de feeltat. E Nos confirmamlos llurs privilegis e franqueses; els perdonam la rebellio e tot ço qne fet havien contra Nos. E per tal com era gran dia e era hora de dinar, accordam que tro apres dinar no entrassem en la vila. E faem cavaller En Jaume de Arago fill bort del senyor rey En Jaume avi mostre. E aquest dia tantost manam girar lo giny major e acostar a la casa del Puiol per quey combates. E apres dormir, Nos ab lo infant En Jaume e altres richs homens e molta gent anam a Argilers e entraren pochs ab Nos, car faem tenir lo portal tancat, que tota la gent de la vila besavennos les mans. E apres Nos anam a fer reverencia a nostra dona sencta Maria; e aqui lo nostre siti fou apparellat, e diguem aqui en general algunes bones paraules sobre nostre dret e sobre les injuries e fellonies e rebellions quens havia fetes En Jaume de Mallorques. En especial ne recomptam cinch, ço es, com nos havia negat lo feu, e com havia fet lo pont de fusta, e com sera combatut ab Nos en camp, e com havia fet son poder de ligarse contra Nos ab diverses princeps e comunitats, com havia feta moneda, e altres coses en general. E aximnos daqui e tornam a nostres tendes; e leixamlos frare Guillerm de Guimera per capita; al qual, manam obeissen axi com a Nos mateix. E apres prenguem homenatge e sacraments de feeltat dels barons e cavallers e homens de la dita vila tro en nombre de cent cinquanta. Puix Nos los perdonam tota la culpa que havien comesa contra Nos per raho de la rebelio ó qualsevols altres coses, els diguem quens era molt greu del dan que pres havien e quels fa-

riem benifets e gracies de manera que no conexerian la dolçor de nostra senyoria. E lexamlos per capita frare Guillerm de Guimera, al qual manam obeissen axi com a Nos mateix. Après aximnos daqui e miram la vila e la força que es molt gran e ben valleiada; e tornam á nostres tendes á sopar e fem adalill Bernat Vallet lo qual es molt bon hom de armes ens servi molt a Mallorques e en aquest viatge de Rossello. Tot aquest dia estiguem ab molt gran alegria e faem nostre pertret per combatre ab los ginys la casa del Puiol.

Cap. 26. Dilluns vii de juny comença de tirar lo giny major de Barcelona a la casa de Puiol; e foradava e gostava lo mur e la torre de la Çaloquia. E tremetem lo infant En Pere ab gent de cavall e de peu a Copliure per escloir e regonexer la vila e la força. E exiren algunes gents darmes de la vila e hagueren mezcla ab les nostres gents de peu algunes, quels ne meteren tro dins la vila els tolgueren tro a dues barreres els auciren tres homens

Dimars a viii de juny continuam combatre la casa de Puiol ab lo dit giny e ab un altre de dos caixes; e faeremli gran forat en lo mur de la part devers Argilers. E daltra part fsem apparellar una grua e molta lenya e rama per combatre ab buçons e altres apparellaments. E los altres ginys faem torna a plegar a la mar.

Dimecres a ix de juny lo capita de la torre del Pujol tremes pera mossen Guillerm de Bellera, per tal com alguns de la establida havien deute ab ell; e a mossenyer Guillerm de Perues cavaller seu; e lo dit mossenyer Guillerm de Bellera anay ensemps ab lalmirall que jay era, e ab mossenyer Ramon de Boyl parlaren ab ell molt, e cesaren los ginys de combatre e tractaren molt. Finalment avenguerense sobre lo retiment de la força ab capitols, los cuals foren semblants daquells de Argilers atras preescrits. E Nos reebem los capitols e confermamho tot.

Dijous a x de juny apparellam de partir Dargilers e manam apparellar les hosts ab vianda iv dies, e fem recullir dels bastiments de la fusta en la mar.

Divendres apres, passada hora de vespres tremetem al almirall frare Guillerm de Guimera capita Dargiles ab daltres

a la força del Puiol; e exin lo capita ab tots los de la stablida ab aquella roba e arnes que se pogueren dur. E traguerenne aximateix monges quey habia del monastir de Fontfreda, e meteren lo nostre peno en la torre e émparassen frare Guillerm de Guimera, e los de la establida anarensen.

Dissapte apres romanguem aqui e establim Argilers e Puiol de companyia de cavall e de peu que lexam a frare Guillerm de Guimera. E manam a tothom que saparellas de vlanda.

Diumenge a XIII de juny apres dinar, ab les batalles ordenades en la manera dessus dita, venguem sobre Copliure e assetiam la vila; e Nos estiguem en lo toçal que es sobre la vila dret vers muntanya; e lo infant ab sa maynada a la nostra part esquerra vers la mar; e lo infant En Pere á la nostra part dreta vers Portvendres; e lo vezcomte de Cardona baix en la coma entre Nos e lo infant En Pere; e lo almirall a riba de la mar vers Portvendres; e En Ramon Roger poc apres.

Dilluns á catorze del mes de juny faem apparellar los ginys e tremetem a Barcelona e al comtat de Empories per gent de peu per combatre los revals de Copliure. E lo dimarts apres XV dies de juny comtavem nostres apparellaments del ginys e del combatre, e faem asseure lo giny mitja de Barcelona en la serra sobre Copliure, vers Argilers, davant les forques; e combatia la torre de Puig-Musart.

Dimecres a XVI de juny faem bastir altre giny de Valencia, de la serra que es vers Portvendres, per combatre la terra que es en un puiol sobre la esglesia del frares de Copliure: e estava lo giny a tresposta; que de lla hon feria no sen veya perxa ni res.

Dijous apres faem asseure lo giny major de Barcelona davan Nos en un baixest per combatre la vila; e tremetem don Pedro de Exerica ab CCC homens a cavall e dos milia homens de peu a pendre per Nos lo loch de sanct Joan. E ana e vench cremant e talant; e pres homenatges dels homens de dit loch.

Divendres a XVIII de juny fo a Argilers, hon hac jagut, lo cardenal Dambru qui sappellava Bertran del titol de sanct March, prevere cardenal. E venchnos al setge de Copliure. E los infants En Pere e En Jaume faerense abans que Nos. E puig Nos, quant som vestits, jaquim en cascuna [illegible] nostra gent e establiment de gent e de cavaller

valcam ab alguns barons e cavallers, e no molts, e faemnos devers Argilers per acullir lo dit cardenal; e amenamlo a una casa de fusta prop la nostra tenda; e aqui estiguemnos en la casa de fusta, e forenhi los infants e tots los barons e cavallers pus notables que dessus havem dit, e tots los de nostre consell. E lo cardenal feu sa proposicio davant Nos e tots los altres, de part del sanct Pare apostolich e dix moltes paraules, les quals totes funda en pau e que nos deviem inclinar a pau ab en Jaume de Mallorques. E allega la historia de Abraham, e de Sodoma, e la historia de Jacob, e de Esau e del Arap, e altres moltes histories de la biblia, e altres authoritats: e dixho tot en lati. E com hac dit molt, e finides ses paraules, Nos responguem breument: que Nos haviem dell e de la sua venguda plaer e goig, axi com a cardenal e especial amich nostre, mas axi com a legat e missatger del sanct Pare, trames per los affers que ell habia dits, quens desplaea e no sens raho. Be empero enteniem quel sanct Pare e ell, dit cardenal, havien bon enteniment e bon zel a concordia e pau; e verament Nos no hic erem ne cercavem sino pau; e valia molt mes que Nos e nostres gents haguessem algun affany e treball en aquest temps per haver pau perpetual e encara per lo carrech que Deu nos ha conmanat dels regnes e terres, hi despendriem tota la nostra vida, quant altre no poguessem fer per leixar pau als nostres e aquells qui apres Nos vendrien; e axi Nos prosseguiem nostre dret e nostre deseret del qual nons departiriem; ni En Jaume de Mallorques, qui ab gran argull nos volia tolre e despossehir de nostre dret, ja mes no sera humiliat ne havia cercada pau, ans anadia cascun jorn en sa rebellio, pero que apres parlariem com se volgues daquests affers. E aço quens dixes li fariem resposta pus bastant. E lo cardenal feu assats semblant que era pagat de nostra resposta e alre no parla despuix sobre aço. Puix eximnos de la casa de fusta hon ell era, e metemnos en la tenda, e aqui tantost diguerennos:—Senyor, veus los nostres qui combaten la torre de la Conomina, sobre Coplliure, la qual es devant pres del mur a la part hon Nos erem; ja son los nostres en lo val, els de la torre ja no han tretes, e son perduts.—E alguns dels barons e cavallers quey eren, dixeren que no faria a combatre per res, com la torre sia molt bella. E forts altres digueren que la tor-

re era nostra. Finalment Nos manam que continuassen de combatre; e faemhi aportar schales e pichs e altres aparellaments aytant cuytosament com poguem. E finalment donaren batalla a escut e a lança tan gran e tan estret, que la barbacana e la torre sesvehi, e meshi hom foch layus; e exia gran fum dessus. E los de la torre cridaren tots «¡merce!» e faeren senyal de retre. E Nos manam que nò fossen presos a merce, e per les arqueres calarensen tres que foren morts. Los altres que romangueren lassus com foren molt combatuts, reterense, e mossenyer Artal de Fosses quey combatia preslos a merce. E axirenne vius set, que faem tenir presos. Axi que la torre fon presa a hora de vespres, e faemli establir e tantost los de la vila de Copliure començaren a robar los ravals. Lo cardenal aquest dia estech aqui e la sua companyia ab laltra miraven lo combatiment de la torre e estavenne fort maravellats. E tornassen jaure a Elna aquest dia mateix.

Dissapte a xix de juny e diumenge apres fem continuar de tirar los ginys e de apparellar de combatrer los ravals a scut e lança. E los de la vila tiraven a la torre, que hagueren perduda, ab un giny gran e ab una brigola; e estavense strets, que aquest dia no exiren a palatiz de nenguna part.

Dilluns a xxi de juny la companyia que estava vers Portvendres, hon estava mossenyer Nicolau Carroç e lalmirall, apres dinar, sens manament nostre e sens acord e sens tot arnes de combatre, començaren a combatre la torre que es sobre los Preicadors, e poch a poch hi vench molta companyia, especialment hi vengueren homens de paratge tots guarnits quey apearen; e combateren la torre tan fortament que esvahiren la barbacana. E puix començaren a cegar la torre. E havien xxx homens, los demes Genovesos. E foren al combatre nafrats en les mans e en la cara, e veerense perduts e faeren senyal de retre. E puix encara foren combatuts una peça. E finalment En Nicolau Carroç per part nostra preslos a merce els salva la vida e membres. E tantost pujarenhi los nostres penons. E en aço era la hora de vespres. Puix vench veu entre la companyia que anassen a la vila; e començaren a combatre los Preicadors. E com Nos ho sabessem fons greu, car la hora era tarda, e voliem be vendar. E dix mossenyer Naemar de Mosset, que lexassem estar, que obra era que Deu feya, e ell la

acabaria. E fexarense tant fort, quels de la vila a poch estant los desempararen; els nostres pujaren sus: puix de verdesca en verdesca gitaven los ne e dels cadafals. E los uns svahien per la part dessus, e la major força per la part de la mar, hon havia una empaliçada. Finalment lo raval dels Preicadors se entra, e ab la espassa en la ma combatent fort estretament. E entrarensen, al qual intrar quaix foren tots de la host de cavall e de peu ques foren apparellats. Los de la vila fugen de cavall e de peu, e recullirense a la força de la vila, ques molt gran. E la nostra gent, tant foren encorats del barreiar e per la roba dels alberchs, que nols seguiren pus, car aquell dia e aquella hora mateixa combatent sen foren entrats ab ells. E axi aquell dia no curaren dals, sino de barrejar lo dit barri e robar. Els de la vila foren molt espaordits es tengueren tots per morts e estigueren desemparadament; e especialment mossenyer Pere Ramon de Codolet quin era capita, que noy lexa nengun recapta, tant era spahordit. Tota la nit la nostra gent roba e barreja aquest barri; e traguerenne molt vi quey habia e molt betam. E comanam la guardia de aquest barri a don Pedro de Exerica.

Dimarts mati a XXII de juny, Nos oynts missa, estants ja dins les cortines per oyr missa, vench a Nos un hom guarnit de nostra host e dixnos: que aquells de la vila requerien pati, que los enviassem lo vezcomte Dilla. E Nos tremettemloy ab lalmirall, ensemps ab los de la vila ab En Ramon de Pont quey era ab voluntat de mossen Pere Ramon de Codolet capita. Moguerennos patis ques retrien, e parlarenne ab lo almirall e ab lo vezcomte Dilla e ab altres quey cabien; e Nos sobre aço quens fo mogut haguerem consell e acort, en lo qual foren presents los infants En Pere e En Jaume e En Ramon Roger comte de Pallars, mossenyer Pere de Muntcada almirall, En Pere vezcomte de Vilademur, mossen Pere de Fonollet vezcomte Dilla, mossenyer Galceran de Bellpuig, mossényer Bernat de So, mossen Artal de Cabrera, misser Huc de Fonollet, mossen Azmar de Fonollet, Arnau Çamorera vicicanciller, frare Guillerm de Guimera capita de Argilers, misser Rodrigo Diez, misser Joan Ferrandez, mossenyer Garcia de Loriç, mossenyer Ramon de Copons, mossenyer Michael de Gurrea, mossenyer Phelip de Boyl, En Guillerm Albert, En

Guillerm Roig, En Michael Amarell. E apres molts tractaments, avenguemnos del tractament, els otorgam les coses dessus scrites, segons los capitols quis seguexen.

Aquests son los capitols e convinences quis fan es fermen per entre lo senyor rey En Pere de una part e los prohomens e universitat de Copliure de la part altra, per raho del tractament ultimament fet de retre la vila e la senyoria a la majestat del dit senyor rey En Pere.

Demanen los prohomens e universitat de Copliure.

Primerament que mossenyer Pere Ramon de Codolet ab tots los homens de paratge, els genovesos, els altres soldats, axi de cavall com de peu, sen vayen franchs ab tots llurs cavalls, arneses e bens; e quels sia liurada companyia que sen vayen salvament.

Item: quels homens de Copliure e la universitat sien salvs ells e llurs bens mobles e inmobles, axi dins, com defora, que nols sia tocat en res del lur. E encara que aquells que han perdut al barri del port davall los sia restituit, e les possessions que han en lo dit port e en lo terme de Copliure e fora de aquell, e esmenar les tales. Sembla que los bens seents generalment deguen esser salvs als sobredits e encara los bens mobles que huy posseeixen. Dels altres bens mobles ja guanyats als de la host per batalla real, no demanen raho.

Item: que haja jurar e confirmar tots privilegis e franqueses del loch, e tots los lochs usos del dit loch. E encara que sien franchs de leudes e de tots peatges per totes les terres del senyor rey de ça mar e de lla mar, ço es, de aquells e en aquella manera queu han usat.

Item: nenguns homens del loch o habitadors, ells ne llurs mullers ne llurs infants nos pusquen esser foragitats del dit loch, ne despossehits de llurs bens.

Item: que sien en totes les costumes e usatges de Barcelona.

Item: que deguns dans donats per aquesta guerra per les gents del loch de Copliure, no sia feta demanda ne questio a degu del dit loch ne marcha.

Item: que la host del senyor rey ne negu de aquella, no deia entrar a Copliure, ne en lo barra del dit loch, fins quel dit mossen Pere Ramon de Codolet e altres soldats, axi de cavall com de peu, sien fora.

Item: que sia relevat lo sali que novellament es estat imposat a Copliure.

Item: que de totes obligacions de sacraments e homenatges e de totes altres obligacions en ques son obligats ab chartes al senyor rey de Mallorques, quel senyor rey de Arago los haja a rellevar e excusar a ses propies despeses e defendre en tota cort ecclesiastica o civil, car porien per aquelles obligacions esser convenguts en cort de Roma e en altres parts.

Item: de aço demanam spasi per daci a divendres al sol exit, que entretant no sien damnificats.

Item: demanen quels habitadors sien franchs de tots deutes que deguen a juheus, que no puguen esser destrets de dos anys.

Item: demanen que sia retut a Nen Ramon Despont tot ço del seu que li es estat levat, vulles que sien bens mobles o no mobles, no contrastants qualsevols donacions o alienacions feytes de aquells bens a qualsevol persones.

Item: que Perico Marchus e les altres persones qui son de Copliure que sien restituits francament e quita.

E finalment Nos haut nostre acort sobre los capitols dessus scrits atorgam e fermamlos en la forma dessus dita. E faem cessar que null hom dels nostres nols damnificas, ne sacostas als murs de nenguna part.

Dimecres a xxiiii de juny torna a Nos lo cardenal e menja ab Nos e traschnos a parlament a part no y foren los infants En Pere e En Jaume; e puix quey appellam Narnau Çamorera vicicanceller nostre. E finalment vench a aço quens dix, que si En Jaume de Mallorques metia si mateix e sos infants en la terra soltament en nostre poder, si li assegurariem vida e membres e de longa e mala preso. E Nos tenguem acort en aço, e los infants atorgarenho per part nostra. E a Nos plaguens. E ab aço lo cardenal sen parti e ana a Perpinya. E puix apres alguns dies lo cardenal nos escrivi que En Jaume de Mallorques no sacordava a les dites coses, car dix que mes amava que Nos per força li levassem la terra que si ell paria quey consentis, part lo perill de les persones. E axi lo cardenal dix en la letra que sen anava a Seia, e aqui esperaria resposta del sanct pare.

Dijous a xxiv de juny, dia de sanct Joan faem cavaller En

Romeu Martinez de Sorita; e vers lo vespre, ans del sol post, exi del castell de Copliure ab tots los soldats qney eren de cavall e de peu, e anarensen vers Perpinya, e Nos faemlos acompanyar tro a Helna.

Divendres a xxv de juny, vers hora de tercia, los prohomens de Copliure nos liuraren lo castell e la vila, e En Phelip de Castre mes la nostre senyera en lo castell. E apres menjar, vers lo vespre, anam a la esglesia de Preicadors e prenguem homenatge dels consols e de moltes gents de la vila.

Dissapte apres faem continuar a mossenyer Ramon de Barbera, que ordenam per capita a Copliure de reebre homenatge de les gents; e aquell dia stiguem en lo castell de Copliure.

Diumenge apres se liura a Nos la torra alta que esta sobre Copliure en la pus alta serra que sappella; en aquell dia faem adalill Francesch Pares de Valencia.

Dilluns a xxix de juny del dit any mil cccxliv, frare Guillerm de Guimera capita de Argilers, ana de part nostra al castell de Palau prop Helna e retes a Nos; e meshi per Nos En Guillerm Dallo.

Dimarts apres dia de sanct Pere, tremetem a la Rocha, quens havia dit ques retria: e anay lo vezcomte Dilla ab companyia e nos volgueren retre, ans hac entre los nostres e aquells de la stablia fets darmes; e sen seguiren nafres e cremaren tots los blats. E aquest dia se rete lo castell de Horta e de Copliure, e hoim sermo en presencia de tot lo poble; e preicay frare Michael Ahost del orde dels Preicadors, qui declara a les gents los drets de la nostra execucio e les greuges quens faea En Jaume de Mallorques. E plague fort a les gents que non sabien, e digueren que fort eren enganades dabans, car no sabien nostre dret, ans los era dat entendre lo contrari.

E per tal com los cavallers nos affrontaven de paga, faemlalos fer, car voliensen anar e no volien pus aturar avant en Rossello.

Dimecres derrer dia de juny faem continuar la paga als cavallers e a les gents de peu e faem fer quatre dies; e rebem homenatge de mossenyer Ramon de Barbera capita de Copliure, e que tengues lo castell a costum de Hespanya.

Dijous primer dia de juliol, ab nostres batalles ordenades en la manera ja dita, partim de Copliure e venguemnos atten-

dar sobre lo castell de la Rocha; e aqui faem cridar tala per al dia seguent, e ordenam aqui nostre setge.

Divendres apres per lo mati manam talar la horta de la Rocha, e vengueren dos homens de part de la universitat de Tuhir ques volien retre a Nos. E de present haguem sobre aço nostre acort e acordamhi de tremetre linfant En Pere; e quey anas ab ell Narnau Çamorera vicicanceller nostre, e que eximateix anassen al loch de Millares; lo qual tantost se apparella ab ccc homens a cavall e dos milia de peu. E Nos romanguem en lo setge de Ça-Rocha.

Dissapte apres seguent, Nos stant en lo setge del castell de la Rocha, nos faeren dir e supplicar quels lexassem acordar sobre llur fet aquell dia. E puix vengueren davant Nos e faerennos presentar capitols, sobre los quals nos avenguem; e metentnos xi persones en recena de retre la vila e lo barri del castell, atinent de la força major de la Celoquia, dilluns seguent per lo mati, car Celoquia tenia En Paga de Mallorques frare no Ledesme den Jaume de Mallorques per significarlosho. E aquest dia tremetem mossenyer Huc vezcomte de Cardona a Muntesquiu; e als seus cavallers apearen, e tolguerenlos un barri, combatent, els faeren gran dan.

Diumenge apres En Paga de Mallorques, qui tenia lo castell de la Rocha, nos feu parlar patis e apres despay per retre lo castell tro dimarts per lo mati o que sen anas saul e segur. E Nos otorgamliho.

Dilluns a v dies de juliol per lo mati los homens de la Rocha nos liuraren lo barri, segons que haviem convengut, e faerennos homenatge e sacrament de fidelitat: e Nos confermam llurs costums e usatges de Catalunya e privilegis, els faem gracies els retem les recenes, e lexamne anar guiats a Perpinya quey eran per stablida. E liuramlos per capita mossenyer Berenguer de Rochasalva, Aximateix los homens de Muntesquiu liuraren lo castell per Nos al noble mossenyer Francesch de Cervia e mossen Ramon de Senesterra sots certes condicions, les quals Nos les complim. E metemhi per capita En Bernat de Cenescales de casa nostra.

Dimarts apres per lo mati En Paga de Mallorques nos liura lo castell de la Rocha. E lo dit mossenyer Berenguer de Rochasalva emparas per Nos del dit castell e retench per resen En Paga ab sa companyia tro En Jaume de Mallorques hagues

restituit En Pere de Sent Marti e altres que tenia presos a Perpinya. E prenguem homenatge dels homens de Montesquiu; e vers le vespre venc lo infant En Jaume que habiem tremes a Tuhir e a Millars. Mas los de Tuhir nos reteren, e hac pres Millars e Isla e Rala e Mosset. E romangueren cascu en son loch mossen Pere de Fonollet vezcomte Dilla e mossenyer Bernat de So e mossenyer Azmar de Mosset.

E lo dimecres apres faem apparellar nostres gents de viandes e daço que haviem mester per partir lendema.

Dijous apres lexam linfant En Pere en lo castell de Muntesquiu, per ço com no era ben sa, e Nos ab nostres batalles ordenades, segons que dit es, venguem a Helna, e aqui posam nostre setge de la part del riu e tot en torn, salvant del raval ques de la torre del bisbe hon no estava setge algu. E aquest dia mossenyer Gilabert de Centelles vench a la casa o força den Jaume Scuder que es prop de Perpinya, e lo dit Jaume liuralay de part nostra. E lo dit mossenyer Gilabert partissen e leixahi per capita Narnau de Canet ab companyia. E com mossenyer Gilabert ne fon partit, mossenyer Parri de la Balma de Proença ab XII homens a cavall vench prop la dita força; e exiren companyia nostra de la quey romas ab Narnau de Canet e prengueren lo dit mossenyer Parri ab un escuder. Los altres fugiren a Perpinya, e lo dit mossenyer Parri romas pres.

Divendres apres a nou dies de juliol, romanguem aqui mateix e retes a Nos Otrera e la torre de Madaloch. E aqui vench a Nos Perri de la Isla e mestre Ramon de Cahules missatgers del noble mossenyer Arnau de Rochafull pare den Bernat de Rochafull, lo qual En Jaume de Mallorques ocis a Perpinya, e tremesse excusar a Nos com son fill era contra Nos en servey del dit En Jaume de Mallorques com fos contra son pare. E daltra part se proferi a Nos de fernos valença de cinquanta o cent o docents cavallers, e quens procuraria valença del compte Darmanyach de cinch cents o mil homens a cavall e III milia de peu. E Nos femli resposta: que Nos faem la execucio ab nostres gents e nons convenia que ab altres gents se faes nens faen mester. Pero que lin faem gracies si son fill faea valença an Jaume de Mallorques, car los homens jovens disijosos darmes acostumaven en los fets darmes ajudar ab quis volien.

Dissapte apres aquimaieix en lo setge Delna, entorn hora de mitg dia se hac mesa rumor e brega en la vila davall Delna entre les gents de la vila e los soldats quey eren; e havien entre ells mezcla e fet darmes; axi que y moriren ben sis persones, segons ques deya. Estant en aço alguns homens e moltes fembres de la vila faerense per los murs cridant als nostres quey eren prop della, quels venguessen ajudar. E tantost los nostres cuytarense e cridaren: ¡Arago! Arago! Arago! E los del mur, homens e fembres, collaren alguns penons, e collaren los nostres homens darmes, e pujarenni molts e puix obriren de la vila un portal e tothom sen entra. E los de la stablida, ab molts dels de la dita vila recullirense, e hac hi fet darmes al recullir. E la nostra gent combatels de la part de la vila deius tot aquell dia; e Nos per guardar la vila faemhi metre En Ponç de Sancta Pau e En Guerau de Cervello e En Vallgarnera. E entre los soldats e los de la ciutat damunt hac divisio tot aquell dia e estaven en gran sospita los uns dels altres.

Diumenge apres los de la stablida havien gran destret daygua e havien gran reguart que hom no sen entras; e trameteren per lo mati tractadors, ço es lo official e el rector de Elna ab un hom de cavall; e lo tractament dura tro aquell dia, entre la nostra part e mossen Roger de Reguanach qui era capita de la ciutat; e finalment al vespre anay per Nos mossen Galceran de Bellpuig majordhom nostre e avenchse ab ell en los capitols davall scrits.

«Lo senyor rey per clemencia e pietat atorga al capita e als cavallers e a tots los soldats de peu qui son dins la ciutat Delna, quels reebra a merce e a salvament de vida e membres; axi que, romanguen en la preso del dit senyor rey entro quel dit En Jaume de Mallorques haja retuts e restituits Narnau de Corbera e son frare e tots los cavallers, fills de cavallers e tots homens e fembres, infants e infantes que tingua en qualsevol loch de Rossello e de Cerdanya en e per recenes dels lochs obedients al senyor rey, e aquells restituits, lo dit senyor rey delliurara e jaquira anar los dits capita, cavallers e altres, que sen puixen anar hon se volran ab llurs cavalls e arnesos e bens mobles que han dins la ciutat, exceptant les armes e forniment de la força.»

Declare lo dit capitol: «plau al senyor rey que mossenyer

Roger de Rarianach e tots los altres homens de cavall naturals e poblats de Rossello qui son ab ells dins la força de la dita ciutat romanguen en la preso del senyor rey, sots la forma e manera contenguda en lo dit capitol. Los altres qui son de la senyoria de França o daltres partides, per honor del rey de França, e per lo deute quel senyor rey ha ab ell, axi cavallers com homens de peu, qui sen puixen anar ab llurs cavalls e armes e bens mobles faent sacrament e homenatge que no entren ara ne durant la execució de Perpinya, ne null temps no facen valença al alt En Jaume de Mallorques contra lo dit senyor rey de Arago.»

E en aquest diumenge vench a Nos guiat mossen Pere Ramon de Codolet per tractament de don Pedro de Exerica; e parla molt ab ell; e puix don Pedro parla molt ab Nos, tractant que En Jaume de Mallorques se volia metre en nostre poder.

Aquest dia, segons quens feu a saber mossen Gilabert de Centelles qui era capita de les gents darmes per Nos a Canet, alguna companyia de cavall e de peu que ell havia tramesa a sanct Hippolit per fer cavalcades, a hora de tercia, e los almugavers nostres corregueren tro a Clayra e prengueren homens e fembres, e al so se moch; e la companyia que era a Clayra isqueren per toire la presa als nostres, e aqui hagueren gran mezcla. E los de Clayra venceren e morirenhi de sis en set homens; e nafrats molts e presos: entre los altres fo pres lo batle de Clayra. E apres, hora de mig dia, los homens de sanct Lorenç de cavall e de peu vengueren a sanct Hippolit e los de cavall e de peu de Sanct Hippolit isqueren e combaterense ab ells, e los nostres venceren. E morirenhi dels homens a cavall de sanct Lorenç tres, e un a cavall. E moriren de peu de xxv en xxx; e nafrats molts e presos xi. E los nostres no prengueren mal algu.

Dilluns a xii de juliol, los de la força de Helna se reteren, ço es, de la vila damunt vers hora de tercia. E nos tremetem los algutzirs e alguns de nostre consell; e tregueren de preso mossenyer Roger de Ravanach, qui era capita e els altres, segons dit es. E lexarenne anar los de la senyoria del rey de França. E apres En Phelip de Castre ab companyia de cavall mes la nostra senyera en lo cloquer de la Seu de Heina sus alt. E totes les gents, homens e fembres, exiren e vengueren a

la tenda nostra a besarnos los peus e les mans. Aquest dia don Pedro de Exerica continua lo tractament per En Jaume de Mallorques; e finalment Nos donam lo poder ab letra nostra que ell pogues dar salvament de vida e membres e preso an Jaume de Mallorques, sis metra soltament en nostre poder ab totes les terres e lochs de Rossello e de Cerdanya; e prometerem quens hauriem misericordiosament vers ells.

Cap. 27 Dimarts apres don Pedro de Exerica tro ab ccc homens de cavall e mil almugavers ana vers Perpinya per haver vistes ab En Jaume de Mallorques. E com fou prop de Perpinya, isque primerament Ramon de Codolet, e avenchse ab ell que don Pedro se apartas ab si xv, e En Jaume de Mallorques atretal, e que parlassen; e axis feu. E hauts molt parlaments entre ell, finalment En Jaume de Mallorques respos a don Pedro: que habia acordat de metres en poder nostre, lendema per lo mati. E don Pedro mantinent tornasen a Nos. E quest dia Nos entram dinar e dormir en la ciutat de Helna, e estiguem tro al vespre. E aqui vench a Nos misser Guillerm Vibres cavaller e doctor e mestre de requestes de la casa del rey de França, ço es, per missatgeria de mossenyer Joan de França, duch de Normandia, fill primogenit del dit rey, e proposans: quel dit mossenyer Joan de França venia vers estes parts per tractar pau entre Nos e En Jaume de Mallorques, e que mentre ades li atorgassem algun sobresehiment. E sobre aço nos dix moltes paraules, e Nos a la fi li responguem: que nou podiem fer per moltes rahons que ja son dessus tocades en les respostes que faem al cardenal. Puix al vespre tornamnosen a les tendes. Dimecres estiguem sobre los affers den Jaume de Mallorques, qui tot aquell dia atura en Perpinya e don Pedro de Exerica ana a ells apres dinar e parla ab ell; e romas ab ell en concordia que lendema per lo mati se vendria metre en nostre poder, e porta los capitols seguents que foren condemnats e avenguts.

E lo dit dimecres a vespre escur torna don Pedro de Exerica a Nos ab missatge e ardit den Jaume de Mallorques, que lo dijous seguent per lo mati se metria en nostre poder. E Nos sobre la venguda den Jaume de Mallorques e sobre la manera com lo rebriem, haguem nostre consell; e foranhi lo

infant En Jaume; (e lo infant En Pere noy fou, car a Muntesquiu era romas no ben sa;) don Pedro de Exerica, mossenyer Pere de Muntcada almirall, mossenyer Pere de Fonollet vezcomte de Illa, mossenyer Guillerm de Bellera y En Galceran de Bellpuig, mossenyer Artal de Fosses, mossenyer Jaume de Arago, mossenyer Rodrigo Diez, mossenyer Joan Ferrandez Munyoz doctor en leys, mossenyer Garcia de Loris, mossenyer Phelip de Boyl, mossenyer Ramon de Coponç, mossenyer Ferrer de Vilafranca, mossenyer Michael de Gurrea, frare Nicolau Agut confessor nostre, mossenyer Lop de Gurrea, En Guillerm Albert, En Pere Des-Bosch, En Francesch Foix. E finalment, jatsia que fos greu a alguns quins eren de contraria opinio a la reverencia quens faria En Jaume de Mallorques quant venria davant Nos, quel besassem en la boca e no li sofferissem que ell nos besas la ma; e tantost feta reverencia que li assignassem loch a Helna hon estigues.

Cap. 28 Dijous a xv dies de juliol estant Nos en les tendes prop Helna, per lo mati, don Pedro de Exerica torna a En Jaume de Mallorques per amenarlons. E Nos esperam la venguda del dit En Jaume de Mallorques, e no vench. E puix hoim missa esperamlo una peça, e encara no vench. Puix asseguémnos a taula a dinar, car deyem que si venia bens ens levariem. Finalment tro apres dormir la sesta En Jaume de Mallorques no vench. E llavors Nos estiguem asseguts en un banch, al cap del nostre lit en la tenda ab lo infant En Jaume ab tots los barons e cavallers e molta altra gent, que non hi podien mes caber, y En Jaume de Mallorques vench tot armat salvant lo cap. E com nos fo apres Nos, nos levam de peus; e ell tantost, al venir, quens fo pres, finca lo genol en terra, e Nos presemlo per la ma per levarlo. E ells, sens voluntat nostra, quaix forsan, besans la ma; e Nos execamlo alt e besamlo en la boca. E fet aço ell nos dix estes paraules en summa: — Monsenyor, jo he errat vers vos, mas no contra fe; pero senyor, siu he, nou cuyt haver feyt. E siu he fet, senyor, es per mon foll seny e per mal consell, e venchho esmenar devant vos, que de la vostra casa son e vullvos servir, per ço com tots temps vos he coralment amat: e son cert [illegible] mon senyor, haveu molt amat mi, e fets encara. [illegible]

tal servey queus ne tingats per be servit. E met en poder de vos mi mateix e tota la terra soltament. — E Nos mantinent responguemli per aquesta forma : —Si havets errat vos no es gran cosa, pero errar e regoneixerse de la errada es cosa humanal; mas perseverar en aquella es malicia. E aixi pus vos regoneixets vostra errada, Nos vos haurem misericordia e merce, de manera que totes les gents conexeran quens havem vers vos misericordiosament e graciosa, vos empero, metent en nostre poder soltament vos mateix e tota la terra per vigor de la execucio.—E mantinent dites aquestes paraules, ell sen ana ensemps ab don Pedro de Exerica a Helna, en tro romasarem axi com Nos erem en la tenda, ab lo infant En Jaume e los barons e cavallers e altres gents. E puix trametem an Phelip de Castre ab mossen Pere de Muntcada al dit En Jaume de Mallorques a Helna, quels donas letres e missatge quil acullis a la vila o castell de Perpinya la nostra senyera real. E per ço com ell ne havia fet manament de paraula En Çaragoça a qui tenia lo castell de Perpinya e als prohomens de la vila, los dits En Phelip de Castre y En Pere de Muntcada ab homens de cavall portaren la senyera nostra a Perpinya. E apres de diverses requisicions, los de la vila obriren les portes a la nostra senyera; e apres per esta forma mateixa al castell de Perpinya. E muntarenla alt a la torre sobre lo portal del castell; e romaseren aqui.

Cap. 29 Divendres a xvi de juliol, Nos ab totes les nostres gents darmes, exceptats los barons e cavallers e servents e almugavers qui eren per les establides e don Pedro de Exerica, qui romas a Helna ab En Jaume de Mallorques, partim de les tendes ab nostres armes, e entram en Perpinya; e totes les gents de la vila, jatsia que nons faessem altre aculliment, hagueren molt gran goig de la nostra venguda e staven maravellats de la nostra gent que era molt bona e bella e molt be apparellada. E aquest dia companyia de cavall de la terra del rey de França, que havien estat a sou en Perpinya ab En Jaume de Mallorques, anavensen; e com foren pres de Salses comensaren a ferir en bestiar e barrejar lochs, car anavensen yrats que nols era estada complida la paga del sou. E tantost exi En Ramon Roger comte de Pallars quey era per Nos, e ab sa companyia

doná per ells; e finalment depuix si el mateix no capdellas, tots los dits soldaders foren morts; pero si no moriren foren robats ey perderen alguns cavalls e arneses, e anarensen. E aytambes cuyda morir En Guillerm de Vilers, dessus dit que sen tornava y era mes ab ells en companyia. E aquest dia se rete lo loch de Clayra sens voluntat de En Jaume de Mallorques.

Dissapte apres foren davant Nos los prohomens de Perpinya e ferennos reverencia; e Nos manamlos que faessen syndics, e aqui nomenarennos cinch persones quels confermam per consols; e x daltra part per jurats: e juraren en poder nostre. E ordenam que fos batle de Perpinya e loctinent dels comtats de Rossello y Cerdanya En Ramon de Totzo; e ordenam dels altres officis de la vila.

Diumenge apres hoim sermo en lo pati del castell de Perpinya ab tot lo poble qui esserhi volch; e preyca frare Berenguer Amoros del orde dels frares menors, qui parla dels affers de la execució e dels nostres drets e de la unio per Nos feta. E daço mateix manam que preycas frare Arnau Dez-Callar del dit orde en la casa del frares menors, e frare Michael Agost del orde dels Preycadors en la esglesia de sanct Joan de Perpinya. Puix, apres dormit, Nos cavalcam ab tota nostra cavalleria per la vila de Perpinya, saludant les gents; e miram la vila, e conexiem be que les gents havien gran plaer de Nos, mas eran esglayats que no tornassen en poder den Jaume de Mallorques, que feya metre en veu e en fama que solament ho teniem Nos per postat, e dins breus dies ley retriem. E daltra part tremetia letres als lochs qui no seren encara retuts, ques contenguessen contra Nos mils que james no eren. E Nos daço concebem alguna sospita e manam als cavallers nostres qui eren ab En Jaume de Mallorques a Helna que guardassen be que no sen pogués anar.

Dilluns apres entenguem en la ordinacio de la vila de Perpinya, e faem pagar les companyies de peu á que faem paraula, e absolguemlos que sen anassen, exceptada alguna companyia de peu que retinguem tro haguessem a nostra ma tota la terra.

E lo dimars apres xx de juliol e tots dies conti
apres, entenguem a rebre homenatg
los castells de la terra, tots de Ro

Conflent e de Capcir e de Cerdanya e de la vall de Ribes e de Berida; e prenguem possessio de tots los lochs qui volenteroses vengueren a nostre obediencia.

Lo dijous apres a xxii de juliol que fon festa de sancta Magdalena hoim nostre sermo en la esglesia de sanct Joan de Perpinya, qui era plena de gent de la vila. E foren aqui tots nostres barons. cavallers e moltes altres gents. E apres lo sermo faem legir la unio dels regnes e comptats nostres, per En Ramon Sicart secretari, en la trona hon preycaven, altament, que tothom la oys. E apres que fon lesta Nos la confermam, e novellament la juram e la faem jurar als consuls de Perpinya e als barons e cavallers del Rossello qui no la havien fermada. E aço fon gran refermament de consolacio a les gents, qui eren esglayades que En Jaume de Mallorques no cobras la terra. E apres en Jaume de Mallorques, de licencia nostra, mudas a Tuhir per estar, e a Nos plague, e estigues aqui tro que li trametessem a dir que sen anas en Catalunya, e puix volchse veer ab Nos. E jatsia que a les gents fos molt greu, e pensant qnens veessem ab ell, pero Nos ho volguem fer e eximli tro a mija legua luny de Perpinya. E ell vench aqui, e en un camp parla ab Nos, que no descavalcam uns ne altres; e al parlament fou solament Nos e linfant En Jaume; e don Pedro de Exerica hi fo una peça: puix anassen. E parlam de x coses. Primerament que havia gran plaer de la nostra vista; e Nos responguem que atre tal Nos haviem, e per açons vehim ab ell, jatsia que nostres gents ne haguessen gran desplaer. Apres nos dix que li volguessem hoir son dret; e Nos diguemli, que ja era stat hoit, e citat ab temps sis volgues. Apres nos dix. quel dret de sos nebots, fills del infant En Ferrando son frare, fos saul e no fossen prejudicats en alguns castells quel pertanyien en Rosselló; e Nos dixem quens plahia e que nols voliem fer tort. Apres nos dix que la stada sua que li haviem assignada a Manresa quens plagues que la li mudassem a Berga; e Nos dixemli quens plahia. Apres nos dix que nons desplagues si ell anava ab armes e ab companyia per la terra, com se temes dels amichs den Arnau de Rocafull; e Nos diguemli, quens plahia que anas ab armes e com se volgues. Apres nos dix que li donassem copia del procés qne haviem fet contra ell; e Nos dixem que hauriemhi nostre

acort. Apres nos dix que no creguessem dell males paraules quens fossen dites; e Nos dixem que molt nos era greu que, ab veritat, null hom pogues dir malt dell. Apres nos dix que no volguessem tenir en nostre consell e specialment aytant com tocas sos affers aquells traydors seus; e en aço nos li responguem e dixem aquestes paraules:—No digats traydors, que be e lealment han fet llurs affers, e Nos los ne defendriem contra tothom del mon. E axi de vuy mes, callats vos daço.— Apres nos dix que a Nos plagues que ell nos servis, car gran cor e gran voluntat hi havia; e Nos li dixem que quant hora seria, Nos loy dariem a entendre. Apres nos prega del fet de mossen Artal de Pallars.

Cap. 30. Apres dimars a xvii del mes de agost En Jaume de Mallorques, de manament nostre exi de Rosello, e faemlo acompanyar al infant En Jaume, qui sen ana ab ell vers Berga, hon havia pregat que li asignassem sa estada. E Nos continuam de metre en bon estameut la terra, e ordenam per gobernador dels comtats de Rossello e de Cerdanya mossenyer Guillerm de Bellera e mossenyer Jaume Dez-far per son assesor. E com tot ço que haviem a fer en Rossello fo ordenat, lo dimecres xxv dia de agost partim de Perpinya ab nostra companyia de casa acostumada e ananmos a Tuhir a jaure. Dijous apres anamnos a jaure a Vilafranca de Conflent hon algunes gents de la dita vila avolotadament havian malmanats en lo cami En Pere Mercader, En Bernat Company e En Pere Abrouer jurista, e Nos per punir e castigar aquest excés, e per reebre homenatge dels homens aturam a Vilafranca de Conflent tro a dilluns seguent, e manam parlament al dia de sanct Michael a la ciutat de Leyda sobre los affers den Jaume de Mallorques. E appellamhi los infants En Pere e En Jaume e En Ramon Berenguer, los archabisbes de la ciutat de Tarragona e de la ciutat de Çaragoça. mossen Lop de Luna, mossen Berenguer de Anglesola, mossen Gonçalbo Garcia, les ciutats de Çaragoça e de Barcelona, de Valencia, e de Leyda.

Dimars derrer dia del mes de agost del any mil trescents quaranta e quatre, que haguem comensada a fer de aquells qui occiren En Pere Ad

es, partim de Vilafranca de Conflent e anamnosen a Puigcerda; e aqui lo dimecres seguent primer dia de setembre, rebeem homenatge dels syndichs, consuls, jurats e alguns altres de la vila. E lo dijous apres los publicam la unio, e la confirmam e la faem jurar e fermar als syndichs e consuls de la vila. E faem aquest dia fer festa, e reebem convit de la vila. En Puigcerda aturam tro al dissapte seguent. Car lo dijous abans el dimecres feu gran fredor e gran vent e neva; e per seguart del temps e dels ports a passar, volguemnos cuytar de exir, e atorgam als prohomens e universitat de Puigcerda confirmacio dels privilegis antichs que havien de franqueses, de les quals no havien usat; e les gents forenne molt pagades e molt reformades. Dissapte a IIII de setembre partim de Puigcerda e passam al Coll de jou; e venguemnos dinar a jaure a Baga e prenguem convit de mossenyer Pere Galcerán de Pinos qui molt bastadament dona viandes a totes nostres companyes e a totes nostres persones stranyies. Diumenge apres venguem á Berga e aqui prenguem convit de la vila e romanguem aquell dia. E venchnos a convidar lo vezcomte de Cardona, e feu son poder que anassem a Cardona, e no ley atorgam. E lo dilluns apres venguem a Manresa e aturam aqui lo dimars e lo dimecres seguent que fon festa de nostra dona sancta Maria. E En Jaume de Mallorques fo a Montserrat, quey fo vingut de Monistrol hon estava.

Dijous a IX dies de setembre partim de Manresa, de gran mati, ans dalba, car En Jaume de Mallorques, ques devia partir de Montserrat, quens exis al cami per parlar ab Nos. E cuytamnos de caminar, e quant ell fo a les Harenes, ja som Nos avant vers Sabadell; e nons encontram; e tornassen; e nos anam jurar a sanct Andreu.

Divendres a X de setembre entram en Barcelona hon som reebuts ab molta gran alegria e molt gran solemnitat. El alt En Jaume de Mallorques vencsen a sanct Cugat de Valles, e aqui atura; e madona Constança nostra sor e muller sua anassen a ell, e apres alguns dies presla malaltia de febra, e tornassen al palau de Barcelona hon estava dabans. E lo parlament que haviem manat tenir a Leyda, mudamlo a Barcelona, hon era pus convinent de tenir. E com lo governador de Rossello e de Cerdanya nos hagues tremeses moltes letres que

pres a un correu qui les portava a diverses persones de Perpinya, de part de aquells qui eran ab En Jaume de Mallorques, en ques contenien moltes paraules desordenades specialment que, per tot cert, En Jaume de Mallorques ques cobraria tota la terra a sanct Michael o al pus luny a *Omnium sanctorum;* e aqui seria ab major poder que hanc no fo; Nos tremetem a sanct Cugat a En Jaume de Mallorques mossen Phelip de Boyl e mossenyer Garcia de Loriç ab capitols e letra de creença, e dixerenli de part nostra en publich: que be sabia ell com era nostre dret examinat e la unio que haviem feta, e que no li calia per null temps haver esperança que el ne sos descendents cobrassen res de la terra que per justicia havia perduda; no li enteniem a dar audiencia, com ja fos estat citat a esser hoit ab temps; e quens maravellavem de les letres que tremetia a aquells quil seguien, puix ell sabia aço; e quel certifficavem que si daci avant era trovat algu qui semblants letres nos trametes a Perpinya e en altres diverses lochs, que morria sens tota merce. E daço ell fo molt torbat. E lendema tremesnos micer Ramon de Rusiach ab un altre clergue de Montpeller ab resposta quens requeria quel oyssem, e que en les dites letres no sabia res ne tenia tort e que faria a castigar, mas la esperança de tornar so del seu no la li podia tolre algu que no lan hagues. E sovent lo dit En Jaume de Mallorques nos tremetia los dits missatgers; e a vegades hi venia per ell En Jofre de Estandart, qui era frances y era estat ab ell tota vegada durant la execucio. E tota vegada conclohien e demanaven quels oyssem sobre lo dret den Jaume de Mallorques e demanaven translat del nostre proces; e Nos james nols ho volguem soltar, car lo proces, qui era molt bo e just e acabat, nol voliem revocar en dupte.

Apres fon venguda la festa de sanct Michel, e les nostres gents appellades al parlament foren ab Nos en Barcelona. E Nos com foren ajustats la major partida, ço es, dijous a VII dies de octubre del dit any mil CCCXLIIII, en la nostra cambra del palau de Barcelona, dixemlos en general com los haviem appellats per haver consell dells sobre lesguart gracios e misericordios que haviem ordenat al alt En Jaume de Mallorques com se mes en nostre poder a Helna. E puix parlam ab alguns a part, quens donassen consell, en tal que fos haut bo

e covinent esguart a En Jaume de Mallorques e fos gracios e misericordios, e fos guardat lo bon estament e la honor de la nostra corona; e encara fos esquivat lo perill de nostra persona; e que cascu per si donas a Nos per escrit lo consell sobre les dites coses. E axis feu, que cascu nos dona lo consell en una scedula secretament. E Nos estoyavem lo consell de cascun axi com lons donava per escrit, e metiemlo en una candelera; e com tots los consells foren donats, faemlos tots transladar en un cuern de paper, exceptats los noms, que no sescrivien en lo cuern per tal que nos sabes de cascun consell quil havia donat. Apres en la nostra cambra ajustam totes les persones que eren vengudes de manament nostre al parlament, e faem aqui legir tots los consells de paraula a paraula, segons quels nos havia cascun per si mes en scrit. E en est endemig En Jaume de Mallorques nos trames a dir ques enujava a sanct Cugat, e que sen volia anar a Badalona hon havia millor loch e pus apte, e Nos donamlin licencia que si mudas, e feuho.

Dissapte a xvi de octubre del any mil trescents quaranta e quatre, com Nos haguessem cullits los dits consells, e sumat ço ques contenia en aquells, en haguessem fet fer capitols sobre lesguart que Nos hauriem al dit En Jaume de Mallorques, e ço que ell hauria a fer per raho del esguart, faem legir e publicar en nostra cambra del palau de Barcelona los dits capitols trets dels consells a Nos donats per cascuna persona del parlament, les quals eren aqui presents ab Nos ensemps, ço es, los alts infants En Pere e En Jaume e En Ramon Berenguer, frare Sancho, qui apres fon bisbe de Teraçona, nostre confessor, qui apres fon archabisbe de Tarragona, los nobles mossenyer Lop de Luna, mossenyer Joan Ximenez Durrea senyor de Biota, En Ramon Roger comte de Pallars, mossenyer Berenguer Danglesola, mossenyer Pere de Fonollet vezcomte Dilla, mossenyer Jaume Darago, mossenyer Michael Perez Çabata, Narnau Çamorera vicicanciller, micer Huc de Fonollet, micer Joan Ferrandez Munyoz mestre racional, misser Bernat Dauzinelles thesorer, misser Rodrigo Diez cavaller, En Blasco Dayza, mossenyer Ferrer de Canet, mossenyer Ramon de Totzo, mossenyer Phelip de Boyl, mossenyer Garcia de Loris, e frare Barthomeu, frare del orde dels Prey-

cadors, consellers nostres; En Francesch Grony; Arnau Ombau, En Bertran Davella, En Romeu Çarovira, En Ferrer de Manresa per la ciutat de Barcelona; En Bernat Sunyer, En Bernat Suau, misser Janer Rabaça, En Domingo Aymerich e En Bernat de Valldaura per la ciutat de Valencia; En Pere Lanaia e Nicolau del Hospital per la ciutat de Çaragoça; En Pere Dez-Pens e En Bernat de Boyxo per la ciutat de Leyda; misser Bernat de Bordils, e Narnau Rafart per la ciutat de Gerona; e misser Bernat Oliba, En Guillerm Roig, Narnau Jofre per la vila de Perpinya; En Jaume Matheu, En Jaume de Viuderiyans jutges de la nostra cort; En Jaume Cardo, En Francesch de Prohomne e en Ramon Sicart secretaris nostres; En Francesch Foix, En Barthomeu Des-puig, En Guillerm de Bellvehi, En Bernat Diez-Torrents, En Mattheu Adria scrivans nostres; e En Bernat Bercho e mossenyer Pedro Ximinez de Pomar, En Garcia Lopez de Catina uxers nostres. E presents les persones dessus dites e ab consell e concordia de totes les persones del parlament, foren examinats e corretgits los capitols del esguart, qui eran dictats en lati: en summa, ço ques segueix.

Capitols en vulgar summariament del lati reduits, sobre lo esguart que debia haver lo rey En Pere, vers lo rey en Jaume de Mallorques.

Primerament, que li sien per Nos donades x mil liuras de renda perpetual, les quals no li donassem tro li haguessem hauts locs fora nostra senyoria qui valguessen aytant de renda a ops de provisio de si e de sa muller nostra sor e de llurs fills; empero que si morien sens infants mascles, que tornassen a Nos.

Item, li lexam lo dret del comis o de confiscacio quens pertanyia en los vezcomtats Domelades e de Carlades e de les terres de Montpeller.

Item, li relaxam la directa e alodial senyoria del dits vezcomtats e terres.

Item, li leixam les messions e despeses fetes en la execucio per mar e per terra, que muntaven a molt grans e inestimables quantitats. Empero quel dit En Jaume de Mallorques fos tengut de lexar lo titol e les insignies reals, e fondre los segells hon havia lo nom e titol e majestat real, e mudar lo senyal

real e ferhi notable differencia, e quens restituis tots encartaments e scriptures que faessen per lo regne comtats e terres que ell solia tenir.

Item, nos restituis totes scriptures e obligacions que li haguessen fetes les gents dels comtats de Rossello e de Cerdanya que no obeissen a Nos, nens donassen favor, nens aydassen contra ell.

Item, quens faes seguretat e obligacio que james nons mogues ell ne els seus questio o demanda a ço que Nos li havem pres per justicia.

Item, si les dites coses no complia, que, al dit esguart, fos per Nos fet.

Cap. 31 Dimecres a xx de octubre Nos trametem mossenyer Pere de Muntcada almirall e mossen Phelip Boyl e mossenyer Garcia de Loriç cavallers ab En Ramon Sicart secretari nostre que presentassen lo esguart al alt En Jaume de Mallorques al castell o força de Badalona ahont estava, a una llegua de Barcelona, per tal que la presentacio se metes en charta publica. Los quals missatgers nostres li presentaren ab letra nostra lesguart e ell no feu bona cara. E protesta e dix: que ell no consentia a res que Nos li trametessem, majorment com Nos nos metiem en nostre titol rey de Mallorques e comte de Rossello e de Cerdanya, e a ell no escriviem nengun titol. E los nostres missatgers faerennos relacio de aço que hagueren fet E En Jaume de Mallorques apres tementse de avalot: com estava tan prop de Barcelona, mudas a sanct Vicent prop lo castell de Cervello.

Dimecres a xxvii dies de octobre, vengueren davant Nos micer Ramon de Rusiach e misser Bernat de Rocafixa doctors per part del alt En Jaume de Mallorques qui era a sanct Vicent dues llegues de Barcelona; e ab letres sues presentarennos una resposta a aquell esguart que li haviem trames. La qual resposta era en suma: que rebujava lo esguart e nol volia, com no li aparegues sufficient, ans li semblava fort prejudicial e injurios; e deya, que no li era attes ne complit ço que don Pedro de Exerica li promes de part nostra e lin feu sacrament e homenatge. Puix allegava de son dret contra lo nostre enantament e proces, e li demanava que li restituissem los seus regne e comtats e terres que li haviem levats. E com

Nos haguem vista aquella resposta, faem ajustar nostres savis als frares menors de Barcelona, ab frare Arnau de Diez-Callar, ço es, misser Huc de Fonollet, Narnau Çamorera vicicanciller, misser Bernat Dolzinelles thesorer, misser Rodrigo Diez cavaller, misser Joan Fernandez Munyoz maestre racional, doctors en leys, En Pere Des-penç, e En Blasco Dayza consellers nostres, e acordaren la resposta. E puix Narnau Çamorera dictala, en la qual nos recomptava los excessos e crims quen Jaume de Mallorques havia fets, que puix li responem a les rahons que ell nos havia posades, justificavem nostre proces. E apres li denegavem la restitucio del regne e comtats e terres que demanava, e era molt bella resposta, e be dita e assats longa.

Diumenge a VII dies de noembre e hora de dinar, la reyna dona Maria muller nostra encahec e hac una filla.

Dimecres a X dies de noembre trametem los dits mossenyer Garcia de Loriç e mossenyer Phelip de Boyl cavallers, En Ramon Sicart secretari ab la resposta que haviem feta ordenar segons ques segueix: «Al alt En Jaume de Mallorques etc.,» que era a sanct Vicent. Los quals li presentaren la nostra resposta que era molt bella e ben dictada e ben complida. E ell per ventura pensantse quey havia algunes coses greus de hoir, no volch ques legis devant ell la resposta, mes que fos hauda per lesta. E per tal com, segons que dit es, En Jaume de Mallorques carregava don Pedro de Exerica que no li havia ates ne complides algunes coses de que li havia fet sacrament e homenatge, don Pedro, excusantse dallo, trames ensemps ab los nostres missatgers a En Jaume de Mallorques, En Munyo Lopez de Tahust vasall seu ab un scriva. E apres que la resposta nostra li fo presentada, En Munyo Lopez de Tahust li presenta altra en ques contenia en suma, com era venguda la manera del tractament fet en Rossello, entre En Jaume de Mallorques e don Pedro de Exerica, quant ell se mes en nostre poder a Helna. Puix excusava a si mateix, negant que no havia tant promes com se dehia, en la resposta den Jaume de Mallorques, e a la fi salva sa honor den Jaume de Mallorques, mas dix: que si algun qui volgues dir que don Pedro de Exerica digues que ell hagues als promes, sino ço que recontava, que mentia, e que lin menaria en loch [illegible] salvaria sa fe. E

tantost que aquella scriptura fon lesta, En Jaume de Mallorques fo yrat e dix que don Pedro de Exerica mentia falsament com traydor: que ans era ver ço que ell havia dit. Apres mossenyer Artal de Pallars qui era aqui dix quaix semblants paraules, e apres mossen Ramon de Codolet, e apres mossenyer Berenguer Dolms e En Jofre Destandart e daltres homens de paratge quey havia tro a xix. E tantost En Munyo respongue e dix: que ells tots, salvant honor den Jaume de Mallorques, mentien falsament per la gola com a traidors que eren. Sobre aço mossenyer Berenguer Dolms mezclas ab los nostres missatgers, e hagueren moltes paraules vilanes e vengueren a punct que mezclassen los uns ab los altres ab les armes. E apres aço, los nostres missatgers ab En Munyo Lopez de Tahust partiren de aqui e tornarensen en Barcelona a Nos e recomptaren com era estat. E Nos fomne moguts e haguem nostre acort. Finalment Nos venguem fer altre enantament, per tal com En Jaume de Mallorques era guiat, e que no matessem los affers en brogit ne en torb. Be es ver que manam al nostre thesorer que retengues mil liures que li haviem manades dar a En Jaume de Mallorques pera messio del cami, ab que sen anas. Mas En Jaume de Mallorques ab tota sa companyia foren tota aquella nit ab gran reguart e pahor.

Dimecres a xi dies de noembre En Jaume de Mallorques havent reguart a sanct Vicent, mudas a Martorell, e nos tenia en nengun loch per segur; e don Pedro de Exerica trameslos ab un porter nostre letres de desmentiments e de arramiments de batalles. E fo davant Nos apres dinar e desmenti daço que havia dit En Jaume de Mallorques e mossenyer Nartal de Pallars e apres mossenyer Pedro Cornell e apres mossenyer Ramon Cornell e apres mossenyer Pere de Muntcada e apres mossenyer Mfchael Perez Çabata, mossenyer Pere Ramon de Codolet e altres homens de paratge, com ell los hagues a cascun par e contrasemble. Apres mossenyer de Boyl, e puix mossenyer Garcia de Loriç e apres mossenyer Gil Roig Deliori dixeren que eran apparellats descondir la fe de don Pedro de Exeriea.

Dissapte apres a xiii dies de noembre torna lo porter ab resposta de les letres de don Pedro de Exerica que havia trames an Jaume de Mallorques e a mossenyer Nartal de Pallars,

e porta resposta de grans vilanies e desonors a don Pedro, e mossenyer Nartal proferis que, si Nos lo gniavem ab los altres qui eren nomenats en la letra; que vendria davant Nos e ques combatria cors a cors ab don Pedro de Exerica; e tantost Nos manamli fer charta de guiatge, mas aquest dia, segons quens dix un porter altre quin vench, se muda En Jaume de Mallor ques al castell de Falles, e pensava cuytar per anarsen fora nostra terra.

Cap. 32 Diumenge a xiiii de noembre faem batejar la dita infanta filla nostra segona novament nada, en la capella de nostre palau de Barcelona, e hac nom Joana e fon padrina dona Elicen reyna de Arago, qui fo muller del senyor rey En Jaume avi nostre, la qual feu lo monastir de Pedralbes, hon tenia sa habitacio.

E aquest dia ana En Jaume de Mallorques a Cardona, hon lo convida lo vezcomte Mossen Artal nels altres que haviem guiats per fermar les batalles no curaren de venir, mas queys cuytaren de anarsen.

Dilluns a xv de noembre En Jaume de Mallorques se muda a Solsona; e dimarts apres a Organya; dimecres a la Seu de Urgell, el dijous seguent a Canigo: divendres al hospital de sancta Susanna. E es ver que En Jaume de Mallorques ja dabans havia tractaments ab algunes vils persones de Cerdenya qui li donaren a entendre que li liurarien la vila de Puigcerda els castells de Cerdanya. E per ocasio de aquest tractament x macips exiren a carrera al port de la Casa sobre Canigo, que li dixeren: quel poble menut de Puigcerda se comanava en sa gracia e quel rebrien en la vila. Puix neguna vegada nos partirien dell tro fon llains. E hac mesa veu e plena fama en la vila, e monstra chartes falses que de nostra licencia e voluntat sen anava per occupar los lochs que Nos li haviem levats; car Nos per la unio que li haviem feta e la obligacio a les universitats de nostres regnes, no li ho retiem a pales ne gosavem.

Dissapte a xx dies de noembre, gran mati, En Jaume de Mallorques ab sa companyia, que podien esser tro a xxxx homens a cavall e tro a ccc homens a peu, messe en cami per venir a Puigcerda, e fo al jorn davant la torre Cerdana. E es ver que tantost al primer sol En Pere Cerda castella de Querol e

de la torre Cerdana trames missatge a mossenyer Berenguer de Rochasalva veguer de Cerdanya, com En Jaume de Mallorques se apparellava per entrar en Puigcerda; e tota vegada tro al jorn continua les spies els missatgers. E En Jaume de Mallorques continua de caminar vers Puigcerda. E lo veguer ab poca companyia exili a carrera tro a Querol e viu que no li podia dar contrast, tornassen. E tantost En Jaume de Mallorques fo a dors, de manera que ab consentiment de arlots e de gent vil de la vila sen entra layus que no si poch dar altre consell, cridant, Mallorques! Mallorques! viva lo rey de Mallorques! ab les espases nues, ab gran ferocitat. E en lentrada mori al portal de la Morera En Costa de Ampurla, e un prevere en la plaça. Lo veguer e altres officials nostres e los consols de la vila e los prohomens e homens de compte tots fugiren, qui ça, qui lla, e molts ne atengueren a Nos, e molts se amagaren dins la vila e foren molt trists e spaordits e sobre presos. E En Jaume de Mallorques comença de fer crides e metre officials e usar aqui poderosament. E santost aquest dia mateix Nartal de Pallars ab companyia de cavall e de peu ana combatre lo castell de Livia car lo barri ya era desemparat per los della, qui eren pochs.

Diumenge a xxi de noembre En Jaume de Mallorques ana ab sa companyia e ab alguna gent de Puigcerda e de Cerdanya a combatre lo castell de Livia hon sera mes mossenyer Berenguer de Rochasalva quin era castella, e En Guillerm de Perues ab daltres, e combate lo castell, car lo barri jals ho havia desemparat, e noy feren res, salv que prengueren grans nafres, e tornarensen a Puigcerda. Aquest diumenge a hora de prim son, Nos encara no eram gitats, e legint lo libre o chronica del senyor rey En Jaume tresavi nostre, vench un correu dels prohomens de Berga, quins feren saber com la vila de Puigcerda havia rebellat contra Nos, e la manera com ere vengut. E Nos mantinent trametem per tots los nostres consellers e per los consellers de Barcelona, e haguem, sobre aço que si convenia de fer, nostre consell e per los consellers de Barcelona, e volgueren sempre partir daqui per muntar a les muntanyes. E finalment haguem de consell, que nons moguessem encara tro poderosament poguessem anar. Apres aquesta nit mateixa a lendema per lo mati haguem diversos missatgers de Puigcerda

del desastre quey era vengut. E entre les altres vengueren a Nos los consols qui fugiren al intrant den Jaume de Mallorques e gran res daltres prohomens; e molts aximateix se amagaven es desaven en la vila e per la terra:

Dilluns a xxii de noembre En Jaume de Mallorques ab sa companyia e ab alguns de Puigcerda anaren vers Vilafranca de Conflent per entrarsen en la manera que havien fet a Puigcerda. Mas fo aqui mossenyer Nasmar de Mosset ab alguns cavallers, e mossen Guillerm Dezpuig veguer qui feyen guardar la vila; e tenien los portals tancats. E En Jaume de Mallorques vench de nit e troba los portals de la vila tancats, e feuhi dar grans colps de destral. E los de dins defenerenho, e li nafraren cavalls e hacsen tornar vers Puigcerda; e venchsen jaure lendema, que fon dimarts, al hospital de la percha. E mentre En Jaume de Mallorques fo anat a Vilafranca, vench a Puigcerda lo seu saumatge ab totes ses robes dasi e de sa companyia. E podien esser tro a lxxx adzembles carregades o pus.

Aquest dilluns, Nos estants en Barcelona trametem a tots letres. a sengles prelats, comtes, barons, ciutats e viles, generalment tot hom de cualsevol stament fos fauater o aloer quens venguessen soccorrer en Cerdanya, hon anavem per cobrar la vila de Puigcerda, e gitar les gents estranyes, per lo usatge de Barcelona que comensa *Princeps namque*. E es ver que mantinent quen Jaume de Mallorques, segons que dit es, fo entrat en Puigcerda, les bones gents de la vila se tengueren per confusos, com axi los era pres. E començaren albirar en qual manera se porien levar tan gran carrech dessus e quens gitassen En Jaume de Mallorques, mas nos podien ajustar ne gosaven parlar uns ab altres ne exir de casa. Mas tantost com En Jaume de Mallorques ne fo exit per anar a Vilafranca de Conflent, e hac leixat aqui per capita En Jofre destandart ab alguna companyia (axi que ab la companyia que era venguda ab lo saumatge podien esser de c homens en sus) tantost los homens de la vila tractaren uns ab altres quels ne gitassen o que morissen tots. E lo dimecres seguent a xxiiii de noembre per lo mati vanse tots secretament armar per cases e per lochs secrets, segons que daban se eren ampresos e jurats. E hagueren homens logats qui comensaren a repicar. E mentre aço, començaren e al cop exiren de les cases tots armats cridant Arago! Arago!

ab empresa que tot hom qui cridas Mallorques! fos especejat. E ab aquests grans crits e repicar, comogueren tota la vila; e feren metre totes les cadenes e la embarraren tota de banchs e arques e altres borces, e axi com se eren ordenats, los uns corregueren als portals per tancarlos e establir los murs, e los altres anaren als Preycadors hon posava En Jaume de Mallorques car havia en sospita e havien entes que la nit passada sen eren entrats secretament. Durant aquest commoviment e en Jaume de Mallorques tornava á Vilafranca de Conflent, e com fo en la plaça de Puigcerda, el hoy lo repicar e lo tabustol, e presli mal senyal e aturas una peça. E apres vench anant vers la vila, e com fo a git de ballesta, los del mur començaren a tirar, cridants altes veus «Arago!» E ell encara volch forçar e acostarsi, e los del mur trametérenli a dir per frare Ramon de Canet preycador, ques lunyas e sen anas, e ell encara reptemìa dient moltes paraules. Finalment lo preycador hi torna be tres vegades e dixli: que si no sen anava que ell era mort ab tots quants hi eren ab ell. E lavors ell comença de plorar e fer gran dol e dix: que ell e la companyia eren dejuns e havien passat lo port; e demana que li fos donada la vianda que li havien apparellada en sa posada. E fouli respost que non hauria gens. E puix prega e supplica que li fossen donades ses robes e son saumatge. E foli respost que no sen menaria res sens licencia del senyor rey de Arago. Abtant ell e los seus altres partiren daqui dolents e ab gran tristor e ab males dictions ques gitaven e anarensen. E aqueil dia mateix passaren lo port de Pitmorent dejuns; e cuydaren tots morir de fret e de mal e cuydaren esser contrets majorment los homens delicats. Axi que hoim dir que En Jaume de Mallorques se bate molt la cara e lo cap dol, es volia ferir en si mateix ab brotxa e daltres armes, mas que les li tolien. Puix fo a Achs, e aqui manlevaren que despendre. que no havien vestidures. E puix anaren a Foix e lo comte donals diners els aculli be. E faeren la via de Montpeller continuadament.

Cap. 33 En lo prop dit dia de dimecres partim de Barcelona ab voluntat de entrar en Cerdanya per Ripollers e per la vall de Ribes. Puix, haguent acord de entrar en Rossello, fahiem atendre tot lo poder de Catalunya.

Mantinent que En Jaume de Mallorques se lunya, los prohomens de la vila tremeteren al veguer e an Guillem de Perues qui eren a Livia que venguessen a Puigcerda e amenarenlossen, e tornareen la vila en estament. E los prohomens faeren replegar la roba del dit saumatge e meterenla en una capella dels Preycadors, e tantost trameterennos missatge de la noble novella com ne havien gitat En Jaume de Mallorques.

E apres continuam nostres jornades vers Perpinya, e manamne tornar totes les hosts, e faem muntar en Cerdanya En Guillerm de Bellera gobernador per refermar lo loch e punir aquells qui havien tractada la entrada den Jaume de Mallorques.

Dimarts derrer dia de noembre, que era festa de sanct Andreu, entram en Perpinya, hon nos faeren assats bella solemnitat per nostra entrada. E ordenam de aturar aqui tota la hivernada per metre la terra en bon estament. Aquest dimarts En Guillerm de Bellera governador feu penjar en Puigcerda per occasio de la entrada den Jaume de Mallorques XIIII homens, ço es, sis de Cerdanya e VIII de Perpinya qui eren de companyia den Jaume de Mallorques. El dimecres apres seguent de especial manament nostre feu escapsar Nuuguet Dalanya e Narnau de Pallars qui aximateix eren de companyia den Jaume de Mallorques.

Dimarts a XIIII dies de deembre del any mil CCCXXXXIIII, Nos estant en lo castell nostre de Perpinya, vench a Nos per fer reverencia lo vezcomte de Narbona e estech ab Nos alguns dies.

Dimecres a XXII dies de deembre prop dit, Nos estant en Perpinya vench la reyna dona Maria muller nostra ab les infantes Na Constança e Na Joana filles nostres, de les parts de Barcelona, a Nos a Perpinya, hon fo reebuda ab molt gran e molt honrada festa e solemnitat, quen faeren los prohomens de la vila e tots los officis e generalment tota la gent, de moltes vestidures ques faeren de seda e moltes ballades e moltes alegries. E apres vespres muntaren les ballades al pati del castell e mezclaren dances de moltes maneres: e Nos haguemne gran plaer e devallam a ballar ab ells en la dança mezclada: e haguerenne gran goig e plaer. E apres que haguem dar ells fo vespre e faem portar vi e confits, e beguem

ab los balladors; dels confits donam a ells, e puix leixamlos en lo pati, muntamnos en la cambra e tots anarensen a llurs alberchs.

Dissapte apres que fou festa de Nadal, cavalcam per la vila ab les insignies reals, ço es, dalmatica, corona, estola e maniple e lo pom e lo ceptre. E cercam una partida de la vila ab nostra cavallería, c anavennos al fre del cavall e als costats a peu, los nobles En Ramon Roger comte de Pallars, e En Pere de Fonollet vezcomte Dilla. E puix los consols e prohomens de Perpinya destravennos. E mentre cavalcavem axi, vench grob de pluie e mullamnos tots. E haguemnos en mantinent a tornar al castell.

Apres vench a Nos, en les festes de Nadal, Diego Garcia de Toledo porter major del rey de Castella per missatgeria sua, ab alguns capitols sobre la questio que era entre Nos e linfant En Ferrando e En Joan frares nostres. Y en lo prop dit temps mateix vengueren a Nos dos legats o missatgers del sanct pare ço es frare Jaume Archabisbe de la Patria e En Radulff Loffreyre cavaller e doctor. ... per ço com lo papa lo havia fet princep de Fortunia e de les altres illas adjacents aquella e li donat... de Hespanya la conquesta, pregantnos que Nosli faessem valença en la conquesta e li leixassem armar en nostra terra.

Divendres a XIIII de janer del any mil CCC.XLV vench a Nos lo noble En Jorda comte Dilla per lo mati e feunos reverencia en lo castell de Perpinya, e junyi e feu taules redones ab altres de la nostra casa.

Dins aquest mes de janer de mil CCC.XLV vench davant Nos un correu de Roma e aportans dues letres papals, la una en quens pregava ens amonestava lo sanct pare que leixassem anar nostra sor que haviem feta romanir a Gerona, a son marit; laltra quens trames translat de algunes supplicacions quen Jaume de Mallorques havia dades contra Nos ab los homens de Mallorques a ell sanct pare, que li faes restituyr lo regne e terres de que Nos lo haviam privat. E sobre aço Nos acordam de tremetre missatgers en cort de Roma.

Apres dimarts primer dia de febrer, vench a Nos a Perpinya Alcayt Abelfacem Ali Aben Comeya missatger del rey de Jusaf de Granada, quil trames a Nos en nom seu propi, e axi

com havent poder del rey Bulcacen de Marroch, per haver pau entre Nos els dits reys de Marrochs e de Granada.

Dimarts a viii de febrer vench a Nos misser Bonifaci procurador nostre en cort de Roma per certes informacions de cort de Roma e per anarsen ab los nostres missatgers que voliem tremetre a cort de Roma.

E lo dimecres apres vench davant Nos el honrat En Pere de Narbona bisbe de Urgell ab lo vezcomte de Narbona Neymerich, per contrast que havia entre nostres officials e ell en Puigcerda.

E lo divendres apres seguent fermam pau a x anys ab los missatgers dels dits reys de Granada e de Marrochs, del dia dessus dit avant comptadors.

Diumenge a xxvii de febrer del any mil trescents xlv vench devant Nos mestre Elus de la Grunyera clergue missatger del rey En Phelip de França e conseller seu, per tractar pau e avinença entre Nos e En Jaume de Mallorques e faemli semblant resposta que haviem feta a tots aquells quins venien pregar e suscitar que faessem avinença ab lo dit En Jaume de Mallorques.

Dissapte a v de març partiren de Perpinya lo comte de Terranova, mossenyer Miquel Perez Çabata, micer Joan Ferrandez Munyoz e micer Bernat Dolzinelles doctors en leys, En Jaume de Conesa scriva e En Ramon Sicart secretari, per anar en Avinyo al sanct pare Clement per los affers del dit En Jaume de Mallorques, e altres diverses affers grans. E entraren en Avinyo, hon era lo dit En Jaume de Mallorques, dilluns a xiiii del dit mes de març, e foren aqui molt honradament reebuts, quels exiren a cami molts prelats e honrades persones e be cccc o d cavalcadors. E papa Clement acculi tots los dits missatgers e llurs companyies fort graciosament. Puig estigueren aqui tractants dels affers tro a divendres lo vuyten dia de juliol del any mil ccc.xlv, que partiren de Avinyo be spaxats dels affers perque eren tramesos. E foren davant Nos en lo castell de Perpinya dissapte seguent xvi de juliol.

E apres de continent vench a Nos lo bisbe de Leyt per part del sanct pare ab letres sues e chartes, que trametessem nostra sor que fou reyna de Mallorques, que era a Ge- que la sen menas a son marit qui era en Avi-

que no volguem que la dita sor nostra passas per Rossello, mentre sen anava faemli apparellar dites galeres a la vila de Copliure que la sen portas de Lança tro a Laucata, e aqui li fos lo bisbe de Leyt e la menas a son marit.

Estant Nos en la vila de Perpinya per posar en bon estament los comtats que novellament eren venguts a nostre senyoria se esdevench que alguns singulars de la ciutat e ylla de Mallorques trametian per un home secretament letres an Jaume de Mallorques, en les quals li feyen asaber, que si ell trametia vers la dita ylla algun hostol hon ell fos sol, quel poguessen veure, tantost tota la ylla, qui desijaven mes que res la sua senyorie, li obeiria. Lo cual portador de les dites letres fo pres e a Nos menat en la vila de Perpinya. E Nos tenent consell sobre aço a tuicio de la dita ylla, veus que altre eguayt den Jaume de Mallorques se descubri, e fons denunciat en aquesta forma. Una dona savia e honesta muller de un qui era cap de crim dejus escrit vench a Nos, suplicant humilment que per amor de Deu salvassem vida e membres a son marit e a sos bens e ella dirnos hia ens revelaria algunes coses que tractavan contra Nos. E Nos salvamli vida e membres a son marit e a sos bens. E la bona dona dix, que alguns de la vila de Perpinya e de la terra de Rossello e de Confient fahien forts malvats tractaments, per los quals Nos deviam morir en los quals tractaments son marit era consent e quaix cap e començament. E encontinent faem pendre lo marit de la dona e interrogantlo dels affers dixnos: que a tractament del dit En Jaume de Mallorques algunes persones de la dita vila devotes del dit En Jaume de Mallorques fahien tractaments aytals que Nos cavalcants per la vila, certs ballesters amagats en lalberch de un traydor, En Calloç, e en altres alberchs de alguns altrestraydors, davant los quals Nos deviem passar, nos tirassen ab segettes enerbades; e a colper, Nos ferits, que avalot de gent se levas, que prengues Nos e los nostres y que morissen incontinent; e si aquest tractament nos pogues fer que sen fes altre, ço es, que alguns ab claus falses obrissen les portes del castell de Perpinya, e que dins se amagassen per obrir les portes al dit En Jaume de Mallorques axi com ho havien acordat; e les dites portes ubertes devien entrar certs homens guarnits, e ells entrants que sensenyorissen del

dit castell, e que, sens clemencia, morissem Nos e la reyna nostra muller e nostres filles que aqui eren, e apres tothom qui nostre fos. E daltra part se devien trahir certs castells de la terra e aquells liurar al dit En Jaume de Mallorques. E aço sabut fesem pendre a aquells que poguem, qui en los dits tractaments eren consents; dels quals fem fer diversas justicies axi com merexien. Molts daltres tractaments malvats e maydans feu despuix e tracta lo dit En Jaume de Mallorques contra Nos, los quals no poch aduir ab acabament. Beneyt sia nostre senyor Deu qui daquets perills e daltres nos preserva per sa pietat!

Apres, posats en bon estament los comtats de Rosello e de Cerdanya, partim de Perpinya e venguemnosen a Barcelona.

Assi feneixen tots los fets del dit terç libre en que largament son declarats los affers del Realme de Mallorques e dels Comtats de Rosello e de Cerdanya, e com per just proces foren retornats, units e applicats a la Corona de Arago.

LIBRE QUART

En ques tracta dels affers de les unions que les gents nostres de Arago e de regne de Valencia faeren contra Nos, les quals finalment, ab la ajuda de nostre senyor Deu, foren destruydes e anulIades, segons ques segueix, E aqui estiguem per algun temps ordenants que certes galeres estiguessen en mar per guardar les maritimes, de enemichs, qui soven nos donen damnatge. E axi sia a tothom manifest com en aquest quart libre es declarat en qual manera los nostres gents dels regnes de Arago e de Valencia, ço es, barons e cavallers e locs dels ordens, e ciutats e viles, quaix per major partida, faeren contra Nos unions; les quals, per tal com procehien de gran injusticia, e aparechho be, a la fi Nos, ab la ajuda de nostre senyor Deu, qui es endreçador de tots aquells qui amen justicia e veritat e en ell han ferma esperança, destruhi e anulla en tot, e corregi e castiga per via ordinaria e justa molts de aquells qui les havien començades e tort hi tenien, segons que largament en lo present quart libre es recitat e escrit, e segons que en la fi del terç libre es contengut, Nos, leyxats en stament les comtats de Rossello e Cerdanya, partim de Perpinya e venguem a Barcelona, e aqui estiguem per alguns temps, ordenants que certes galeres estiguessen en mar per guardar les maritimes de enemichs qui sovin les davan damnatge.

CAP. PRIMER Partim de Barcelona e anamnosen á Valencia, e la reyna nostra muller anassen a Poblet, per tal com era prenys e no poguera sofferir lo treball nel affany del cami vers Valencia. E nos estants en la ciutat de Valeneia haguem ardit que la reyna era greument malalta, en tant que no li asmava hom vida, majorment per tal com era prenys. E Nos de continent partim de Valencia, tenint lo cami vers Poblet, e trobam, merce de Deu, nostra muller millorada, e, ab la ajuda de Deu, desliurada del prenyat. E per tal com eren grans calors estiguem en Poblet quaix tot lestiu. Estants aqui

vench a Nos mossenyes Luys, princep de la Fortuna, lo qual era net de don Joan de La Cerda, lo qual fo deseretat del regne de Castella, e lo qual axi per Nos, com per los nostres curials e altres qui ab Nos eren, fo reebut molt honradament. E mentres estech aqui menja ab Nos e offerim convinent ajuda per lo passatge entenia a fer en les ylles perdudes. Apres passam per Leyda, hon estiguem la major partida del ivern; venguemnosen a Valencia e aximateix apres pochs dies la reyna nostra muller, qui era romasa prenys a Lleyda. Estants en Valencia, pensam e albiram, qui, per la voluntat de Deu, no engendravem sino filles, anans lo cor, sis poguera fer de dret que nostra filla Constança primogenita, encara que morissem sens infants mascles, succehis apres Nos en los regnes e terres nostres. E trobam per dits de mestres en sacra theologia e per doctors e savis e grans clergues experts, axi en dret canonich com en civil, que, segons dret divinal e humanal, encara que, segons que dit es, morissen sens infants mascles, la dita nostra filla podia romanir heretera universal. Sobre aquesta questio se faeren moltes e diverses allegacions per par de la nostra filla: es ver empero que alguns savis tengueren lo contrari.

Lo avistament dels savis foren en nombre vint y dos, qui foren de la ciutat de Barcelona y de las ciutats de Çaragoça, de Leyda y de Valencia, y de Perpinya y de Manresa; dels quals, los denou tengueren e mantengueren, que en lo cas damunt dit, nostra filla devia succehir, e los tres tengueren lo contrari. Empero hu del tres dix: que Nos podiem heretar quins voliem, o frare o filla. E jatsia aço que per la determinacio damunt dita haguessem feta fer secretament, empero lo dit infant En Jaume, qui en Valencia era vengut, ho entressenti, e a un depart en la cambra hon Nos dormiem, ell nos dix:— Senyor, yo son cert que vos fets disputar açi, que en cas, ço que Deu no vulla, vos ne morirets sens infants mascles, que vostra filla fos heretera. E sobre aquest fet, senyor, nous cal fer disputar, primerament, per ço com erem jove e la reyna aximateix; apres, quels testaments dels senyors reys predecessors nostres vinclaven los regnes e comtats nostres als homens e no a les fembres: e lo primer fo lo rey En Jaume nostre tresavi, e apres fo lo rey En Jaume nostre avi, e apres fo lo

rey Nanfos nostre pare.—E Nos responguem, que ja fos o no fos necessari de declarar lo dret de la successio dels regnes e terres, que entretant, com la vida del home no es certa, voliem saber la nostra senyoria quis pertanyia, per ço que sens carrech de la nostra anima poguessem passar de aquesta vida, com a Deu plagues. Per la cual raho, lo dit infant agreviat partis de Nos e anassen a la posada; e puix parla e tracta secretament ab algunes persones de la ciutat de Valencia, induhintles singularment, e puix aquelles singulars tot lo poble a indignacio contra Nos. E apres aço Nos sentint les inductions moltes quel dit infant fahia fer, faemlo venir davant Nos, e diguemli, perque faea tals coses, car ço que Nos fahiem en disputar lo dret de la primogenitura de nostra filla, enteniem a fer justament, y que axi ho trobavem clarament de dret; e diguemli lo nombre de savis que teniem per part de la dita infanta, e lo dret que fahia per ella, y encara tot lo fet largament. Pero com ell entenes a mostrar de son dret, y que a Nos plaea, sobre aço ell nos supplica que li assignassem dia e loch hon ell pogues haver sos savis e posar ses rahons, la qual cosa Nos li atorgam. E apres, ell per aço no stech de continuar en les dites males inductions, perque, Nos volent aço esquivar, y veents que si ell romania procurador nostre general poria a Nos esser perillos per lo mal enteniment que ell havia concebut e mostrava contra Nos, faemlons venir, e diguemli: que no voliem que usas de la procuracio, ans voliem quens partis de Valencia; e assignamli lo dia de sanct Joan de juny ladonchs primer vinent e loch en la vila de Montblanch; y pregamlo que en cas quel dret faes per nostra filla, que ell, axi com aquell que era principal e pus notable apres Nos en lo regne, volgues jurar e consentir en ella primogenitura; y ell ho accepta. E apres ell, per aço no estech de continuar en les dites males inductions; perque Nos, volent aço esquivar y veents que si ell romania procurador nostre general poria a Nos esser perillos per lo mal enteniment que ell havia concebut e mostrava contra Nos, faemlons venir e diguemli: que no voliem que usas de la procuracio, ans voliem quens partis de Valencia, ne entras en algun loch nostre notable, axi com Barcelona, Leyda, Valencia, Çaragoça, per ço que semblants coses no pogues continuar; y ell lavors pres comiat de Nos, e

atorgans que sen yria a Balaguer. La qual cósa ell no feu; ans sen ana a la ciutat de Çaragoça per continuar son mal proposit, segons que avant se segueix.

En aquest endemig se esdevench que la reyna nostra muller pari infant mascle, de la qual cosa tota la terra hac gran goig e gran pagament, e tant, que per sobres de goig que havien del novell part, tothom anava esbalahit e quaix exit de seny. Y encontinent tots los nostres curials y de la reyna, dones e donzelles, anaven ballant per tota la ciutat de Valencia: grans dons, grans maravelles se faeren en aquest dia. Mas, nostre senyor Deu volent girar aquest goig en dolor presse lo dit infant a hora del seny del ladre; lo qual ja haguem fet batejar e hague nom Pere; de la mort del qual, sens comparacio, munta mes lo dol y la yra que hagueren les nostres gents, que no lo goig que dabans ne havien haut per lo seu naximent. Y per tal com la reyna nostra muller havia haut mal part e sofferts de grans affanys per lo prenyat, axi com a Deu plague, apres mort del dit infant, cinch dies, la dita nostra muller, axi com vera catolica e amiga de Deu, rete la sua anima molt devotament a Deu; e mana en son testament quel seu cos fos sepellit en lo monastir de Poblet Mas per tal com teniem grans affers entre mans, sepellimlo molt honradament en lo monastir de sanct Vicent en la ciutat de Valencia. Morta la dita reyna nostra muller, veents e conexents que la terra romania en gran perill, si heretar mascle noy havia, trametem missatgers mossenyer Lop de Gurrea, mossenyer Pere Guillerm Dez-tanybos al rey de Portugal, per tractar matrimoni entre Nos e la infanta filla sua, per nom Elionor; al qual matrimoni lo rey Nanfos de Castella dona aquell contrast que poch, per tal com ell tractava quel dit infant don Ferrando nebot seu e frare nostre hagues per muller la dita infanta. Mas finalment los dits missatgers nostres esposaren en nom nostre la dita infanta, e ordenaren que lans menassen per mar ab galeres; o axi fon.

E axi com damunt havem dit, lo dit infant En Jaume estant en lo dit loch de Fontes, qui es prop de la ciutat de Çaragoça, en lo qual stech alguns dies dubtant lo nostre manament que Nos li haviem fet de no entrar en la ciutat de Çaragoça, e trames letres a tots los richs homens, barons e ca-

vallers e mesnaders e procuradors de les ciutats e viles del regne de Arago y de Catalunya, pera quey tractassen pau ab Nos, a fi qui ell pogues entrar en les damunt dites ciutats. Tremes letres a tots los nobles e barons e richs homens e cavallers e altres, qui lavors eren en la ciutat de Çaragoça, que fossen aqui ab ell; los quals vengueren a el. Y per ço com entre aquells e alguns de aquells hagues desgrat e gran disensio, lo dit infant En Jaume tracta quey metes pau, e aço per intencio que pogues mils venir e mils a son proposit, veent que daltra guisa nos poguera ben fer y ells havent entre si desamor o discordia. E puix entrarensen a Çaragoça y tremeteren letres als richs homens que eren absents, cavallers, mesnaders, ciutats e viles del regne que venguessen aqui o quey tremetessen llurs procuradors e sindichs per fermar liga e conspiracio entre ells, a la qual meteren nom Unio. E axis feu, que foren tots applegats; e tots ensemps, exceptats Terol e Daroca, Calatayu e Osca, feren e juraren la dita Unio, donant a entendre ques faea per observar e mantenir furs, privilegis e libertats. E tantost feren segell semblant del nostre, e ordenaren certes persones les quals appellaven conservadors de la Unio; é aquelles scribien per la terra e faien manaments y requisicions e molts enantaments de jurisdictio y de superioritat ques atribuhien. Y encara escrivien a Nos, supplicant e requerint que anassem tenir corts a la ciutat de Çaragoça; ens faeren saber com haviem feta la predita Unio, pretenent que aquella havien feta a gran honor nostra y de la nostra corona, e a conservacio dels regnes y drets nostres. Y Nos, entesa la dita colligacio o Unio, havent dubte que la ciutat de Barcelona ab Catalunya semblant Unio faes per les males informacions que lo dit infant En Jaume los dava, acostamnos vers la ciutat de Barcelona, y en lo cami sabem que la ciutat de Valencia volia fer Unio aximateix com Arago, axi com de fet ho feu. E aço sabem per mossenyer Ramon Riusech e mossen Ramon de Vilanova, de casa nostra a Cabanes. Perque de continent tremettem letres al nostre gobernador del regne de Valencia e a tots los governadors del regne de Arago y de lo comtat de Catalunya que no sintitulassen que per la dita infanta nostra filla tenguessen llurs officis, sino tan solament per Nos, car conexiem [illegible] lo general dels regnes nostres, axi lo regne [illegible]

ne de Valencia, axi matéix lo principat de Cathalunya sabia greu que a fembra, apres mort nostra, pervenguessen los regnes noŝtres.

Cap. 2 E quant som a Tarragona vengueren a Nos mossenyer Michael de Gurrea governador e mossenyer Garcia Ferrandez de Castre justicia de Arago, los quals nos supplicaren ens consellaren que, per profit nostre, deguessem anar en Arago. E aço per tal que la ciutat Dosca els altres lochs notables de Arago que no havien jurada la Unio y encara los demes cavallers qui en aquella no havien consentit, com Nos no sabessem anarhi, se esforçarien contra tots aquells qui haurien jurada la dita Unio; e pendrien tal esforç, que tirarien a si, ab les bones maneres que Nos hi pendriem, molts richs homens e ciutats, e viles qui aquella havien jurada. En altra manera, si no hic anavem, ells veyen que Osca y los altres lochs e viles e aximateix los cavallers qui encara no havien jurada la dita Unio, haurien esser de la dita colligacio o Unio. E siu eren, que seria gran perill a Nos y destructio de aquell regne. E oyda la dita relacio dels damunt dits, faem ajustar consell, com en aquell instant haviem hagut ardit o sentiment den Jaume de Montpeller, que devia entrar en lo comtat de Rossello ab gents estranyes. Y per ço que sapiats per que li mudam lo nom, que axi com dabans li deyem Jaume de Mallorques, que li diguessem de aqui avant Jaume de Montpeller, femho a supplicacio y requisicio dels homens de Perpinya. Y per la rebellio quens tornava a fer, romoguemli lo dit titol, axi com damunt es dit, ço es, de lo titol quel intitulavem abans: lalt En Jaume de Mallorques, y desi avant Jaume de Montpeller. E ajustat lo dit consell, proposamlos quels dits mossenyer Miquel de Gurrea e mossen Garcia Ferrandez de Castre nos havien dit e consellat que deguessen anar en Arago, segons que damunt ho havem oyt, e aximateix del ardit y sentiment que haviem haut que En Jaume de Montpeller era intrat o devia intrar ab algunes gents estranyes de cavall y de peu en Conflent; e alguns de nostre consell tenien que deguessem anar en lo regne de Arago, y altres que deguessem socorrer lla hon era lo dit En Jaume de Montpeller. E oyt lo debat del dit nostre consell, nostre senyor Deu mesnos en

nostre enteniment que deguessem socorrer lla hon era major perill, car Nos vehiem que jas tenia lo foch per tot lo regne de Arago y que la dissensio era ja escampada entre ell, ymaginant que deguessem acorrer a Cathalunya, que no entras la dita dissensio y quens en anassem a la ciutat de Barcelona, car si aquella guardavem que no entras en la Unio sis faria tota Catalunya, poriem tenir y revenir tot lo nostre fet e poriem contrastar an Jaume de Montpeller de no fer nengu damnatge en la nostra terra. E haut aquest pensament, stants acompanyats de molts barons e cavallers honrats de Arago y de Catalunya, ço es, de mossenyer Michael de Gurrea governador e mossenyer Garcia Ferrandez de Castre justicia de Arago, e mossenyer Michael Perez Çabata senyor de Quadret e mossenyer Garcia de Loriç senyor de Torrellas e mossenyer En Galceran de Pinos; als quals responguem e diguemlos axi: —Vosaltres sots en debat quels uns tenits que Nos deyam anar en Arago, els altres que deyam socorrer e contrastar a nostre enemich En Jaume de Montpeller ques entrat o deu entrar en nostra terra; perque, Nos havem axi pensat, que mes val socorrer e anar en Rossello per contrastar al enemich nostre qui enten a gastar nostra terra, que no de present anar en Arago, car la dissensio que es entre Nos e als de Arago es sobre franqueses, privilegis e libertats, que dien quels haviem trencades; axi que, atorgantlos aquells tota vegada, cessara la dissencio; e ab lo dit En Jaume de Montpeller e ab los estranys qui ab ell son nou poriem fer axi, car ell volria cobrar e tolrens la terra que li haviem tolta, majorment que los demes de Rossello y de Conflent y de tota laltra terra que li haviem presa lo amen el desigen.—E quant Nos haguem parlat, tots los de nostre consell, axi los aragonesos com los cathalans, ho tengueren per bo. Aquests aragonesos son los dits mossenyer Miquel de Gurrea e mossenyer Garcia Ferrandez de Castre. E los dits aragonesos prengueren comiat de Nos e tornarensen. E Nos cavalcam encontinent e tornamnosne a jaure al Arbos; e com hi som, era ja lo sol post; hon cuydavem sopar e dormir alli. E haguem letres dels nostres officials de les parts de Rossello, que En Jaume de Montpeller era entrat ab gents estranyes de cavall y de peu en Conflent, y quel loc de Vinsera ja retut, e aquell habia establit de gents sues

aquelles letres, encontinent acordamnos de partir e anar a Vilafrancha de Panades; e leixam lo sopar qui era apparellat, e fem manament a un fill de cavaller que degues pendre les panades que deviem sopar embolicades en una tovallola, y queris en deguessem entrar so mettent a Vilafranca de Panades, per lo proces del usatge *Princeps namque:* e axis feu. E fo ja de nit com entram per Vilafranca so mettent; e alli sopam solament sizesme de les dites panades. E aqui aquella nit posam e dormim en lo hostal den Castello Sen P..., en la roba del dit hostal, com lo dit nostre no pogues esser vengut aquella nit. Y sempre aquella nit mateixa fem fer crida, que per lo usatge *Princeps namque* tothom qui pogues portar armes nos seguis a contrastar a gents estranyes quins corrien nostres terres. E lendema mati partim de Vilafranca, e a grans jornades de nit e de dia, passant per Barcelona, hon estiguem un dia tant solament per haver acort e ajuda daquella, venguemnosen a Figueres, mas ans quey fossem, haviem haut molts ardits, quel dit nostre enemich havia presa Vilafranca e quaix tot Conflent.

Nos estants a Figueres esperants la companyia de cavall y de peu qui detras nos venia, vench á Nos mossenyer Gilabert de Centelles alcayt de Xativa e suplicants per part de la Universitat, que Nos deguessem fer privilegi al dit loch que fos ciutat, y que tendria e mantendria la nostra justicia a nostra voluntat contra la ciutat de Valencia e contra tot hom del mon y no seria ab Valencia ne ab llur Unio. E Nos lavors atorgamli la supplicacio. E aqui mateix tramettem letres al comte de Pallars e al vezcomte de Cardona, e aximateix a tots los altres barons e cavallers, ço es, mossenyer Berenguer de Rochasalva y En Guillerm de Perues, que ab aquella companyia de homens de cavall y de peu que poguessen, venguessen cuytadament y entrasen per Cerdanya a foragitar lo nostre enemich de nostres terres; e axi ho faeren. E aqui mateix haguem ardit en la mija nit den Michael Amarell, capita llavors de Tuhir, que Narnau Darill llavors gobernador de Rossello, ab lo vezcomte de Illa e ab altres richs homens e cavallers e host de Catalunya e de Rossello havien combatut Vinça fortament; y per tal com lo havien combatut avalotadament e no acordada, nol havien pogut pendre, mas quey eren morts dels de

dins moltes persones. Por lo cual combatiment la nit seguent aquells de la stablida començaren a fugir, y los nostres sebents aço entraren en la dita vila, hon fou feta gran mortaldat daquells del dit En Jaume de Montpeller, car aquells que no podian attendre lla hon era llur senyor, volents escapar per altra manera, metiense en lo flum de la Teht e aquis negevan, car laygua era gran, axi que entre morts per lo dit flum e morts per coltell aquella nit ne moriren mes de cent cinquanta; e aquells qui eran romasos; axi com eren homens vells, e fembres e infants forense recullits en la esglesia del dit loch; e molt mes a quaix tots foren morts, sino que la roba e riquesa de dit loch afalaga los combatents; de la qual cosa tots foren enriquehits. E Nos sabents lo dit ardit lendema [illegible] tro ab huytanta homens de cavall qui foren conseguits, entrels cuals fo linfant En Pere comte de Ribagorça y de les muntanyes de Prades, En Poncet, vezcomte de Cabrera [illegible] de mossenyer Bernat de Cabrera y En... de [illegible] nostre cami vers Conflent; e aquel dia venguem [illegible] de Sanct Joan prop lo Volo; e aqui sabem que [illegible] Montpeller qui era a Arria se volia combatre ab [illegible] del dit nostre gobernador qui seren [illegible] Perque Nos la nit seguent trametem [illegible] vall daquells que ab Nos eren, en ayuda [illegible] de les quals fon cap lo dit vezcomte de [illegible] era fort jove, donamli per conselleres [illegible] e Nos romanguem aquell dia e [illegible] Sanct Joan. Y encontinent [illegible] qui e venguemnosen fins a [illegible] Morqueyans e de Prada e de [illegible] governador, y quel dit En [illegible] de Cerdanya, hon era [illegible] merce a Deu, foli [illegible] telo, hey perde tres [illegible] continent, bon mati [illegible] nostre cami vers lo [illegible] sins esperas que [illegible] cami quel dit En [illegible] haver de Vila[illegible] en la terra [illegible]

fo escapat. Empero los castells de Arria y de Puig-Balladors, e alguns altres de les dites sues gents, romangueren stablits. E Nos aquell dia venguem al monastir de Sanct Michael de Cuxa, prop de Vilafranca de Confient mija legua hon estiguem catorze jorns, per cobrar a nostra ma totes les forces e los lochs del dit Castello de Cuxa, qui eren romasos establits per lo predit En Jaume de Montpeller; e entretant faem enderrocar totes les forses de Codolet, de Prada e de Marquexanes, per tal que daqui avant per semblant cas ne per altre no sen pogues venir damnatge; y que si en cor hagues de tornar no si pogues receptar. E totes les forces quel dit En Jaume havia preses, a nostra ma foren cobrades, exceptat lo dit castell de Arria de nostres gents assetiat vemguemnos en Perpinya.

Cap. 3 Apres pocs dies lo dit castell de Arria se rete; e per posar en bon estament les torres estiguem en Perpinya ben prop de un mes Les cuals posades en bon estament, partim de aqui e venguemnosen a Barcelona. E aqui acordam sobrel fet de nostres gents de Arago e de Valencia que, segons que es dit, havien feta unio e colligacio. E finalment haguem de acort quens en venguessem a Çaragoça per tenir corts als aragonesos, qui moltes e diverses vegades nos havien protestat; e entenents quels affers ne valguessen mes, aquella llur malicia ne fos mils asimplida, perque, partim de la ciutat de Barcelona, e venguemnosen a Montblanch, hon trobam mossenyer Michael Perez Çabata, lo cual haviam trames per missatger als de la Unio de Çaragoça. E feta a Nos relacio de aço per que li haviem trames, manamli que sen hi tornas altra vegada ab letra de creença, la cual fo aytal en acabament: que com a Nos fos dat entenent que alguns richs homens de Arago, quant entrassem a Çaragoça, nos deguessen posar las mans sues al banc del fre de nostre cavall hon cavalcassem y que per força nos menassen a Sanct Salvador; e si negun de casa o altre hi contrastas, que moris incontinent; y que partent de aqui nos menassen a la Aljafaria; y que nons leixassen veure nengu de casa nostra; e Nos maravellantnos molt de aquesta cosa, car aço fos contra llur fe; per la qual cosa, mossen Michael Perez Çabata demanas e hagues guiatge a Nos y aquells qui eren ab Nos. Lo dit mossenyer Michael Perez Çabata

partint de Nos, continuam nostre camí á la ciutat de Leyda hon nos foren missatgers de Unio, quin requeriren per part de la Unio que deguessem anar a Çaragoça, no quens posassen la ma al fre de nostre cavall, ne fer les altres prop dites coses, com no fossen veres, e que qui quens ho hagues dit e dat entenent no deya res, y que eren prests e apparellats de salvarne llur fe. E noresmenys se daven maravella gran de Nos, qui demanavem de la Unio, guiatge; e daço eren fort dolents, com fos estranya cosa, que senyor demanas guiatge de sos vassalls. E Nos faemlos resposta: que al dia quels haviem assignat per tenir corts en la ciutat de Çaragoça, ab Deu aydant, hi seriem.

E entretant Nos estant en la ciutat de Leyda acompanyats de molts barons e nobles de nostres terres, dos cavallers estranys de Castella e de Navarra per part de la dita Unio de Arago, passant per Leyda, anaren al infant En Pere honclé nostre per desafiarlo, per tal, com request per la dita Unio no havia volgut fermar aquella. Lo qual infant, per manament nostre, venia a Nos, e trobamlo en lo monastir de sanctes Creus. Mas per reverencia dels reys quey jaen, nol volgueren desafiar aqui. E Nos sabent aço, trem**e**tem un porter als dits cavallers, manant aquells, que ans que plegassen al dit infant se veessen ab Nos. E ells respongueren al dit porter, que leguda cosa era cascu donar desafiament; e nol volgueren obeir als nostres manaments.

Nos apres poch dies partim de Leyda per anar a Çaragoça e per tal com no era vengut lo dit Michael Perez Çabata, lo qual haviem trames als de la Unío per la raho dessus dita, anam rodejant per Tamerit e per Litera e per Monço, sperant lo dit mossenyer Michael Perez Çabata. E nos estants a Montço, lo dit mossenyer Michael Perez Çabata trames a Nos un fill de cavaller ab letra sua, en quens faen saber que per tal com ell no era ben delitos, nos deguessem acostar vers Carenyena, hon era romas per lo seu accident, e aqui recontarnos hia sa missatgeria. En la mitja nit Nos partim de Monço axi que som, al sol exit, a Sarenyena, hon era lo dit mossenyer Çabata quins dix *in effestu* la resposta de la missatgeria, segons que jans ho havien dit los missatgers de Çaragoça. [illegible] landema partim de Saranyena e anamnosen dret a

hon passam lo riu de Ebro al grau de Pina; y per tal que pus gran hónor nos fos feta, supplicans la dita Unio que deguessem venir per Fontes, e axi ho faem, que la vigilia de nostra dona sancta Maria de Agost, partim de Fontes, gran mati, a ahora de mija tercia, Nos fom prop de Çaragoça, hon nos foren exits a carrera, axi ordenats, ço es, los infants don Jaume comte de Urgell e don Ferrando frares nostres egualment cavalcants; e lo dit infant En Ferrando hi era ab D homens a cavall quel rey de Castella li havia lliurats de la sua meznada ab tots los richs homens, nobles, meznadors, cavallers de Arago e ciutadans de Çaragoça, homens de ciutats e de viles de Arago, e molts daltres tro a DCCC homens cavalcants en cavalls. E foren axi ordenats, que hun rich home cavalcava ab un ciutada de dos en dos. E per aquells som reebuts; e entrants per la ciutat acompanyarennos tro a la Aljafaria; e tots sols ab nostra companyia romanguem aqui, que nengu dels dits infants ne dels richs homens ne daltres de la Unio no romas ab Nos ne entra ab Nos dins la Aljafaria, ans se partiren de Nos davant lo vall de la plaça de la Aljafaria. Y encontinent assignam lo dissapte seguent a proposar les corts en la esglesia de sanct Salvador. En lo qual dia foren los dits infants ab los richs homens e nobles de Arago, qui segueren egualment, ço es saber, lo infant En Jaume en un banch ab lo noble mossenyer Joan Ximenez Durrea, mossenyer Pero Ferrando Dixer, don Pedro de Luna, mossenyer Pedro Cornell, mossenyer Gombalt de Tramacet e altres nobles; y en un altre banch stech lo infant don Ferrando ab mossenyer Lop de Luna, ab En Joan Xemenez de Urrea menor de dies, mossenyer Blasco de Alago, Thomas Cornell e ab altres richs homens de Arago. E aquests estaven al exint del cor de dita esglesia ço es saber, lo infant En Jaume a la part dreta e lo infant En Ferrando a la part siniestra. Y en altre banch al costat del altar segueren lo archabisbe de Tarragona, lo qual era vengut ab Nos, lo bisbe Dosca, lo bisbe de Torena missatger del rey de França a Nos trames, lo abbat de Mer legat del sanct pare a Nos e a la dita Unio trames, lo abbat de Muntarago e altres prelats del dit regne. E en altres banchs costa a aquells dels infants, segueren mesnaders e cavallers. E en altres banchs en lo pahiment posats, segueren ciutadans de Çaragoça e altres proho-

mens de les ciutats e viles e lochs del dit regne. Pero los de les ciutats e viles qui eren de la Unio no volien recullir los de Terol, ne de Daroca, ne los de Calataiu, per ço com no eren de la Unio; pero Nos faem que ells hi forenhi. Prop laltar en sol de terra segueren les nostres companyies e altres. E finalment en la dita esglesia fo aquell dia tota la flor de Arago. E Nos muntam en la trona hon se acostuma de dir lo evangeli, qui fo ornada de draps dor, e aqui Nos proposam, dient: que a tot bon princep se pertany tenir en justicia sos sotsmesos e servar furs, privilegis e libertats a aquells. E apres moltes rahons bones e rahonables en quens fundam, concloem en aço que justament e rahonables deviem esser excusats, si despuix que haviem començat de regnar, no haviem tengudes corts en Arago; car quaix en continent que començam de regnar, nos sobrevengueren gran affers, sis vol, per lo passatge del rey de Benamari en Hespanya, lo qual entenia a conquerir tota Hespanya e lo regne de Valencia; perquens covench a honor de Deu y per guardar les nostres terres de perills e exalçar Christiandat, fer ajuda per mar e per terra al rey de Castella. Lo cual rey de Castella, ab la ajuda de Deu e nostra, vence e desbarata lo dit rey de Benamari, segons que sabets. Sis vol, encara, per la execucio de justicia que forçats, faem contra lo rey qui fo de Mallorques e per molts altres affers grans havem haut en nostra juventut; perquens covench estar pres les marines, si hon cap si devia dar, axi com, merce a Deu, se es dat tro al dia de vuy, e fare, si a Deu plau tostemps. E per aquestes rahons e per moltes daltres qui a ço se porien applicar Nos devem e podem esser excusats. Quant a la Unio que havien feta los diguem, que Nos de cor e de voluntat hi erem hey voliem esser; mas pregamlos tots en general, que en les corts demanassen tals coses que faessen a demanar e a Nos de atorgar. E moltes altres paraules bones en lahors llurs diguem, de les quals tots foren pagats e alegres. Apres que Nos haguem dita nostra proposicio, parla lo bisbe Dosca per los prelats loant la nostra proposicio, e comendant la leyaltat de nostres gents. Apres parla lo infant en Jaume per los richs homens, faentnos moltes gracies de la nostra proposicio. Apres, dita la nostra proposicio, e Nos tornats a la Aljafaria, com alguns homens richs e cavallers e altres venguessen ab Nos, axi per fer reverencia

com per parlar ab Nos, segons que es acostumat e fer se devia los de la Unio prengueren sospita que si axi venien a Nos singularment, quels induissem a nostre voler els divisissem els tolguesesem de la dita Unio; e tantost faeren ordinacio entrels que nengu no gosas parlar ab Nos, sino tots ensemps; e axi ho servaren En apres Nos los assignam lo dilluns seguent a començar les corts en lo monastir dels Preycadors, al qual dia tots los de la Unio vengueren guarnits; e Nos sabent aço, trametem a misser Rodrigo Diez vicicanceller nostre a les corts, per prorogar aquelles tro en lendema; e tothom tornassen a llurs posades, e encontinent faemnos venir lo Justicia de Arago, al qual diguem: ¿que entenien a fer los de la Unio que axi anaven guarnits a les corts? y que si axi hi entenien anar, Nos per cert no yriem. E lo dit Justicia respos:—Senyor, yon he parlat als infants, reptantlos daço mateix, e hanme respost, que acostumada cosa es de venir guarnits secretament a les corts, no per mal que entenguen a fer, mas per partir baralles e contrasts que entre les companyies de cascun a vegades sesdevenen.—E llavors la ciutat feu fer crida que null hom de cavall ne de peu daqui avant no gosas venir a les corts, ab grans penes. E ordenaren, no res menys, que tota vegada que tenguessen les corts, certs homens a cavall e a peu de la ciutat, guarnits, estiguessen en les corts, e anassen per la ciutat, per tal que baralla no si pogues moure.

E lendema Nos som en les corts encontinent a donar a entendre que volenterosos erem de servar tots los furs e libertats sino que nons en requeseren, los lurs juram. En apres ells nos tengueren per contents daço, ans nos demanaren superfluosament quels confermassem, e fer aprovar de nou la Unio, e encara, que ells metessen de casa los que ells volguessen o volriem, e quensgitasem los qui no volien jurar la Unio. E axiu haguem a fer; e foren los qui seguexen, per tal com eren de nostra casa, mossenyer Miquel Perez Çabata senyor de Quadret, mossen Garcia de Loriç senyor de Torrelles, mossenyer Pere Roiz de Sagra senyor de Vilafelig, mossen Lop de Gurrea senyor de Albero Camerlenchs nostres, e mossen Ferrer de Canet, mossenyer Galceran de Bellpuig majordomens nostres e altres cavallers nostres; per tal que no poguessem haver consell dells en nostres affers. E ordenarennos per consellers,

per ço que faessem ço que ells volguessen, ço es, mossenyer Joan Exemenez Durrea lo vell, mossenyer Pere Cornell, Eximen Perez de Pina, mossenyer Arnau de França, Michael Ximenez *el gordo* per Çaragoça, Gibert Redon per Osca, Guillerm Perez de Xixena per Balbastre. Pero Nos estiguem alguns jorns que nou voliem fer; pero a la fi haguemho a fer. E sdevenchse un jorn que som en les corts, que ells nos donaren dues mans de paper de greuges, e que los lurs atorgassem e Nos, mal nostre grat, reebemlos e anamnosem a la Aljafaria e haviemlos a provehir ab los consellers quens havien donats. E un jorn appartamnos en Alcubeta, que encara la obra nova no era feta; e axi com los començaren de legir, axi com de hu en hu los legien los denegavem; car tots eren forts desrahonats, car conexiem que no era sino destructio de nostre regne. Y ells vehent que poch podien fer ab Nos, tornarensen als de la Unio, qui eren tots juntats en sanct Salvador, e faerenlos relacio, com Nos no voliem consentir a nengu de aquells capitols. Finalment, que en lendema tantost haguem anar a les corts, e aqui ells nos dixeren que aquells capitols provehissem en altra manera, que ells sabiem que havien a fer que ells hi provehirien per altra forma. E Nos veent aço, que ells eren moguts de esperit maligne, nols volguem alli contrastar; e tortamnosen a la Aljafaria ab aquells consellers quens havien dats. E com som en la Aljafaria, diguemlos, que ells mateixs quels proveyssen, que Nos noy voliem esser. Y per tal com ells se dubtaren que Nos nols regirassen de hu en hu, ordenaren entre si mateix, que nengu dels separadament no gosassen parlar ab Nos ni fer reverencia sino solament justats. E axi com venien per fernos reverencia e per tractar, tots venien justats. E Nos per aquesta raho romaniem descompanyats en la Aljafaria, que nengu de la ciutat ne altre persona nons gosaven venir per fernos reverencia; e romaniem solament ab los de la nostra casa.

Y ells veent que no podien fer a llur guisa de Nos, havent dubte daquells de nostre consell quens aconsellassen, axi com fer ho devien, pensarense que Nos no fessem alguns tractaments, y per ço ells nos demanaren rehenes, per tal que ells poguessen fer a llur guisa de Nos, allegant aquesta color: que per ço que ells poguessen venir segurs a Nos, diguerennos

quels donassem les rehenes ques seguexen, ço es, los nobles mossenyer Ximenez de Loriç, mossenyer Lop de Gurrea senyor de Gurrea, mossen Miquel de Gurrea senyor de Sancta Engracia, mossenyer Pere Jordan Durriez *lo prohom*, mossenyer Pere Jordan Durriez lo fill, micer Rodrigo Diez, mossenyer Joan Ferrandez Munyoz qui era nostre maestre racional. E Nos haguemlòs atorgar e livrarlos. E com ells los hagueren en llur poder, meterenlos dins la ciutat, dins los murs de pedra, e cascun dells partirenlos per certes cases, en manera que la hu ab laltre nos podien parlar ne veures. E Nos romanint axi, e no haviem quins servis de majordhom ne daltres officis de cavallers, diguem a mossenyer Bernat de Cabrera qui era ab Nos e qui novellament haviem tret de Sanct Salvador de Brea, e vench ab Nos aquell viatge, hon ell estava apartadament per vida solitaria, quens servis de majordhom e axis feu. Y ell estant (un dia) servintnos, sins dix:—Senyor, yo veig que aquest fet es destructio de vostre regne e mal pera Nos: si a vos Senyor plahia, yo mouria alguns tractaments ab alguns nobles en manera queus en tirassets la major partida a vostre servey, e consumaremlos axi.—E Nos responguemli quens plahia y que loy agrahiriem molt siu apportava a fi. E lo dit mossenyer Bernat moguc tractament ab mossenyer Garcia de Tarba, lo qual vengue a Nos a la Aljafaria, car pus que les rehenes tenien, eren licenciats per los de la Unio, qui volien anar y venir, e podien venir a la Aljafaria, sens que nols calia haver dubte de aquells qui de la Unio eren. Y encontinent lo dit mossenyer Garcia ab mossenyer Bernat, ab tractaments, tiraren a nostre servey mossenyer Lop de Luna, mossenyer Blasco Dalagon, En Thome Cornell y En Pedro de Luna. E axi ab tractaments de mossenyer Jorda Durriez, tiramnos a nostra part los cavallers seguents: mossen Pere Ximenez de sanct Pere, Fortunyo Eyeguez de Corella, En Thomas Cornell e Ximen Garces de Morella.

E apres continuam nostres corts consententlos tota vegada altres malicies. Pero los damunt dit nobles qui eren a nostre servey venguts, nos demostraren en res que fossen de nostra part. Pero per secretament queu fessem, tots los de la Unio ho sentiren be; e començaren a maltractar los damunt dits. E la raho per que nos ho tenien secret era aquesta: que Nos ente-

niem a venir en Catalunya, y que haguessem los Catalans, y que ab ells e ab los de Arago qui seren tornats a la nostra part poguessem als de la Unio fer batalles e guerrejarlos. Y esdevenchse que Nos acordam, quel primer dia que fossem a les corts que no sofferissem nenguna deshonor, ans que los responguessem altament. E axis feu, que Nos estant un dia en les dites corts, legint molts capitols desrahonables, (y entre los altres ni havia hu molt desrahonable e desconvinent qui era gran destructio de tot lo poble de nostre regne); oynt aquell Nos nos levam, e altament Nos diguem al infant En Jaume: —¿E com, infant, nous basta que vos siats cap de la Unio, encaraus fets concitador del nostre poble, ens avalotau ab aquell? Nos vos diem que aço fets avolment e falsa, e com a gran traydor que vos sots; e açous entenem a combatre cors per cors, guarnit, o menys de guarniment en gonella vos ho combatrem ab coltells; y queus farem per la vostra boca mateixa dir, que aço que havets fet, havets fet desordenadament; y renunciarem a la dignitat real que havem, e a la primogenitura, eus absolrem de la dignitat quens sots tengut.—E com aço haguem dit, callam; pero Nos ordenam que Pero Ximenez de Pomar y En Gonçalvo de Castellvi estiguessen als peus del dit infant; per ço que si ell se movia desordenadament vers Nos, que aquests lo matassen. E lo dit infant En Jaume levas e dix:—Senyor, yo a vos no dich res, mas tot altre hom, exceptat vos, qui diga aço, ment per la barba.—E dites aquestes paraules ell se gira vers lo poble qui era aqui e alli per les corts, e dix aytals paraules.—O poble ben astruch, vejats com vos va, que com a mi diu aytals paraules que som son frare e son loctinent, quant mes dira a vosaltres!—E dites aquestes paraules ell se assech, e mossenyer Joan Ximenez Durrea levas e volch parlar; e Nos quil veem levar, diguemli:—En Joan Ximenez, assietsvos, e nous es ops que parlets, que vos ne altri nous devets metre entre Nos e linfant En Jaume; e posatsvos, e ops queus es.—Y ell quins oy axi parlar, descoloris tot, que ell era daçi ya blanch, e assechse. Y en aquella hora En Guillerm Çacirera, qui era cambrer major del dit infant, levas e dix altament:—O Deu! e noy ha nengu qui gos respondre per lo infant qui es raptat de traycio!—Crida a manera de avalot. «Via fors! via fors!» e anassen a obrir les portes. E axi cridant, ell isque de-

fora entraren murmurant. E Nos e tots aquells qui eren ab Nos y les gents de peus nostres, e axi mateix tots aquells qui eren tornats a la nostra part, dels quals haviem ja pres sagrament, homenatge e seguretat que nos serien bons e leals, estrenguemnos ab los coltells en la ma. E axi, levamnos e isquem defora, e anamnosen a Laljafaria. Y segons quen apres sabem, com nos en som tornats, digueren aquels de la Unio: —Be appar que gran liga hic es feta com lo senyor Rey ha dites aytals paraules.—Y estant en aquestes paraules ells lavaren les corts e anaren cascu a ses posades.

Cap. 4 E Nos haguem de consell de mossen Bernat de Cabrera quens en anassem secretament, e que leixassem encorrer les rehenes e que faessem compte que en batalla los haviem perduts. Y en aço acordam, y per inspiracio de Deu y que trobam de consell que encorrent les rehenes seria gran mal e mal exemple que en fe nostra morissen; trobam de consell que molt mes valia atorgar tot quant ells volien que sino si les leixavem encorrer: puix que per via darmes ho enteniem a defendre. E finalment axis feu, quels atorgam tot quant ells volien. E com ells ho hagueren per atorgat, licenciam les corts, e tantost partimnosen per anar en Cathalunya y per haver gents de cavall y de peu per combatrens ab ells. Pero ans que partissem de Çaragoça les dites rehenes foren liurades e tornades en nostre poder.

E axi mateix, un dia abans que partissem, requeriem los consellers quens havien donats per la Unio quens seguissen, y ells nons volgueren seguir, dient entre si mateixos: que sins seguien, com los haguessem vers Leyda, matar los hiem; y per ço nons seguiren. E Nos partimnosen y tenguem nostre cami, per anarnos en Cathalunya. Y mentre que forem cavalcats, tots los de la Unio e molts daltres foren vers Nos cavalcants, volents ells delliurar ab Nos llurs affers. E Nos diguemlos:—Vuit mesos ha que som açi, e nons havets volgut res dir, ne delliurar vostres affers: certes, nous poriem ara delliurar.—E cavalcam. E companyarennos tro a la barca de Gallego; e alli voliennos prexivolar; e Nos descavalcam e passam la barca, e no esperam lo mul, ans nos en anam a peu tro a la torre del Penyes. E com som alli vench a Nos lo mul e cavalcam y ten-

guem nostre camí; y ells queńs veeren passats, tornarensen que no ni passa nengu. E aquell dia mateix nos en anam a jaure a Pina; y en lendema nos ne anam a jaure a Capdasens. Y en laltre dia seguent anamnosen a jaure a Fraga. E com fom a vista de Fraga, mossen Bernat de Cabrera nos dix:—Senyor, veets aquell loch?—E Nos li diguem:—Hoc.—Donchs de Cathalunya es.—E Nos en aquella hora diguem:—O terra beneyta poblada de leyaltat: beneyt sia nostre senyor Deu quińs ha leyxat exir de la terra rebella e malvada, maleyt sia quiy mir mal, car aximateix era poblada de leyals persones. Mas, be havem fe en nostre senyor Deu que la tornarem a son estament e punirem aquells quiy miren mal.—E com fom en Fraga, allí dormim aquella nit, e lendema anamnosen jaure a Leyda. E allí acordam de ternir corts als cathalans; e aço per cor de satisferlos a tots greuges y de acostarlosnos, per ço que ab la ajuda llur Nos poguessem destruir los malvats rebelles de la Unio. Y per ço com lo infant En Jaume era poblat allí, tements que alguns de la ciutat, per favor sua, nons torbas les corts, o algun avalot no si mogues, acordam de tenir les dites corts en Barcelona, e axis feu. E som som en Barcelona que començam a tenir les dites corts, apres poch temps vench allí lo dit infant En Jaume, fort mal apparellat de malaltia, en tan que com Nos isquem a reebrel, com entravem en la ciutat, un hom fahia jochs per alegria, que passaba e anava de part a part del carrer per un fil prim, e Nos li diguem:—Frare, veets aquests jochs?—E ell dix:—Senyor, no veig res —E tantost com fo en la posada sua gitas en son lit e a cap de alguns jorns rete la anima a nostre senyor Deu.

E Nos tenents les corts, un jorn haguem ardit que la infanta de Portogal era venguda per complir lo matrimoni ab Nos. E tantost prenguemla per muller. E en la nit seguent morí lo dit infant. E fo soterrat en la esglesia del monastir dels frares menors de Barcelona.

Cap. 5 E apres los affers del nostre matrimoni foren acabats per la manera dessus expressada, haguem ardit de les parts de Valencia, que aquells qui havien començades les Unions en lo dit regne se eren fort agraviats com la reyna nostra muller, venint de les parts de Portogal ab galeres del

rey de Portogal e nostres, passant per les mars de Valencia, no si eren aturats ne pres refrescament algu, dient que aço sera fet per desgrat e menyspreu llur. E sobre aço sesforçaven de metre avant les Unions que ja havien començades contra Nos. Empero alguns deyan que no era ver y que nos calia anar a Valencia sino ab lo esparver en la ma; y que com seriem lla tuyt nos obeyrien, axi com tostemps havien acostumat. Mas sobre aço fo gran contrast en nostre consell, lo qual regien per la mayor partida los Rossellonesos, car los uns tenien que podiem anar simplement, axi com acostumat haviem, e aquests eren enganats en llur cuydar e altres deyen que anassem poderosament ab armes, per tal que poguessem castigar aquells qui aytal obra nos havien començada. E finalment delliberam que anassem ab armes, y que dreçassem nostre cami al loch de Murvedre, per tal com es frontera dels regnes nostres vers Valencia. E tantost haut lo dit acort, ordenam que molts barons de nostres regnes, e especialment de Cathalunya anassen ab Nos, prenent sou ab lurs companyies a cavall e a peu, segons la ordinacio que fon feta e dada a Pere Dezbosch scriva de racio de nostra casa. E aximateix li fon liurada moneda per pagar lo dit sou, especialment daquella que novellament haviem reebuda del dot de la dita filla del rey de Portogal, muller nostra; entre los quals barons e cavallers era mossenyer Bernat de Cabrera y En Pere de Fonollet vezcomte Dilla, Naymar de Mosset y En Ramon Totzo y En Pere de Queralt e lo comte de Pallars, mossen Pere de Malay e molts daltres de Rossello. Y tenguem nostre cami e som en lo dit loch de Murvedre; y de continent que som en Murvedre Nos faem enfortir la força del castell, reparant los murs e purgant e denejant les cisternes que eren totes guastades e destruides. E ab carreig e besties lo dit mossenyer Bernat de Cabrera, a qui en especial ne era dat carrech, faea metre aygua en les cisternes de laygua del riu. E apres que Nos haguem estat aqui algun temps, fallins la moneda, que no poguem pagar lo sou a la gent darmes qui eren ab Nos; les quals eren tots catalans; per la qual cosa ells sen tornaren en Catalunya; e no romas ab Nos sino fort poch de nostre consell, entre los quals era frare Joan Ferrandez de Heredia, castella de Amposta e mossenyer Lop de Gurrea qui era nostre ca-

merlench e alguns juristes. E los de Murvedre tractaren tots dies ab los de Valencia, e veents que la nostra companyia sen era anada, feren gran avalot un diumenge, en hora quel sol se volia pondre; e tota aquella nit nos faeren guardar a be mil homens lalberg hon posavem. E com vench per lo mati diguerennos que a Nos convenia quens en entrassem a Valencia per nostra honor e profit. E Nos veents que als noy podiem fer, cavalcam e fem nostre cami vers Valencia, axi com ells volien. E tota vegada entorn de Nos vengueren dells per lo cami be mil homens armats tro fins que som passats Puçol. E aqui trobam linfant En Ferrando ab tots los de la Unio a cavall e a peu, gran gents, tots armats. E los de Murvedre cridaren altes veus:—Velvos aci: guardaulo be, car nosaltres be lhavem guardat.—Y per aço que la reyna nostra molt cara muller romania detras, alguns dells anarenhi per companyarla, e Nos entramnosen a Valencia, y de continent los dits jurats de Valencia e altres qui eren venguts a Nos per fernos reverencia e a la reyna muller nostra, treballantse de reebrela honorablement en la ciutat axi com a novella senyora e reyna. E apres pochs dies entra en la ciutat, e fon feta alla dita reyna solemne festa, axi com de les altres reynes es acostumat. E ladonchs era en la ciutat la reyna dona Elionor madastre nostre e linfant En Ferrando fill seu y germa nostre.

E apres alguns dies que som entrats en la ciutat, veents que ab Nos no havia romas nengu ab qui bens poguessem aconsellar, acordant per Nos mateix que com aci en la ciutat de Valencia fos mossen Vidal de Vilanova commanador de Muntalva, lo qual era hom fort antich e era estat dels principals consellадors de nostre avi lo rey En Jaume, que ab aquell prenguessem nostre consell. E per tal com per sa gran antiquitat e per ço com era apassionat de malaltia en los peus no podia venir a Nos, fem missatger entre Nos y ell un net seu, qui havia nom Ramon, lo qual se era nodrit tostemps ab Nos, e daqui avant, tota vegada que los de la Unio nos dehien res, aturavemnos acort, segons que lo dit mossenyer Vidal nos trametia a dir si fahiem la resposta.

Esdevenchse que lo diumenge ans del ram intitulat *Dominica in passione* teniem una taula de junyer en la rambla davant lo nostre real; e alguns de aquells de la [illegible] i era aqui

hagueren noves ab hun home de casa nostra appellat Bort de Conçut quils reprenia dels affers de la Unio que habien feta contra Nos e volienlo matar y ell mettes dins lo nostre reyal y ells, ab tanta de furor que mes no pogueren, entraren dins, no contrastant que les portes del nostre real se tancassen contra aquella furor. Empero ells ab gran força de buçons esvahiren les cambres, y metent les espases per los seglits, cuydant quey fos lo dit mossenyer Bernat de Cabrera e mossen Berenguer de Abella e altres de Rossello quils eren fort odiosos. Mas nols hi trobaren, que tots sen eren anats com fo lo dit avalot de Murvedre. E com Nos, qui erem en la cambra del dit real, sobrel portal sentim aquest tan gran tabustol, isquem de la dita cambra e leixam la reyna ab alguns de nostra casa, y en especial ab mossen Pere de Muntcada e frare Joan Ferrandez de Heredia castella Damposta, qui apres fon mestre del orde, y venguem al cap de la escala de la gran entrada del dit real; y veemla plena de gent, e solament ab la espasa cincta, estant en lo porxo, mossenyer Pere de Muntcada y lo castella de Amposta diguerennos:—Senyor, exits, sino tots som morts!—E Nos responguemlos:—Exits vosaltres.—E lo dit castella calla. Mas mossenyer Pere de Muntcada no cessa de dir: — Senyor, exits!—E Nos entenents aquestes paraules, giramnos al dit castella, dient: —¿Vosaltres tendretsvos per segurs si Nos exim?—Y ell respos:—Senyor, hoc.—E lahors giram la isquena e anam tro a la porta e diguem : —Romanga tot hom, que nengu nons seguesca. E comanvos la reyna: si alre era de ella, morits tots ab ella.—Per la qual cosa nengu ana ab Nos sino Joan de Lobera e Garcia Lopez de Catina uxers nostres, e Martin qui era nostre sobrecoch e Nicolau Lopez de Trissa qui tenia les claus de la nostra cambra e Gonçalvo de Castellvi, qui tenia lo peno defora, nons volgueren leixar ne desamparar. E aqui fonos dada una massa, e començam devallar e cridar:—¡O traydors, a Nos, a Nos!—Y ells de continent, qui tenien les espases tretes, cridaren a una gran veu: «Vival rey, vival rey!» E Nos devallam fins al peu de la escala; e un de la nostra escuderia hacnos apparellat un cavall, en lo qual cavalcam, e altre per lo dit Gonçalvo qui portava lo peno. E tots aquells qui tenien les espases tretes cridaven entorn Nos: «¡Vival rey, vival rey!» Y en aquesta manera isquem del dit

reyal, e com som a la rambla vengueren a Nos los dits Joan de Lobera e Garcia Lopez de Catina uxers nostres ab llurs cavalls e acostarense a Nos, estants Nos en la dita rambla ab tota aquella gent dessus dita que era en gran multitut, car molta gent de la ciutat qui havien sentit lo dit avalot, axi com a formigues venien e corrien a la dita rambla. E apres poch daço linfant En Ferrando frare nostre isque de la ciutat ab cccc homens a cavall de castellans; e passant per lo pont del real feu la via lla hon Nos erem; e tota la dita gent qui era entorn Nos cridaren a grans crits : — No acostar al rey castellans, no acostar al rey.—E cuytadament faeren dells mur contra lo dit infant e castellans. E ladonchs lo dit infant veent aquestes coses tot sol isques de la sua flota e venchsen humiliantse a Nos e faent aquella reverencia que devia. E Nos reebemlo com a frare y besamlo en la boca, per tal que donassem a nostres servidors confort alegrant del amor que haviem al infant dessus dit. E com som axi mezclats muntamnos ensemps per la dita rambla, e ans que fossem al pont dels Serrans, haguem set y demanam a beure, e apportarennos aygua en una cervellera y beguem ; e ans que beguessem, cridaven: «sia fet lo tast de la aygua.» Y entramnosen per lo pont dels Serrans, y cercam tota la ciutat. E com fem al real fon hora de sopar e tothom tornassen. E com fonch hora tarda, volguemnos colgar; e a cap de una pessa vench per lo pont del Temble gran colp de gents, ço es, ben cccc homens ballants ab trompes e tabals; y vengueren al real e pujaren dessus; e a la final que Nos e la reyna haguem a ballar. E un barber appellat Gonçalbo quis fahia capita dels dessus dits, messe en mig de la reyna y de Nos, e canta una canso qui deya:

Mal aja qui sen hira
encara ni encara...

E Nos lavors noy responguem.

Cap. 6 Apres que totes les dites coses foren estades, los conservadors de la dita Unio tractaven continuament ab alguns de la ciutat sobre diverses actes tocants la Unio, forçant y destrenyents los lochs del regne que jurassen la U... vant Xativa e Borrian qui consentir noy volgu...

encara ordinacions quels oficials nostres qui eren de Rossello y de Mallorques fossen foragitats;, ordenaren encara que en regne de Valencia, axi com es en Arago, haguessen un oficial que fos appellat justicia de Valencia y que hagues aquell mateix poder en dit regne de Valencia que ha Justicia de Arago en lo regne de Arago; y faeren gobernador lo infant en Ferrando. E totes aquestes coses los haguem ladonchs atorgar, car noy podiem als fer, comananthо a Deu qui per sa bonesa hi provehi, segons que avant se segueix. Y Nos acordam de tremetre mossen Berenguer de Abella al rey de Castella quens ajudas; y ells sabent que Nos haviem trames al rey de Castella, esmaginaren en quina manera pogueren metre divis entre lo dit rey e Nos. Y venguerennos un dia y diguerennos: quel adelantat de Murcia havia pres Favanella, qui era dins nostre regne, y era senyor En Ramon de Rocafull vassall del infant En Ferrando, e com aço tornas en gran greuge de nostra real majestat, quens plagues de anarhi personalment, car ells tots nos seguirien, host feta. E sobre aço retenguemnos acort, y trametemho a dir a mossen Vidal de Vilanova; y ell tramesnos a dir que aço era, quens volien fer desavenir ab lo dit rey de Castella, per tal que dell no poguessem haver ajuda; y que li paria deguessem fer la resposta ques segueix, ço es: que comla ocupacio del dit loch de Favanella hagues feta lo adelantat de Murcia qui era solament un cavaller, e axi com ells sabien a requesta llur Nos haguessem feyt governador del regne de Valencia lo infant En Ferrando,—donans vijares que aquest hi degues anar ensemps ab vosaltres, qui es massa bastant per aquest fet; e com sia lla, si lo dit rey de Castella hi fa esforç, lavors Nos yrem axi com se pertany.—Per lo qual, feta per Nos la dita resposta, ells estigueren tots apitrats y coneguеren que Nos dehiem gran raho. Y un dells dix:—¿E donchs, senyor, tal recapte hi darets?—Y Nos responguem: —¿Quin altre recapte vos dieu quey donassem?—Ara, donchs, dix aquell, nosaltres darem recapte en aço y en vos.—E dites aquestes paraules, Nos moguts de gran yra, gitam la ma al punyal. E linfant En Ferrando repres forment a aquell y puix levarense daqui y anarensen. Y en tots aquests consells de la Unio cabien y cabiay la reyna nostra madastra y linfant don Ferrando y frare Dalmau de Cruilles y Narnau Çamorera que

fo nostre vicicanciller y molts cavallers y juristes y mercaders y menestrals. Mas en aço no consentiren, ans foren tostemps ab Nos don Pedro de Exerica, Castella Damposta, mestre de Muntesa, mossen Gilabert de Centelles y lo comte de Terranova.

Estant lo fet en aquest estament comença en la ciutat de Valencia la gran mortaldat en lo mes de maig del any de nostre senyor M.CCC.XLVIII; e cresque entant, que ans que fos mijant juny hi moriren tots jorns mes de CCC persones. E Nos veents que estavem a gran perill en la dita ciutat, acordam ab lo dit mossen Vidal de Vilanova quina manera tendriem al nostre partit, y tinguemley tal quens fem venir davant tots los de la Unio y diguemlos aytals paraules:—Vosaltres veets aquesta mortaldat com poderosament hic regne; y vosaltres tenitsme açi a gran perill de ma persona; perque, jous requir eus protest, que vosaltres no mi tingats. En altra manera, jous protest, axi com aquells qui aturen llur senyor en loch hon muyra, y queus puixa esser demanat per mi si visch, y per mos succesors si jo muyr empero.—Y ells lavors tantost sens altre acort y delliberacio responguerennos: que ja Deu nou volgues que ells nos tinguessen, ans faessem be tot ço quens plagues de anar ho de estar. Y de les dites coses manam an Matheu Adria nostre escriva alli present quen fes carta publica. Y Nos de continent, sens esperar una petita hora, cavalcam en un palafre y solament ab tres cavalcadors y la reyna nostra muller ab dues dones y ab quatre cavalcadors anamnosen a Torres-Torres, tenent lo cami de Therol. E com Nos volguem partir, fou feta una crida de part dels conservadors, que null hom gosas traure cavalls del regne de Valencia. Y de continent foren a Nos tots los cavallers y fills de cavallers y officials nostres qui sen devien anar ab Nos vers les parts de Arago; y suplicarennos que faessem revocar la dita crida. Y finalment noy poguem als acabar, sino quen trasquessen aquells cavalls quey havien mesos, com hi entraren ab Nos; car los conservadors allegaven que ells eren en frontera de moros y de Castella y que no era ops quels cavalls hisquessen del dit regne; y atribuhienho a servey nostre y al defeniment del regne. Y de continent Nos isquem de la ciutat y dreçam nostre cami vers les parts de Therol. E tantost

com som en lo dit loch de Therol, haguerem ardit quel infant En Ferrando era en la ciutat de Çaragoça ab los nobles En Juan Ximenez Durrea senyor de Biota y del Baro y son fill lo primer nat y don Pero Cornell senyor del Fajari y don Pero Fernandez Dixer y En Gombalt de Tramacet y Neximenez Perez de Pina y molts cavallers y syndichs de les ciutats y lochs insignes Darago, tractan sobrels affers de la Unio que ja temps havia sera començada en lo dit regne, segons que ja dessus nes feta larga mencio. E tot ço quis tractava era en gran minua y detraccio nostra. Y apres alguns dies que som en lo dit loch de Terol, comença la gran mortaldat per raho de la qual haguem daqui exir. E tenguem nostre cami vers les parts de Taraçona, hon era lo noble En Lop de Luna ab la companyia darmes Darago y mes quen esperaba quel rey de Castella li devia trametre axi com feu per servir nostre. Lo qual En Lop per honor e servey nostre tenia assetiada la dita ciutat de Teraçona qui era rebella a nosaltres per affers de la Unio dessus dita. Y es cert ladonchs qui eren en lo loch de Epila los nobles En Blasco Delago, En Thomas Cornell, En Juan Xemenez Durrea senyor del Calaten qui tots eren nostres servidors y contraris a tots aquells que mantenien la Unio; yl dit infant don Ferrando y altres nobles dessus anomenats, ensemps ab la host de Çaragoça, volent subjugar a llur voler los dits nobles que eren en lo dit loch de Epila per tal que tot Arago fos unit en llur mal proposit, anarem al dit loch de Epila. E com lo dit noble En Lop de Luna sabe aço de continent ab set cents homens a cavall, ço es, tres cents de Arago y quatre cents que ni havia fets venir lo rey de Castella per socorrer als dessus dits qui eren en Epila, cuytantse al pont, per tal que la sua entrada no pogues esser embargada per lo riu, passa lo dit pont y ab molt gran fermetat feri contra la dita host de Çaragoça, hon lavors era lo dit infant En Ferrando y altres nobles ja dessus nomenats, en tant quels vence yls desbarata a tots, y pres en persona lo dit infant En Ferrando qui fo naffrat per la cara. Y moriren en lo camp los dits En Juan Xemenez Durrea y son fill primer nat y En Gombalt de Tramacet y En Galvany Danglesola y En Eximen Perez de Pina nobles desus nomenats. En Pero Fernandez Dixer fo pres y lo dit En Pere Cornell ab la host de

Çaragoça fugiren y tornarensen á la ciutat vençuts y desbaratats; y morirenhi dells aquell dia mes de mil. Y de continent lo dit noble En Lop de Luna tramesnos per un fill de cavaller cuytadament la gracia que Deu havia feta a Nos y a ell de la victoria que havia hauda de aquells qui per llur gran malvestat havien torbat y regirat lo regne de Arago per gran culpa llur, que Nos nol merexiem. E Nos ladonchs faem lahors y gracies a nostre senyor Deu de la gracia quens havia feta. Pero haguerem haut sobiran pler quey fossem estats.

Y ladonchs fou finida la Unio Darago y foren punits aquells quin eren causa ab daltres, segons que per avant se segueix. Y de continent Nos dreçam nostre cami vers lo loch de Caranyena per acordar que fariem en los affers dessus dits.

Cap. 7 E com som en lo dit loch de Caranyena vengueren a Nos x homens notables, missatgers de la ciutat de Çaragoça guiats per Nos, y explicaren per la dita missatgeria ço quels era comanat; e entre les altres coses digueren, que la ciutat era a nostre servey y que com a Nos hi plauria venir, entrassem per qual portal Nos volriem, y que punissem a aquells que fossen culpables, faent aquelles inquisicions quens plauria, esguardant veritat del fet, no contrastant fur ho privilegi algu, al qual ells de present renunciaven per tot un any esdevenidor. Y com Nos haguem oida la dita relacio, tenguem nostre consell y delliberam que certes persones de la ciutat fossen preses, per ço com eren molt culpables en los actes de la Unio. Y de continent tremetem a la ciutat nostres algutzirs ab informacio de aquelles persones que pendre devien; los qual algutzirs eren mossen Ramon Perez de Pisa y En Juan Çabata; y cuytarense primers ans de la nostra entrada y prenguerenne tretze; car mes eran; y haguerenne sentiment y fugiren. E apres Nos vinguem a la ciutat, dreçant nostre cami vers la Aljafaria nostra; y vengueren á Nos les comunes de Calatayu, Daroca y Terol ab llurs aldeas. Y forenhi moltes gents a peu y a cavall ab llurs armes per tal que Nos fossem poderosos a fer justicia y ponir a quells qui eren principals y pus culpables en los actes de la Unio. Y fetes nostres enquestes donam sentencia corporal contra XIII personas daquels de la ciutat, ab confiscacio de bens, per ço com

havien comes crim de lesa magestat. E aquella sentencia fou per Nos personalment donada dins la dita Aljafaria. E foren penjats, partida a la porta de Toledo y partida en altres lochs de la ciutat. E no res menys foren condemnats alguns altres qui eren absents, com fossen fuyts; y confiscam los bens de aquells y encare confiscam los bens dels morts que havien consentit en los actes de la dita Unió.

Y com totes les dites coses foren fetes, los jurats de la ciutat supplicaren a Nos quens plagues tractar del estament del regne, y haut acort ab nostrc consell, en lo qual era lo castella Damposta y lo noble En Lop de Luna y mossen Bernat de Cabrera y misser Bernat Dolzinells thesorer nostre y molts daltres, de continent acordam de tenir corts generals en la ciutat, les quals comensam. E la primera cosa que faem fer, que judicialment foren condemnats per acte de cort tots los actes fets per raho de la dita Unio e dins la casa major del covent del monestir dels Preycadors, hont les corts se celebraven, foren cremades les dites escriptures totes y procesos que fetes eren estades per la dita Unio. E axi mateix fon lo sagell de la Unio trocejal y trencat, per tal que dels actes dessus dits en lo esdevenidor res non apparegues ne mostrar se pogues.

E per tal que les gents veessen en publich la gracia y misericordia que Nos haviem atorgada a tot lo General Darago, anam a la esglesia de sant Salvador, y en prssencia del General de la dita cort, estant Nos en la tribuna, hon han acostumat de preycar, parlám al poble. E per part llur fo a Nos respost. Y apres Nos devallam de la tribuna ho trona y apparellarennos lo sitial nostre, per tal que pus endreçadament Nos poguessem rahonar. Lo qual rahonament fo en acabament, car nos teniem per perjudicats y per injuriats de la mala obra quens era feta per la dita Unio; mas, que per esguart de Deu, Nos, considerant la misericordia quels reys passats Darago han acostumada tostemps fer á llurs sotsmesos, (applicanthi moltes coses de la escriptura divinal faents sobre lo dit fet), los preniem a venia y merce. Y per part del General foren dites algunes escuses. Empero prengueren ab humil reverencia la gracia per Nos a ells feta.

E fet lo dit rahonament, tornamnosen a la nostra Aljafaria. E apres continuam los affers de les dites corts. E aço fo en lo mes de agost del any de nostre senyor M.CCC.XXXXVIII.

Cap. 8 Estant en los tractaments de les dites corts comença la gran mortaldat y tots los dies crexia, en tant, que en lo començament del mes de octubre se moriren en la ciutat tots dies mes de ccc persones. E Nos veent lo perill de nostra persona, parlam ab los de la dita cort que perlongassen les corts fins a la festa de sanct Marti ladonchs prop vinent y ques continuassen en la ciutat de Terol, com Nos ladonchs faem gracia als de Terol que la vila llur fos ciutat, esguardant los bons serveys que los habitants en aquella nos havien fets com james en lo dit loch de Terol no fo nomenada Unio ne aquella tampoch volgueren jurar, be quen fossen convidats y tambe menaçats.

E la donchs la cort atorgans graciosament un morabati ho monedatge. Lo qual faem cullir per nostres commissaris en tots los lochs del dit regne, segons forma acostumada.

E de continent que les dites corts foren prorogades, Nos pareim de la ciutat de Çaragoça y tinguem nostre cami vers Terol ab la reyna nostra muller que era malalta: car ja dies eren passats, li era començat lo mal, mas era millorada. E com som en Terol voliemhi aturar, car la mortaldat hi era ja quaix passada; empero estant aqui, vench a Pardo Casta e al fill de micer Rodrigo Diez, e moriren dins pochs dies daquell mal que lavors corria. Y per aquella raho y restaurar la reyna partim de Terol e anam a Exerica; e la reyna fou agreujada del seu mal, en tant, quen pocs dies pássa desta vida, en lo dit loch de Exerica. E com fon feta la sua sepultura, tantost apres quens som dinats, cavalcam e anam a Sogorb, bon lo mal de la mortaldat era ja passat molt temps havia. E com som en lo dit loch de Sogorb haguem ardit quels de Valencia, jatsia quels majors regidors de la Unio fossen morts, empero daquests qui eren romasos, ni hac tants de llur mala intencio que reforçaren aquella Unio ab la host de la ciutat, ixqueren contra lo loch de Ribaroija ab trabuchs; lo qual loch era de mossenyer Ramon de Riusech majordom nostre. E apres anaren a Murvedre e robaren la judaria nostra; e altres diversos crims e mals que fahien e cometien per tot lo regne, tinent a Castello gent de cavall de que era cap En Berart de Canyelles; e corrien tota la plana; e noy haviem altre defensio sino la vila de Burriana que éra tota nostra é hon james nos crida nes nome-

na Unio. E posamhi per regidor ab gent de cavall y de peu mossenyer Guillerm de Bellera, qui noblement estava per defensio de la plana. Y en lo dit loch de Sogorb fo ab nosaltres lo castella Damposta, lo mestre de Muntesa, don Pedro de Exerica. don Lop de Luna, mossen Bernat de Cabrera e Nalfonso Roger de Loria e molts del regne de Valencia e Darago. E foren entre tots mil cc capellines y tro a xv milia servents; e haguem acort que fariem; e los uns tenien que anassem a Burriana e cobrassem lo loch de Castello, y que com senyorejassem tota la plana que anassem a Valencia; e assignavenhi moltes rahons, per les quals los paria que axis degues fer. Laltra part del consell tenia que anassem dret cami vers la ciutat de Valencia, assignanthi moltes rahons que axis devia fer. Sobre aço fou delliberat, que axi com plach a nostre senyor Deu, tinguem nostre cami vers Valencia y anam a Murvedre, hon aturam alguns dies per replegar nostra gent y ordenar aquella.

E fet aço hisquem del dit loch de Murvedre y donam la devantera al noble don Pedro de Exerica y a son frare Nalfonso Roger de Loria. Y en aquell dia mateix, Nos ab los dits castella Damposta y lo mestre de Muntesa y don Lop de Luna y ab tota laltra gent nostra de cavall y de peu anam al loch de Puçol, que es del bisbe de Valencia. Lo qual era ple de blats, de vi y de oli; car havia grans cullites y bones. E tantost fou barrejat y les gents fuytes. Y aturamhi tres dies per tal com la torre era establida de quaranta homens y havien per cap un adalill, al qual apres fem dar mort en Valencia, car tots los altres qui ab ell foren presos en la dita torre hagueren molt complidament remissio nostra, empero a supplicacio de mossen Huc de Fonollet bisbe de Valencia y tambe canceller nostre, de qui lo dit loch era. E com los de la dita torre hagueren despeses totes les sues armes ab ques podien defendre, estaven endureits que nos volien retre, tro quey anam metre foch. E ladonchs forçats quels fo, reteren la torre y menamlos presos en la nostre host.

Partent del loch de Puçol anam al Puig e trobam lo castell desemparat. E passant per Muntcada dreçam nostre cami ab tota nostra gent al loch de Paterna qui posava nostre setge contra la ciutat; e los de la ciutat ixqueren ab llur gent y en-

fortirense en un loch appellat Mislata, hon faeren palliçada en les açuts; y estaven tan enfortits que nols podia hom damnificar; e tots dies haviem palatiçes entrels nostres els llurs. Y en la dita llur host tenient llur bandera real contra la nostra.

E com haguem axi estat tro a tres dies, Michael Perez Çabata cavaller de Arago tenia la guarda de la nostra host y estant della lo riu los de Valencia fahien lavors platiç ab ell; e ixqueren dels de Valencia qualque cc homens fora la paliçada. E llavors lo dit Michael Perez broca, e meslosne tots per la paliçada. Y les nostres gents de peu qui eren daça lo riu, veent allo començaren brega ab ells; e lo castella Damposta ab qualque VI o VII de mula correch a ells per ferlos tornar. E com fou lla vee que la brega era tan mesclada que no era a ells de tornar. E los de Valencia fahien gran esforç envers los nostres qui cridaven qui volien cavallers e homens de paratge per capdellar y enforçarlos. E lavor Joan Ramirez Darellano, En Ramon de Vilanova, En Ferran Ruiz de Caravantes avellaren dels muls que cavalcaven, y per un portell fort estret e perillos, ab sengles pavesos en les mans pujaren en la carrera, com estiguessen en la ramble baix. E com foren ab ells, esforçaren la nostra gent en tal manera, que en fort spay poch faeren desemparar als altres la barrera, e hachi fort gran brega. Los de laltra part del riu qui tenien altra barrera de la ciutat veents quels altres llurs havien desemparada la barrera, faeren altre tal ells de la sua. En aquest endemig Nos som a cavall, e ab tota nostra gent, per la ramble avall, menamlosni. E morirenni mil e D dells; e sin haguessem volgut, aquella nit la ciutat se fora entrada; mas Nos nou volguem ques destruhis e temho cessar.

Tenint nostre cami, com veessem que don Pedro de Exerica ab gran colp de gent faea lo cami del raval, e don Lop de Luna faea lo cami de la Exerea ab molta altra gent; e Nos dubtants que gran dan no sen seguis, trametem certes persones ab grans manaments als dessus dits nobles, que faessen lo cami del nostre Real, e axiu faeren. E tantost com hi foren, pujaren en les torres del dit Reyal les banderes del castella Damposta y del mestre de Muntesa y dels dits don Pedro de Exerica y de don Lop de Luna. E apres poch venguem Nos en la reçaga e faem muntar la nostra bandera en la pus alta torre

del dit Real; y fem totes nostres hosts albergar del nostre Real tro fins a la Çaydia, exceptat la host de Terol que fem albergar dins lo nostre Real. Mas la nostra gent discorrien tota la horta de la ciutat y les alqueries que eren plenes de viandes, que no havien fretura de res. E la ciutat veent que la ira de Deu los era venguda dessus per llur gran culpa, tench tots los portals de la ciutat tancats que non gosa exir persona. Y lendema alguns ab guiatge nostre, ço es, En Guillerm de Magençola mercader y En Lop de Piera notari ixqueren de la ciutat y vengueren a Nos qui erem en lo dit nostre Real e supplicarennos que certes persones fossen per Nos guiades, que poguessen tractar ab Nos de obtenir de Nos gracia y merce. E fonlos atorgat; empero lo castella Damposta e micer Bernat Dolzinelles thesorer nostre entraren en la ciutat per regonexer algunes coses, de que Nos voliem esser certificats. E com foren tornats, Nos ab nostre consell començarem a tractar sobrels affers dessus dits. Es ver que Nos per la gran rebellio quens havien feta los de la ciutat, erem de enteniment que la ciutat fos cremada y destroyda e arada de sal, per tal manera que james persona noy habitas. Mas alguns, e gran res del nostre consell nos ho desconsellaren que per res no fos, assignantnoshi tres rahons especials. La una que per los criminosos no devien esser condemnats los justs, parlant de les ciutats de Sodoma y Gomorra, a les quals Deu haguera perdonat si deu justs si fossen trobats. Y era cert, que molts dels habitadors de Valencia foren en nostre servey, no tement perdicio de bens quey havien. Laltra fo que la ciutat de Valencia en temps passat havia fets grans e senyalats serveys a nostres predecessors e a Nos, de que raho era quey haguessem nostre esguart. La tercera, que si aytal ciutat se destruhis, Nos minuyriem molt nostra corona, com no ha rey de crhistians qui haja tres millors ciutats que Nos havem ço es, Çaragoça, Valencia e Barcelona. Y per totes aquestes rahons Nos tempram la yra que haviem sobre dit poble, empero no volguem que passas sens algun castich. E apres molts rahonaments, Nos perdonam a la ciutat, retengudes empero cinch coses. La primera, que de la dita gracia no salegras hom mort, ans si per los actes de la Unio eren trobats culpables, que poguéssem confiscar los bens llurs a nostre fisch. La II, que no si comprenguessen ho-

mens generosos. La III, que aximateix no si compreguessen homens de casa nostra. La IIII, certes persones nomenades, de les quals ne haguem alguns, de qui faem justicia corporal. La v, que tots quants privilegis la ciutat havia, venguessen a nostra ma, y quels lexasem aquells que a Nos plauria, axi com de fet se feu, que alguns los entolguem del tot e altres ne corregim, e altres Nos en lexam.

Finats los dits affers Nos entram en la ciutat poderosament ab la gent que encara teniem a sou. E som en la Seu faent reverencia a nostre senyor Deu e gracies, com haviem per justicia la dita ciutat cobrada. E preycam al poble, dientlos moltes coses sobrel fet del crim que comes havien contra Nos. E Nos axi com a rey misericordios, seguint les carreres de nostres predecessors, los haviem perdonat; y ells ab gran humiltat aceptaren de Nos la gracia quels haviem feta. Y daquell dia avant romas la ciutat en amor y en gracia nostra.

Cap. 9. Segons que dessus es expressat, Nos exceptam de la dita remissio certes persones nomenades, de les quals teniem preses xx. E ans de la festa de Nadal v dies, donamlos sentencia en lo nostre real en la casa baixa pres lo portal major e donam la sentencia en aytal manera, que quatre de aquells qui eren generosos foren escapsats, ço es, En Joan Royz de Corella y En Ponç de Soler y En Ramon Estorna y En Jaume de Romani e lo adalill que fo pres en la torra de Puçol. Dels altres hi havia tres juristes, e tots los altres eren gent de poble, mercaders y menestrals, entre los quals hi hac un barber qui havia nom Gonçalbo, lo qual, segons que damunt havem recitat, lo jorn ques mogue lo avalot en la dita ciutat, aquell vespre, lo dit Gonçalbo, ab cccc homens de sos secaces, vench ballar ab trompes e ab taballs al nostre real; e volguessem o no, haguem a ballar ab ells Nos e la reyna. E lo dit Gonçalvo messe en mig de Nos y de la reyna e dix aquesta cançо:

Mal aja qui sen yra
encara ni encara.....

E Nos diguemli, com haguem donada la sentencia:—Vos

nos digues laltre jorn, com vingues ballar al nostre real tal canço, ço es:

Mal aja qui sen yra
encara ni encara.....

A la qual canço lavors nous volguem respondre; mas ara responemvos.

¿E qui nous rossegara
susara e susara....?

E hacni alguns qui aximateix foren rossegats e penjats, e altres solament penjats. Dels quals ni hac alguns, axi com ho mereixien, als quals fon donat a beure de metall de la campana de la Unio que havien feta. La qual estava en la sala de la casa del Consell de la ciutat, qui es prop la Seu. Y com aquesta campana los conservadors de la Unio e tots los altres qui eren diputats als actes de aquella se ajustaven de continent; perque, fo justa cosa que aquells que lhavien feta fer, beguessen de la liquor de aquella com fon fusa.

Y eren molts e diversos los crims per ells comesos, entre los quals ni havia hu, que havien fet un offici de justicier, lo qual, per manament dels conservadors, dava morts a alguns de la ciutat, en tal manera que, en la primera part de la nit anava a casa daquell qui devia morir, e tocant a la porta, manavali que de continent anas a la sala hon eren los conservadors, e aquell hom tot spaordit exia de son alberg y seguia aquell mal official; e axi com lo deguera menar a la sala, hon deya que eren los altres conservadors, ell lo menava al riu e aqui lo offegava. Y en la dita sala tenien en una pertxa xv o xx sachs; e al mati com les gents hi venien, trobaven menys III o quatre sachs y deyen:—Ordens syc han fetes esta nit.—Y per totes aquestes coses y per altres se donaven les sentencies dessus dites.

Apres la festa de Nadal fo pres a Corbera En Joan Sala savi en dret qui fo gran capita de la Unio y en alguns lochs alguns altres; y En Bernat Redo draper qui aximateix fo gran executor de la dita Unio fo nos dits que era aci en la ciutat, e Nos

manam En Ramon de Vilanova que ell diligentment lo cercas. Y feuho; e trobal; y menalnos. E com fon acabada llur enquesta, donam a tots sentencies de mort. E foren rocegats y penjats en la dita ciutat, salvant lo dit En Bernat Redo, quins supplica de dues coses, apres que la dita sentencia fo per Nos donada, ço es, que li perdonassem lo mal que fet nos havia, e laltre que fos escapsat e no penjat. E axi li fo per Nos atorgat, e axis feu.

Fetes les dites justicies, alguns de nostre consell nos supplicaren que pus de tantes persones haviem fet justicia corporal, que dalli avant nons curassem de dar mort a algu per lo dit fet, car per via de remisio podiem punir los altres qui eren culpables. E axi ho faem, exceptat que a alguns absents donam sentencia en llur absencia, confiscant a Nos los bens de aquells.

Y per la dita forma fon finida e condemnada la dita Unio, axi com aquella que fo injusta e reprovada, y per obra de nostre senyor Deu, que no consent quels mals passen sens punicio, per aquella authoritat dient, *nullum malum impunitum, nullumque bonum irremuneratum*; y per tal com Nos haviem hauda e havem esperança en Deu qui ha retut guardo a aquells segons lurs merits, e segons la paraula del psalmista, dient: *Mihi vindictam, et ego retribuam illis in tempore ut labatur per eorum, etc.*

Siguent lo temps en aquest any, lo concorrent del qual fo mil trescents quaranta nou, per tal com erem sens muller trametem nostres missatgers a la ylla de Sicilia per fer matrimoni ab la filla del rey En Pere de Sicilia. Los quals missatgers foren mossen Lop de Guerrea cambrer nostre e mossenyer Matheu Mercer. E com hagueren acabat lo tractament del dit matrimoni vengueren a Nos qui erem en Valencia, e menarennos la filla del rey En Pere, qui ja era difunt, e havia nom Elionor. La qual prenguem per muller en la dita ciutat solemnement, e axi com se convenia a nostra dignitat real.

Y en aquest any mateix trametem per missatger mossenyer Bernat de Cabrera al rey de Castella, appellat Alfonso, per ço com estavem ab alguna suspita dell, per raho de la reyna dona Elionor madastre nostra els infants don Ferrando e don Joan frares nostres, qui tots eren en Castella e no eren clars ab Nos

per lo fet de la Unio en quens havien prou deservit. Mas lo dit rey Alfonso era savi senyor, recordantse de les bones obres, les quals en servey de Deu y per amor dell haviem fetes en lo fet de la guerra que havia contra los moros, de la qual li feu Deu gracia, com per la ajuda nostra, mijançant la gracia de Deu e son esforç, conquista e a sos regnes applica la ciutat Dalgecira del Fadre, ab sobiran treball quen hac, recordant encara lo bon deute que era tostemps estat entre les coses de Arago y de Castella, reebe lo dit nostre missatger molt graciosament, e fina ab ell de bona amistat, axi com antigament era costumat, faentsse valença la hu al altre contra tots reys, exceptada per ell la casa de França y per part nostra fo exceptada la casa de Angleterra. Y estant ab ell lo dit mossen Bernat de Cabrera volc lo dit rey de Castella saber dell quina punicio habiem Nos feta de la ciutat de Valencia, e dixloy axi com fon fet; y ell respost:—«Hizo como a buen rey, mas no lo hicieramos Nos asi.»

Per avant com tots los affers dessus dits foren finats, acordam de anar en Catalunya, e partim de Valencia en lo mes de abril del any mil CCCL. E som en Barcelona, hon estiguem algun temps. E apres anam a Perpinya, e la reyna nostra muller estant ab Nos en lo castell de Perpinya, hac fill mascle, lo qual nasch lo dia de sanct Joan en que comença el any de la nativitat de nostre senyor mil tres cents cinquanta e un. E per ço lo dit infant hac nom Joan.

Estantnos en lo dit loch de Perpinya vengueren ab Nos missatgers del duch e Comu de Venecia, los quals desijaven molt haver confederacio ab Nos contra Genovesos ab los qual guerrejaven E com lo duch e Comu de Genova senti aço, trameteren a Nos llurs missatgers, per vigor de la qual missatgeria requeriremnos de confirmacio de pau y que per res no faessem colligança ab los Venecians. Sobre aço haguem nostre acord ab los de nostre consell, ço es, mossenyer Pere de Fonollet vezcomte de Illa, mossenyer Assamar de Mosset, mossenyer Bernat de Cabrera, mossenyer Garcia de Loriç, mossenyer Thomas de Marça, mossenyer Ferrer de Manresa, misser Bernat Dolzinelles, misser Rodrigo Diez, mossen Matheu Mercer y En Jaume Dez-far e altres del dit nostre consell. E los uns tenien ab los Genovesos, esguardant que ja erem ab ells en

ferma pau, y que per ells nos era proferta gran ajuda e avantatges. Los altres qui tenien la part de Venecia deyen que per ço com lo venecia nos feya grans avantatges de moneda y que ab ajuda dells nos podiem reintegrar de les males obres e grans damnatges quels Genovesos nos havien fetes e faen tots dies, car estant ab pau ab Nos, tremeteren xvi galeres a Sacer e ab barons Doria, qui allo havien tractat, tengueren assetiada la ciutat de Sacer ben viii mesos, e fora perduda sino quen Riambau de Corbera governador de la ylla de Sardenya mena ab si de Catalunya molta gent de cavall y de peu. E com fo en Sardenya ab daltra gent quil segui e ab ajuda del jutge de Arborea y den Joan de Arborea son frare qui personalment hi anaren, levaren lo setge. Y recitades e concordades totes aquestes coses en nostre consell lo qual ab major partida sesforsas lo dit mossenyer Bernat de Cabrera, fo acordat, que faessem guerra contra los Genovesos qui molt nos havien offesos y trencada pau sens deseximent algu que dat no havien. Y per ço no faem la confederacio ab los missatgers de Genova, qui tantost sen tornaren quaix menassant e dient que ells confiaven de llur fet en Deu y en la llur bona espasa.

LIBRE QUINT

Lo qual es pretitulat «De la Guerra dels Genovesos» hont es contengut com lo dit rey en Pere feu confederacio ab los Venecians contra Genovesos y dels fets qui sen seguiren, e com apres lo dit Rey sen passa en Sardenya per castigar lo jutge Darborea e recobrar lo loch del Alguer ques era rebellat. E conto aquest quint libre cinch capitols.

CAP. PRIMER Com los dits missatgers de Genova sen foren anats, Nos fermam la dita confederacio ab los missatgers de Venecia reebents aquella en nom e veu del duch e Comu de Venecia. E faem cavalcar un dels dits missatgers. E la dita convinença fon feta y fermada en aytal manera quel dit Comu de Venecia donas e pagas a Nos certa quantitat de moneda per cascuna de les galeres nostres, per pagar lo sou de la xurma y de la panatica e altres aventatges; axi empero que la armada nostra primerament faedora degues anar á les partides de Romania y mesclarse ab les armades del Comu de Venecia y fer la guerra contra Genovesos, axi com acordarien los capitans del senyor rey y del dit comu. Y fo elet per Nos en capita de la nostra armada En Pons de Santa Pau. E foren liurades, armades e be apparellades, vinticuatre galeres ques eran armades en breu temps en nostres mars, de les quals galeres no sen mena dit capita sino xxi, car les tres galeres ques eran armades en Valencia, no foren apparellades lladonchs com lo dit capita parti, perque, nos mesclaren

dit hostol nostre, ans partent de Valencia les mena En Bernat de Ripoll cavaller e visalmirall de Valencia, axi com li era manat, a Constantinoble, hon trobaren los hostols nostres y dels Venecians. E ab lo dit capita anarensen a Bonanat Dez-Coll visalmirall nostre y En Guillerm Morey y En Francesch de Finestres qui foren dats per consellers al dit capita nostre y eran ciutadans de Barcelona e los pus destres que Nos haviem en tota nostra senyoria en lo fet de la mar. E aximateix hi ana En Rodrigo Sanct-Marti cavaller visalmirall de Mallorques. E totes les XXI galeres anaren per ordinacio del dit capita nostre a Menorca. E foren totes justades al port de Maho. E los affers quis seguiren axi del passatge del dit capita e com se mesclaren ab lo hostol de Venecia, com de la batalla que hagueren ab lo hostol dels Genovesos, en les mars de Contestinoble, com encara de la torna que lo dit nostre hostol feu a les parts de Catalunya, apres mort del dit capita nostre, foren es seguexen en la manera ques segueix, segons relacio quen haguem daquells qui foren en los affers, qui eren homens de creença y de gran autoritat en lo fet de la mar. Es a saber, quel dit capita nostre ab les dites XXI galeres parti de Maho y feu la via de Caller, hon estech tres dies. E aço era en lo mes de setembre. E apres partent de Caller feu la via de Sicilia; e arribaren en la platia de Millas; faent la via de Messina encontrarense ab micer Pangrat capita de XX galeres del Comu de Venecia. E tots ensemps foren en Messina, hon estigueren un jorn; e partirense de Messina tots ensemps, faeren la via del cap de les Leuques e foren quaranta una galeres, car la una galera que menava En Bernat Dez-Coll visalmirall de Catalunya era anada a Cathania per affers del dit hostol. E partent les dites galeres del dit cap de les Leuques pres gran fortuna en tant que totes les dites galeres se desampararen, que una no sentench ab laltre, empero totas faeren la via de la Romania baixa e trobarense la major partida al port del Curro qui es de la senyoria del Comu de Venecia. E aqui los capitans faeren regoneixer los llurs hostols e faeren adobar y reparar algunes galeres quin havien gran mester per la fortuna que havien sostenguda. E trobaren totes les galeres que no sen perde nenguna, sino una dels Catalans que era de Valencia, de la qual era comit En Brunet nebot den Rull, la qual galera james nos troba.

Y fet aço partiren totes les dites galeres e navegaren fins al port de Negrapont hon estigueren dos dies. E apres partiren de aqui e faeren la via de Contestinoble en la qual via encontraren micer Nicola Pisa capita general del Comu de Venecia ab xiiii galeres. E axi mateix vench En Bernat de Ripoll ab quatre galeres, e totes les dites galeres vengueren en una ylla despoblada que es a x milles de Contestinoble ab fortuna que hagueren; y en aquella ylla estigueren un jorn e una nit esperant que fes bon temps y que poguesen anar al port de Contestinoble, hon havia ix galeres quel emperador hac fetes armar de grechs en ajuda de Venecia; e foren totes les dites galeres qui eren en la dita ylla lix galeres. E acordaren los capitans de calarse al port de Contestinoble per mesclarse ab dites ix galeres del emperador, per tal que tots ensemps acordassen sobrel fet de la batalla que devien haver ab los Genovesos, car los Genovesos havien llur hostol devant lo loch de Pera, lo qual hostol era de sexanta e cinch galeres de les quals era capita micer Peyrin de Grimaut genoves. E axi com les dites cinquanta nou galeres. ixent de la dita ylla, sen venien a Contestinoble ab llur estandart levat e apparellats de combatre, per tal com lestol dels Genovesos los era davant, les dites ix galeres ixqueren del emperador, del port de Contestinoble y mesclarense ab les dites lix galeres e foren totes en nombre lxviii galeres, ço es xxv de Catalans e xxxiiii de Venecians e nou de Grechs. E lo hostol dels Genovesos que, segons dit es, era en nombre de lxv galeres veent que los dos hostols nostres se mesclaven, ixqueren de Pera, ab llur estandart levat, e ab tota la gent guarnida e aparellada per combatre, per tal que vedasen quels hostols nostres nos calassen a Contestinoble, hon podien reparar y refrescar e furnir llurs hostols quin havien mester e faeren la via dels hostols; e los dits hostols nostres estants ab llurs estandars levats e tots aparellats per combatre giraren sobre lo hostol dels Genovesos. E los dits Genovesos giraren e faeren la dita via de Pera e surgiren tots escampats en diverses partides, ço es, qui iiii qui v qui vii qui ix qui x galeres en espay duna milla, car fortuna era. E los estols nostres seguirenlos y feriren en ells tots per flotes escampats e partits. Y comença la batalla vers hora de completa e dura fins hora dels primers polls. Y era entrant

del mes de febrer, y per mal recapte de alguns, e per ço com la batalla se feu desregladament y en temps desordenat. per la gran fortuna de mar que fehia, per la cual fortuna les galeres no vengueren per major partida en terra y sen perderen moltas; mas per la favor e ajuda de les gents de Contestinoble y del emperador recobrarenne algunes, ço es XI, les quals lo dit En Bernat Dez-Coll ladonchs visalmirall y En Guillerm Morey y En Francesch de Finestres qui, segons que dit es, eren dats per consellers al dit capita del hostol real, saviament y endreçada sen torna en Catalunya ab deu galeres de les dites XI, car la una sen perde partida ab en Ramon de Sant Vicent qui sen portava la ossa del dit noble En Ponç de Sancta Pau capita, la qual galera se perde a port de Joncs, per X galeres de Genovesos qui novellament eren armades y entraven en Romania.

Es cert e a Nos fon feta relacio per algunes persones dignes de fe que foren presents a la dita batalla e al regonexement de les persones quiy moriren, gran fo la gent quey mori dels Genovesos, e hahi molta gent morta de cap; e de rem molt en major quantitat que de aquells del hostol nostre y dels Venecians, en tant que estimavem que a hun home de cap quey hagues mort dels nostres, ni havia morts set o vuit dels Genovesos, e a hu que ni hagues mort de rem dels nostres y dels Venecians, ni havia morts cinch o sis dels Genovesos, Empero es cert quel dit noble En Ponç de Sancta Pau per los grans colps que habia presos en sa persona mentres feu la batalla, que a pocs dies apres seguents passa desta vida en lo dit loch de Contestinoble, hon fo honorablement soterrat.

E apres que la dita confederacio fon feta per Nos ab los dits Venecians, Nos, per justes rahons, trametem deseximents al Duch e Comu de Genova, per tal com lo dit Duch e Comu, estants ab Nos en pau, aquella en diverses maneres nos havien trencada y fet contra aquella, robants nostres sotsmesos y faentnos guerra en Sardenya ab los barons Doria vassalls nostres, segons ja dessus es pus largament declarat; per la qual raho papa Clement VI, de bona memoria, nos escriví molt afectuosament que Nos deguessem fer pau ab lo Comu damunt dit de Genova. E apres molts y diversos tractaments a

Nos moguts axi per part del dit pare sanct, com encara per lo emperador de Alamanya, qui a Nos especial missatger havia trames per aquesta raho, com encara per lo rey de França y altres grans persones del mon, Nos volentsnos posar en raho, responguemlos que Nos erem apparellats de fer pau ab lo Comu damunt dit, si ells nos restituhien de fet la ylla de Corcega y que la metesen en poder del pare sanct, lo qual oides les rahons de cascuna part, delliuras a aquella que mellor dret hi hagues. Apres que donassen certa seguretat en poder del dit pare sanct, que lo dit Comu no daria socors ne ajuda palesament ho manifesta als rebelles nostres en la ylla de Sardenya. E apres, que satisfessen los damnatges que havien dats a nostres sotsmesos durant la pau damunt dita, a coneguda de certes persones per cascuna part elegidores; e sobre aquestes coses, a prechs del dit papa Clement, Nos tremetem nostres missatgers en cort de Roma a la qual lo dit Comu ne havia ja tramesos per la dita raho; y finalment los missatgers del dit Comu no volgueren consentir a les coses damunt dites per Nos demanades, ans aquelles ab gran superbia denegaren.

Cap. 2 E apres Nos volents continuar la guerra damunt dita y defendre aquella axi com a justa, diumenge a quatre de noembre en lany de la nativitat de nostre Senyor Deu mccclii faem convocar y applegar tot nostre consell y prohomens alguns de Barcelona y de Mallorques y de Valencia y de altres lochs nostres en lo castell de Paniscola y aqui delliberam que en lo estiu seguent Nos armassem en nostra senyoria contra los dits Genovesos cinquanta galeres. Y apres de aço entram en la ciutat de Valencia y demanam ajuda per la dita guerra a la ciutat y a tot lo regne, los quals nos faeren bona y convinent ajuda. Apres de aço manam parlament a totes les ciutats, viles y lochs reals de Catalunya que a cert dia haguessen tramesos llurs procuradors y syndichs a Vilafranca del Panades, com Nos al dia assignat deguessem esser en la dita vila, per affers de la dita guerra. Axi que Nos, divendres a xv de febrer en lany de la nativitat de nostre Senyor Deu mcccliii partim de la ciutat de Valencia per anar al parlament damunt dit, y som al dit parlament en la dita vila a viii dies de març del dit any. Y apres alguns dies en lo dit mes de març nos

faem aplegar tots los procuradors y syndichs de les ciutats, viles y lochs reals de Catalunya en lo capitol dels frares menors de la dita vila, y aqui faem nostra proposicio de la raho perque erem aqui venguts, pregantlos que ells en aço nos volguessen fer tal ajuda, que Nos poguessem mantenir aquesta guerra y venir a nostre proposit de aquella. Los quals ab gran affeccio de servirnos se retengueren acort. Y al terç dia ells nos reteren resposta que ells y llurs persones y tots llurs bens volien metre en servey nostre per aquest fet y offerirennos les imposicions de Catalunya tres anys fort grans, ab aytal condicio que deguessem fer capita de la dita armada lo noble don Bernat de Cabrera qui aqui era present, la qual cosa Nos los atorgam. Y pregam aqui mateix lo dit noble En Bernat de Cabrera que ell nos volgues açó atorgar, lo qual apres moltes escuses que lo dit noble allega, nos atorga que ell seria capita de la dita armada y quey yria personalment. E apres pochs dies entramnosen en la ciutat de Barcelona y posam en estament la armada que se devia fer en Catalunya; y aqui donam al dit noble En Bernat de Cabrera, per los treballs que havia sofferts per Nos, per los affers de la dita guerra y entenia a sostenir, lo vezcomtat de Bas a si y als seus en per tot temps.

Apres partim de Barcelona y anamnosen en Valencia, per fer espatxar la armada quis fahia en lo dit regne, y apres trametem lo noble En Gilabert de Centelles gobernador de Mallorques a la ciutat de Mallorques, per demanar ajuda al regne de Mallorques, per la dita guerra, lo qual regne nos feu gran ajuda per la dita raho.

Conseguentment com nos haguessem ordenat que tot lo nostre hostol se ajustas en lo port de Maho lo cual es en la ylla de Menorca, y lo dit noble En Bernat de Cabrera hagues posat en estament que les armades quis fahien en Catalunya y en Mallorques sen anassen dretament al dit port de Maho, com ell sen entenes anar ab la armada ques fahia en Valencia al dit port de Maho, divendres a v dies de juliol en lany de la nativitat de nostre Senyor Deu MCCCLIII, Nos faem aplegar en la cambra blanca del real nostre de Valencia tots los barons, caballers y ciutadans y altres persones, axi de nostre consell com altres, qui fossen presents en nostra cort, y encara lo dit noble capita nostre y tots aquells qui ab ell devien anar en lo

dit viatge, e aqui preicamlos els amonestam els pregam justament que ells ab bon cor y ferm volguessennos servir en aquest fet y que fossen obedients al dit capita y faessen en tal manera llurs affers que Deu ne fos pagat y Nos ben servits axi com Nos confiavem dells. Y apres moltes de altres paraules bones quels diguem, invocat lo nom del Sanct Esperit, benehimlos, els senyam, els comanam a Deu y a la sua beneita Mare nostra dona Sancta Maria, y al benuyrat baro sanct Jordi, lo qual tost temps fo y es advocat de les batalles de la nostre casa de Arago. Y aqui mateix faem caballers lo noble En Elfo de Proxida y En Francesch de Vilarasa que entrels altres anaven en lo dit viatje.

Lo dilluns seguent lo dit capita parti de la platja de Valencia ab la armada que se era feta y aparellada en Valencia, faent la via al dit port de Maho y com fos junt en lo dit port de Maho y hagues aplegat y regonegut tot lo nostre hostol, lo cual era de xxxxv galeres entre galeres y uxers y quatre lenys armats y cinch naus armades, tres castellanes y dues catalanes en lo qual habia certs homens a cavall entre cavalls armats y de la geneta y molts ballesters soberchs y molts diversos appareellaments de combatre, lo dit capita hac ardit de misser Nicola Pisa capita del duch de Venecia que ell era, xx galeres be armades, en lo castell de Caller. Hac encara cert ardit quen Riambau de Corbera gobernador de Sardenya habia pres castell Genoves, lo qual Genovesos tenien en la illa de Sardenya, significantli que vingues tost que Alguer sofferia gran destret de viandes. Diumenje a vespre a xviii de agost del dit any, lo dit noble capita nostre ab lo dit hostol nostre parti del dit loch de Maho y comensa a velejar y navegar faent la via de la ylla de Sardenya, axi quel diumenje seguent a hora de tercia, a xxv dies del dit mes de agost, lo dit hostol nostre arriba davant lo dit loch de Alguer salvament y segura y ab fort bon temps. E aqui lo dit capita nostre feu surgir tot lo nostre hostol esperant aqui lo dit misser Nicolo ab les dites xx galeres del duch de Venecia al qual ell habia tremes a dir que faes la via del dit loch de Alguer. Y aquell dia mateix lo dit capita nostre feu gitar y posar en terra tots los cavalls armats y de l[illegible]
pres lo dit loch del Alguer. E lo dilluns seguent l[illegible]
nostre ab tota la cavalleria y ab los ballester[illegible]

menava posa setje prop lo dit loch del Alguer per un tret de ballesta; axi que, tench assetiat lo dit loch per mar y per terra. Y aquell jorn mateix, hora de prim son, lo dit capita nostre hac cert ardit de les espies y escoltes que havia posades en terra, quel hostol dels Genovesos era a Lalmayre que es prop del Alguer per XL milles. Axi quel dit capita nostre significa lo dit ardit al dit Riambau de Corbera gobernador de Sardenya, lo qual era prop del dit loch del Alguer per una leuga ab les hosts de Sacer, manantli de part nostra que en continent degues venir al dit noble, axi quel dit gobernador lendema per lo mati, que fon dimars a XXVII dies del dit mes de agost, ab totes les hosts de Sacer, fo ab lo dit noble. al qual aquell noble leixa tots los cavalls armats y de la geneta, manantli que tengues lo setge per terra al dit loch del Alguer e ordenant lo dit setge lo dit capita nostre yversosament ab tota la gent del hostol que era en terra recullis en les nostres galeres. Y encontinent que fo recullit ell hac vista del hostol dels Genovesos qui fahia la via del dit loch del Alguer, lo qual era de L galeres entre grosses y sotils y v entre lenys y sageties be armades y aparellades. E lo dit noble, invocat lo nom de Jesuchrist y de la verge Maria mare de Deu y del benavyrat y glorios baro sanct Jordi, encontinent feu tocar la trompeta, manant a tuyt, que tots se aparellassen ys guarnissen per dar la batalla als Genovesos enemichs nostres. Y ell mateix, anant de galera en galera, ordena la batalla ensemps ab lo dit capita de Venecia, qui aquell dia mateix per lo mati se junyi ab lo nostre victorios hostol ab les dites XX galeres armades y posa la galera del dit misser Nicolo ab son estandart levat a la part esquerra de la galera del dit capita nostre, qui axi mateix havia dreçat y erigit lo nostre victorios estandart. E ordena que una galera de Catalunya estigues a la part dreta del dit capita nostre y feu fer dues esquerres de totes les nostres galeres; y eren totes afrenallades, ço es, una de Catalans y altre de Venecians, exceptades VI galeres entre bastardes y sotils qui estigueren detras ab les v naus armades. La qual batalla axi cuitadament ordenada, lo dit dia de dimars, a hora de mig dia, los Genovesos vengueren, batalla arrencada, contra lo nostre hostol, y com foren quaix a un tret de ballesta aprop lo nostre hostol, los Genovesos surgiren per popa totes les llurs ga-

leres, salvant x sotils qui estigueren detras les altres galeres llurs. Y les nostres galeres, per tal com havien lo vent contrari, vogant, batalla arrencada, acostarense al hostol dels Genovesos y començaren los uns contra los altres torment combatre. Y com la dita batalla hac durat força per dues hores, tres de les naus nostres armades qui per vent contrari nos podien acostar a la dita batalla, hagueren apres vent covinent, y ab veles plenes feriren en lo hostol dels Genovesos y en continent consumaren y desbarataren y meteren a fons v galeres del hostol dels Genovesos ab la xurma y tot llur forniment.

Y en aquesta manera la batalla dura tro al vespre. Axi quel nostre hostol ab les dites xx galeres dels Venecians virilment vence lo hostol dels Genovesos. E presne xxxiii galeres del hostol dels Genovesos ab la xurma y tot llur forniment. Y lo almirall de Genova com a vençut fugi ab xvii galeres sues desbaratades y mal menades, les quals, sino sobrevengues la nit, lo nostre hostol haguera preses y haudes. Y lendema que fo dimecres a xxviii dies del dit mes de agost, per lo mati, lo dit capita nostre ab gran alegria leva lo camp y tornassen victoriosament ab tot lo nostre hostol davant lo dit loch del Alguer; y aqui nostre hostol refresca, lo cual lo capita nostre regonech y la presa que feta havia, y troba que en la dita batalla havia mortes viii mil persones poch mes ho menys del hostol del Genovesos, entre los quals eren la major partida dels gentils homens de Genova, y de presos iii mil cc. Axi mateix troba que de part del nostre hostol moriren en la dita batalla v homens de paratge y força cccl persones de peu, y naffrades ultra dos mil persones, entre los cuals fo naffrat lo dit capita nostre ab passador per la cara, de la cual no hac perill.

Cap. 3 E dementre lo dit capita fahia apparellar les galeres nostres y metre en cunç per dar batalla al dit loch del Alguer, un gentilhom de Genova qui era pres en la galera del dit capita nostre, dix:—Misser, not cal apparellar batalla, pus que ets senyor de la mar, sic seras de la terra.—Axi que, dijous a xxx dies de agost, los homens del dit loch del Alguer exiren a parlement y tractament ab lo dit capita nostre, y apres molts tractaments, lo divendres seguent a xxxi dies del dit me[s de] agost, los homens del dit loch se reteren al dit ca[pita]

nom nostre, sots aytal condicio, quel dit noble, per nom nostre, feu remissio general als homens y a la universitat del dit loch, y confirma llurs franqueses y usos. E no res menys, quels barons Doria qui eren dins lo loch damunt dit ab llurs mullers, fills y filles y bens mobles, salvament y segura poguessen anar tro en Provença y Pisa y en Corcega.

Y aquell dia mateix lo dit capita nostre ab lo estandart estes entra en Alguer y preslo y apres rebe sagraments y homenatges dels del loch y comanantlo a Gispert de Castellet quel tengues per Nos. Y lo mateix dia lo capita nostre sentencia y feu escapçar en la plaça de Alguer Fabria Marros Doria genoves que fon près en la batalla, lo cual era sempre estat rebelle a Nos y a nostres officials.

Y Bernat de Cabrera hauda la victoria dels Genovesos y possessio de Alguer, tramesnos, que erem en Valencia, un porter nostre ab letres, significantnos lo que era estat y per lo mateix nos trames una quantia de banderes que havia preses dels nostres enemichs de les galeres, axi de senyals de Genova y del Almirall seu, com de altres que foren preses ab les XXXIII galeres, dientnos lo porter al delliurament de les banderes, axi:—Veus açi lo thesor que Deu nos ha donat.—Y rebudes les letres y legides, y rebudes les banderes, loam nostre Senyor de la gracia quens havia feta, y prest partim del real nostre ab los nobles y cavallers y tots los de casa nostra que eren ab Nos e ab lo bisbe de Valencia misser Huch de Fonollet canceller nostre, y ab la gent de la ciutat que era venguda a Nos al real nostre per saber la novella que Deu nos havia tramesa. Y a peu anam a la Seu de la dita ciutat, per retrer gracies a Deu, y com fom en la Seu, lo bisbe ab los clergues cantaren la *Salve Regina* y altres oracions y benediccions, segons ques acostumat de fer en la esglesia. Y retudes les gracies y fet loffici divinal, tornamnosen al real.

Estant Bernat de Cabrera en Alguer ab la gracia que Deu havia feta a Nos y a ell, axi com a comissari y official nostre, de la victoria dels Genovesos y de la acquisicio de Alguer quens era estat rebelle; y Deu que no vol en aquest mon dar goig complit, segons appar per los libres de les cróniques dels fets antichs temporals y per los de la sacra tehologia, car goig no pot esser complit sino daquells que sesguarden a la gloria per-

durable, Lucifer mes al cor de mossen Bernat de fer manament al jutge dArborea, de lo qual fonch agreviat. Y per pacificarse ab ell, tramesli dona Elionor muller sua per tractar pau; y estant quaix en acort, vengueren missatgers de Caller que li desviaren lo fet de la concordia que ab ella quaix havia feta; y com la jutgessa volgues partir de Alguer, de mati, vench a la posada de mossen Bernat per pendre son comiat y ses letres, cuidant quel fet estava com solia, y mossen Bernat li digue: que lo que havian acordat, nos podia seguir. E ella agreviada partis dell; y los missatgers de Caller la volien acompanyar: y ella dix: que nou volia. Y partis molt agreviada del Alguer tornant al jutge son marit que era En Oristany; y mossen Bernat de Cabrera, pus hac fet lo que volia, deixa a Alguer al noble Gispert del Castellet com a capita y senyor per Nos, e partis ab les galeres del seu hostol sues, e ab les XXXIII galeres que havie preses en la batalla dels Genovesos, ab los homens presos que tenla ab si e anassen al castell de Caller, arribanthi salvament y segura. Y com fo al castell de Caller hac ardit que Alguer se era rebellai per força de tractament del jutge Darborea, sino quen Gispert de Castellet ne hac sentiment, mort lagueren, mes calas per los murs y fugi y anassen en Sacer. Y lo jutge ab la gent de la sua terra se rebella contra Nos y feu rebellar los lochs dels heretats de Caller y dels altres heretats de la Illa. Per ço Bernat de Cabrera veent quels sarts poblats en torn Caller corrien la terra fins a les portes del castell, armas ab los homens de cavall y de peu que poch haver, queren Gilabert de Centelles, Elfo de Proxida, Ot de Muntcada vezcompte de Vilamur, Françesch de Perellos, Matheu Mercer y altres cavallers y persones notables, y ab gran res dels homens de les galeres, ab llurs armes y aparells y ab aquesta flota de gent a cavall y a peu, ana vers Quart, que es prop del castell a mija leuga ho poch mes y trobay gran justalla de gent de peu y eran cap per lo jutge misser Asso Italia ab llurs armes aparellats a combatre contra la nostra gent. E Bernat de Cabrera ab lo nostre estandart e invocat lo nom de Deu y de sanct Jordi, feri en ells esforçadament, tant que tots fugiren, qui ça, qui lla y molts se meteren en los lochs de Quart y de Sabella; y foren morts be MD persones entre de cavall y de peu.

Y com la batalla fon finada, Bernat de Cabrera veent lo pe-

rill quera en la Illa per la rebellio dessus dita, y que Sacer en tres lochs estaba perillos, ordena que En Bonanat Oz-çoll visalmirall nostre ab VIII galeres sotils vogis la Illa y que parlas ab En Riambau de Corbera gobernador nostre que era en la ciutat de Sacer, lo qual se compli de fet. Axi, quel visalmirall ab VIII galeres fo a port de Torres y secretament trames son missatger al dit gobernador, que prest fo ab ell, y tractaren; y axis feu que certa gent ixques de les galeres y fos mesa dins la ciutat. Y fet aço lo visalmirall tornassen ab les VIII galeres en Caller, e junyis ab laltre estol nostre. Apres mossen Bernat veent que la Illa estava en gran perdicio per raho de la rebellio, recobrades les VIII galeres, aparellas de tornarsen a Nos en los regnes nostres de la mar ab la sua armada y ab la presa que fet havia en la batalla dels Genovesos y en la nit ans que partis del port de Caller feu ordenar les galeres que eren LXXVIII davant la palliçada del port de Caller y feulas omplir de grans luminaries per dar plaer y confort als nostres qui y romanien y despler y esmay als nostres rebelles, e lendema per lo mati ab les galeres tench son cami, y les galeres de Valencia sen tornaren a Valencia y les de Mallorques a Mallorques y aquelles de Catalunya tornaren en Barcelona.

CAP. 4 E presa terra mossen Bernat de Cabrera en Barcelona, venchsen a Nos que erem en Valencia, y Nos, com aquell que havia hauda victoria molt honorable a la nostra corona reyal, rebemlo faentli aquella honor que merexia, axi com es acostumat de fer per los grans senyors del mon en semblants coses. Y oim la relacio quens feu, axi de les batalles com de la rebellio del jutge, per la qual, Nos moguts de la traycio quel jutge nos havia feta per raho de la rebellio, y esguardants que la Illa estava en perdicio, haut consell ab los infants En Pere y En Ramon Berenguer honcles nostres y don Pedro senyor de Exerica y lo vezcompte de Cardona y molts barons, cavallers, ciutats, viles y altres de nostre consell, acordam de passar personalment a la Illa, veents que per altra manera reparar nos podia. E fo en lo mes de setembre lany MCCCLIII. E precehim en nostre passatje a la Illa desta forma: ço es, que fem nostres demandes a tots nostres regnes, axi a prelats, com a ciutats y viles y appellam la major partida de

tots los richs homens y barons de nostres regnes quens seguissen personalment en lo passatje que entenem a fer ab nostre gran hostol a la Illa de Sardenya per fer execucio contra lo Jutge Darborea. Y dels quey anaren son aquestos: primerament Darago, los nobles En Lop de Luna, Felip de Castre, lo Comanador de Muntalba; del regne de Valencia hi anaren Don Pedro Senyor de Exerica, Gilabert de Centelles, Alfonso Roger de Luria, Elfo de Proxida, Ramon de Riusech, Ramon de Boxadors, Ramon de Vilarasa; de Catalunya hi anaren lo vezcompte de Cardona, Bernat de Cabrera, lo vezcompte de Castellbo fill de Pere de Fonollet, Ot de Muntcada, Pere Galceran de Pinos vezcompte de Illa, fill d'En Pere de Fonollet que fo vezcompte Dilla, Bernat de Corbera, Bernat de Cruylles nebot del bisbe de Gerona v molts cavallers de nostres regnes, entre los quals fo Pere Boyl que sen torna malalt del setje del Alguer y com fo guarit en regne de Valencia torna a nostre servey en Sardenya, lo qual no feu nengu dels que sen tornaren, sino aquest: per ço lo appellam *lo cavaller sens pahor*. Y encara fo ab Nos lo Capdal del Buyg, lo Senyor de la Esparra, lo vezcompte Dorta que era gran hom en Gascunya, per affectio gran que havia al nostre servey, y eren barons de Bordalers. Y tambe ordenam nostres comissaris a rebre les monedes quens foren atorgades en ajuda del nostre passatge y altres officials per fer adobar les galeres al nostre passatge necessaries y altres que faerem de nou a ops de la nostra persona y encara trabuchs y altres apparells de combatre, segons que en altres hostols reals es costum. Y apres Nos, per metre cor a les nostres gents, ordenam y acordam axi com de fet se segui, quel primer de Janer que comptavem MCCCLIIII venguem personalment a la esglesia de nostra dona de la Mar de Barcelona y muntam en uns cadafals quey havien fets en la plaça de la dita esglesia, vers la part del fossar major, en los quals foren ab Nos molts barons y cavallers y altres officials de casa nostra. Y en la plaça estigueren totes les altres gents; y Nos estiguem vestits de nostres vestidures reyals e ab nostra corona al cap. Y aqui fem nostre sermo a tot lo poble nostre de la Ciutat que estava dejus en la dita plaça, notificantlos la rebellio y traycio quens havia feta lo Jutge Darborea appellat Mariano y Nos axi com a bon pastor habem acordat de pasar a la Illa

per cobrar y reformar y fortificar aquella y tornarla a la nostra senyoria, dienthi moltes paraules appropiades al fet axi de la sancta escriptura, com de altres affers antichs que son dignes de recomptar, de lo cual tot lo poble nostre hac gran consolacio y plaer.

Apres algun temps que ja lo nostre hostol era gran res apparellat y Nos a pochs dies nos deviem recullir, lo jutge Darborea veent que Nos personalment hi deviem passar poderosament, trames a Nos un seu missatger offerintse a Nos de part del dit jutge en tornarnos tot ço quens havia tolt y satisfernos en gran moneda per les messions que haviem fetes en lo pertret del dit nostre passatge, hoc encara que metria la sua persona en poder del dit infant En Pere honcle nostre, si per ell no complia tot ço quens prometia fer. E Nos ahuts sobre aço diversos consells, dubitants que aço fes mes per torbar lo passatge nostre que per altra manera, majorment com nons offeria coses quens pogues complir, ni temps hi havia ques pogues fer, tant erem avant en lo nostre recullir y de tota la gent, que tot estava apparellat, haguem acort de no fer daço quel jutge nos prometia, ans li donam repulsa, confiant en Deu quens ajudaria ens daria loch de aquell per haver nostra justicia.

Apres que haguem fet lo sermo, nos aturam personalment en la ciutat de Barcelona, per tal quels affers de la armada haguessen millor recapte, fins al dia que acordam de recullirnos en lo port de Roses, del comptat de Empories, hon se devien ajustar les galeres y navilis necessaris al nostre passatge. Y ans que partissem de Barcelona ordenam de aquelles persones que devien romanir en los regnes nostres en esta manera ço es, que lexam procurador nostre general en tots los regnes nostres daça mar linfant En Pere honcle nostre ab tot poder, axi en lo fet de la justicia, com en fer remissions y gracies; y leixam ab ell misser Bernat de Olzinelles thesorer nostre. Ordenam certes persones en Barcelona que continuament treballasen y tractassen dels affers nostres propis tocants los negocis de Sardenya, hon nos deviem estar tro que nostre Senyor nos hagues feta gracia de complir nostra execucio y lo regne de Sardenya tornar a nostra senyoria. Y les persones que leixam en Barcelona per continuar los affers foren: mossen Pere

de Muntcada procurador nostre en Catalunya y En Vidal de Blanes abat de sant Feliu de Gerona, que apres fo bisbe de Valencia, misser Guerau de Palau, doctor en leys, En Pere Sent Climent ciutada de Barcelona y En Jacme Dez-far savi en dret. Y en Valencia, per dar recapte als nostres affers, lo bisbe de Valencia appellat misser Huc de Fonollet, frare Pere de Thous mestre de Muntesa, En Garcia de Loriç cavaller y governador nostre de Valencia, misser Arnau Juan doctor en leys y Berenguer de Codinats mestre racional de la nostra cort.

Y ordenats aquestos affers desta manera, partim de Barcelona en lo mes de maig del any MCCCLIIII y fem la via de Gerona; y apres alguns dies anam al castell de Roses hon estiguem tro a xx de juny apres seguent, quens recullim y passam ab lo nostre hostol. E fo lostol de cccc fins en ccccx veixells entre naus y galeres y altres veixells grans y mijancers segons que als dits affers eren necessaris. En lo qual havia tro a XLV galeres entre uxers grosses y galeres mijanceres y sotils. Y com los cavalls y les viandes els forratges y coses necessaries foren recullits, Nos, ab la gracia de Deu, fem dar vela a la nostra galera real, e tot lo hostol seguins y faem la via de Alguer. Y com som pres la illa de Sardenya, en un port que es appellat port del Compte, a tres milles prop del Alguer, Nos prenguem alli terra ab nostres barons y cavallers y altra gent, y trasquerem los cavalls y les viandes y los altres apparells que haviem fets fer per combatre y posar setje. Y aço fo dissapte ans de sanct Juan baptista, que es a XXIIII de juny, del dit any. Y lo jorn de sanct Juan fem lo cami, batalla arrengada, vers lo loch del Alguer, e les galeres per la mar ab los altres veixells. E com hi som, posam aqui nostre setge, segons e per la manera que fo acordat per Nos y per los de nostre consell, axi per mar com per terra, e apres algun temps que haguem axi estat, vench a Nos lalmirall de Venecia en ajuda nostra y mesclarense ab lo nostre hostol. E apres tres dies que forem venguts, passaren davant nosaltres xxv galeres de Genovesos, per la qual cosa les nostres galeres anarenhi de continent. Y veents que dits Genovesos anaven en camisa, leixaremlos y anarensen.

Y posat lo setje, apres alguns dies fo acordat per Nos y per nostre consell que fessem dar batalla al loch per mar y per terra, la qual batalla comenza a hora de terc[illegible] fins hora

baixa, y no sic poch res ter, car lo loch era ben murat y havia vall y contravall e fornit de bona gent especialment de molts ballesters de Genova. Y veent que per via de batalla haber nos podia, tinguem aqui nostre setje, en lo qual estiguem del jorn de sanct Juan tro a XXII de deembre.

Estant Nos en lo seige haguem gran fretura de moltes coses necesaries a la host, qui era caiguda en malalties, de coses medicinals, axi com sucres y volateria, e ous, e sal, e vi. Mas nostre Senyor nos feu assenyalada gracia, quels nostres procuradors que haviem leixats en Barcelona nos trameteren una nau appellada la nau de Alexandria y era encuyrada y era patro della Juan Lombarda de Barcelona. E vench carregada de aquelles coses que a Nos e a la host nostre eren necessaries. E los procuradors nostres que eren en Valencia nos trameteren altra nau plena de les coses dessus dites a Nos e la nostra host necessaries. Y En Berenguer de Relat thesorer de la reyna muller nostra, li trames moltes viandes e coses medicinals e necesaries, axi que entre totes les naus haguem tan complits acorriments, que per avant fretures no haguem, car per nostres sotsmesos navegants som servits mentre dura lo setje.

Y en aquest endemig lo loch fou destret de fam, e veents que tenir pus nos podien, tractarem sobrel delliurament del dit loch. E lo tractament fou aytal que per ço, segons que dessus es recomptat en lo present capitol, lo dit loch se era ja retut a Nos y per Nos a mossen Bernat de Cabrera, que era capita nostre, apres se era contra Nos perdicionalment rebellat; los prenguem a merce en aquesta forma: que no volguem ne consentim que los pobladors antichs pus avant hi romanguessen, ans ne fossen foragitats ab lo capita y ab tots los altres què eren per defensio del dit loch y quel loch romangues a Nos en guisa que fos poblat a voluntat y ordinacio nostra.

E quant la dita gent ne fo exida, Nos, ab lo nostre victorios estandart, faent gracies a Deu de la gracia quens havia feta de cobrar lo dit loch, entram en aquell lo XXII dia de deembre lany MCCCLIIII ab tots los nobles y cavallers y altres que eren ab Nos romasos, car molts sen eren ja tornats dels nobles y cavallers per malalties que havien haudes en lo setje, y molts quen hi havia de morts, los quals, que eren morts, foren mossen Felip de Castre, Ot de Muntcada y En Pere Galceran de

Pinos; y dels cavallers ni moriren molts en lo setje. E los qui sen tornaren fort malalts foren lo vezcompte de Cardona, En Alfonso Roger de Loria, lo senyor de la Sparra, lo comanador de Muntalba y don Lop de Luna. Y sen tornaren molts dels cavallers, car ells senmalaltiren en lo setje y donamlos licencia que sen tornassen, entre los quals sen torna En Ramon de Riusech, pero tornassen ab tal condicio que de continent sen tornas a Nos, ab cert nombre de galeres. E com fou en Valencia, al VIII jorn mori. Y tambe sen torna En Pere Boyl, y ab les galeres que de Valencia vengueren a Nos, sen torna a Nos, y en les galeres ana semblantment a Nos mossen Rodrigo Diez menor de dies que era romas malalt, com Nos anam al dit loch y entram victorios.

E com som entrats en lo dit loch, estiguem aqui alguns dies y donam y partim a pobladors de nostra nacio; ço es, Catalans y Aragonesos, totes les possessions, ço es, cases y terres y vinyes del dit loch y de son terme y ordenam nostres officials y regidors, y donamlos certa forma de privilegis per los quels se regissen en lo temps esdevenidor.

Cap. 5 Fet aço y posat ho en estament, partim del dit loch lo XXVIII die de deembre del any MCCCLIIII ab nostre estol, y ab los nobles y cavallers y altres qui eren ab Nos, pero ana per terra ab una partida de la companyia don Pedro Exerica y ab altra partida de la companyia ana axi mateix per terra mossen Pere Jordan Durries nostre majordom; e ab altra partida ana mossen Ramon de Vilanova nostre algutzir. Y faeren la via del castell de Caller, Nos per mar ells per terra. Y entram en lo dit castell lo sisen dia del mes de janer, y aqui reposam y comensam a tractar dels affers del regne, segons ques segueix, ço es, que per letres nostres dades en lo dit castell de Caller al XXIII dia del dit mes de janer del any de la nativitat de nostre Senyor MCCCLV, acordam de tenir corts y citam y requirimlos tots, prelats, nobles y cavallers, ciutats y viles de la dita illa de Sardenya que personalment o per llurs procuradors bastants fossen en lo castell de Caller per celebrar corts generals començadores lo quinzen dia del febrer apres seguent.

En les quals corts se faeren e sordenaren

cions y declaracions tocans los negocis generals de tots les habitants en la Illa dessus dita, segons que per les ordinacions y actes de cort es largament contengut en un libre ques feu lladonchs de la celebracio de les corts generals dessus dites. E licenciam les dites corts axi com aquelles que hagueren compliment y fi deguda. Y es cert que ladonchs com Nos erem en lo dit setge del Alguer, lo dit jutge Darborea vench a tractar ab Nos mijançant lo noble don Pedro de Exerica cunyat seu, sobre diversos affers de convinença entre Nos y al dit jutge faedora. Del qual tractament se faeren alguns capitols que foren fermats per nos e per lo dit jutge. Mas com som en lo castell de Caller tornam en altra tractament ab lo dit jutge y faerensi altres capitols, mijançant de nostra part mossen Francesch de Perellos y mossen Lop de Gurrea procuradors nostres, los quals foren fermats y jurats per los dits nostres procuradors y per los procuradors del dit jutge, estants en lo loch de sant Luri los dits nostres procuradors y los procuradors del jutge dessus dit, segons que de aquells capitols appar per cartas publiques quin foren fetas y fermades en poder den Bertran de Pinos secretari nostre. Y es cert que durants los dits tractaments la jutgesa Darborea, qui fo filla del vezcompte de Rocaberti, y son fill qui era primogenit del dit jutge, appellat Huguet, vengueren a fer reverencia á Nos, estants Nos en lo dit castell de Caller. E aturarenhi per molts dies, especialment lo dit Huguet, que tots dies era ab Nos e nos servia.

Mas lo dit jutge james a Nos venir no volch. E puix haguem tengudes les dites corts generals, y finats los affers que eren entre Nos y lo dit jutge, y haguem cobrat tot ço quens era estat rebellat y posada la Illa en estament, tractam del nostre partit de la dita Illa y tornarnosen en los nostres regnes daçamar. Axi que, fem regonexer tot lo nostre hostol y faem procurador y moneda y altres coses á la nostra partida necessaries. Y es cert que los procuradors nostres que haviem leixats en Barcelona y en la ciutat de Valencia, sabent lo fet de la nostra tornada, de quels haviem escrit y notat carrech, y fort congoxats, ensemps ab misser Bernat Dolzinelles tresorer nostre, trameteren a Nos moneders y ço que mester haviem per raho de la dita tornada nostra. Y acordam ab tot lo

nostre consell que per reformacio del cap de Lugudor, partint de Caller, passassem per lo dit loch del Alguer. Y partim del dit castell de Caller en lo xxvi dia de agost en lo dit any MCCCLV y navegam ab tot nostre hostol fins Alguer, hon aturam alguns dies per reformar y fortificarlo. Y el sisen dia de setembre apres seguent partim de Alguer y prenguem terra de Barcelona lo vinten dia de setembre, en ques comptava lo prop dit any.

frare preycador les denuncia al germa del dit rey de Castella que ladonchs era en Burgos. Y haut acort entre ells, anaren al dit rey per dirli ço quel dit frare havia oyt de part de Deu. Y en secret diguerenli ho lo qual rey los otorga esser ver que en aquella mateixa nit hac semblant veu de part de Deu. Y axi com Deu ho havia manat e dit, lo dit rey fina sos dies y en la quarta generacio ques segui fina lo seu regne; car lo dit rey en Pere, mentre regna, no feu sino mal, car ell primerament feu la guerra injusta contra Nos. Y durant aquella, feu occiure la reyna sa muller quey era venguda de les parts de França, cosina del rey de França, filla del duch de Borbo, e contracta ab fembres a des unes a des altres, vivint ab aquelles en peccat. Apres feu donar mort, ço es, quels occis de ses mans ab una xaulina, dins son hostal mateix que ell no sen dubtava, al infant don Juan cosin germa seu, e fill del rey Namfos e frare nostre. Apres dona mort a la reyna Elionor madrastra sua, nostra tia, e mare del dit infant don Juan, la qual mort li feu en tal manera que la feu matar a moros, car nengun castella noy volgue tocar. Apres dona mort a dos germans seus fills del rey Namfos y de la dita rica dona. Apres dona mort an Joan Alfonso del Burquerch qui havia dret de successio en lo regne de Castella. E a la fi lo dit rey en Pere mori a mala mort y ab perdicio de tots sos regnes. Y fo verificada la sentencia de nostre senyor Deu, car en la quarta generacio fo perduda per successio á tots aquells qui la dita successio pertenyia per linatge real, e fon trasportada en lo rey Enrich qui era bort y no havia dret de successio en lo dit regne. Y huy sesguarda lo dit regne al infant don Henrich net nostre, fill del rey que huy es en Castella y de la infanta dona Elionor, filla nostra de bona recordacio, que fon muller del dit rey de Castella appellat Juan, fill del dit rey Henrich.

E la dita guerra comença en aytal manera, ço es, que per voluntat y licencia nostra foren armades en la ciutat de Barcelona IX galeres per officials del rey de França, de les cuals fon capita mossen Francesch de Perellos, lo qual per temps esdevenidor faem vezcompte de Roda. Lo qual capita mena les dites galeres en nom y axi com a capita del dit rey de França en les parts de Normandia, contra lo rey de Anglaterra. Y passant per les mars de Sibilia, lo dit capita pres y roba

LIBRE SISEN

Hon es contengut y declarat lo fet de la guerra la qual lo rey de Castella appellat Pere iniquament y maliciosa se esforça de fer contra lo dit rey en Pere de Arago e sotsmeses de aquell. E la qual guerra dura per nou anys continuus quis començaren a correr en lany de la Nativitat de Nostre Senyor Deu MCCCLVI y finiren en lany de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCLXV que cessa la dita guerra per gran puniclo que Deu li trames axi com aquell qui havia feta guerra injusta e contra tota raho, car lo dit rey en Pere de Arago remas ab pau ferma ab lo rey Namfos pare del dit rey de Castella e dix se per alguns que aquest Rey Pere de Castella no fo fill del dit Rey Namfos ans fo cambiat en lo breçol per dupte del pare que tenia continuament una dona de Castella de nobles gents la qual era appellada per tot son regne la "rica dona," de la qual hac molts fills mascles e lo primer nat havia nom Henrich e finida la dita guerra fon rey de Castella ab la ajuda de Deu e del dit rey en Pere de Arago segons per avant. se dira.

CAP. PRIMER E aço fo per ordinacio de Deu, car segons que havem oyt recomptar a persones dignes de fe, en Castella hac un rey appellat Ferrando qui fo rey vituperos e mal nodrit y desestruch y parla moltes vegades reprenent y dient que si ell fos com Deu crea lo mon, en fos cregut, Deu no haguera creadas ne fetes moltes coses que feu y crea y quen haguera creades y fetes moltes que no haguera fetes. E aço tenio ell en son enteniment en parlava sovent, perque nostre senyor Deu, veent la sua mala y folla opinió, tramesli una veu en la nit, la qual dix aytals paraules:—Per tal com tu has represa la saviesa de Deu, daci a xx dies morras y en la quarta generacio finira ton regne.—E semblants paraules tremes Deu
aquella mateixa nit y hora a un homr
frares preycadors que era en lo mon

questas et en todo el tiempo. E si algunos de nuestro senyorio fizieron danyo á vos en el vuestro, pesonos dello et escarmentámoslo en aquella manera que deviamos. De lo qual recebimos de vos fasta aquí todo lo contrario en muchas cosas que son estadas, senyaladamiente sabiendo vos en como, lo que han les ordenes de San Tiago et de Calatrava en los vuestros regnos, es so mandamiento et obediença de los nuestros maestros què son en lo nuestro regno, enagenasteslo en otras personas e tomastesgelo et desapoderastes los dichos maestres et de su jurediccion, non lo podiendo vosfazer de drecho. E otro sí: vuestras galeas andavan por los nuestros puertos faziendonos guerra, assi como nos la farian enemigos, tomando los navios de los nuestros puertos que venian cargados de pan et de otras mercaderias para Sevilla et para otros lugares de la frontera per lo qual fue en periglo toda la frontera por la grande mengua de pan que hi havia en esse tiempo, e otros muchos males et dannos et robos et muertes que recebieron los de la nuestra tierra de los de la vuestra. E todo esto recebimos estando Nos en grand menester e maguer vos embiamos requerir et afrontar sobresto con Gil Blasters nuestro Alcalde, nunca en ello fiziestes escarmiento, ante recebimos Nos en los de la nuestra tierra dende el contrario estando Nos en la nuestra cibdad de Caleç que eramos ido allá por veer nuestras villas y nuestros castillos, llegaron nueve galéas vuestras armadas et tomaron las gentes de las dichas vuestras galeas mercadores vezinos de la cibdad de Sevilla, que havia muy grand tiempo que vevian hi et tomaronles et robaronles las mercaderias y otras cosas que fallaron en el dicho puerto; e maguer los embiamos dezir et rogar que lo defeziessen non lo quisieron fazer, et embiaron nos dezir que lo non farien, que non debian desto de dar cuenta á otro sinon a vos. E tomaron et robaron en otros de los nuestros puertos que era de los nuestros naturales lo que pudieron tomar. E levaron lo que pudieron dello: esto que non pudieron levar etcharonlo en la mar, véendolo Nos por nuestros ojos. E todo esto recebimos de vos et de los vuestros, teniendo vos por nuestro amigo. E en verdad Rey, para aquel que fue guardado et defendido en su regno por el Rey nuestro padre que Dios perdone como vos fuestes: e otro si recibiendo de Nos las obras que recebiestes fasta aquí, otro

conocimiento devíamos haver de vos que non este. E como quiera que todas estas sinrazones hoviessemos recebido de vos haviendo vos por amigo fasta aquí, non vos lo quesiemos acalomiar, por guardar lamistad et las posturas que eran entre Nos y Vos. Ca como quier que Nos estuviesemos en alcunos menesteres al tiempo que las mas cosas destas se fezieron bien pudiéramos tornar á ello á lo estrannar en aquella manera que cumplia á nuestra honrra et á nuestro servicio. Pero guardamoslo por que nuestra voluntad fue siempre et es de a qualquiera que haviesemos por amigo, del ser amigo claro et verdadero: e agora pues estas cosas et desaguiados nos fueron fechos de vos et de la vuestra gente: e otro sí, porque la dicha vuestra carta que nos agora embiastes venia por tales palabras que non guardastes contra Nos lo que deviades, non podemos escusar de nos sentir desto et de otras muchas cosas et desaguisados que Nos et los de nuestros regnos havemos rescebido de vos et de las vuestras gentes et de tornar a lo estrannar en aquella manera que devemos et nos cae de lo fazer por aguardar nuestra honrra et nuestro estado. E otro sí, otros agravios algunos que feziestes contra la Reyna nuestra tia et los infantes nuestros primos que non quisiemos acoloniarvos fasta aqui por guardar la amistat que era entre Nos et vos fasta aqui. E de aqui adelante non nos haiades por vuestro amigo que nos queremos tornar á este fecho assi como devemos et a nuestra honrra pertenesce. Dada en la muy noble cibdad de Sevilla ocho dias de agosto seellada con nuestro seello de la puridad, era de Mille et trescientos et noventa et cuatro. Yo Juan Fernandez la fiz scrivir por mandado del Rey.

E reebuda la dita letra, Nos mostram aquella a nostre consell, en lo qual eren En Pere de Fonollet vezcomte Dilla mossen Bernat de Cabrera, mossen Bernat de So, mossen Matheu Mercer, mossen Ferrer de Manresa, mossen Berenguer Dolms En Pere Çacosta batlle general de Catalunya y altres de nostre consell. Y tots los de nostre consell estigueren molt dubtants en dar consell, car los uns tenien que Nos trametessem al dit rey de Castella nostres missatgers solemnes, los quals tractassen que a honor nostra cessas la guerra y que fossem ab la casa de Castella en aquella bona amistad que solien esser

los nostres passats; y los altres dehien que les letres quel dit rey nos havia trameses eren deseximent e seria gran vergonya y desonor y minua nostra de fer la dita missatgeria y quel dit rey per ventura no la volria acceptar, car ere rey ple de gran superbia. E finalment Deu volch y li plague metre en nostre enteniment y voler de reebre los deseximents del dit rey. E desembargam lo dit hom que trames nos havia, axi com en semblant cas es acostumat, y fem resposta al dit rey, del tenor ques segueix:

Rey: vuestra carta havemos recebida oy domingo a IIII dias andados de setiembre del dius scripto, la qual nos presentó Martin Lopez mensagero vuestro. E sobre la razon que nos feytes saber duna carta queus embiamos a requerir por feyto dun mercadero nuestro subdito qui se querellaba delant Nos que alcunos del regno de Castiella le havian robadas mercaderias suyas segund que en la carta que Nos vos habemos enbiada largament es contenido diziendo que si aquesto non queriades fer render, hauriamos á fer al dicho mercadero lo que de justicia et razon eramos tenidos de fer. E segun que aquesto et otras cosas en la dita vuestra carta son largament expressadas vos respondemos: que la dita nuestra carta salie de nuestra chancelleria por la forma et manera que sacostuma de requerir en tal razon por justicia un rey á otro. E los Reyes aquello que salle por justicia de lur cort no han acostumado de veer: e Nos tampoco no sopiemos nada desta carta, mas somos Nos certificados despues que la dita vuestra carta havemos recebida quel Rey vuestro padre et los otros reyes escriven á Nos, et Nos á ellos dius la forma dessus dita. Pero es Nos seydo dito por Matheo Adrian nuestro escrivano mayor tenient los nuestros siellos que despues que fueron feytas las posturas entre Nos et vos fue convenida cierta forma en Çaragoça, entre Francisco de Prohomne qui fue et era la hora nuestro escrivano mayor et Matheu Ferrandez vuestro escrivano de escrivir, de semblantes afferes de Nos á vos et de vos á Nos. E el dito Matheu Adrian dize que en la dita nuestra carta non fué seguida la dita forma, porquel dito Matheu á la data de la dita carta no era en la nuestra cort, porquel escribano que fizo la dita carta no sabiendo la dita forma fizo

aquella en la forma qui es acostumado de scrivir en tal caso á los otros reyes. E fue errado del dito escrivano, porque vos aquesto no devedes á mal tener, porque todol dia no cuydando tales cosas se fazen. A la otra razon que feytes saber que vos entro a agora nos teniades por amigo et que haviamos recebidas del rey vuestro padre muytas de buenas obras et de vos segund que largament se contiene en la dita vuestra carta: Rey á esto vos respondemos que es verdad que el rey vuestro padre et Nos fuemos siempre amigos et él nos fizo buenas obras e sabe Dios et a todo el mundo es cierto que le fiziemos en sus afferes grandes ayudas et buenas obras. E á aquesto non queremos mas dezir porque ninguno no se deve loar en su feyto. De vos rey entendemos que guardavades en nuestro feyto assí como amigo et Nos assimismo el vuestro. Et si vos lo guardastes á Nos et Nos lo guardamos tan complidamente á vos. A lo otro rey que nos feytes saber en razon del maestre de Calatrava parecenos que esto es contra razon porque los freyles de Calatrava que son en Alcañiz en la nuestra senyoria dizen que segund lo orden esleyeron et fizieron maestre don Joan Ferrandez et que esto podian fer segund Dios et orden, porque los freyres daquell orden que son en Castiella eran escomulgados, et los maestres qui son alla feytos no son feytos segund Dios ni segund orden. Et de aquesto se lieva pleyto delante el papa. E no es rahon que vos agreviedes por esto por dos razones, la una quel feyto del dito orden es feyto de la Esglesia et non pertenesce á los legos: la otra porque esto es dentro nuestros regnos et no havedes que ver vos ni otro rey dentro los ditos nuestros regnos: mas si ellos ho alguno dellos vienen demandar justicia en nuestra cort, serales feyta segund fer se devrá de razon et de justicia. E allo que nos feytes saber del feyto de las galeas que han feyto danyo en vuestros puertos de mar e otro si dezimos que vos havemos feytas otras malas obras que no queredes dezir, respondemos vos que guardedes si las havedes á Nos vos feytas: que Nos nunca us fiziemos malas obras acordadament ni con entencion de ferlas. E si vos entendiessedes que los nuestros subditos las vos haviessen feytas sin razon, si nos lo fiziessedes saber, hauríamos hi dado aquell escarmiento que fer se devia entre reyes que eran amigos et en paz: porque no es culpa nuestra, mas

de vos qui non las nos fiziestes saber por carta, ho por requisicion asin como fer se deve, et Nos fiziemos á vos. E si vos rey quisiessedes saber las cosas que los Genoveses nuestros enemigos han feytas á nuestras gentes en vuestros puertos, mayor razon hauríamos de querellarnos que vos. E sobrel feyto que nos feytes saber de la reyna doña Leonor vuestra tia et de los infantes vuestros cosinos hermanos, vos respondemos que no les entendemos haver feyta ninguna cosa contra razon que demandada nos hayan: antes siempre que han embiado á Nos á demandar alguna cosa, les havemos feyto lo que deviamos segund justicia et razon. E sabedes bien que cuando vos por vuestra carta nos embiastes rogar que quisiessemos prender á nuestra mano todo lo que han en nuestros regnos et tierras, non lo quiziemos fer, porque si ellos ho vos por ellos nos demandades mas de razon, no somos tenidos de ferlo. A las otras cosas que nos feytes saber en vuestra carta, en que es feyta mencion de las pazes que eran entre Nos et vos, sabe Dios, qui está en meo de Nos et de vos et vee tota la verdad, que siempre aquellas pazes las quales entre Nos et vos son firmadas con jura et homenatge vos havemos complidament tenidas assi por buena amor como por posturas. E si alguna cosa nos feziestes saber, siempre en aquella compliemos lo que cumplir haviamos et eramos tenidos. Mas somos muyto maravellados, que antes que esta vuestra carta fuese á Nos presentada, havíamos havidas ciertas nuevas del governador del regno de Valencia que gentes vuestras del regno de Murcia, con pendon tendido son venidas á correr á los lugáres de Chinosa et de Muntnover que son dentro el dito regno et dieron fuego en aquellos. E otro si havemos havido cierto ardit del dito governador, que los de Requena han corrido et barrieado el lugar de Sietaguas que es del dito regno de Valencia. E assi mismo havemos havido ciertas nuevas del governador Daragon que gentes vuestras que vinieron de las partes de Molina han corrido en algunas aldeas de Darocha et metido fuego. E todo esto ha seydo feyto sin alcuna requisicion, et sin redimiento de paz e de posturas. Porque, rey, pues tales obras nos feytes e nos havedes feyto saber que daqui adelant non vos haiamos por nuestro amigo. Respondemos vos, que vos assimismo no nos hajades por amigo vuestro. Data en

Perpenya dius nuestro siello secreto á quatre dias andados de setiembre en el anyo de la natividad de nuestro senyor Dios M.CCC.LVI.

CAP. 2 E tantost com lo dit consell fo delliberat e la dita resposta al dit rey de Castella fo tramesa, notificam per tots nostres regnes lo fet de la dita guerra que devia començar. E tremetemhi nostres comissaris per pendre y occupar tots los bens dels sotsmesos de dit rey de Castella, car entes haviem que ell havia ja feta semblant provisio en sos regnes contra nostres sotsmesos. Y no res menys, fem fer nostres apparells e provisions de acostarnos en las fronteres Darago e de procurar tot ço que fos necessari al fet de la dita guerra contra lo dit rey e sos sotsmesos. E per ço partim de Perpenya e tinguem nostre cami vers la ciutat de Barcelona per continuar los affers dessus dits. E alli mateix, ab letres nostres dades en la ciutat de Barcelona lo quart dia del mes doctubre del any MCCCLVI notificam los affers de la guerra a tots nostres sotsmesos, axi barons cavallers com altres persones, jatsia que ja ho sabessen, es a saber: als infants En Pere de Ribagorça y de les muntanyes de Prades, En Ramon Berenguer compte de Empuries, e als egregis barons En Pere compte de Urgell y Nalfonso compte de Denia y als nobles don Pedro de Exerica y En Bernat de Cabrera compte Dosona, al prior de Catalunya, al maestre de Muntesa, En Gilabert de Centelles. E no resmenys a tots los nobles, barons, cavallers y generosos del regne de Valencia. Y encara fo notificat a totes les ciutats, viles y lochs reals del dit regne de Valencia. Semblantment fo escrit als nobles y barons del regne Darago, es a saber, a don Lop de Luna, En Pero Ferrandez Dixer, En Felip de Castre, En Eximen Durrea de la tenença Dalcalaten, En Luys Cornell, En Pero Maça de Liçana, En Axo de Foyzes, En Juan Martinez de Luna, En Blasco Dalago, En Pedro de Luna, En frare Juan Xemenez Durrea comanador major de Muntalba. Y en les dites letres nostres era contengut, que com lo rey de Castella se apparellas de donar damnatge en los nostres regnes Darago y de Valencia, faent sobre aço son esforç de haver grans companyes, per ço pregavem y manavem als dessus dits infants, barons, nobles y cavallers y ciutats y viles dels dits regnes, que faessen

tot llur poder, ab totes bones provisions que poguessen, quels dits regnes fossen ben deffesos y guardats; significantlos que per millor reforç y guarda dels dits regnes y encara per offendrer y damnificar los enemichs, part les companyies que ja hi haviem trameses e y trametiem ladonchs al present lo vezcompte de Cardona, los nobles En Dalmau de Queralt, En Ramon Alamany de Cervello, En Pere Galceran de Pinos y daltres nobles y bones companyes de cavall, de les quals ensemps ab los altres barons, nobles y cavallers generosos y altres de la ciutat y regne de Valencia, podia hom fer bon compte a defensio dels dits regnes y a offensio dels enemichs; manants als dessus dits y requirentlos per la fe y naturalesa a quens eren tenguts, que entre tant ab los altres vasalls naturals y servidors nostres dels dits regnes donassen tot aquell damnatge que poguessen als dits enemichs. Enteniem empero que les entrades, corregudes e damnificaments que farien en les fronteres de Castella, faessen ab bones espies y ab bones ordinacions, per manera que la nostra honor hi fos ben guardada axi com se pertanyia, notificants que Nos lendema deviem partir de la dita ciutat de Barcelona per anar a Leyda, hon feyem totes les ajustalles de les companyies de Catalunya. Y de alli tendriem nostre cami ab nostre poder vers aquelles parts hon sabessem esser lo dit rey de Castella. Apres partint de Barcelona tinguem nostre cami vers les parts de Leyda, per haver y replegar y fer ajust de les gents que devien seguir vers les fronteres de Castella. Y com som a Leyda dreçam nostre cami vers Çaragoça, y aqui estiguem per fer la guerra contra lo dit rey de Castella; y per continuar los dits affers mudamnos a Calant per ço com es frontera de Castella, y estant alli rebem una letra del dit rey de Castella, lo tenor de la qual es aytal:

Al Rey Daragon por el rey de Castiella et de Leon.

Rey: fazemos vos saber que vimos vuestra carta que nos embiastes y dionosla Enyego de Larbes vuestro correro en la nuestra ciudad de Sevilla miércoles onze dias deste mes de octubre et segunt que por ella parece no nos embiastes responder a algunas de las cosas que vos embiamos dezir por la otra

nuestra carta que vos embiamos. E Rey haviendo fecho los males et danyos en la nuestra tierra las vuestras gentes, segunt que vos embiamos dezir. E haviendo Nos a vos embiado requerir et affrontar sobre ello con Gil Blasques nuestro alcalle en la nuestra cort, non lo mandastes desfacer ni nos embiastes buena respuesta. Antes despues de esto los vuestros officiales et las vuestras gentes de Mallorques tomaron naos del nuestro senyorio et prisieron et mataron los hombres que en ellas yvan et vendieron et fizieron almoneda publicament de las dichas naos et de las mercadurias que en ellas yvan assin como si fuesse de enemigos. E Rey faziendo los nuestros vassallos et los nuestros naturales esto que nos embiastes dezir que fizieron por tomar emienda de lo que havien recibido. E aun mas si fizieran non deviedes vos haver por sin razon. E pues nos embiastes dezir: que no erades nuestro amigo Nos embiamos alla un nuestro cavallero á vos dezir algunas cosas sobresto. E embiad una carta de asseguramiento á Requena para que vaya et torne seguro. E si vos quisiéredes enbiar a Nos cavallero bien lo pudiedes enbiar seguro, ca los mensageros de los Reyes seguros deven seer. Dada en la dicha ciudat de Sevilla seyellada con nuestro seyello de la Poridad dizeocho dias de octubre era de mil et tresientos et noventa et cuatro anyos. Yo Joan Ferrandez la fiz scrivir por mandado del Rey.

Nos rebuda la dita letra, faem aquella legir en nostre consell. E hauts nostres acorts y delliberacions, fem nostra resposta al dit rey de Castella, per la forma quis segueix:

Al Rey de Castiella et de Leon por el Rey Daragon.

Rey: recebiemos vuestra carta dia martes XV dias andados de novembre presentada á Nos por Joan Ferrandez Darcos et Pero Ferrandez de Segovia qui se dizen mensageros vuestros responsiva duna respuesta que Nos vos haviamos feyta a otra carta vuestra primero á Nos enviada. E en esta carta Rey diziedes que non vos haviamos respondido a algunas cosas que en la dita carta primera nos embiastes dezir. Otro si ero nido en la dita carta vuestra que catando los

tras gentes havian feytos á vuestros subditos. Et como nos habiades enviado requerir et afrontar desto por Gil Basques vuestro Alcalde e que sobre aquello non le fiziemos buena respuesta antes despues gentes et officiales nuestros de Mallorques tomaron naves de vuestro senyorio et mataron los hommes que en ellas eran et fizieron publicament almoneda de las mercaderias et de los bienes daquellos. Et que si vuestros vasallos et naturales fizieron por esto danyo alguno en nuestras tierras en entrega ó esmienda del danyo que havian preso, que no lo deviamos tener a sin razon. Rey á todo esto vos respondemos que nos parece que en la dita respuesta que vos fiziemos á la primera carta vuestra vos fiziemos respuesta á todo aquello que por aquella nos embiastes dezir, et si lo havemos feyto regonocer agora con decabo. Pero si vos nos queredes declarar que es aquello a que nous fiziemos respuesta fer la y emos. E otro si en la respuesta que Nos fiziemos al dito Gil Blasquez de la qual feytes mencion en vuestra carta vos respondiemos que fiziemos venir delant nuestro concello present el dito Gil Blasques las posturas que entre Nos et vos eran et fiziemos sobre todo aquello que nos requerió, todo aquello a que eramos tenido segunt las ditas posturas. cumpliendo de feyto lo que cumplir se debia. Et todo esto se fazia present el dito mandadero vuestro, concordant con el dito nuestro concello. Porque Rey vos esto non debedes tener por mala respuesta. A lo que nos feytes saber duna nao que fue presa en Mallorques, Rey sabed por verdad que segund parece por processo feyto por nuestros officiales, quel patron de la dita nao levava un pleyto delant el Gobernador nuestro de Mallorquas et escondidament furtó quatro mercaderos muy ricos de Mallorquas en el puerto de la ciudad de Mallorquas e fizo vela. Et el nuestro gobernador sabido esto embiol dezir que mal fazia como sen diva antes quel pleyto fues desenbargado et terminado. Et aun fazia peyor porque sen delevaba los ditos mercaderes, porque lo requeria que los li rendiesse. E el dito patron et los ottros que eran en la dita nau tiraronle con sayetas et fuessen de con la dita nau. E la hora el dito Governador veyendo tan gran crueldad et sin razon, armó o fizo armar una nau, et fue en puos del, et alcançolo: et requiriolo que li rendies los ditos mercaderos, et non lo quiso fer. Et sobresto peleyaron: et el

patron murió en la peleya con algunas de las companyas: et prendieron la nau: et por el crimen quel dito patron havia feyto et cometido en el nuestro senyorio el judez de Mallorquas confiscó al fisco nuestro la dita nau con todos los bienes daquel. Del qual feyto Rey en la dita vuestra carta no nos embiastes dezir alguna cosa porque non vos hi podiamos responder. E sabedes vos bien Rey que los reyes que han buenas pazes et firmas treguas non deven fer mal luno al otro sin requerimiento. Porque por aquello se veyen las cosas si son seydas feytas en dreyto o no. Mas vos Rey sabedes bien que los subditos nuestros, por el danyo que vos dezides que havian preso no haurian por si armadas XII galeas et IIII naves que vinieron a Mallorquas por dar danyo á nuestras gentes con vuestras senyas et con vuestro Almirant las quales se eran armadas en vuestros lugares ni vuestras gentes no haurian corrido nuestras tierras con vuestros officiales et con vuestros pendones. E como dezides que Nos vos embiavamos dezir que no queriamos vos por amigo antes lo feziestes vos nos saber. E Nos respondiemos vos por aquella misma manera. Todas estas razones Rey vos femos saber porque Dios et todo el mundo sepa la gran justicia nuestra et el gran tuerto del movimiento de la vuestra part. Quanto del cavallero que nos feytes saber que viene á Requena vos femos saber que embieremos carta de asseguramiento et encara a todos aquellos mandaderos que a Nos vengan de vuestra part.—Dada en Calatayud dins nuestro seyllo secreto a VI dias andados del mes de Deziembre en el anyo de la natividad de nuestro senyor M.CCC.LVI.

CAP. 3 Del compte de Trastamena en la present escriptura no era feta mencio, mas com es una de les notables coses de la dita guerra, es açi continuat lo fet del dit compte de Trastamena, y com vench a nostre servey, car per tal que la dita guerra mils y pus esforçadament fer poguessem, trametem missatgers en les partides de França al dit compte de Trastamena, fill bort y primogenit del rey Namfos qui fon rey de Castella, quey era axi com exellat y perseguit por lo dit rey En Pere de Castellà. Apres molts
compte de Trastamena vench a nos

aquella gent que poch de la terra de Castella quil amaven el seguiren ens serviren a nostre sou ab les nostres gents, segons que avant se segueix. Empero la covinença que feu ab Nos se feu en aytal manera que li fem donacio, ço es, en Catalunya dels lochs de Muntblanch y de Tarrega y de Vilagrassa; en regne de Valencia del loch de Castello del camp de Borriana y Vilareal y en regne de Arago dels lochs de Tamarit de Litera ab ses aldees y de Ricle y de Epila, los quals ell possehi ab tota jurediccio alta y baixa, pacificament y sens grans companyies, les quals per gracia de Deu y ab tractament nostre vengueren de las parts de França y de Anglaterra y foren ab Nos en Barcelona en las festas de Nadal del any quis comença a comptar MCCCLVI; y despossehirem lo dit rey en Pere de Castella de tots los realmes que possehia, don lo gitarem, car ab dues galeres ab que fugi de Sevilla, sen ana a les parts de Burdeu qui es del rey de Anglaterra. E ladonchs fuyt lo dit rey, lo dit compte de Trastamena appellat Henrich fo coronat en rey de la ciutat de Burgos y Nos cobram tots los lochs dessus dits que dats li haviem, segons que en la fi de aquest libre es pus largament declarat. Es cert quel dit compte de Tastamana tantost que la dita convinença fo feta, vench a nostre servey y femli en començament, accorriment de moneda y encara fem a ses companyies provisio de viandes tro a cert dia quel metem en sou de CCC cavalls armats y altres CCC alforrats. Y asignamhi lo loch de Borja hon estigues per fer la guerra ab nosaltres, ensemps ab tota laltra gent que era venguda a nostre servey, la qual era compartida en diversos lochs de la frontera, segons que per nostre consell era ordenat, y segons quels affers ho requerien. E apres tornamnosen a la ciutat de Çaragoça hon tinguem festas de Nadal y comença lany de la nativitat de nostre senyor Deu, MCCCLVII.

Estant Nos en la dita ciutat en lo mes de febrer del dit any, lo pare sanct trames a Nos per legar lo cardenal appellat Guillerm per tractar pau y concordia entre Nos y lo dit rey de Castella, axi com se pertany a la sua dignitat apostolical. Lo qual cardenal fo per Nos honorablement rebut, axi com se deu fer per la sua dignitat, al noven dia del mes de febrer, qui entra dins en la dita ciutat. E com a Nos feta relacio dels affers de la sua legacio, parti de Nos y anassen al rey de Cas-

tella per notificarti los affers per los quals lo dit pare sanct lo tremetia per tractar pau y concordia sobrel fet de la dita guerra, de la qual nos eram fort clamats al dit cardenal, car procehia de injusticia y de gran malicia y es cert quel dit rey de Castella, apres quel dit cardenal hac ab ell parlat y feta sa relacio, no volch seguir ni concordarse ab nengun partit rahonable, ans lo dit rey, mogut de gran malicia y superbia, ab totes les sues gents vench en les partides de Teraçona en lo mes de abril apres seguent y assetia la ciutat de Teraçona, y per gran malicia den Miquel de Gurrea caballer Darago, a qui la havien comanada y de aquella lo havien fet capita, no volentse defendre, axi com fer se devia, isque a tractaments al dit rey de Castella y ab certs pactes liura la dita ciutat dins espay de tres dias, dins los cuals lo dit capita ab sa muller y ab tota la sua casa, y ab tots los mobles que portar sen volch, sen ana en les parts del regne de Navarra. E desemparada la dita ciutat per lo dit capita, lo rey poderosament entra en aquella y gitan tots los pobladors despullats de tots los bens que havien y no trasqueren sino les persones ab llurs vestits. E Nos erem en la ciutat de Çaragoça quaix asoliats de gents darmes, car totes eren en defensio de les fronteres terres. Y Nos turbats de la perdicio de la dita ciutat, fem justicia de alguns de aquella ciutat qui vingueren a Nos contantnos la perdicio de aquella, car justicia mereixen, pus nos volgueren defendre. Empero, apres alguns dies, Nos tinguem consell y nos plach que la mesquina de gent popular vengues á la ciutat de Çaragoça per haver vida y sostenir llurs persones.

Nos empero, estants axi en gran dubte, per tal com lo dit rey de Castella nos ere tan prop y Nos haviem ab Nos tan poca gent, per tal com tots eren per les fronteres, trametem correus cuytats a don Pedro de Exerica y a don Lop de Luna y al comte de Trestamena y als altres qui eren per les dites fronteres en servey nostre, que venguessen a Nos cuytadament, notificantlos la perdicio de la dita ciutat y lo perill en que nosaltres erem. Y en aquest endemitg enfortim la Aljafaria nostra, be quens hi tenguessem mal segurs; mas a poche dies tots los dits barons y altres foren ab Nos dins la ci Çaragoça. Tremetem encara nostres letres al compte de Foix que vengues a Nos

cual compte de Foix vench de continent ab molta companyia y bona y fo ab Nos al loch de Magallo hon Nos erem. Axi que, fom tots plegats y estavem en acort si yriem a Taraçona per parar batalla al dit rey de Castella, y aço en lo mes de maig en ques comptava lany de la nativitat de nostre senyor Deu M.CCC LVII. La cual batalla per Nos fou parada, hon eren ab Nos tots los barons, cavallers y altres en gran multitut. La dita batalla lo rey de Castella no volch esperar ne a aquella venir, pensant que Deu lin devia noure per ço com menava guerra injusta.

Y estants los affers dessus dits en lo estament que dit es, lo dit cardenal Guillem anava de Nos al rey de Castella y del rey de Castella a Nos tractant y parlant avinençes si per res ferles podia entre nosaltres dits reys; y aparech a Nos y a alguns altres de nostre consell quel dit cardenal se declinas dalguna cosa a la part del dit rey de Castella en favor sua, de que fo repres per lo dit compte de Trestamena. Mas apres diversos tractaments lo rey de Castella, qui nos gosa cambatre ab Nos qui li teniem batalla apparellada en lo dit loch de Magallo, segons que dit es, consenti que la dita ciutat de Teraçona vengues a ma de dit cardenal y que fos dada treua entre Nos y al dit rey de Castella de un any la donchs esdevenidor, sobre totes questions que fossen entre Nos y lo rey de Castella. (En los quals tractaments cabe lo noble En Bernat de Cabrera y altres que per Nos hi eren asignats) Y el dit cardenal tornans la ciutat a aquella part que ell conexeria que la degues haver. E com los fets de las questions dessus dites qui eren entre Nos y el dit rey de Castella se començaren a declarar y especificar, la part del dit rey de Castella allegava que devia esser conegut sobre la questio de la terra que Nos possehim en regne de Murcia, la qual, per sentencia arbitral del rey de Portugal, era ja estada ajutjada al senyor rey En Jaume avi nostre, ladonchs com lo dit rey En Jaume feu pau ab lo dit rey de Castella que ladonchs era, per la cual pau li restituhi la ciutat de Murcia que tenia y possehia per just titot. Los quals lochs, qui al dit senyor rey en Jacme foren ajutjats. son Oriola, Guardamar, Elix y Crivillen y Alacant y la vall Delda y tota laltra terra qui es ultra Xexona vers Castella. Y es cert que la dita questio nos devia escoltar, car en lo tractament de la pau que

fon feta entre lo dit senyor rey En Jacme y el dit rey de Castella fo empres y atorgat, y de fet se compli, ço es, que en corts generals de Castella fos approvada y confirmada la dita sentencia arbitral dada per lo rey de Portogal. Empero ladonchs no si determena res, ans si segui tot lo dit any de la treva sots lo atorgament qui fo fet, romanent la dita ciutat de Teraçona en poder del dit cardenal. Y feta la dita avinença fon dada paraula a tots aquells qui eren en sou, pus la guerra cessava per raho del dit tractament y de la treva qui dada si era. Y apres que la dita treva fon donada, que fon lo XIIII dia del mes de maig, any MCCCLVII, Nos anam a la ciutat de Çaragoça. Y estant aqui, ço es, en lo quinzen dia del mes de juny apres seguent, lo dit cardenal y compte de Trestamena y mossen Bernat de Cabrera y molts nobles barons y cavallers nostres vengueren a Nos per tractar dels affers de la questio dessus dita y res no si declara, car la part del dit rey de Castella nos volia bonament posar en tractament de pau verdadera; y partirensen de Nos. E per visitar lo dit regne de Arago, partim de Çaragoça y anam en diverses partides de aquell y especialment en los lochs de les fronteres. Y en aquest endemig foren fermades entre Nos y lo infant de Navarra algunes covinences sobre alguns tractaments qui foren entre Nos y lo rey de Navarra. Y estiguem tant en Arago, tro que som en loch de Therol, hon entram lo XXVI dia del mes de octubre del dit any MCCCLVII. Estant en lo dit loch de Therol, trametem nostres missatgers al dit cardenal qui era en la ciutat de Osca, ço es, mossen Bernat de Cabrera, misser Bernat Dolzinelles thesorer nostre y mossen Bernat de Tous, per tractar sobre los affers de la treva.

CAP. 4 Apres partim del dit loch de Terol y dreçam nostre cami vers la ciutat de Valencia, en la qual entram lany MCCCLVIII. Y apres alguns dies quey som, anam a la ciutat de Xativa y foren fets tractaments entre Nos y linfant don Ferrando frare nostre, qui era en Castella, que vengues a Nos y romangues en nostres regnes y en nostre servey, per defendre nostra terra y la sua, en cas que passas la terra d
qual esperaven esser tolta per malicie d
qui en nenguna raho convinent pe

nal, ne per altres nos volia moure de son mal proposit. E partint de Xativa, tornamnosne en la dita ciutat de Valencia. E apres pochs dies quey som, lo dit infant En Ferrando frare nostre, axi com aquell qui cobejava fernos tot servey, vench a Nos en la dita ciutat de Valencia molt honorablement, axi com dell se pertanyia. E Nos isquemli a carrera fora la ciutat y rebemlo graciosament; y ensemps perseveram alguns dies. Y femli procuracio general en los nostres regnes, axi com es acostumat de fer a primogenit de Arago. Y ordenam certes persones y certs officials al regiment de dits nostres regnes, y aço que fer se devia per ell per offici de la procuracio dessus dita, entre los quals li asignam per canceller de la dita gobernacio En Pere Cima, savi en dret de la ciutat de Tortosa. Y posats en estament los affers del dit infant En Ferrando, partim de Valencia lo vint y sisen dia del mes de febrer del dit any MCCCLVIII. E com som a madona sancta Maria del Puig, per visitar aquella, nostra molt cara muller la reyna pari una filla qui hac nom Elionor, la cual depuix fon reyna de Castella. Y dreçam nostre cami a la ciutat de Barcelona, hon som lo vintidosen dia del mes de març apres seguent. E apres de alguns dies partimne y anam a Gerona, hon estiguem mes de dos mesos. Y fem demandes per diversos lochs de Catalunya, per sosteniment de les grans despeses que Nos haviem fetes y havem a fer per raho de la dita guerra. E tornamnosen en Barcelona, hon som lo deen dia del mes de juny apres seguent. E apres alguns dies per affers nostres molt necessaris anam a la vila de Acifall; y dada fi a aquells affers, tornamnosne en Barcelona, hon som lo dotzen dia del mes de agost daquell mateix any, hon estiguem tro a XXIX dies de octubre apres seguent.

E Nos veents que en lo fet de la treva feta a tractament del dit cardenal no tenia bona via, partim de Barcelona y anam vers les parts Darago, passant per Leyda y per Monço y per la ciutat de Çaragoça y venguem als lochs de la frontera, axi com es Caranyena y Moll y al setge Dalcala, (lo qual loch de Alcala lo dit rey nos havia tolt), del qual setge nos haguem a levar per gran congoixa de neus. Y venguemnosen al loch de la Almunia hon tenguem festes de Nadal en que comença lany de la nativitat de nostre senyor Deu MCCCLIX. Y es cert que linfant don Ferrando estant en les partides del regne de

Valencia, axi com a procurador nostre, feu requesta al rey de Castella que li remetes y tornas lo loch de Jumella situat en la frontera del dit regne de Valencia y de Castella vers les parts de Billena. Lo qual loch era del molt noble mossen Pere Maça de Liçana, del cual era lo castell de Moxen, lo cual dit loch de Jumella lo dit rey de Castella havia pres durant la dita treva, y nol vol remetre ni donar. Per la cual raho, lo dit infant, no volent sofferir tan gran injuria nostra, ab consentiment y voluntat nostra qui haviem a fer per justicia, trames al loch appellat Otiel, situat dins Castella, son procurador bastant, qui, per lo poder a ell donat, desnatura lo dit infant del vassallatge en que lo dit infant era tengut al dit rey de Castella. Per la cual raho, lo dit infant convoca totes les hosts del regne de Valencia y entra en les partes del regne de Murcia, talant y degastant y donant dampnatge, aquell que podia, als sotsmesos del dit rey de Castella. E no res menys posa setge al loch de Cartagenia. E stant en lo dit setge venchli ardit quel rey de Castella havia dada mort al infant don Juan frare seu y germa nostre, fill del senyor rey Namfos nostre pare y de la reyna dona Elionor madastra nostra y tia del dit rey de Castella. La qual mort li dona, ço es, que mogut de yra, lo dit rey lo feri ab una calvina dins son hostal mateix. Y per aquesta raho fon trencada la dita treva, y retorna la dita guerra. E lo dit infant En Ferrando tornasen a la ciutat de Valencia ab ses hosts y Nos haguem a continuar la dita guerra. Estant Nos en lo dit loch de la Almunia y veents quel dit rey de Castella continuava la guerra contra Nos y nostres sotsmesos, acordam de partir del dit loch de la Almunia; y partimne a XXII dies del mes de janer del dit any de MCCCLIX, y anamnosen a Calatayu, hon estiguem alguns dies. E apres mudamnos ab totes nostres hosts al loch de Terrer. E apres anam al loch de Moros, hon som lo quinzen dia del mes de març apres seguent. Y lendema començam de entrar per Castella y som en lo camp appellat Alanes, hon nos aturam aquella nit. Y al dia apres seguent partim del dit camp y anam al loch de Castell de Haro y presem los dits loch y castell Y en aquest dia fo ab Nos linfant En Ramon Berenguer honcle nostre ab molta companyia y bona per fer nostre servey. Y lendema quis segui fem cremar los dits ca[illegible] loch y de alli

mudamnos en un altre loch appellat Escobar. E apres uns pochs de dies, partints del dit loch, anamnosen ab totes les nos tres gents al loch appellat Medina-Celi, e fem combatre lo dit loch per dos dies y per ço lo dit loch era ben murat y be establit noy poguem res fer, ans per fretura de viandes nos ne haguem de levar, car si lo dit loch poguessem haver haut, nons calia tirar regne fins a Toledo; perque, tornamnosen a Çaragoça, hon som lo vintivuyten dia del dit mes de març.

Y aquesta entrada fem per Castella, per ço com haviem entes quel rey de Castella sen era lunyat de les fronteres Darago y era en Sevilla per fer grans armades per passar a la illa de Mallorques. Y estants Nos en Çaragoça, acordam de fer nostre cami y verçosament vers Barcelona, per apparellar nostre navili y contrastar al dit rey de Castella y a son hostol; y leyxam les fronteres establides de nostres gents darmes, ço es, en certa part lo infant En Ferrando y en altra part lo compte de Trastamena, y en altra part D. Pedro de Exerica y en altra part lo compte de Denia y totes les altres gents de cavall ab ells, segons la nostra ordinacio.

Y per la dita raho partim de la ciutat de Çaragoça y dreçam nostre cami vers la nostra ciutat de Barcelona, hon som lo vuyten dia del mes de abril mes prop seguent del dit any MCCCLIX. E com som en la dita ciutat de Barcelona, a poch dies lo dit rey de Castella fo personalment en la platja de la dessus dita ciutat al XL naus entre grans y poques, ab XXX galeres y alguns lenys armats. E aço fo en la vigilia de Cinquagesma. Axi que, lo dit rey feu sorgir tot son hostol en la dita platja de la dita ciutat. En la cual platja havia deu galeres nostres be armades y algunes naus, entre les quals ni havia una fort gran encuyrada; els homens nostres destres en la mar meteren la dita nau dins les tasques, prop lo monestir dels frares menors y ordenaren les dites galeres del canto antigament appellat den Ciges, lo qual es en la ribera de la mar, en la fi del carrer appellat Rogomir, fins al dit monestir dels frares menors. E foren ordenats quatre gins ho brigoles de dues caixes, quis giren lla hon hom se vol. Semblantment foren ordenats tots los lahuts maritims, y ab llurs mantellets, per contrastar al dit hostol de Castella; y encara tota la ciutat, ab tots los officis, cascuns ab llurs penons y llurs armes. Y encara tots los lochs qui

son a dues ho tres leguas de la ciutat vengueren ab llurs armes axi com aquells qui eren tenguts per lo usatge *Princeps namque*. No res menys, les gents que eren en la ribera per llur deffensio totes les barques de la ribera giraren les querenes vers la mar y les ubertures vers terra, per defendres dels passadors quiy venien.

Y estant axi la dita ciutat apparellada, en lo dilluns apres seguent, que fo lendema de Cinquagesma x dia de juny, lo dit rey de Castella mana dar batalla contra lo nostre hostol ab les dites galeres y naus quey faeren acostar. Y de hora de tercia fins a hora baixa continuaren la dita batalla, contra lo nostres hostol, ab les dites galeres y naus quey faeren acostar. E la nostra gent se defenia valentment, axi que alguns dels nostres com dels llurs foren naffrats, per la gran multitut dels viratons que volaven per tot. Y encara los trabuchs qui tiraven, qui ça, qui lla, axi com los era vejares; en tant quel dit hostol de Castella estava espaordit, per lo defeniment dels dits trabuchs y dels dits mantellets. E com veeren que als no podien fer, tiras tot lo dit hostol de Castella fora les tasques. E alli reposaren tota la nit.

Lo dimarts apres seguent aquells qui havien regiment del hostol de les dites galeres nostres tota la nit passada estrengueren les dites galeres y allojarenles en molt menys espay que no eren dabans, ço es, del canto qui antigament era appellat del Ancorer, fins al canto qui es pres lo monestir dessus dit dels frares menors. Envers hora de tercia tot lo hostol del rey de Castella se acosta vers lo nostre hostol de les dites nostres galeres y faerenhi atançar totes les naus y les naus majors, ço es, en les popes de aquelles havien fetes algunes brigoles poquetes qui tiraven pedres, de que no sajudaven de res, ans totes les nostres gents qui eren en lo dit nostre hostol y en la ribera cridaven avolotant ab grans ahucs y a manera de un escarn ho desdeny a cascun git de aquelles pedres, les quals a res dan ni dampnatge no fehien. Y encara faeren acostar a poch a poch com mils pogueren a la dita nau nostra, la major y mes grossa nau de aquelles del dit rey de Castella, ab un gran trabuch que hagueren fet, lo cual estava en la popa per tirar contra la nostra nau, y la nostra nau despera una bombarda y feri en los castells de dita nau de Castella y degas[illegible]stells hey

ocis un home. E apres poch ab la dita bombarda faeren altre tret y feri en larbre de la nau castellana y levan una gran esquerda ey dagasta alguna gent. E lalmirall de Castella veent que ells estaven aqui mes per llur dan y deshonor que per profit algu, mana tirar tot lo hostol fora les tasques. Y en aquell loch on lo navili ha costuma de sorgir, collaren totes les naus per fer vela. E aço fon en lo dit dia de dimarts ans de hora de menjar. Y la nit quis segui, tot lo dit hostol se parti de dita platja y tengueren llur cami fins a les mars del cap de Tortosa; y puix dreçaren en la illa de Eviça, hon lo rey de Castella pres terra ab tot son hostol; y posa setge sobre lo dit castell de Eviça y barreja tota aquella illa, sens defensio que noy troba sino del dit castell.

Cap. 5 E Nos veents quel regne de Mallorques ab les sues illes estava molt perillos, acordam de passar personalment en Mallorques y ab les dites galeres y altres que faem apparellar, y ab naus y altres navilis necessaris partim de Barcelona a XXIII dies del dit mes de juny y passam a la dita illa de Mallorques y fom en la ciutat de aquella hon prenguem terra lo terç dia del mes de juliol apres seguent. Y aqui, ab la ajuda de la dita ciutat y consell de nobles y de cavallers que eren ab Nos, entre los quals eren mossen Bernat de Cabrera, mossen Gilabert de Centelles, mossen Francesch de Perellos y molts daltres nobles y eavallers acordam que personalment ab lo dit nostre hostol, qui era en gran nombre de galeres y de naus, en que havia fustes de rem be cinquanta, ab molta gent y bona, axi de terra com de mar, anassen personalment a la dita illa de Eviça per combatrens ab lo dit rey, mas no plach a Deu ques faes, car dues galeres que eren de guardia del hostol del rey de Castella encontraren un laut que venia a Nos a la ciutat ab alguns pagos quel bisbe de Mallorques nos trametia, prenguerenlo y ab los homens quey eren saberen lo gran hostol que Nos haviem fet apparellar en Mallorques y quey deviem anar personalment a Eviça contra ell. E lo capita de aquelles dues galeres ana de continent al dit rey de Castella y notificali ço que havia sabut per los del laut que havia presos; y lo dit rey axi com a hom spordit levas del setge del castell de Eviça ab son hostol y fugi y tornasen en Castella, leixant en

lo dit setge gins y artilleries y altres apparells que havia fets per combatre.

Apres pochs dies, axi com erem apparellats de partir ab lo dit nostre hostol, haguem cert ardit quel dit rey de Castella sen era anat y havia desemparada la dita illa de Eviça per dubte de la nostra venguda, car ell, per dubte de la guerra injusta quens fehia, nos gosava aventurar de entrar en batalla ab Nos, dubtant de la punicio de Deu qui es jutge y senyor de les batalles. Perque, de continent ab los nobles y altres de nostre consell, acordam quel dit noble mossen Bernat de Cabrera, qui, axi com a capita nostre, anas contra lo hostol del dit rey de Castella qui fugia, y perseguis aquell. Y lo dit mossen Bernat parti de Nos ab xv galeres y persegui lo dit hostol del dit rey de Castella fins a les mars de Almeria, y sens que alre no sen feu, tornassen a Nos a Barcelona.

E Nos partim de la ciutat de Mallorques a xxvi dia de agost apres seguent y prenguem terra en Barcelona lo xxix dia del dit mes de agost de aquell mateix any. Estants Nos en la ciutat de Barcelona, veents les grans messions que shavien a fer per los affers de la dita guerra, la qual era revenguda y tornada per culpa del dit rey de Castella, acordam de tenir corts als catalans en la vila de Cervera Durgell. E per ço partim de Barcelona lo viii dia del mes de octubre apres seguent e anam a la dita vila de Cervera hon tinguem les dites corts les quals foren acabades y licenciades en lo xx dia del mes de deembre apres seguent. En les quals corts nos fon feta gran proferta per tots los braços de les corts per manera de fogatge.

E celebrades les dites corts partim de la dita vila de Cervera y anam a Leyda hon tinguem festes de Nadal en que comença lany M.CCC.LX. Y en lo xxviii dia del dit mes de deembre, per tal com los affers de la dita guerra eren a nosaltres cuytats y perillosos, partim de Leyda y tinguem nostre cami vers la ciutat de Çaragoça, hon fom lo tercer dia de janer del any M.CCC.LX.

Estants Nos en la dita ciutat, per via de tractament, cobram la ciutat de Tirasona, car Gonçalvo Gonçalves de Lucio cavaller natural de Castella, al qual lo rey de Castella havia comanada la dita ciutat, liura a Nos aquella desembargada y sens tot contrast. E posat en estament lo dit tractament, par-

tim de la dita ciutat de Çaragoça lo xix dia del mes de febrer apres seguent, y anam ab nostra gent darmes al loch de Magallo y del dit loch de Magallo tenguem nostre cami vers la dita ciutat de Tirasona, hon entram lo vintisisen dia del mes de febrer prop dit, poderosament ab totes nostres companyes. E com haguem estats alguns dies en la dita ciutat de Tirasona, partimne lo setzen dia de març del dit any y tenguem nostre cami al loch de Borja, hon estiguem tro a deu dies. E alli vengueren a Nos linfant En Ferrando y mossen Bernat de Cabrera ab molts daltres qui eren partits del siti del Faro. E alli mateix donam comiat a alguns barons y cavallers que hisquessen de sou. E partent del dit loch de Borja, dreçam nostre cami vers la ciutat de Çaragoça hon entram lo vint y seten dia del dit mes de març. Estants Nos en la dita ciutat, passa desta present vida lo noble En Lop de Luna, amat y volgut nostre, del qual Nos presem tala, car era un molt especial servidor nostre molt esforçat y poderos.

E per continuar los nostres affers de la guerra, partim de Çaragoça y anam al loch de Caranyena, en lo qual estiguem tro al vint y vuyten dia del mes de maig apres seguent quens entornarem a la dita ciutat de Çaragoça hon estiguem tro a vii dies del mes de juliol apres seguent. E per molta necessitat quens ocurria, partint de la dita ciutat de Çaragoça, dreçam nostre cami a la nostra ciutat de Barcelona, hon foremlo darrer dia del prop dit mes de juliol, y perque may lo nostre enteniment reposava, sino pensant en los perills de la terra, venguens ardit, tocants los affers de la guerra, que partim de la dita ciutat y tornam a Leyda, hon estiguem per alguns dies, y posats los affers, perque erem anats, en estament, tornamnosne a Barcelona, hon fom lo sisen dia de setembre apres seguent.

Y en lo mes de noembre apres seguent trametem nostre filla la infanta dona Constança per muller al rey Federich de Sicilia nostre cunyat ab viii galeres y dues naus, de les quals fo capita mossen Elfo de Proxida. Y estiguem en la dita ciutat de Barcelona tractant los affers de nostres regnes tro al deseten dia del mes de febrer del any de nostre Senyor M.CCC.LXI quen partim ens entornam a Leyda hon estiguem per alguns dies e per continuar los affers de la guerra. A pres partim da-

nostres necessaris. Y estants Nos en Barcelona tenguemhi festas de Nadal, en que comença lany de la nativitat de nostre senyor. M.CCC.LXII. Y tengudes les dites festes partim de la dita ciutat lo darrer dia del mes de deembre del prop dit any y dreçam nostre cami a la ciutat de Valencia, hon fom lo terç dia apres seguent. Y estants Nos en la dita ciutat de Valencia, vench de Castella mossen Bernat de Cabrera ab dues galeres, quey era anat per affers nostres, y pres terra a XXI de febrer dessus dit. Y lendema apres seguent vengueren de Castella lo compte de Osona y misser Bernat de Palou. Y apres alguns dies partim de la dita ciutat de Valencia y anam al loch del Puig hon nos recullim en les dites dues galeres ab la reyna lo XVIII dia del mes de abril apres seguent per fer la via de Cobliure. E partints dalli fom a Paniscola. E per ço com era mortaldat en regne de Valencia y encara en Barcelona, foren ab Nos lo duch y linfant En Marti fills nostres per menarlosnos a Perpenya, hon eren ja passades les mortaldats, y recullirense en les dites galeres los dits infants fills nostres. E partints daqui, continuam nostre viatge, passant per Barcelona, hon nons aturam sino per pendrer refrescament. Y el XVIII dia del mes de abril fom a Cobliure y alli prenguem terra y pujamnosen a la vila de Perpenya, hon entram lo primer dia de maig apres seguent del dit any M.CCC.LXII.

E jatsia que Nos cuydassem quel rey de Castella tengues a Nos la pau, la qual, segons dit es, fou fermada y publicada en lo loch de Calatayu, ladonchs com fom tornats dels camps de Terrer, empero lo dit rey per sa mala iniquitat ab gran poder de ses gents, no notificant a Nos deseximents, vench a setiar lo loch de Calatayu, y daço haguem Nos ardit, estants en la dita vila de Perpenya lo XVII dia del mes de juny apres seguent. Y hagut lo dit ardit, continuament haviem Darago per correus y encara per altres persones del dit regne de Arago certs ardits, ço es, quel dit rey de Castella tenia son setge poderos contra la dita vila de Calatayu, la qual cosa mossen Bernat de Cabrera dehia que no era ver nes podia fer, mes Nos veents la cosa esser verdadera, per dar recapte al mal que estava apparellat, per la raho dessus dita, partim de la dita vila de Perpenya á dos dies de juliol apres seguent, y tenguem nostre cami vers Barcelona hon fom lo desen dia del prop dit

comanador de Muntalba e lo mestre de Calatrava e molts altres barons e nobles e cavallers notables de nostres regnes.

E feta la dita monstra, en lo seguent devuyten dia del mes de maig fo publicada e cridada pau entre Nos e lo rey de Castella. Y en lo vinten dia del dit mes de maig Nos convidam lo cardenal ab tota la sua companyia e femli aquella honor que a ell pertanyia. E per tal com la dita pau fo fermada e publicada per remoure les grans e innumerables despeses, les cuals havien acostumades de fer per raho de la dita guerra y per defensio de nostres regnes, donam comiat e trasquem de sou lo noble don Pedro de Luna, lo comanador de Muntalva, lo mestre de Calatrava, En Gonçalvo Gonçalves, y en lo xxiii dia de aquell mes mateix, donam comiat a tot hom generalment que hisques de sou, pues cessava la dita guerra.

E posades les dites coses en estament, partim del dit loch de Calatayu en lo vinticinquen dia del mes demunt dit de maig, e anamnosen al loch de Caranyena, hon estiguem al xix dia de juny apres seguent. E partin dalli anamnosne a Çaragoça, hon fom lo vinten dia del prop dit mes. E alli aturam per reformacio dels regnes de Arago fins al vinten dia de juliol apres seguent que partim per anar a la ciutat de Barcelona hon fom lo quart dia de agost apres seguent del dit any m.ccc.lxi. Y estants Nos en la dita ciutat haguem ardit que grans companyies de Fransa venian per entrar vers les parts de Rossello. Y Nos per contrastar á llur entrada fem convocar lo usatge *Princeps namque* y partim de Barcelona a xxii dies del dit mes de agost, y anam a Gerona, hon se ajustaren totes les hosts de Catalunya per entrar en Rosello y contrastar llur entrada. E jatsia que les gents del Rossello ab los nostres officials faessen aquell contrast que devien, empero nosaltres nos empenyerem á avant ab totes les nostres hosts, y haguem ardit cert dels officials nostres de Rossello y de la vila de Perpenya, que totes les dites companyies, sabents nostra venguda, sen eren tornades. E ladonchs partim de Gerona y tornamnosen á Barcelona, hon fom lo quart dia del mes de setembre apres seguent.

Estants en la ciutat tractam dels negocis de nostres regnes y trametem al pare sanct per missatger mossen Bernat de Cabrera ab certes galeres que li fem armar, per alguns affer

nostres necessaris. Y estants Nos en Barcelona tenguemhi festas de Nadal, en que comença lany de la nativitat de nostre senyor. M.CCC.LXII. Y tengudes les dites festes partim de la dita ciutat lo darrer dia del mes de deembre del prop dit any y dreçam nostre cami a la ciutat de Valencia, hon fom lo terç dia apres seguent. Y estants Nos en la dita ciutat de Valencia, vench de Castella mossen Bernat de Cabrera ab dues galeres, quey era anat per affers nostres, y pres terra a XXI de febrer dessus dit. Y lendema apres seguent vengueren de Castella lo compte de Osona y misser Bernat de Palou. Y apres alguns dies partim de la dita ciutat de Valencia y anam al loch del Puig hon nos recullim en les dites dues galeres ab la reyna lo XVIII dia del mes de abril apres seguent per fer la via de Cobliure. E partints dalli fom a Paniscola. E per ço com era mortaldat en regne de Valencia y encara en Barcelona, foren ab Nos lo duch y linfant En Marti fills nostres per menarlosnos a Perpenya, hon eren ja passades les mortaldats, y recullirense en les dites galeres los dits infants fills nostres. E partints daqui, continuam nostre viatge, passant per Barcelona, hon nons aturam sino per pendrer refrescament. Y el XVIII dia del mes de abril fom a Cobliure y alli prenguem terra y pujamnosen a la vila de Perpenya, hon entram lo primer dia de maig apres seguent del dit any M.CCC.LXII.

E jatsia que Nos cuydassem quel rey de Castella tengues a Nos la pau, la qual, segons dit es, fou fermada y publicada en lo loch de Calatayu, ladonchs com fom tornats dels camps de Terrer, empero lo dit rey per sa mala iniquitat ab gran poder de ses gents, no notificant a Nos deseximents, vench a setiar lo loch de Calatayu, y daço haguem Nos ardit, estants en la dita vila de Perpenya lo XVII dia del mes de juny apres seguent. Y hagut lo dit ardit, continuament haviem Darago per correus y encara per altres persones del dit regne de Arago certs ardits, ço es, quel dit rey de Castella tenia son setge poderos contra la dita vila de Calatayu, la qual cosa mossen Bernat de Cabrera dehia que no era ver nes podia fer, mes Nos veents la cosa esser verdadera, per dar recapte al mal que estava apparellat, per la raho dessus dita, partim de la dita vila de Perpenya [illegible] de juliol apres seguent, y tenguem nostre [illegible] fom lo desen dia del prop dit

mes de juliol; y de continent tremetem lo compte de Osona ab daltra gent de cavall vers les parts de Çaragoça, hon troba lo noble don Pedro de Luna ab certes gents darmes que tenia per fer nostre servey, per ço que contrastassen ab tots los barons y altres de Arago y ab lo infant don Ferrando quey era, contra lo rey de Castella qui tenia assetiat lo dit loch de Calatayu.

Y estants axi en la ciutat de Barcelona, haguem ardit que la reyna havia parit en lo castell de Perpenya un infant qui fo appellat Anfos, a xii dies de juliol del dit any m.ccc.lxii, hora del seny de la Ave Maria.

E apres lo vinten dia del mes de agost apres seguent venchnos ardit cert quel dit compte Dosona y don Pedro de Luna ab alguns daltres foren presos per lo dit rey de Castella en lo loch de Miedes.

Y el seten dia de setembre apres seguent vench a Nos altre ardit que lo dit loch de Calatayu sera retut al dit rey de Castella. Es ver que los de Calatayu nos havian ja notificat lo pati que havien fet ab lo dit rey, si per Nos no eren acorreguts.

E per alguns grans tractaments qui ladonchs novellament eren moguts entre Nos y algunes grans gents de França que esperavem haver en nostra valença y a sou nostre, partim de Barcelona cuytadament lo tretzen dia del prop dit mes de Setembre y fem la via de Perpenya, hon fom lo setzen dia del dit mes. Y finats los affers perquey erem anats, partim de la dita vila de Perpenya lo dotzen dia de octubre apres seguent, y tornamnosen en Barcelona, hon fom lo vintiquatren dia del dit mes.

Y en lo sisen dia del mes de noembre apres seguent partimne y dreçam nostre cami vers Arago. E fom en lo loch de Montso, hon haviem manades corts generals a tots nostres regnes en lo sinquen dia del prop dit mes de noembre. Y aquestes corts tenguem per haver de nostres sotsmesos consell y ajuda per raho de la dita guerra que era retornada per gran malicia del dit rey de Castella. E continuam les dites corts tro al dotzen dia del mes de abril del any de la nativitat de nostre senyor m.ccc.lxiii. E fon a Nos feta proferta molt gran per socorrer a les necessitats de la dita guerra. Y feta la dita proferta, licenciam les dites corts, y ab voluntat de aquells qui

eren en dites corts tremetrem nostres missatgers á les parts de França al compte de Trastamena, qui per raho de la dita pau que haviem feta al camp de Terrer sera partit de nostre servey, que tornas a servirnos en la dita guerra. Lo qual compte torna a Nos ab mil homens de cavall y ab mil de peu, estants Nos en lo dit loch de Muntso lo dit jorn; y tenguem nostre cami vers la ciutat de Çaragoça, hon fom lo setzen dia del prop dit mes de abril del prop dit any. E apres isquemne, visitants alguns lochs de les fronteres. E puix tornam a la dita ciutat, hon entram lo desen dia de maig apres seguent.

Cap. 6 Estants Nos en la ciutat de Çaragoça haguem ardit cert quel rey de Castella tenia assetiada la ciutat de Valencia, y Nos encontinent acordam de tremetre, ab letres escrites de nostra ma, a la dita ciutat de Valencia, mossen Ramon de Vilanova nostre algutzir, per notificarlos, com Nos personalment los veniem socorrer y ajudar. E per tal com aço era cosa que devia esser acomanada a persona a Nos fel y que sabes entrar en la dita ciutat, acordam de tremetrehi lo dit mossen Ramon, lo qual per gracia de Deu hi dona tan bon recapte, que abans quel dit rey de Castella se acostas a la dita ciutat, lo dit mossen Ramon era ja dins, de la qual cosa lo compte de Denia y tots los altres qui eren dins, sabents nostra venguda, prengueren gran esforç y consolacio; per la qual raho partim de Çaragoça lo vinten dia del prop dit mes de maig, y dreçam nostre cami vers regne de Valencia y femne levar lo dit rey qui la tenia assetiada, segons que dit es. Y tenint nostre cami, som al hostal den Verdu lo sinquen dia del mes de juny apres seguent. Y lendema partim ab totes les nostres hosts, y anam al loch Dalmazora. E apres partim de Almaçora y anam a Borriana; y per los camps fem aleujar totes les nostres gents. Y apres partimne y anamnosne al loch de Alcoçayba, don partim lo onzen dia del prop dit mes de juny; y anam al camp de Nules pres la font de la Losa y aqui esperavem haver batalla ab lo rey de Castella qui era dins lo loch de Murvedre. Mas per alguns tractaments qui corregueren entre Nos y lo dit rey de Castella, mijançant lo abat de Fiscams y mossen Bernat de Cabrera y lo compte de Denia y mossen Francesch de Per[illegible] la dita batalla, ben que Nos lo

haguessem esperat en lo camp hon li haviem dia assignat. Y Nos lendema apres dinar partimnos del dit camp y tornamnos alleujar ab totes les nostres hosts en la horta de Burriana, hon estiguem tro per tot lo noven dia del mes de juliol apres seguent. Y de aqui partim y anamnosen al loch de Castello de la Plana. E com som en lo dit loch de Castello estiguemhi per alguns dies. Y estants axi, haguem alguns clams secrets de moltes obres males quel infant En Ferrando frare nostre nos tractava, y per esquivar gran dampnatge qui sen poguèra a Nos y a nostres regnes esdevenir, tinguem nostre consell secret ab alguns qui eren poderosos y a nostre consell ordenats, y declaram que lo dit infant fos pres. Y tenguem manera que vengues a Nos en lo dit loch de Castello, car ell tenia son hostal ab sa gent en lo loch Dalmaçora. E lo dit infant vench ensemps ab lo compte Durgell y ab lo vezcompte de Cardona y ab don Tello, germa del compte de Trastamena y molta altra gent. Y entraren en lo nostre hostal solament los caps majors, y meteren lo dit infant en cambra; y com hi fo, tremetemli los nostres algutzirs, manantsli de part nostra ques tengues per pres. Y ell com a furios, menyspreant lo nostre manament, no dona paciencia a esser pres, ans com a furios mes contrast als dits algutzirs y mes mans a les armes per defendres, y mochse gran crit y gran avalot en nostre hostal, perque, Nos moguts cridam y manam: que si nos leixava pendre que moris, y de continent occirenlo. E moriren ab ell En Luys Manuel, Diego Perez Sermiento y alguns altres. Y los dits compte Durgell y vezcompte de Cardona foren forts espaordits de aquest fet. Y tançarense a Nos y dixerennos, sils calia tembre de lurs persones; y Nos responguemlos que no. Empero lo dit vezcompte de Cardona exi del dit nostre hostal ab tot aquell tabustol quiy era, ab los seus, fugi y no atura regna, tro hac passada la barca Damposta. Y encara continuament fugi tro fo dins Cardona. Y estants Nos axi, mochse gran tabustol entre les companyies del dit infant y les companyies del dit compte de Trastamena y les nostres companyies aximateix, dubitantse que nons haguessen morts, per lo qual perill nos haguem a pujar en algun loch del dit hostal, hon mostram nostra persona els manam nos moguessen. E ladonchs totes les dites companyies retenguerense pus hagueren vista

nostra persona. Empero fonlos notificada la mort del dit infant don Ferrando. E cascuns tornarensen a llurs posades en los lochs hon havien acostumat de estar; y nosaltres romanguem en lo dit loch per alguns dies.

Apres Nos partim del dit loch de Castello en lo vinten dia del mes de juliol, y per nostres jornades anam a la ciutat de Tortosa, per entrar en possessio de dita ciutat, la qual ab tot lo marquesat pertanyia a Nos y a la nostra corona, per vincle qui fon posat en la donacio, lavors com lo senyor rey Nanfos nostre pare feu al dit infant En Ferrando de la dita ciutat y marquesat y als prohomens de la dita ciutat, feta a ells fe del vincle dessus dit, jatsia que ells hi fossen axi be com nos reberen per senyor llur natural y hagueren gran pler com foren tornats a la nostra corona, car en temps que la dita donacio fon feta al dit infant de la dita ciutat, ne foren be dolents y despagats, en foren forçats y menaçats, y encara alguns dels majors ne foren favorejats y satisfets, per tal quey consentissen, segons que ja de aço es feta mencio en lo primer capitol del dit primer libre en que es feta mencio que a nosaltres, estants infant, foren fets molts prejuhius y persecucions per lo dit senyor rey nostre pare, a gran instancia y congoixa de la reyna dona Helionor nostra madrastre y mare del dit infant.

E com los affers de la dita ciutat foren posats en estament, partimne y dreçam nostre cami vers Arago vesitants y regonexents molts lochs de la frontera per fortificar aquells per raho de la dita guerra. Y en lo sisen dia del mes de setembre del dit any M.CCC.LXIII entram en la ciutat de Çaragoça. E com haguem estat en la dita ciutat v dies, partim en lo setzen dia del dit mes de setembre, y tinguem nostre cami vers la vila de Perpenya, passant per Montso y per Barbastre y per Leyda y per Cervera Durgell y per Manresa y per Ripoll y per Camp-Redon; y entram en la dita vila de Perpenya lo XXIII dia del mes de octubre apres seguent, hon estiguem per alguns dies. Y en lo trenten dia del mes de octubre partim de la dita vila de Perpenya, y anamnosen en Barcelona, hon som lo deen dia de noembre apres seguent, hon estiguem per alguns dies. Y partim en lo deen dia de deembre apres seguent; y anam a Leyda, hon tinguem festes de Nadal en que comença lany de la nativitat de nostre Senyor M.CCC.LXIIII. Y en lo derrer dia

del mes de deembre partim de aqui e aquell dia mateix som a Monço don partim lo terç dia de janer apres seguent. E tinguem nostre cami a Çaragoça hon som lo noven dia del prop dit mes de janer, y partirense de Nos en aquest cami lo infant En Pere nostre honcle y lo infant de Navarra per anar a Osca per affers necessaris nostres y de la dita guerra.

Y en lo cinquen dia del mes de febrer del prop dit any M.CCC.LXIIII partim de la ciutat de Çaragoça per haver vistes ab lo rey de Navarra, y anam tro al loch de Sangueça, hon som ab lo dit rey lo XXIII dia del dit mes de febrer. En lo qual loch estiguem solament alguns dies, y partimne ensemps ab lo dit rey de Navarra y venguemnosne al loch de Sos, hon estiguem ensemps tro per tot lo segon dia de març apres seguent, quel dit rey de Navarra sen torna al dit loch seu de Sangueça. Y Nos romasem en lo dit loch de Sos tro lendema quen partim y faem lo cami de Osca hon estiguem cinch dies. Y en lo quinzen dia del prop dit mes de març partimne y anamnosen al loch de Almudever, hon som ab lo rey de Navarra lo vinten dia del prop dit mes de març, hon estiguem ensemps tres dies.

Y estants Nos en lo dit loch Dalmudever y deguessem anar al offici del divendres sanct, messe algun murmur secret entre lo rey de Navarra y lo compte de Trastamena y el compte de Denia qui eren estats assabentats, que en aquell dia algu dells devia pendre mort. E los dessus dits rey y comptes, jatsia que nos dubtassen de Nos, volgueren esser certs de aquesta obra qui la havia procurada, y acostarense a Nos dientnos la verspara que havien; y Nos axi com aquells qui res de mal no suffrim, esquivamnosne. E volguem saber aço que era y cascuns dels dessus dits dixerennos: que aquesta sospita nos havia mesa a cascun mossen Bernat de Cabrera. E Nos per provar lo dit fet tremetemli missatge que vengues a Nos; y lo dit mossen Bernat feu resposta a aquells que tramesos hi haviem que per gran mal que sofferia en sa persona, no podia venir a Nos, penyentse malalt, y no era ver. E com la resposta haguem haguda, en presencia dels dessus dits rey de Navarra y comptes de Trastamena y de Denia, trametemhi nostres algutzirs que, per grat, ho per força, lo faessen venir a Nos. E lo dit mossen Bernat veent que lo dit fet nos podia celar y que

daço li poguera mal pendre, car alguna escusa metre no si poguera, acorda de fugir y ab certs homens a cavall isque del dit loch Dalmudever y tench lo cami de Navarra. E com los dits algutzirs foren a la sua posada per exequir lo dit nostre manament quel faessen venir davant Nos per grat ho per força, trobaren que ja fon fuyt y tornarennosho dir. E Nos manam quels dits algutzirs ab companyies de cavall los seguissen tro quel menasen pres. E jatsia que ells se cuytassen espatxadament, nol pogueren aconseguir, com ja fossen en los termens de Navarra.

Y fet aço lo dit rey de Navarra parti de Nos lo xxiii dia del dit mes de març, y Nos aquell dia mateix anamnosen al loch de Cessa, hon era la reyna nostra muller.

Y es cert quel dit rey de Navarra com fo en sa terra feu pendre lo dit mossen Bernat de Cabrera, e aquell tench pres, a prechs y requesta nostra, tro a cert temps quel nos tremes al gobernador de Arago, quel tench pres tro al mes de juliol del dit any m.ccc.lxiiii, que li faem dar mort, segons que avant en lo present capitol es declarat.

Y estants Nos en lo dit loch de Cessa, vench a Nos ardit de Valencia que era assetiada per lo rey de Castella y que estava perillosa per fretura de viandes, lo qual ardit porta a Nos de part de la ciutat de Valencia un frare preycador elet de Marrochs, qui axi com entra per lo dit loch de Cessa, cridava en altes veus: via fos! via fos! via fos! E ab aquell crit mateix cridant, entra en nostre hostal, y metia tants grans crits, que nol podia hom fer callar, empero supplicans humilment per part de la dita ciutat y dels habitadors de aquella y encara de tot lo regne de Valencia, per tal com la dita ciutat y cap de aquell, que fos nostra merce de anar lla personalment per delliurarla dels enemichs qui la tenien assetiada y oppremuda de viandes. Y Nos oyts los dits y entesa la dita feta a Nos per lo dit frare preycador, tots los ulls nostres axi mentals com corporals pervengueren en plor. E per aquesta raho moguts, axi com a rey qui ama carament los seus sotsmesos y cobejants lo delliurament de aquella, axi com per gracia de Deu se segui, partim del dit loch de Cessa lo xxvi dia del dit mes de març del dit any m.ccc.lxiiii, y tinguem nostre cami vers Çaragoça; y partints de Çaragoça anam a Muntalba y apres a

Morella y a sanct Matheu y aprés al hostal den Verdu. E aqui aquella nit Nos fem fer alt en la muntanya senyal de foch, car axi ho haviem Nos tremes a dir als de Valencia. E lendema anamnosen a la horta de Burriana, y daqui anassen un escriva de don Tello al rey de Castella y dixli com Nos erem alli. Y estants alli fem regoneixer a mossen Ramon de Vilanova y En Pere de Margens nostre escriva de racio ab quanta companyia erem y trobarem per veritat que erem M.D.CC.XXII homens a cavall. E lo rey de Castella era ab VI.M. homens a cavall. Y tantost applegam nostre consell per quina forma deviem fer nostre cami a Valencia, y demanarem si aqui havia dengu del regne de Valencia qui sabes be tots camins, per ço que mils hi poguessem acordar, y noy havia sino mossen Ramon de Vilanova y mossen Pere Centelles. Y lo dit mossen Ramon de Vilanova dix, que deviem partir tantost, passades vespres, la devantera, en guisa que fos a prim son a la barrera quel rey de Castella havia feta al riu de Murvedre prop la mar; e Nos ab tota laltra gent que seguissem; y aixis feu. Y en aquella nit aconseguirem Nos alli lo compte de Prades y frare Guillerm de Guimera ab qualque L. homens de cavall; y tantost que som a la barrera, lo dit rey de Castella trametia aqui per deffendre aquella be quatre mil homens a cavall; pero los nostres, poch forts abans, havien ja hauda aquella; y eren lavors ab Nos Darago En Pere Ferrando Dixer que portava la bandera y molts cavallers; de Catalunya noy hac sino lo compte de Prades y frare Guillerm de Guimera; de Valencia, lo compte de Denia, lo mestre de Muntesa, mossen Ramon de Vilanova, mossen Pere Centelles y mossen Elfo de Proxida qui era en la mar ab les galeres: tots los altres eren aragonesos; y de castellans, ço es, lo compte de Trastamena y don Tello y don Sancho y sos germans.

Y en hora de sol exit, ab la gracia de Deu. som tots replegats al grau de Murvedre, y los de Murvedre sintents nostra venguda faeren grans fumades en lo castell, per tal que fos notificada la nostra venguda al dit rey de Castella qui era en lo grau de Valencia. E tantost sabuda nostra venguda mana levar sa host y tramete companyia per guardar lo pas hon Nos erem. E Nos esperants alguns qui ara venien detras, ajustarense dells aqui molta gent. E Nos pensant que allo no podia

partir sens batalla, femnos acostar tota nostra gent y diguemlos aquestes paraules.—Bona gent, null temps haguem plaer de dir mal de nengu ni desonrar, mas ara veig quel rey de Castella e yo som davant lo juhi de Deu: yo dich que ell avolment y falsa y com a gran traydor ma feta hem fa guerra en ço del meu, y requir nostre senyor Deu que vuy en aquest dia me faça justicia dell, la qual he ferma confiança en ell que lam fara. Ara dich a vosaltres qui sou ajustats aci ab mi, a vosaltres, castellans; sabets que yous he acullits en mon regne, he fet part daço del meu, no tant per ventura com vosaltres merexets e yo volguera, mas segòns que he pogut; y sabets be vosaltres, quel rey de Castella que alli es, no hi ha nengu de vosaltres a qui ell no haja mort ho pare, ho fill, ho germa, ho parent, ho ontades mullers, filles, ho germanes, y tolts tots vostres bens y de aquells y a tots en general dats per traydors; perque us dich, que vosaltres vullats haver huy en memoria les males obres que dit rey de Castella vos ha fetes; y de les bones obres que yous he fetes, pero vullvos dir aço y pregarvos, que si algu de vosaltres ni ha que haja cor de anarsen della, que ara, abans que comencem la batalla, sen vaja, car Nos li donam licencia que sen vaja y no li sera tocat a cavall ni armes. E val mes que ara sen vaia, que si faea traycio com fossem mesclats.—E tots a una veu cridaren:—¡Com, senyor, anar! no placia a Deu que nosaltres vos leixem, ans volem huy tots morir ab vos; e susara nos donam tots per vostres vasalls y confessam davant Deu esser traydors, bares y heretges si fem lo contrari:—Ara dich a vosaltres que sots mos vassalls y naturals, queus vaja lo cor a vostres predecessors, quantes obres valeroses han fetes ab los meus; y vajaus lo cor de qui sots fills, car a mi bem va lo cor que som fill de un rey dels bons del mon y fiu en la bonesa de Deu que yo ho mostrare huy en aquest dia. E vullvos fer uns prechs; que yo sia lo primer qui ferra en la batalla, y quels peus primers dels vostres cavalls, sien ab los peus derrers del meu cavall, car yon he prou.—Y lavors lo compte de Trastamena y de Denia digueren:—Senyor, Nos entenem a fer aqueixa honor vuy, ans farem nostre poder qui sia vençuda, si plau a Deu, la batalla com vos hi entra[illegible].—E di[illegible]es aquestes paraules tota la nostra gent se alegra [illegible] nostre servey e de la nostra real corona.

Y estants aqui per espay de dues hores esperants si los altres se volien combatre, veent que ells no daven loch a la batalla, acordam que faessem nostre cami vers Valencia, y per ço com ha passar un pont estret, los comptes de Trastamena y de Denia, qui anaven en la devantera, tremeterennosho a dir, que una vegada passasem lo pont y ells romandrien derrers. E Nos tremetemlos a dir que nou fariem, que passassen ells primers. Y altra vegada tremeteronnos a dir, que una vegada passassem y que ells romandrien detras, axi com estava en raho. Nos diguemlos la darrera vegada. que de punt de honor tant ne sabiem com ells; perque, Nos prometiem a Deu que mentre cent de nostres companyies fossen per passar lo dit pont, james no passariem Nos. Y en aquesta manera anam tots vers la ciutat de Valencia. Y mossen Elfo de Proxida ab les galeres nostres estava en la marina, pres terra, faent lo cami que Nos fahiem per tal que haguessem en ajuda les dites galeres.

Y lo dit rey de Castella levas del dit grau de Valencia y muntassen vers lo cami general que va de Murvedre a Valencia, y anassen tot dret al castell de Murvedre. Axi que, Nos ab la benedictio de Deu y de la verge madona sancta Maria y del benavyrat sanct Jordi entram en la ciutat de Valencia, y tots aquells qui eren en la dita ciutat reberennos ab gran alegria y gran goig, de la misericordia que Deu nos havia feta a Nos y a ells; y mostravennos dels pans del arroços, y dels altres mestalls de que vivien, car non havien de forment. Y ab aquesta honor, goig y alegria, passant per la dita ciutat, totes les gents, de goig plorosos, de goig que havien, corriennos besar les mans, els peus, hoc les faldes de les armadures de nostra persona y de nostre cavall. Y aturam alli fins al terç dia del mes de maig apres seguent.

Cap. 7 Apres tres dias que som entrats dintre la dita ciutat de Valencia, per ço com per alguns qui eren estats presos en poder del rey de Castella haviem entes quel dit rey de Castella havia dit, que sino que Nos erem venguts axi com almugaver, ell se fora combatut ab Nos, Nos tremetem a dir al dit rey per un escuder qui tenia Corbera, lo qual havia mester guiatge nostre, lo qual guiatge li atorgam, ab condicio que di-

gues aquestes paraules al dit rey, ço es: que com Nos haguessem entes que ell havia dit, que sino que Nos erem venguts a Valencia axi com almugaver, ell se fora combatut ab Nos que ell sabia be la nostra venguda y nol calia escusar per allo, pero que, per tal que hagues menor escusa; quel certificavem que lo disapte primer vinent, Nos, sens tota fallà, seriem davant Murvedre y que lavors no hauria escusa que fossem venguts com almugaver. Per la qual cosa lo divendres partim de la dita ciutat de Valencia y anam a la alqueria den Esplugues, hon ab totes nostres gents jaguem aquella nit. E lendema apres seguent partim de la dita alqueria ab totes les nostres hosts y anam dalla la barraca del frare del Puig que es en lo cami general, dret lo loch de nostra dona del Puig; y estiguem tot aquell dia y tornamnosen dormir al Puig. E lendema apres seguent que fon diumenge, tornam en dret de Puçol, esperant si lo dit rey de Castella voldria exir a la batalla; y tremetemli dos persones que li diguessen com Nos lo esperavem alli, la qual cosa ell no volch fer. E Nos veents que no volia exir, tornamnosen a Valencia.

Apres en lo xvii dia del dit mes de maig partim ab totes nostres gents y anam al loch de Cullera, per tal com haviem entes que lestol nostre dè que era almirall lo vezcompte de Cardona, per dubte que hac del rey de Castella qui era en gran nombre, se mes tot en lo riu de Cullera; y aqui estiguem alguns dies per defendre lo dit hostol nostre. Y estants Nos axi, lostol del rey de Castella estava a la boca del dit riu, esforçantse de damnificar lo dit nostre hostol, si poder ne hagues, mes foli contrastat y ben defes per les nostres gents quiy eren. Y estant aixi, mochse gran fortuna en la mar, en tant, quel hostol del dit rey de Castella se cuida perdre. E passada la fortuna, lo dit rey de Castella tornassen a Murvedre y feu reverencia a la esglesia de madona sancta Maria ab un dogal al coll y en camisa y en bragues, faentli gracies com era estort del perill de la fortuna dessus dita.

E nos tornam a Valencia a xv dies del mes de juny apres seguent. Y esdevenchse que per pagar a la gent de nostre hostol, haguem gran fretura de monedes, y los soldats nostres sens diners no podien retre llur deute als affers de la guerra. Perque, ab licencia del bisbe, plevimnos de totes les vexelles de les

esglesies, axi com son retaules dargent, creus, calzers y lanties y ensensers y tota altra veixella dor y dargent que troban en los reliquiaris de les dites esglesies. Y aquella prenguem y destribuym entre los nostres soldats; y feta estima de la dita vexella dargent y dor daquens erem plevits dels dits reliquiaris de les dites esglesies, faem satisfaccio y esmena complida dins breu temps apres seguent.

E apres alguns dies que Nos som en la dita ciutat de Valencia haguem acort de exir de la dita ciutat. E partimne lo xxIIII jorn del dit mes de juny y anam ab totes nostres hosts al loch de Liria per continuar nostra guerra, e estiguem en lo dit loch tro per tot lo derrer dia del prop dit mes de juny, la cual vila haguem a patis que feu ab Nos Juan Alfonso de Exerica que la tenia per lo rey don Pedro, a xxix del dit mes. E partimne y anam al loch de Puig. E partim del dit loch de Puig ab totes nostres hosts, y anamnosen a la horta de Murvedre, hon tinguem nostre setge y aqui aturam alguns dies. E apres mudam nostre setge en la horta de Canet, prop la mar, que fon lo xII dia de juliol apres seguent. Y lendema partimne y ab totes les nostres hosts mudamnos ens atendam en la horta de Burriana. E les galeres nostres seguien les partides hon Nos anavem ens mudavem; y ab delliberacio de nostre consell e per affers molts necessaris lo xvII dia del mes de juliol partim de la dita horta de Burriana y recullimnos en dites galeres per anar a Barcelona, hon som lo denoven dia del prop dit mes de juliol.

Cap. 8 Estants Nos en la dita ciutat hon era la reyna nostra muller, haguem gran consell sobre lo dit fet de mossen Bernat de Cabrera, de quens teniem per mal servits, axi com som, sobre la anada sua al rey de Castella y sobre la sua fuyta com sen ana del loch de Almudever en Navarra y daltres affers quens havia fets ens faea continuadament en gran minua y dam de nostra persona y dels nostres regnes; acordam de enquerir daquest fet y haguem nostres sabis alguns de nostre consell. Y rebuts testimonis y altres proves sufficients y bastants, trobam quel dit mossen Bernat de Cabrera era digne de mort y de perdicio de tots sos bens. E declaram y volguem ab plena delliberacio de nostre consell que perdes lo cap y quels

bens seus fossen a Nos confiscats. Y per tal com lo dit mossen Bernat era en Çaragoça pres en poder de nostre gobernador, per remissio quens havia feta lo rey de Navarra, segons que dessus nes feta mentio, Nos, per letres nostres escrivim a nostre primogenit lo duch de Gerona nostre procurador general de nostres regnes y terres qui ladonchs era en la ciutat de Çaragoça, exigent los negocis de la dita procuracio nostra, que de continent, vistes les dites letres nostres, donas mort al dit mossen Bernat de Cabrera, ço es, que en la plaça de la porta appellada de Toledo de la dita ciutat, li fes tolre lo cap. E lo dit nostre primogenit exigent nostre manament, trames a dir al dit mossen Bernat de Cabrera, per mossen Berenguer Dabella, majordom y conseller seu y En Jacme Dez-Novelles, savi en dret, de Gerona, vicicanciller, lo juhi que Nos li haviem dat; y ell oydes les paraules, dix al dit mossen Berenguer Dabella.—O mossen Berenguer! morre yo, y que nom sien dats defeniments, car per via de dret comu jo no deuria pendre mort, tro que les mies defensions sien purgades!—E ladonchs lo dit mossen Berenguer resposli dients aytals paraules:—Mossen Bernat, ver es y ver diets, mes despuixes que vos sots estat poderos en los fets del senyor rey, vos hi havets mesa aquesta costuma, y axi raho es que servesca a vos ço que mal hic havets introduhit, car vos fes dar mort en Arago al fill del noble En Juan Ximenez Durrea, la donchs com lo infant don Ferrando fo desbaratat y pres en lo loch de Epila, per lo noble En Lop de Luna ques treballava per los affers de la honor del senyor rey y de son regne. Apres faes donar mort an Ramon Marquet ciutada de Barcelona, com lo senyor rey lo feu negar per la mort den Ramon Sentvicents, de que era enculpat, y defensions no li foren donades, si be per la part foren demanades y requestes.

E aço fon en dijous en lo dit mes de juliol; y lendema que fon divendres, lo dit mossen Bernat fou menat a la dita plaça, en hora de tercia, publicament y en vista de tota la ciutat, en la dita plaça, palesament fouli tallat lo cap. Y daquesta justicia los nostres pobles no sen agreujaren, ans apparech quels plagues, pensants los dans quens eren venguts per causa sua, especialment en la guerra de Ca[illegible] Y applicamnos sos bens, axi com a bens confiscats [illegible] donant lo

cors a sepultura, fo a Nos trames lo cap, car axi fo acordat per lo dit nostre primogenit y per aquells de son consell.

E sabut per Nos la dita mort, acordam de partir de Barcelona, don partim lo v dia del mes de agost seguent del dit any M.CCC.LXIIII y tinguem nostre cami vers la ciutat de Çaragoça, hòn fom lo XII dia del prop dit mes. Y estants aqui haguem ardit del regne de Valencia com lo rey de Castella era a Lix, deliberant setiar Oriola per lo qual nos convench de anarhi. E per ço partim de la dita ciutat y fem nostre cami passant per Montalba, per Mora y per Sarrio aldeas de Therol, car lo dit loch de Therol, ja temps passat, se era retut al rey de Castella. E com fom en lo dit loch de Mora, vengueren a Nos dos homens de Castell-fabib, quis devia retre dins dos dies, si donchs per Nos nols era socoregut. E Nos tinguem nostre consell ab tots los barons y nobles quins seguien, acordant que de continent ab tota nostra gent anassem a dit castell y deliurarlos del setge quel dit rey de Castella hi tenia, car no havia pus de tres legues del dit loch de Mora, hon erem, al dit Castell-fabib. Y estants en nostra moguda per satisfer a la honor real, haguem altre ardit quel dit castell se era ja retut, no esperant lo temps a que sera apatiat. E covenchnos de leixar nostre proposit que haviem y haguem continuar nostre cami E partint del loch de Mora, passants per Sarrio, calamnos al loch de Vilareal, hon fom lo XVII dia del mes de Noembre apres seguent. En lo qual loch estiguem tro a XIX dies y el seguent XXVI dia del dit mes partim del dit loch de Vilareal; y passant per Xilces y per Massamagrell y per lo loch de Torrent, venguemnosen al loch Dalgezira, hon fom lo XXIX dia del dit mes de noembre. Aquest cami fem Nos per socorrer a la vila de Oriola qui estava en gran perill de perdre, per ço com sesperava esser assetiada per lo rey de Castella y lo dit loch era destret de vitualles. E haguem ab Nos tots los nostres barons y nobles cavallers, axi del regne de Arago, com del regne de Valencia com de Catalunya, y altres gents de peu y de cavall per socorrer y deliurar y fornir de viandes la dita vila de Oriola, los quals barons que eren ab Nos, eren lo arquebisbe de Çaragoça, appellat Lop de Luna, lo compte de Urgell nebot nostre, lo compte de Denia y lo compte de Prades cosins nostres y lo compte de Trastamena y lo mestre de

Muntesa y molts altres barons y nobles de Arago y de Catalunya y del regne de Valencia.

Y el rey de Castella sentint nostra anada vers la part de Oriola, cuytas pera contrastar lo nostre bon proposit que haviem per socorrer a la dita vila, axi com per la gracia de Deu se segui, y messe en lo loch de Lix qui es a tres legues de la dita vila de Oriola. Y partim del dit loch Dalgezira lo primer dia de deembre apres seguent y anam a Gandia, y lendema partim y anam al loch de Vilalonga. E laltre dia apres seguent partim de aqui y anam a Luxen don partim lo sinquen dia del dit mes de deembre, tota via ab totes nostres gents de armes y anam al loch del Coy. E de aqui partim lo vuyten dia del dit mes y anam a un loch appellat Saix, pres lo lloch de Castella; y lendema partim del dit loch de Saix passada solament la una part de la nit, car tot haguem ops, per los dies que eren pochs, y la jornada qui era de nou legues, car en veritat gran perill fora estat si axi nons hi fossem cuytats. E passants per lo loch de Saix alleujamnos en la horta de Favanella, y del dit loch de Favanella ha IX legues. Y fomhi a hora tarda, car era ja hora del seny del ladre com fom descavalcats, plantguentnos de aquella tan gran jornada que feta haviem, car en tota aquella jornada no descavalcam, ans menjam sobre les selles Nos y tota la nostra gent. E lo compte de Trastamena, com haguem descavalcat, ens fom gitats sobre un lit per reposar, dixnos aytals paraules lo dit compte:

«Senyor con tales jornadas quebrantan los grandes Reyes los chicos ho los otros reyes lures enemigos: y en esta jornada senyor havets quebrantado al rey don Pedro de Castilla lojo dretcho: y vos sots mostrado rey y senyor por mantener y defender vuestro regno: e asin senyor agora es tiempo de folgar y darvos plazer pues havez alcançada la honrra que á vos se pertenesce!»

En aquest cami de la dita jornada, per ço com la terra que calcigam era herma y deserta y plena de gran multitut de caça; ço es, de perdius, conills y lebres, esdevenchse per la gran gent que era ab Nos, nos leva caça de perdius, ni de conills y le[illegible] [illegible]ue no fos presa, axi per los grans crits y

«Yo us he feytos aqui ajuntar per aver consell de vosotros: ¿qué vos paresce de haver palea con el rey Daragon qui assin como sabedes es cerca de nosotros e havemos por cierto que huy será en les partides de Oriola con su poder?»

E aquells qui eren ab lo dit rey guardantse los uns als altres, faeren senyal al mestre de Sentiago, que estava prop lo dit rey, lo qual era germa de dona Maria de Padela, quel dit rey tenia per amiga, lo qual se atrevia a dir mes que los altres son enteniment ho consell al dit rey de Castella, e respos e dix:

«Senyor gran tiempo ha que Dios ha fecho departimente entre la casa de Castella e la casa de Aragon assin que si del regne de Castilla se fazian quatre partes e dava la una parte dellas e daria la major gran tierra que no tiene Daragon e hom si fincaria grande Rey e sabe Dios que vos sodes uno de los tres reyes del mundo de christianos e si desia lo major no lo cuydaria mentir porque entiendo que vos senyor con vuestro poder deiades a hir al campo e parar vuestra batalla al dicho rey Daragon e hajades por cierto senyor que en este dia vos venceredes al dicho rey Daragon su poder e que seredes rey de Castilla e Daragon e si plaze a Dios apres Emperador de Hespanya.»

E com lo dit mestre hague acabada la sua resposta, lo dit rey de Castella giras als altres maestres barons, e cavallers que hac apartats e volch saber dells llur intencio; e tots loaren e affermaren en acabament tot ço quel dit maestre de Santiago havia dit; e lo dit rey de Castella, hoida la dita resposta del dit mestre e altres qui aqui havia fets aiustar, altes veus crida e dix:—«Hay aquí algun rapaç que tinga un pan?»—E dites les dites paraules vench un rapaç e portali un pa, e lo dit rey de Castella pres lo dit pa e dix aytals paraules o semblants:

«A mí semeia que vosotros todos seades de acuerdo que yo ponga batalla al rey Daragon de que digo en verdat que si yo tomase con mí los que el dito rey Daragon tiene en sí e los havía por mis vassallos ó por mis naturales que senes toto miedo palearia con todos vosotros e con toda Castella e ahun con

de Trastamena e de Denia. Era la nostra host quaix en nombre de III milla homens a cavall e de peu xv milia en sus. E nostre senyor Deu havia mes tant de bon cor en tota la nostra gent que tots anaven fort alegres e pagats especialment com se pensaven ques havien a combatre. E com haguem devallada tota la costa e fom en lo gran camp apellat de la Matanza, en lo qual, segons les croniques antigues son stadesfetes grans e moltes batalles de grans reys, nos aturam ab totes nostres gents e vehem prop Nos un peno del rey de Castella ab mil homens a cavall qui null temps de cavall se mogueren de un loch. Nos estiguem axi be quatre hores, nostres esquerres de batalles ordenades, esperants si lo dit rey de Castella haguere en voluntat de venir a Nos gran qui li teniem la batalla ordenada e aparellada en lo dit camp, car en lo devallar de la costa eren venguts a Nos xxx homens de la geneta del compte de Trastamena, que deyen que havien descuberts los passos e vista tota la host del rey de Castella qui venia vers Nos, de que haguem Nos gran plaer; mas no plach a Deu ques seguis; estants Nos axi aturats en lo dit camp, car Nos voliem entrar en lo dit loch de Oriola, a nostre honor, sperant nostre enemich si venir volgues, vengueren a Nos los comptes de Trastamena e de Denia e dixeren:—Senyor, vos havets cumplit ço que pertanyia a vostre honor: duy mes hora es que anets a la dita vila Doriola e queus aleugets ab temps convenient, que si era pus tart.—E nos encara aturam be per una hora, e apres continuam nostra anada e de tot jorn aleuiamnos en la dita horta, e lo dit rey de Castella nos cura de venir a Nos, ans aquells mil homens a cavall de que dessus es feta mencio sen tornaren al dit loch de Lix. Segons que a Nos fou recomptat e persones dignes de fe, lo dit rey de Castella en aquest dia que Nos fom en lo dit camp, hixque ab totes ses gents de cavall e de peu fora del dit loch de Lix, ordonantse batalles per venir al dit camp hon erem Nos ja; e ordenades ses gents, veentsnos en camp, car los uns als altres nos veyem apartats, e volch haver consell de alguns de sos vassalls sobre lo fet de la batalla e apella los mestres e alguns altres barons e cavallers savis antichs de castells, que eran en nombre de xxxx, y estant axi apartats, dixlos lo dit rey aytals paraules:

Cap. 9 En lo primer dia del mes de jener any mil ccclx, partim de la dita ciutat de Valencia, e anamnosen al loch del Puig ab totes les hosts nostres e ab tots los barons e cavallers e altres gents de cavall. E lendema partim del dit loch del Puig e anamnosen a Burriana. E per ço com Nos havem manades corts als catalans a Tortosa, partim del dit loch de Burriana e per nostres jornades fom a la ciutat de Tortosa, e lo cinquen dia del dit mes de jener. E en les dites corts proposam que haviem mester gran ajuda de nostres sotsmesos car la terra nostra se perdia de dia en dia e sens gran ajuda dels nostres sotsmesos nons podem deffendre. E tots aquells qui eren en les dites corts generals de Catalunya havien gran compasio de Nos qui som llur senyor natural, e esforçarense molt valentment e atorgarennos xvii comptes de moneda pagadors dins dos anys apres seguents, ab la qual ajuda, e primerament aquella de nostre senyor Deu, haguem compliment de moneda, e ab ço quens fo atorgat per los regnes Darago e de Valencia, quens basta en lo fet de la guerra, en tant quel rey dins hun any prop vinent, segons que en lo present libre dejus se comptara, perde tots sos regnes e fon de aquells despullats e foragitats, e Nos haguem cobrada la nostra terra quens havia tolta dels nostres regnes Darago e de Valencia, e era mes que tot Arago e tot regne de Valencia.

E licentiades les dites corts partim de Tortosa lo vinten dia del mes de febrer apres seguent, e anamnosen al loch de sanct Mateu, hon estiguem vii dies; e replegam tota nostra gent per assetiar lo loch de Murvedre e cobrar los castells Dartana de Serra de Sogorb e de Torres, car tota aquella partida de terra era perduda ensemps ab Exerica e Therol e gran res tots los lochs de les nostres fronteres. E ades erem sobre lo setge de Murvedre, ades sobre los altres lochs dessus dits, tro que tot ho haguem cobrat, ço es, de Sogorb en ça vers Valencia. E finalment estiguem ultra vi mesos sobre lo setge de Murvedre, tro quel haguem es rete a Nos a certs patis ques tractaren entre Nos e lo prior de Sant Joan qui tenia la força e loch per lo rey de Castella. E Nos entram dins lo dit loch de Murvedre poderosament en lo xiiii dia del mes de setembre apres seguent, del dit any mil ccclxv. Y es cert que tenint nosaltres lo dit setge vengueren de la ciutat de Barcelona e de Mallorques moltes

naus armades e fornides de molta gent dextra en lo fet de la mar, per contrastar al hostol del rey de Castella, ab ajuda del cual estol e de les gents darmes quey vengueren, Deu feu gracia a Nos que cobram lo dtt loch de Murvedre, quins era fort contrari, per ço com los camins publichs de Arago e de Catalunya no podien passar a Valencia per contrari del dit loch a Nos rebelle. E com haguem estat per alguns dies dins lo dit loch de Murvedre anam a la ciutat de Valencia, hon entram lo XXI dia del dit mes de setembre.

E estants Nos en la dita ciutat de Valencia, veents quels homens del dit loch de Murvedre nos eren estats rebelles, per la qual cosa gran dan fon dat a Nos e a nostres regnes, specialment a regne de Valencia present, que aytal malvestat e rebellio no devia passar sens gran punicio, ay hagut sobre aço molts e diversos colloquis, mes sentencialment declaram quel dit loch de Murvedre daqui avant no hagues titol ne fes actes alguns de universitat axi com dabans fer solia, fins aquells perpetualment revocam e tornam, e lo dit loch a esser carrer de Valencia, e ques rcgisen es reglasen per los officials nostres de la dita ciutat, segons que per aquells officials per los jurats de la dita ciutat seria perpetualment oidonat. E daço fem a la dita ciutat de Valencia privilegi perpetual. E apres alguns dies tornam al dit loch de Murvedre per metre aquell en ordinacio, la qual feta, tornam a la dita ciutat de Valencia. don partim lo vinten dia del dit mes de octubre seguent; e tinguem nostre cami vers la ciutat de Barcelona hon necessariament haguem anar per los affers de la dita guerra. Y entram en la dita ciutat lo derrer dia del prop dit mes doctubre del dit any M.CCC LXV. E com partim de la dita ciutat de Valencia leixam per lochtinent nostre en regne de Valencia lo compte de Urgell nostre nebot que ab certes companyes de cavall e de peu ana assetiar lo loch de Sogorb, lo qual en aquell siti se rete a Nos.

CAP. 10 E Nos estants en la dita ciutat de Barcelona acordam, que segons que ja en temps passat era tractat, de haver companyies de les parts de França qui a sou de la nostra cort faessen guerra ensemps ab les gents de nostres regnes contra lo dit rey de Castella quins havia perseguits e deseretats de molta terra en VIIII anys, en los quals la dita guerra era ...

nuada, per la qual raho, per tractament del dit infant En Pere honcle nostre qui vivia sots habit de religio de sanct Francesch, qui era ja en cort de Roma en la ciutat de Avinyo e ab treball de mossen Francesch de Perellos camarlench nostre, lo qual haviem trames a les parts de França, fon posat en estament, consentins en aço lo pare sanct; e al rey de França fon assoldejada gran gent de cavall, la qual devia esser ab nosaltres en la ciutat de Barcelona per tot lo mes de deembre apres seguent en que fini lo dit any mil CCC.LXV e comença lany M.CCC LXVI; les quals companyies assoldejades, foren donats per lo pare sanct cent milia florins dor, e per lo rey de França altres cent milia florins d'or, e aquest acorriment donaren los dits pare sanct e rey de França per foragitar del regne de França e de les partides de Avinyo les companyies dessus dites, car eren en tan gran nombre, que tota França degostaven y encara totes les partides de Avinyo. E Nos semblantment los donam cent milia florins dor ultra lo pilatge que trobarien en nostres regnes e terres, exceptat que no combatessen lochs ne forces algunes dels dits nostres regnes.

E posats en estament los dits affers, les dites companyies foren ab Nos en la dita ciutat de Barcelona, en les festes de Nadal en que comença lo dit any mil CCC.LXVI, de les cuals companyies fon cap mossen Bertran de Claqui, lo cual era cavaller frances; y era ab ells per mandato del rey de França, lo senescal; foy encara un cavaller angles appellat mossen Huc de Caviley e lo compte de Marça e un altre cavaller appellat lo cavaller vert e diversos altres cavallers e fort notables e assenyalats. E femlos convit general lo primer dia de janer qui es appellat Ninou; y en lo gran palau nostre en la sala general posamnos a la taula e posamnos a la part dreta lo dit mossen Bertran de Claqui e a la part sinistra lo infant En Ramon Berenguer honcle nostre, e apres lo senescal de França e apres lo dit mossen Huc de Caviley y en la fi de la dita taula nostra lo cavaller vert. E per tot lo dit palau major foren ordenades moltes taules y encara per altres cases e sales del dit palau taules moltes les quals foren assetiades totes honorablement e bastantment servides. E feta la dita jornada los dessus dits per nom convidats tornaren a llurs hostals, hon foren bastantment acollits. E totes les altres companyies qui ab ells

dites ciutats de Calatayu e de Terol e altres lochs quel dit rey de Castella tenia a sa ma troba grans forniments y en gran nombre de viandes e darmes quel dit rey de Castella hi havia meses y encara ginys e trabuchs e altres arneses de combatre forces; no resmenys trobam grans obres e fort notables pera fortaleses de les dites ciutats, axi com torres e murs e valls e encara sisternes e pous secrets que per defalliment daygua les dites ciutats perdre nos poguessen. Y el dit rey habia posat nom e titol a tota la terra quens havia tolta axi en regne de Arago com en regne de Valencia, Castella la Nova, mas per la gracia de nostre senyor Deu lo dit titol dura poch, per tal com ab titol injust possehia tot ço quens havia tolt.

Cap. II Apres aço, lo dit compte de Trastamena pus hague la senyoria de tota la terra de Castella, ab la ajuda de mossen Bertran de Claqui, qui poderosament era ab ells, ab totes les dites grans companyies, e optench ab voluntat de barons e vassalls de la casa de Castella o de la major partida de aquells que fos elegit en rey de Castella e axi fon fet, per la qual raho ell ana a la ciutat de Burgos hon fon coronat, per ço com en aquella ciutat han acostumat de coronarse los reys de Castella; e feta la dita coronacio, Nos som requests que complissem lo matrimoni que ja en temps passat era concordat de nostra filla la infanta dona Lehonor.....del dit rey don Henrich de Castella, lo qual matrimoni se tracta Nos estants en lo loch de Cessa situat en Arago ab sabuda e consell del rey de Navarra qui ladonchs era ab Nos durant la dita guerra; e jatsia que nos venguessem forçats de fer lo dit matrimoni per ço com sabiem y erem certs quel dit rey En Pere de Castella era recorregut al rey de Anglaterra e ab ayuda de aquell lo princep de Gales fill primogenit del dit rey de Anglaterra devia passar ab lo dit rey En Pere a les parts de Castella ab gran ajust de gent darmes de les parts de Anglaterra, per deseretar lo rey En Henrich, requernos quel dit matrimoni fos [illegible]mat e acabat, e Nos volents servar ço que haviem pro- [illegible]ametem en Castella la dita infanta filla nostra, e acom- [illegible] archabisbe de Çaragoça appellat Lop de Luna e [illegible]mpanyies que Nos per nostra honor hi trametem, [illegible]olt temps quels dits rey En Pere e el princep de

Gales ab les dites llurs companyies entraren per Castella e combaterense ab lo dit rey don Henrich qui fo vençut e desbaratat en lo camp de Nagera e fugi passantse a les parts de França, en la qual batalla foren presos molts, axi de gents de nostra nacio com de gents de Castella, entre los quals fonch lo compte de Denia e lo mestre de Calatrava e mossen Bertran de Claqui e molts de sa companyia e daltres. E lo dit Archabisbe de Çaragoça, qui en la ciutat de Burgos hac haut ardit de la dita batalla, fugi ab la dita infanta filla nostra y encara ab la reyna de Castella muller del dit rey Henrich e ab lo dit infant En Joan primogenit seu e ab una filla llur. E la dita infanta filla nostra romas ab Nos. E la dita reyna ab sos infants sen ana en França al dit rey Henrich marit seu.

Y estant lo dit rey Henrich en les parts de França, lo rey donali sosteniment de vida e ab consell seu tracta de tornar en son regne que havia perdut e menassen ab si molta bona gent de França, entre los quals fon mossen Bertran de Claquis que jay era estat en servey nostre en lo temps que lo rey don Pedro fon deseretat. E tench lo cami de les muntanyes de Jaca y entrassen per la partida Dalmaçan, e per ço com Nos erem en alguns tractaments ab lo dit rey En Pere, apres que hague cobrat son regne, de manament nostre los lochs nostres qui eren en les extremitats de Arago vers Castella, cridaven, axi com les gents qui contra nostra voluntat passaven per nostres regnes e terres; empero, lo dit rey Henrich cobra la ciutat de Burgos, e apres que lach cobrada, posa siti sobre Toledo.

E com hi hac tengut lo siti tro a mig any, cobrala; e apres ana a les parts de Sevilla, hon sabia que era lo rey don Pedro, car la terra li consentia, per lo mal tractament quel dit rey Pere los fehia, car si era mal en lo seu primer regiment, ja fon pijor en lo recobrament que hac fet de la sua terra. Y esdevenchse quel dit rey En Pere vench a batalla contra lo dit rey Henrich vers les partides del castell de Muntirell; en la cual batalla lo dit rey En Pere fo desbaratat y messe en lo dit castell de Muntirell. Y estant en aquell fon fet tractament ab lo dit mossen Bertran de Claqui qui li dona sa fe que nol calia tembre. Del qual castell isque lo dit rey Pere sots esperança de fe que li era dada per lo dit mossen Bertran. Y com fo fora del dit

castell, venint al dit tractament, present lo dit mossen Bertran, alguns descarregaren contra lo dit rey En Pere y retingueren-lo com a pres; e lo dit rey Henrich sabent que era a ma sua lo dit rey En Pere y dins un hostal en quel troba, mes mans contra ell per occiurel. E lo dit rey En Pere feu continent de deffendres; y finalment los qui eren ab lo rey don Henrich aucirenlo. E com lagueren mort tolguerenli lo cap, lo qual lo dit rey don Henrich feu portar a Sevilla. E ab aço fon finida la dita guerra dels dits dos reys, romanent lo dit rey don Henrich senyor y rey del dit regne de Castella.

CAP. 12 E com lo dit rey don Henrich fon fortificat en son regne, Nos som requests per ell del fet del matrimoni de la dita infanta filla nostra ab lo dit infant En Joan fill seu primogenit. Y Nos estavem aturats de trametrehi la dita infanta, volents quel dit rey Henrich complis a Nos certes covinences que eren entre ell e Nos, les quals devia complir a Nos com hagues possessio de son regne, per la qual nos devia liurar molts e diversos lochs qui eren en les fronteres de Castella vers lo regne nostre de Arago, axi com eren Molina ab ses aldees, Almaçan, Soria e Conca, y en les fronteres de regne de Valencia, Requena e Moro e alguns altres lochs; e com Nos requerim quens complis ço quens havia promes, respos que per corts generals era acordat e stret que loch algu de regne de Castella nons fos donat ne lliurat, car deyen que seria gran minua e gran interes del regne de Castella, mas que era aparellat de darnos diners e axi se hague a fer, car entre tres pagues ne rebem CLXXX florins dor de Arago o altres monedes equivalents als dits florins.

E per tal com les requestes lo dit rey de Castella nos feya per raho de dit matrimoni de nostra filla, jatsia que a Nos desplagues molt, ho haguem a fer esguardant a aquell temps en que companyies estranyes estaven apperellades contra Nos del regne de França; e aximateix en nostres regnes havia mortaldats e fams; perque, haguem a complir la voluntat del dit rey.

Y en aquest temps era passada de aquesta vida la reyna dona Elionor muller nostra filla del rey de Sicilia. E trametem la dita nostra filla acompanyada de prelats e barons e ca-

vallers, axi com de nostra dignitat real se pertanyia, mas per ordinacio de Deu noy visque molt e mori lexant dos fills, dels quals lo primogenit es jurat primogenit de Castella y es net nostre. E ab aço hac fi e determinacio lo dit sisen libre, lo qual es del fet de la dita guerra.

Aci feneixen tots los fets del dit sisen libre dins lo qual son scrits tots los affers de la guerra que haguem ab lo rey de Castella, (la qual dura IX anys e mig) en que son declarats tots los fets qui sentrevengueren entre Nos e nostres vassalls e gents de la una part e al rey de Castella e sos vassalls de la altra. E jatsia que diversos fets darmes e morts de persones e ocupacions de lochs hi fossen entrevenguts, empero en la fi de la dita guerra, lo dit rey En Pere de Castella, per juhi de Deu, qui baixa orgull y exelça humillat, condemna lo dit rey de Castella dues vegades en perdicio de sos regnes. E la derrera vegada que perde sos regnes, perde la persona e fon scapsat per ma de son enemich, ço es, lo rey Henrich frare seu, axi com aquell quiu merexia, per ço com tota la sua guerra fon injusta e maliciosa del primer dia que la comença tro a la fi, car tantes e tant diverses foren les sues crueltats e morts que donava e desmembraments que feya a les gents nostres, com nos volien tantost retre a la sua senyoria, occient e matantlos, car nols perdonava *ævi sexmi vel etati.*

Acabats per gracie de Deu tots los dits sis libres segueixense les coses subseguides axi del començament de dit rey en Pere ab dona Sibilia de Forcia e de la coronacio de aquella e dels casaments de fills filla e neta de dit rey en Pere e de la mort de la reyna Constança muller del rey Federich de Sicilia e del infant de Mallorques e de la successio del regne de Sicilia pertanyent a la casa de Arago.

E apres que som exits dels affers de les guerres trobantsnos en pau, fem mullerar nostre primogenit lo duch Joan de Gerona ab la filla del rey de França, la qual sobiranament era dotada de bellesa, e la qual com fos amenada per complir lo matrimoni, en lo cami li vench malaltia, ço es, en la vila de Beses; e lo dit duc espos seu havent desig de veurela per raho de la dita sua bellesa, desfressat, ab si terç de cavall, ana a Ba-

ses, e alli entrant molt secretament, se veeren; e les vistes fetes, lo dit duch molt despagat, tornantsen, no pogue esser en Narbona que ella hague retuda la sua anima a Deu.

En aquest temps mateix donam nostra filla segona que haguem de la primera muller, appellada Joana. al compte de Ampuries, com li fos morta la muller infanta de Sicilia appellada Blancha qui jau a les Menoretes de Barcelona. Item en lo temps mateix mori nostra filla la reina Constança muller del dit rey Federich de Sicilia, romanetne una filla appellada Maria, la qual crexent, los barons del regne de Sicilia se levaren y exhortaren lo dit rey lur, dientli: ¿en qual manera la casa de Arago havia presa la senyoria del dit regne de Sicilia sens voluntat e consentiment del Papa per quis tenia, per que los reys predecessors seus nol havien possehit ab lo titol quel devien possehir; e axi li consellaven que el los faltas confermar per lo Papa. E aquest fo un present. Laltre present era de quel assalantaren, que com lo rey Frederich son avi hagues ordenat en son testament que en lo regne de Sicilia no pogues heretar sino mascle, e que per defalliment de mascle tornas a la casa de Arago y ell no hagues progenia masculina, mas feminina, li daven de consell, que mes valia que la sua filla, qui era la sua carn, hi heretas, que no mascle lunyada, al qual consell lo dit rey de Sicilia dona horella, per la qual raho trames en Roma, e ab gran suma de moneda quen dona lo dit rey, obtengue la confirmacio e concessio del papa, que era apellat Gregori, e per ço fonch imposat nom a la dita concessio, Gregoriana; axi que, lavors lo vincle de la casa de Arago, segons opinio de alguns fo extinct.

Apres mori lo dit Federich rey de Sicilia lany de la carestia que hom comtava MCCCLXXIIII, lexant la dita filla Maria, de la qual quatre barons de aquell regne, principalment davant los altres, se faeren vicaris per quatre parts del regne, ques partiren; ço es, Artal de Alago mestre justicer, de la vall de Not, de on Barthomeu de Arago de la vall de Mona, e mestre de Cheramunt de la major partida de la vall de Matzara, e lo comte Guillem de Paralta de la menor part de la prop dita vall, se empararen.

En aquest any lo infant de Mallorques qui era fugit en França entra en Catalunya enemigament ab dos milia

darmes, e vench fins davant Barçalona, e axi com tots fon entrat per via de la Seu Durgell, axi tost de passada, sens aturarsic, isque per la via de la vall Daran y encontinent mori ab herbada que li fon dada.

Apres Nos sabent la mort del dit rey Federich de Sicilia cunyat e gendre nostre e sabent quels dits barons contractaven sens nostre consentiment matrimoni de la dita infanta ab lo compte de Virtut, trametem ambaxada a aquells dits barons, per desanganarlos ques guardassen de fer matrimoni de la dita infanta, com nos pertangues a ells, mas a Nos que erem son avi, e lo regne tenguessen per Nos a quis pentanyia de dret, per virtut del testament del rey Federich lo vell. E los nostres ambaxadors monstrarenlos lo translat auctentich de la clausula del dit testament; los quals barons no volgueren obehir, perque los nostres embaxadors sen tornaren reportantnos resposta de contradicio, per la qual raho, Nos essent molt indignats, emprenguem de passar personalment en lo dit regne e solennement posam nostre estandart, cridant lo passatge. E faent lestol, fem pendre per muller al dit nostre primogenit duch Joan de Gerona la filla del comte de Armanyach appellada Martha molt bona e honesta dona de la qual procrea una filla appellada Joana, la qual duquessa nora nostra visque poch temps, la qual per sa bondat fo molt planta per Nos e per la terra.

Mes avant fem fer noces al nostre fill menor linfant don Marti ab la filla qui era romasa del comte de Luna qui era mort temps havia, la qual era romasa heretera de son pare, jatsia lo dit infant e comtessa fossen estats esponsats en poquesa.

En lo temps que la guerra de Castella dura, lo rey don Henrich comte Trastamena comena son fill a Nos, apellat infant don Joan, quil tenguem com a nostre fill, lo qual estant en nostra cort desija molt haver per muller la infanta dona Elionor filla nostra e de la reyna dona Helionor siciliana muller nostra qui lavors vivia, car lo dit infant plague molt al ull, per ço com la dita infanta era molt bella creatura. Y essents lo dit rey don Henrich e son fill lo dit infant en Castella, lo fill requeria lo pare que li faes dar per muller la dita infanta dona Elionor, per la qual raho lo dit rey de Castella ne feu missatgeria a Nos qui ho haguerem a fer volenter, mas perque a la dita reyna muller nostra e mare de la dita infanta

no plahia per ço com la casa nostra Darago havia hagut molt dafany e dan per lo dit rey don Henrich, majorment que sen fos empobrida, voliali gran mal, e com ne hoia parlar, sen regirava e nou volgue consentir, e Nos per complaureli nou fem.

E vengut lo temps quel estol fon a punct de tot compliment en nombre de xxx galeres e xxiiii naus e daltres navilis, entre tots més de lxx fustes, e mesos los viures e ja recullides les robes de tot hom, que no calia sino recullir cavalls e les persones, alguns mals consellers nostres, sobornats per los dits barons de Sicilia, desconsellarennos que noy anassem, dientnos com erem vell e per raho de la vellea, nostra persona no era ben disposta a sofferir treballs, ans era de repos, e que mudant layre terreny e les aygues hi poriem tantost morir en Sicilia, per lo qual consell nos faeren retraure del dit passatge e fem desermar lo dit estol, la qual cosa fo molt desplaent a la dita reina muller nostra, per ço com desitjava tornar en sa terra don era nadiva; pero hac hi haver paciencia contra sa voluntat, e pus viu quel nostre voler passat era del tot romas, suplicants molt humilment, que pus Nos noy enteniem a passar, que donassem nostre dret al dit infant En Martí fill nostre e seu, lo qual ella coralment amava, e Nos lan metem en esperança de ferho que temps esdevenidor; e com ella nou pogue axi tost obtenir, estechne consirosa, en tant, que per sobres de desig, ne mori en lany m.ccc.lxxv.

E morta la dita reyna, lo rey don Henrich de Castella nos requeri que la dita nostra filla donassem a son fill, e si nou voliem, quens desafiava; e Nos consyderants les grans despeses que haviem fetes per los fets dels genovesos e de Sardenya e per lo rey de Castella, de quen haviem venut y empenyorat tot nostre patrimoni o quaix, enhuiat dels mals e affanys e treballs, e considerants los grans serveys quens havia fets; recordam de darlali; e axi la li tremetem, mijançant linfant don Marti fill nostre qui la acompanya fins als mollons, hon personalment fo lo dit rey don Henrich, qui molt honradament la rebe en lany m.ccc.lxxvi, de la qual foren pr[illegible] fills, lo primer apellat Alfonso e laltre Ferr[illegible]

En aquest temps mori papa Gregori, cardenals elegiren papa apellat Urba, e

ren be ab ell sino tres, tots los altres lo desempararen e anarensén a Fundis hon elegiren altre papa apellat Clement, lo qual sen vench en Avinyo, axi que, dos papas foren ensemps en la esglesia: e Nos veents la barataria e malvestat en aquells, volguem esser indifferents, la qual indiferencia nos dura mentre visquem, car no volguem al hu, ne el altre, levantlos les temporalitats, ans nos daven los beneficis, per ço com no sofferiem que bulles daquells fossen exhibides en nostra terra.

Item, Nos estants axi en viduatge, dona Joana reyna de Napols trames a dir per sa missatgeria, que si Nos o nostre fill primogenit, qui era lavors semblantment viduu, la voliem pendre per muller, que ella faria donacio de son regne a la corona Darago, la qual cosa Nos no volguem aceptar pera Nos, ne aytantpoch ho volguem consentir de nostre fill, ans nos plague mes pera Nos pendre per muller una dona apellada Sibila de Forcia, filla de un cavaller de Ampurda, muller qui fonch daltre cavaller apellat Artal de Fosses, la qual nubcialment prenguem en fas de esglesia lany mil CCCLXXVII, e de la qual procream dos fills qui moriren e una filla apellada Isabel. E fem matrimoni lo dit duch don Joan fill primogenit nostre ab la filla del duch de Barneta del rey de França, apellada Violant, de la qual procrea molts fills, mas no lin visque sino huna filla apellada Violant.

En aquest mateix temps vench nova a Nos com Artal Dalago, hun dels dits barons e vicari de Sicilia, lo cual tenia en sa cura e custodia la dita infanta dona Maria de Sicilia neta nostra, a la qual lo dit Artal havia encartat marit lo compte de Virtut, ab proferta de dot del dit regne, ço es de Sicilia, de la qual cosa Nos fom molt airat; e com per raho del dit matrimoni, lo dit compte metentse en aparell de voler anar complir dit matrimoni, arma v naus grans de moltes gents darmes, ab gran provisio de joyes que passasen en Sicilia, e Nos certifficats daço, encontinent molt espatxadament fem armar v galeres en que fem muntar per capita lo noble mossen Gilabert de Cruilles, al qual secretament manam que anas cremar dites naus á Port-pissa, hon eren; e axi com li fo per Nos manat ho compli per obra, les quals naus a punt de fer vela per partir, recullida tota la gent, que no esperaven sino lo

cors del dit compte de Virtut, a hora de matinada, dementre que les gents de les naus dormien fermament e no sospitantse de res, cascuna galera de les nostres mes foch a la sua nau e tot ensemps. E axi fonch dat obra ab acabament al nostre manament, en ques perde tota la gent, e tot lo be qui en aquelles era, per quant fan destorbar que lo matrimoni no ana avant ne sen feu mes mencio: y en aquest temps mori nostra filla muller del compte Dampuries leixant dos fills mascles, la hu apellat Joan, laltre Pere.

En aquest temps, Nos recordantsnos de les dites grans pregaries que la reyna dona Elionor muller nostre nos haviá fetes sobre la donacio que volia fos feta al infant don Marti fill nostre, de que no la havem volguda complaure en sa vida, venchnos en voler de dar lo dret que haviem en Sicilia al dit infant, la qual donacio per Nos feta, confirmada per nostre primogenit dessus dit, fou e fonch en lany mil ccc.LXXX

Poch temps apres alguna malvada gent ajustadiça de França y vingueren tots en nombre de mil lances, les quals se volien esforçar a fer robaries: e com fossen per llurs malts fets ancalçats e perseguits fins en lo loch quis diu Durban del realme de França e volguessen mantenir lurs acostumats avols actes y espletarne en part en nostra terra, trameteren a dir á la terra com ells volien entrar per sostenir llur vida, com fossen gentils homens e no poguessen en altra manera viure, perquels haguessem per escusats; la qual gent sera atendada a v legues de Perpinya en lo dit loch del rey de França, apellat Durban. Aquesta divulgacio ells faeren per causa, ço es, que per ço que la terra se rescatas a ell en gran quantitat de moneda, esperant la resposta de la terra y esser tenguts a noves sobre lo rescat, los consols de Perpinya nos en certificaren, qui erem en Girona, al qual fet encontinent fou provehit per Nos, ço es, quey trametem nostre primogenit lo duch Joan ab alguns nobles e cavallers de la terra en nombre de ccc homens darmes. e haut consell com poria aquella gent esser desbaratada, cavalca tota una nit, e a hora dalba fonch sobre la dita gent, la qual durmint en los lits fon apresonada, la major part dels qui foren amenats en Perpinya ligats en cordes, de la qual cosa haguerem sobiran pler, ates que era lo primer acte darmes que el dit nostre primogenit

havia fet, com fos naturalment de qualitat reposada. E femme gracies a nostre senyor Deu del bon començament que havia hagut.

E tornant als altres actes de regne de Sicilia, perque sia hagut e sabut com la infanta de Sicilia neta nostra fon treta de poder del barons de aquell regne, es pervenguda en nostre poder, a quis pertany mils tenir aquella per dret de proximitat que no ells, qui sots titol de vicaris regeixen lo regne tyranament axi com aquells quil se han partit, com farien alguns qui se haguessen a tallar correges de cuyro strany, qui les se tallarien com pus amples porien, axi es de aquests barons, que qui dells del regne dessus dit mes sen pot pendre, mes sen pren, per ço que pus poderosos se tropien los huns contra los altres. Y en aquesta guisa cascun se esforça haver com mes senyoria pot, car cascu han ella esser senyor de tot lo regne en veu e nom de la dita infanta. E com En Guillen Ramon de Muntcada compte de Gosta, jatsia de son cors sia notable cavaller e avalorat, pero possehint ell lo comptat de Gosta era de poca poxança de comptat; e com ell visques axi planament ab allo poch que havia, Artal Dalago, hun del dits quatre vicaris de aquell regne occupas per mes potencia, tolent al dit compte hun estany qui ha nom lo *Panto*, de que lo dit compte havia bona renda per pesquera de molt peix que si nodreix; lo qual per moltes requestes no ley volch tornar, ans tenia aquell dit compte en gran menyspreu; y essent lo dit Artal en la ciutat de Mecina e haver leixada la dita infanta de Sicilia en lo castell de Catania quel dit Artal governava, lo qual Artal fahia star la dita infanta en fort avol estat, ab tractes quel dit compte tench secretament ab los del dit castell, una nit ell lescala e pres la dita infanta e portalasen en lo seu castell de Gosta, lo qual es molt fort en terra plana; y encontinent leixada aquella en lo dit castell, paçassen en Catalunya e presentas devant Nos per notificar lacte e demanar Nos que li donassem esforç de gent; e Nos encontinent hi trametem lo noble mossen Roger de Muntcada ab molts homens de peratge, soldejats, acompanyant lo dit compte, foren en lo dit castell, e sentints quel dit don Artal fahia preparatoris de posarlos setge, prengueren la dita infanta, e per mar amenarenla al dit castell de la Licata, lo qual, Manriche de Xaramunt, per quis tenia, lus consenti

ab la vila, per via de prestech; e aqui allogada la dita infanta, lo dit compte torna en Catalunya, e per ço com Nos e lo infant don Marti nostre fill no li faem aquell aculliment que ell se pençava, retornassen per empararse de la dita infanta y per foragitarne lo dit mossen Roger e los catalans. Y aventne ja sentiment lo dit mossen Roger, quant lo dit compte vol entrar en lo castell de la Licata, lo dit mossen Roger li dona de les portes pels pits. Vent lo dit compte aquesta manera, retornassen altra vegada en Catalunya a Nos e al dit infant, ab clamors com no era estat meritat. Lavors lo dit infant nostre fill li dona de son patrimoni appellat sent Vicent dels horts e Caldes de Muntbuy e Granullers, los quals lochs apres lo senyor dit compte vene, e comprals lo compte de Urgell e de aquells diners ell ne armar naus e messe en cos a roba de tothom. E apres un temps haver surgir davant Tarragona, la ciutat de Barcelona cremali les naus.

Estant la dita infanta de Sicilia en lo castell de la Licata, lo dit mossen Roger sentint quel dit Manfre de Xaramunt faea preparatoris de haver la dita infanta, traschla del dit castell e tornala al dit castell Dagosta y en continent lo dit Artal Dalago per mar e per terra assetials e tenchlos axi assetiats fins que los del castell eren a la fi del gra de la provisio e menjaven ja rates e cucales e los cuyros dels pavesos, per fretura de tota altre carn e per fam; y en aquell instant lo vezcompte de Rocabert qui ab tres galeres venia del ducat de Athenes, hon havia estat gran temps, e sera arribat en Çaragoça de Sicilia, hac nova del dit setge en que havia v galeres e una galiota; e com los del castell estaven en avol partit, cuytadament anassen en Caller, hon troba una galera de Cessaris qui estava en guarda de Sardenya e altra galera qui era en terra; la qual feu verar e armar, axi que, foren sis galeres e tornaren en Sicilia. E quant foren a vista de Gosta donaren armes en cuberta, e les cinch galeres e galiota del dit setge, per semblant, e batalles fetes, venguerensen a les den Artal. Veents que dels catalans de ferm volien envestir, giren e fugen, e aquests nostres les encalcen fins a un cap quey ha; e lo setge de la terra encontinent se leva, e les galeres sicilianes anaren fins a Cathania, hon era Artal. E aqui trobaren una galera quey havia tram[illegible]
fre de Xaramunt. En aço lo dit vezc[illegible]

dit castell, demanantlos com estaven, y ells digueren que mal, e que volenter sen volgueren exir com no eren en punct de poderhi mes aturar. En aço les dites VI galeres e galera del dit Manfre que foren VII fustes, retornaren en ver a Gosta, e lo dit vezcompte com a noble y esforçat y valerosissim cavaller e bataller, axi ab bon e ferm cor com dabans, torna retornar en vers aquells, los quals, com a la primera vegada, giren e tornen fugir y encançales fins davant un port apellat de la Brucola e veent que aconseguir nols podien en ninguna manera, abandonarenles, e retornantsen, anaren a Çaragoça, e en lo port prengueren una coca, la qual remolcaren fins a Agosta hon carregaren la roba de la dita infanta y de tot hom, e jaquiren lo dit castell ubert, en que lexaren una esclava, la qual era ja molt vella insensada; e tengueren llur via al castell de Caller, hon lexaren la dita infanta ab les dones e donzelles: e laltra companya y les dues galeres quen·havien tretes, lo dit mossen Roger ab sos soldats vinguerensen ab les galeres del dit vezcompte.

En lo qual castell de Caller la dita infanta estigue per dos anys, e apres Nos femla venir en Barcelona y fem estar en nostre palau major a messio nostra y del dit infant don Marti fill nostre.

Nos desijants que la reyna dona Sibilia muller nostra se coronas, convocam corts generals de tota la terra en lo loch apellat de Monço; e aquelles molt ben celebrades per distancia de algun temps, nosaltres anarem a Çaragoça, ahont Nos coronarem la dita reyna ab una molt solennial y gran festa y gales que li fem fer en lany MCCCLXXX.

Y en lo temps de aquesta tal coronacio vingueren a Nos clamantse, com lo compte Joan de Empories maltractava a hun cavaller appellat mossen Benet Orriols senyor de Toixa, en tal manera que sesforçava a volerlo deseretar, lo qual cavaller era de la mateixa sanch de dita reyna. Per aquesta raho Nos partim de Çaragoça y entramnosen en Catalunya, e convocam les hosts contra lo dit compte, lo qual sentint que Nos lo voliem venir yradament de sobre, feu entrar a sa deffensio CCC bacinetes de francesos, de que era cap un a qui deyen Bita. Nos prosseguint la execucio ab les dites hosts contra lo dit compte en sa terra, fem en aquella gran damnatge; lo qual

compte veentsse axi damnificar, no podent estar al esguardament de nostre poder, fugi en França ahon esta absent de nostra terra tant quant Nos hajam vida, pus a Nos es estat desobedient, e no ha volgut volernos demanar perdo; per ço, jatsia moltes supplicacions per altres no sien estades fetes, havemnos mes al cor de no volerli perdonar, car pus ell vol esser pertinaci en sa inobediencia, e Nos per semblants, en no volerli haver merce.

INDEX DELS LIBRES

...ament y maliciosa se esforça de fer contra ... dit rey en Pere de Arago y sotsmesos de aquell. E la qual guerra dura per nou anys continuus qui començaren a correr en lany de la Nativitat de Nostre Senyor Deu ... e finiren en lany de la Nativitat de ...tre Senyor MCCCLXV que cessa la dita ...ra per gran punicio que Deu li trames ...om aquell qui havia feta guerra injusta ...tra tota raho. car lo dit rey en Pere de ... romas ab pau ferma ab lo rey Namfos ...el dit rey de Castella e dix se per al... que aquest Rey Pere de Castella no fo ...el dit Rey Namfos ans fo cambiat en lo ...yol per dupte del pare que tenia conti... ...ament una dona de Castella de nobles ...ts la qual era appellada per tot son regne ...rica dona.» de la qual hac molts fills mas... ...s e lo primer nat havia nom Henrich e h... ...da la dita guerra fon rey de Castella ab la ...cia de Deu e del dit rey en Pere de Arago ...nons per avant se dira. 233

TAULA

TAULA

Pág.

LIBRE PRIMER

LIBRE SEGON

LIBRE TERCER

LIBRE QUART

LIBRE QUINT

LIBRE SISEN

